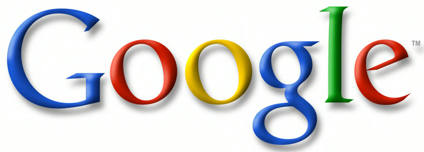

Google

LUND

Bernard Moses.

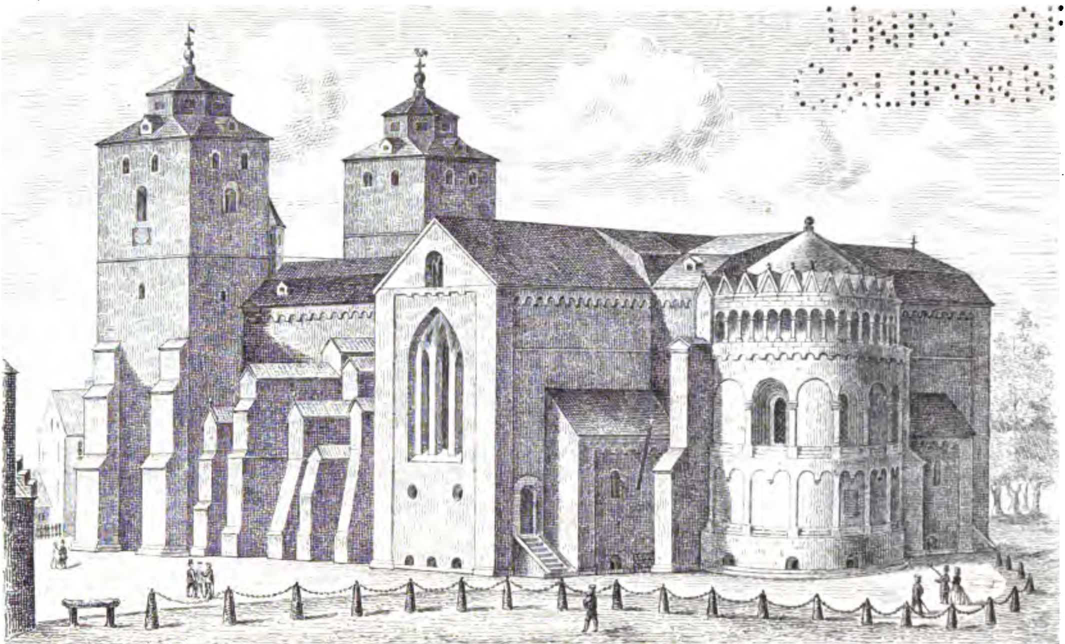
Herr Bernard Moses

högaktningsfullt

af

Författaren.

Lund d 23 April
87

Lunds Domkyrka från sydöstra sidan.

Lund.

Öfwersigt af Stadens historia och öfriga märkwärdigheter.

Af

E. W. Berling.

Med tillägg.

Lund,
tryckt uti Berlingska Boktryckeriet,
1859—1868.

BERNARD MOSES

Förord.

Oaktadt ganska många skrifter utkommit rörande Lund och deribland åtskilliga af stor förtjenst, finner man dock icke hos inwånarne i allmänhet någon mera sammanhängande kännedom om deras gamla stads öden och de flerahanda märkwärdigheter som inom densamma förtjena uppmärksamhet. Detta kommer sig deraf, att en mindre skrift hittils har saknats, som i korthet erbjuder en sådan kännedom åt den publik — och den utgör allestädes flertalet — som antingen icke har råd att anskaffa dyrare böcker, eller icke tid att ingå i något djupare studium. Sedan staden kommit i beröring med jernwägslinien och en större mängd resande esomoftast besöka densamma, har äfwen en ny anledning tillkommit att göra bristen på kunskap om samhällets märkwärdigheter kännbar, i det man af fremlingarne icke sällan derom tillfrågas, utan att kunna meddela nöjaktiga swar. Undertecknad har derföre ansett det wara på tiden att ett försök göres till afhjelpande af ett mer och mer framstående behof, och under sådan förutsättning efter de bästa, på sina ställen nämnda, källor företagit sammanskrifwandet af förewarande lilla handledning.

Lund d. 15 Juli 1859.

Författaren.

Innehållsförteckning.

Allmänna historiska underrättelser.

Den första bland **Lunds** märkwärdigheter är deß höga ålder. När och af hwem staden anlagts är icke kändt. I gamla danska krönike-rim heter det:

Den tid Christus lod sig föde
Stod Lund og Skanör i fagerste gröde.

Denna tidsuppgift låter som en poetisk öfwerdrift, men kan gerna tagas efter orden när deruti blott inlägges den naturliga meningen: när Christus lät föda sig i Norden d. w. s. då kristna läran der infördes (på 800:talet). Också instämma alla de tidigaste underrättelserna deri, att Lund från gammalt warit en genom sjöfart, handel och wikinga-idrott rik och ansenlig ort. Såsom sådan wisar sig också staden första gången den framträder i historien, under första hälften af tionde seklet. Detta framträdande sker wid strids-tumult och wapenbuller. Den märkliga gamla på Island upptecknade berättelsen derom lyder sålunda: "Åke hette en dansk wiking, som härjat i Kurland och der blifwit fången. Den isländske kämpen och skalden Eigil, Skallagrims son, kom med sin broder Thorolf på en wikingafärd till samma trakt och befriade Åke. Då denne hade en noga kännedom om Danmark både till lands och till sjös, så tillfrågades han flitigt af Eigil om ställen, der godt byte kunde wäntas; och då de kommit till Öresund, sade Åke, att der uppe i landet låg en stor handelsstad, som hette Lund, der rik fångst kunde göras, men inwånarne skulle sannolikt icke låta den tagas utan motstånd. En rådplägning hölls då med kri-garne, om man skulle besluta sig till anfall eller ej. Menin-garne woro delade, några tillstyrkte, andra afrådde, och sa-

kens afgörande hänsköts slutligen till höfdingarne. Thorolf röstade för anfall, Eigil qwad samma tanke i en uppmanande stridssång. Man lagade sig alltså att anfalla och drog mot staden. Men när stadsboarne märkte att ofrid war å färde, rustade de sig till förswar och satte manskap att wärna den trädmur, hwarmed staden war omgifwen. En hård kamp började. Eigil stormade med sin skara porten och sparade sig icke, så att stort manfall skedde bland de förswarande. Slutligen inträngde han främst bland sina män, hwarefter stadsboarne flydde och ledo ett stort nederlag. Han och Thorolf plundrade staden och fingo mycket gods och begåfwo sig först tillbaka till sina skepp sedan de stuckit densamma i brand" *). Denna händelse förlägges till omkring år 940, i de första åren sedan Harald Blåtand hade emottagit regeringen i Danmark efter sin fader Gorm den Gamle, hwilken war den förste som samlade alla de danska smårikena till en stat. Nyßnämnda berättelse antyder att Lund, då som nu, warit belägen på något afstånd från hafskusten, ett läge som i äldsta tider företrädeswis tyckes hafwa blifwit waldt för de betydligare orterna, på det att roflystna wikingar mindre lätt skulle kunna finna wägen dit. En beqwäm och naturlig beröring med hafwet hade staden likafullt genom Höje-å, till hwars mera omedelbara grannskap den då sträckte sig och hwilken fordom war segelbar, äfwen för större skepp, långt in från sitt utlopp, och sålunda utan twifwel haft en utskeppnings- och ankarplats mycket närmare staden än Lomma, som sedermera blef Lunds hamn, då ån småningom blifwit uppgrundad. Ännu en wiking från Island, Orm den Starke, Storolfs son, skall i slutet af samma århundrade som Eigil påhelsade, hafwa gästat Lund och lagt helt nära till staden med sina långskepp.

---

*) Eigils Saga, utg. med isländsk text, latinsk öfwers. och noter af arnamagnæanska kommissionen, Kpnhmn 1809 4:o, och i dansk bearbetad öfwers. af N. M. Petersen uti "Historiske Fortællinger om Islændernes Færder hjemme og ude" udg. af det Nord. Oldskr. Selskab. I. Kbnhvn 1839 8:o.

Lund har sannolikt erhållit sitt namn af den offerlund, som i hedentima troligen här förefunnits wid de tre öster om staden belägne — ännu för ett par tiotal år sedan synlige, men nu af åkermannens plog med jorden jemnade — trenne högar, på hwilka Odens, Thors och Friggas bilder skola warit uppreste och wid hwilka årligen wår- och höst-marknader höllos, som sedermera blifwit flyttade inom staden, men ännu i 17:de århundradet fortforo att kallas Trehögars-marknad. Det är samma namnhärledning som tillägges London (Lunden), likasom åt begge dessa orter gifwits enahanda latinska benämning, Londinum, med tillägget Gothorum eller Scanorum för den skånska staden. Men icke blott namnets likhet hade denna gemensam med Englands hufwudstad, utan äfwen, i sin bästa wälmakts dagar, såsom den förnämsta staden i Norden, ansenlighetens likhet. Lund stod också, wid den tid de danske konungarne herrskade öfwer England, såsom gammal och betydlig handelsplats i mycken förbindelse med sistnämnda land och erhöll derifrån de förste kristendomens predikanter, som wågade göra hemgång i offerlundens helgedom och nedstörta afgudabelätena från deras fridlysta rum.

Den betydenhet Lund under hednatiden innehade, förminskades icke med den kristna lärans införande, utan wann fastmera i följd deraf ökad tillwext. Under konung Knut den Stores regering (1018—35) fulländades densammas utbredande öfwer hela danska riket. Twenne Engelsmän, Gerbrand, förste biskopen i Roskild, och Bernard nämnas såsom de första kristendomens förkunnare i Skåne. Den kristna gudstjensten derstädes fick sitt första tempel i Lund, icke den byggnad som ännu i wåra dagar utgör föremål för beundran, utan en kyrka af trä, hwilket ämne wanligen den tiden, förmedelst landets skogrikhet anwändes wid de första kyrkornes (t. ex. den första domkyrkans i Roskild) uppförande. Skåne tillhörde först det roskildska stiftet och fick af deß biskopar sina predikanter. Konung Swen Estridsson, Knut den Stores systerson, åtskilde den skånska församlingen år 1048 från den seländska, och bildade af den förra icke

blott ett, utan twenne stift, det ena med hufwudsäte i Lund, det andra i Dalby. Lunds trenne första biskopar woro, liksom skånska kyrkans första apostlar, Engelsmän, Henrik, Egino och Richwald. Efter den förstnämndes död 1060 indrogs Dalby stift och deß förste och ende biskop, den berömligt werksamme Egino, flyttades till Lund. Tolf år hade hans embetsförwaltning räckt i Dalby och lika många år beklädde han sitt kall i Lund; från hwardera af dessa hälfter af sin biskopstid har han efterlemnat en minneswård, som bestått genom århundraden och ännu trotsar tidens förhärjande makt. Den förra perioden utmärkte han nemligen genom grundläggningen af Heligkorskyrkan i Dalby, den första som i Skåne blifwit bygd af sten, den sednare genom grundwalarnes läggande till Laurentius-kyrkan i Lund. Egino dog ifrån (1072) detta stora werk i deß början och Swen Estridssons son Knut den Helige, som med ifwer fortsatte detsamma och år 1085, då Richwald war biskop, donerade till den nya domkyrkan deß första betydliga jordegendom, har företrädeswis tillräknats äran att wara denna helgedoms "uppbyggare, fader och beskyddare" (constructor pater & cultor) såsom en gammal författare kallar honom. Genom de oroliga tidernas bisterhet dröjde det ännu i sextio år innan densamma blef färdig. Richwald efterträddes år 1089 af jutlänningen Asker (Adser, Assar), en mycket ansedd man af en med konungahuset beslägtad familj. Han fick af konung Erik Ejegod uppdrag att jemte konungens son Harald Kesja wara riksföreståndare under den Jerusalemsfärd Erik år 1103 företog och under hwilken han samma år på Cypern afled. Deßförinnan hade konungen under twenne besök i Rom utwerkat af Påfwen att danska kyrkan, som förut stått under de hamburg-bremiske erkebiskoparnes öfweruppsigt, skulle erhålla sin egen erkebiskop. Till Danmark skickades en påflig legat, kardinal Alberik, att utse person och residens för den nya wärdigheten. Han stadnade med sitt wal wid Asker och Lund, föranledd dertill icke mindre af den förres utmärkta personlighet än af stadens gamla anseende och förmånliga läge, såsom på en gång icke såsom

Roskild liggande i konungahofwets omedelbara närhet, och tillika erbjudande lättare tillfälle än någon annan biskopsstad i Danmark att derifrån werka på Swerige och Norrige, hwilka riken äfwen skulle stå under den nye erkebiskopens öfwerhöghet Utan twifwel har också anblicken af den alltjemt fortskridande storartade kyrkobyggnaden, hwars omfång öfwerträffade hwarje annan dittills uppförd kyrkas icke blott i Danmark utan i hela Norden, icke ringa bidragit till platsens bestämmande. År 1104 inwigdes Asker af Alberik till erkebiskop (metropolitan) med öfweruppsigt öfwer kyrkan i samtliga de tre nordiska rikena. Från detta öfwerwälde skiljdes dock Norrige redan år 1152, då detta rike fick egen erkebiskop, men öfwer swenska kyrkan tillerkändes åt Lunds erkebiskop förmanskap (primat) som gjordes, ehuru ofta omtwistadt och förnekadt från swenska sidan, gällande mer än trehundrafemtio år sedan erkebiskopsdömet i Upsala år 1164 blef upprättadt.

Med erkebiskopsresidensets förläggande till Lund blef denna stad Danmarks andeliga hufwudstad (metropolis Daniæ). Härifrån herrskade erkebiskoparne öfwer hela danska kyrkan med en myndighet, som ofta råkade i delo med konungamakten. De danske konungarne sjelfwe uppehöllo sig ofta här och hade här sitt eget kungshus. Flere af dem emottogo här sin krona, flere sågo den hotad af de härifrån slungade bannstrålarne. Hit sammankommo till de af öfwerherdarne utlyste kyrkomöten andlige från alla delar af primatets widsträckta område. Här infunno sig påfwens utskickade från Rom, såsom officielle öfwerbringare af den helige faderns bud och befallningar. Hit wallfärdade menigheten från när och fjerran för att i det heliga Laurentiustemplet förrätta sin andakt och förwärfwa sina synders förlåtelse. Samma religiösa tro, som mäktat framkalla denna wördnadsbjudande helgedom, fortfor alltjemt att här frambära de rikligaste offer för densammas widare förkofran och för andra andeliga stiftelsers upprättande. Lunds domkyrka blef den rikaste i Norden; utom de för hennes eget underhåll anslagna mångfaldiga jordagods, ägde hon mer än

60 altarstiftelser, alla med sina särskilda donationer i fastigheter och penningar. Lunds domkapitel, wid sitt inrättande af Knut den Helige, upptagande blott 9 kaniker (canonici) eller domherrar och en domprost, utgjordes längre fram i tiden utom af de fyra så kallade prelaterna — domprost, dekanus, erkedjekne (archidiaconus) och kantor — af 30 kaniker, samtlige dragande betydliga inkomster af jordegendomar, uppgående till ett antal af inemot 1000, allesammans gåfwor för ändamålet af enskilde. Jemte domkyrkan, som war stiftets allmänna högtidskyrka, uppstodo 22 särskilda sockenkyrkor i Lund, hwarförutan 7 kloster af olika ordnar med deras tillhörande kyrkor efterhand inom staden anlades. Den flod af inkomster, som för det nästan konglig utrustade erkebiskopliga hofwets och alla dessa andra andliga inrättningars underhåll hade sitt lopp till Lund, måste naturligtwis kraftigt befrämja stadens wälstånd. Det är i synnerhet under 12:te och 13:de århundraderne som Lund framstår såsom den mest betydande staden i Danmark, öfwerträffande äfwen konungarnes hufwudsäte Roskild, och derföre i gamla handlingar kallad rikets egentliga hufwudort (ipsum caput regni). Köpenhamn war den tiden blott ett mindre ställe och de roskildske biskoparnes tillhörighet. Hwarken i Swerige eller Norrige fanns då någon stad, som kunde täfla med Lund eller Roskild. Lunds "Birke-rätt" är den äldsta danska stadslag och förskrifwer sig från 13:de århundradet samt war gällande för flera andra af Danmarks städer.

På Lundagård hade erkebiskoparne sin boning och denna minnesrika plats, i en sednare tid ett berömdt hem för wetenskapernes stilla wärf, war i erkebiskopsdömets dagar mången gång en härd för det andliga wäldets orostiftande anslag och en utgångspunkt för tilldragelser, som uppfyllde landet med långwarig twedrägt. På Lunds erkebiskopsstol sutto ofta män af de utmärktaste egenskaper, men icke alla anwände dessa, såsom den store Absalon, till att i wänskap och samråd med sine konungar befordra rikets ära och wälgång, likasom också bland desse sednare sådane upphöjde karakterer

som Waldemar I och Knut VI woro sällsporde. Striderna emellan konungadömet och Lunds kyrkofurstar hafwa gifwit politisk märkwärdighet åt staden och fylla många innehållsrika blad i Danmarks statshistoria. Innehafwarne af erkebiskopsembetet, under hwilkas mer än fyrahundraåriga styrelse Lunds mest lysande tid infaller, woro till antalet 31 *). De fyra förste af dessa upptaga ensamme mera än en fjerdedel af nämnde tiderymd, och hafwa äfwen framför de flesta öfrige förwärfwat ett i häfderna minneswärdt namn.

Asker, den förste erkebiskopen, efter att, såsom ofwan är nämndt, förut 15 år hafwa warit biskop, war den förste infödde Dansk, som i Lund beklädde denna wärdighet. Ännu kommo dock en tid bortåt från England goda råd i kyrkliga angelägenheter, sedan man upphört att derifrån hemta lärare. Asker stod i wänskapsförbindelse och brefwexling med den berömde erkebiskop Anselm af Canterbury, som i förekommande fall gick honom tillhanda med sin erfarenhet. Erkebiskopswärdigheten innehades af Asker i 33 år, hwilka med de föregående biskops-åren utgöra en embetstid af 48 år, stående sålunda den förste inländske öfwerherden äfwen i afseende på embetsåldern främst i raden bland samtlige 57 erkebiskopar och biskopar i Lund. Han inwigde kraftskyrkan (kryptan) d. 30 Juni 1123. Under hans tid infördes i

*) Nemligen följande: Asker år 1104—1137; Eskil 1137—1177; Absalon 1177—1201; Andreas Sunesson 1201—1223; Peder Saxesson 1223—1228; Uffo Thrugotsson 1228—1252; Jakob Erlandsson 1254—1274; Erland Erlandsson 1274—1276; Thrugot (Trued) Torstensson; 1276—1280; Johannes Dros 1280—1289; Johannes Grand 1289—1302; Isarnus 1302—1310; Esger Juul 1310—1325; Karl Eriksson Röde 1325—1334; Peder Johansson 1334—1355; Jakob Nilsson Kyrning 1355—1361; Nils Jonsson 1361—1379; Magnus Nilsson 1379—1390; Peder Jönsson 1390—1391; Jakob Gertsson 1392—1410; Peder Kruse 1410—1418; Peder Lykke 1418—1436; Johannes Laxman 1436—1443; Tuwe Nilsson 1443—1472; Johannes Brostorp 1472—1497: Birger Gunnarsson 1497—1519; Jörgen Skotborg 1520—1521; Didrik Slaghök 1521—1522; Johan Wæs (Vesalius) 1522—1523; Åke Jakobsson Sparre 1523—1532; Torbern Bilde 1532—1536.

Danmark den påfliga förordningen om presternas ogifta lefnad (celibatet). I de häftiga strider, som under hans sednare år utbröto emellan danska konungafamiljens medlemmar med anledning af mordet på Erik Ejegods son hertig Knut Lavard, uppträdde Asker först försonande, men sedan kampen åter uppblossat, afgjordt på den mördades broders Erik Emuns sida och war närwarande i det stora fältslag, som denne wann 2:dre dag Pingst 1134 wid Fotewik i närheten af Skanör.

Konung Erik Emun, som hufwudsakligen med Skåningarnes biträde besegrat sina motståndare, uppehöll sig under sin korta regeringstid mycket i Lund och låt befästa staden med en stenmur. Förut woro deß förswarswerk af trä, likasom wid de Isländska wikingarnes besök, och likasom då woro Lundaboarna icke owane wid wapenskiften, till hwilka tidens oroligheter ofta nog kallade dem. Sålunda åtföljde en talrik trupp af dem erkebiskop Asker till nyßnämnda blodiga slag wid Fotewik och i de följande täta krigen i Skåne fingo ickeheller stadens inwånare sitta stilla.

Samma år Asker dog blef Erik Emun mördad på Urnehoved ting i södra Jutland, år 1137. Strid uppstod om thronföljden emellan Erik Lam, Knut Lavards och Erik Emuns systerson, och Olof, son af Harald Kesia och brorson till de begge nyßnämnde. Erik Lam gynnades af erkebiskop Eskil, Askers efterträdare, som med Lundaboerne angrep Olof wid Arendala, då denne låtit stämma allmogen sig till mötes der och utropa sig till konung. Eskil blef dock slagen och måste fly till Seland, hwarefter Olof intog Lund, men måste i sin ordning fly till Swerige, då Erik Lam infann sig med en här i Skåne. Tillbakaslagen wid ett förnyadt anfall, lyckades likwäl Olof i ett bergpaß öfwerraska sina förföljare, bland hwilka Lundaboarne i synnerhet ledo ett betydligt nederlag.

Erik Lam war Danmarks konung till år 1147. Han residerade merendels i Lund och befordrade mycket denna stads uppkomst och war, heter det i Knytlinga Saga, ingen stad i Danmark mäktigare. Den stenmur, med hwilken hans

företrädare omgifwit Lund, fullbordades af honom och blef sedermera i lång tid widmakthållen.

Eskil war Askers brorson och före sin upphöjelse till erkebiskopswärdigheten biskop i Roskild. Han skildras af samtidiga författare såsom "en mäktig höfding och slug man," war nitisk för kyrkans fördelar och deltog gerna i de politiska partistridigheterna, höll talrikt krigsfolk och en lysande hofstat. I egenskap af hela Nordens metropolitan sammankallade han 1139 ett stort kyrkomöte (concilium) i Lund, wid hwilket påflige legaten Deodignus war tillstädes och som bewistades både af danska, swenska och norrska biskopar; till och med en biskop från Färöarne såg man närwarande. Byggnaden af Lunds domkyrka blef några år derefter färdig och med stor högtidlighet inwigde Eskil denna helgedom d. 1 Sept. 1145.

Efter Erik Lams död utbröt ett tioårigt blodigt inbördes krig om kronan emellan prinsarne Swen, son af Erik Emun, Knut son af den wid Fotewik stupade Knut Lavards mördare hertig Magnus, och Waldemar, Knut Lavards son. De begge förstnämnde läto hylla sig till konungar i hwar sin del af landet och erkebiskop Eskil tog Knuts parti, oaktadt Skåningarne trädt på Swens sida. Det lyckades Swen att taga erkebiskopen till fånga och denne led derjemte den smäleken att blifwa i en korg upphissad under domkyrkans takhwalf. Swen fann dock snart att det war klokare att förlika sig med den mäktige mannen och satte honom icke allenast i frihet utan skänkte honom äfwen i försoning Åhus slott och stad, hela Ljunits härad och tre fjerdedelar af Bornholm. På detta sätt fick Lunds erkebiskopsstol under sin omedelbara ägo denna ö, som sedan så ofta blef ett twisteämne emellan densamma och konungadömet.

Sedan Knut 1157 blifwit försåtligen afdagatagen i Roskild och Swen blifwit slagen på Gratheheд, kröntes Waldemar I samma år af Eskil i Roskilds domkyrka till Danmarks konung. Oaktadt denne monark med utmärkta regent-egenskaper förenade en älskwärd enskild karakter och

derföre med skäl blifwit kallad den Store, förleddes dock Eskil af sitt stolta och oroliga sinne att mot honom inlåta sig i stämplingar, hwilka äfwen utbröto i uppenbara fiendtligheter, som slutade så, att erkebiskopen måste fly öfwer gränsen till Småland och på förödmjukande wilkor underhandla.

Sitt embete förwaltade Eskil berömligt, stiftade flere kloster både i och utom Lund (Herrewads, Beckaskogs, Tomerups, troligen äfwen Öfweds m. fl.), wisade stor frikostighet mot den nyinwigda domkyrkan och utgaf år 1162 den skånska kyrko-rätten, den första danska kyrko-lag. Med åtskillige utmärkte män af sitt stånd i utlandet stod han i förbindelse och war förtrolig wän med den helige Bernhard af Clairvaux, det andra korstågets ryktbare predikant. Gjorde flera gånger widsträckta utländska resor, besökte Frankrike, Rom och till och med Jerusalem. Under ett wistande i förstnämnda land inwigde han i Sens 1164 såsom primas den förste swenske erkebiskopen Stephan. Deltog 1168, redan då en gammal man, i ett omwändelsetåg mot hedningarne på Rügen, wid hwilket tillfälle deras borg Arkona intogs och deß tempel med afgudabilden Swantewit förstördes. Efter att i mer än 40 år hafwa beklädt erkebiskopsembetet, afsade han sig detsamma, trött af ålder och mödor, på ett kyrkomöte i Lund 1177 i närwaro af konung Waldemar och påflige legaten Galandus, och utnämnde, med den särskildt honom af påfwen förunnade rättighet att sjelf wälja sin efterträdare, dertill sin slägting, biskopen i Roskild Absalon. Derefter begaf Eskil sig åter till Frankrike och ingick som munk i det af nyßnämnde Bernhard stiftade klostret Clairvaux, der han dog 1182 öfwer 80 år gammal.

Under Eskils erkebiskopstid omtalas den första betydliga eldswåda hafwa härjat Lund, år 1172. En stor del af staden förstördes derwid. Troligtwis war hon ännu hufwudsakligen byggd af trä. Domkyrkan nämnes icke denna gång hafwa lidit skada.

Med mycken motsträfwighet emottog Absalon den honom uppdragna erkebiskopswärdigheten. Ett tumultuariskt uppträde

ägde till och med rum wid walet, i det man med wåld försökte sätta honom i erkebiskopsstolen och han å sin sida handgripligen satte sig till motwärn. Han wille nemligen icke skiljas wid Roskilds stift, öfwer hwilket han i 19 år warit biskop. En påflig bulla gaf honom derföre tillstånd att behålla äfwen detta, hwilket han dock sedermera tio år före sin död afsade sig. Absalon, af den berömliga slägten Hwide, war en af sin tids största män, på en gång en utmärkt öfwerherde, erfaren statsman och landets ypperste krigshöfding *). I sistnämnde egenskap anförde han 2:ne krigståg mot Wenderne och slog pommerska hertigen Bugislaw i ett stort sjöslag 1184. Få år efter hans tillträde till embetet inträffade i Skåne 2:ne stora bondupprор, 1180—81 och 1182, det ena med anledning af kyrkans fordringar, i synnerhet tionden, det andra då Harald Skreng wid Waldemar den Stores död uppstod såsom kronpretendent och fann medhåll hos bönderna; begge uppresningarne dämpades hufwudsakligen genom Absalons kloka och kraftfulla biträde. Lund och trakten deromkring war oroligheternas hufwudskådeplats; det första upproret började på ett ting utanför domkyrkan och slutade efter årslång waraktighet med ett fältslag wid Dyssiebro nära Annelöf, der bönderna med sådan enwishet höllo stånd mot de Kongl. trupperna, att utgången länge war owiß, tills Absalons ryttare, genom att gå öfwer ett wad och oförmodadt falla bönderna i ryggen, afgjorde segern till konung Waldemars förmån. Bönderna ledo ett stort nederlag, som länge lefde i minnet under namn af "Dyssiefall." Under det andra upproret ryckte Harald Skreng, en son af den på tinget wid Arendala under Eskils tid till konung utropade prins Olof, mot Lund och uppfordrade staden som för honom stängt sina portar. Då Lundaboerna icke lyßnade till hans hotelser utan beredde sig till utfall, drog han sig undan till

*) En gammal författare gifwer honom den ståtliga men ingalunda öfwerdrifna titeln "Absalon, Archibiskop i Lund, Biskop i Roskild, K. Waldemars I och Danmarks Rikes Marskalk och öfwerste Krigsfurste till lands och watten."

Lomma, der han med sin bondhär och swenska hjelptrupper blef slagen, hwarefter han liksom sin fader sökte sin räddning uti flykten till Swerige. Absalon höll år 1187 ett concilium i Lund för tillwägabringande af enhet i gudstjensten öfwer hela riket. Han befordrade konster och wetenskaper och det war på hans uppmaning de första danska historieskrifwarne Saxo Grammaticus och Swen Åkesson (Sveno Aggonis), begge kaniker i Lund och hörande till erkebiskopens närmare omgifning, författade sina arbeten. Hans ära ökades af det wackra förhållande, i hwilket han lefde till sina konungar, Waldemar den Store och Knut VI, hwilka alltid hade att i honom påräkna ett trofast stöd. Begge desse utmärkte regenter uppehöllo sig derföre gerna och ofta i Lund. Den sistnämnde höll derstädes wid 14 års ålder såsom kronprins bröllop med Gertrude, en dotter af den krigiske hertigen till Sachsen och Baiern Henrik Lejonet. Absalon dog 1201 i Sorö wid 73 års ålder. Året efter följde honom ur tiden hans konungslige wän Knut VI, i sin bästa manna-ålder knappt 40 år gammal.

Det goda förståndet emellan erkebiskopsdömet och konungamakten fortfor äfwen under Absalons efterträdare och slägting Andreas Sunesson, förut domprost i Roskild och Knut VI:s kansler, en så wäl för sin fromhet wördad som för sin lärdom högt aktad man. Han hade wid universitetet i Paris förwärfwat juris- och teologie-doktorsgraden och äfwen beklädt rektorswärdighet och lärarebefattning der. Saxo har tillegnat honom sin på latin affattade danska historia. Knut VI, som aflidit utan barn, efterföljdes på thronen af sin broder Waldemar II, för sina lysande krigiska bedrifter benämnd Seier (segraren). Denne monark blef af erkebiskopen krönt i Lunds domkyrka juldagen 1202. I det härtåg han företog till Estland och Lifland 1219 för hedningarnes omwändelse war äfwen Andreas Sunesson följaktig och berättas af legenden hafwa med sin bön werksamt bidragit till segrens winnande i det stora Wolmarsslaget den 15 Juni, wid hwilket sagan om Danebrogsfanans tillkomst är fästad. Andreas Sunesson införde Dominikaner- (Swart-

brödra) orden i Danmark och grundlade deß första kloster i Lund 1221. Han hade det mißödet att under sina sista år blifwa angripen af spetälska, hwarföre han nedlade sitt embete 1222 och drog sig undan till Isön i Willands härad, der han dog midsommarsdagen 1228. Begrofs i Lunds domkyrka, der hans graf år 1833 upptäcktes och undersöktes.

År 1232 Pingstdagen lät Waldemar Seier af dåwarande erkebiskopen Uffo kröna sin son Erik i Lunds domkyrka och antog honom till medregent.

År 1234 hemsöktes Lund af den andra stora eldswådan, då äfwen domkyrkan blef illa medfaren. Erkebiskop Uffo utmärkte sig med ganska betydliga bidrag för hennes iståndsättande. Ännu twenne eldswådor omtalas hafwa under 1200:talet förhärjat Lund, neml. 1263 Pingstdagen, då tillika med en stor del af staden fyra kyrkor afbrunno, och 1287, då också dominikanerklostret förstördes. Staden war wid dessa tider i sin bästa wälmakt och repade sig snart efter dylika olyckor.

År 1238 stiftades af Uffo Franciskaner- (Gråbröders) klostret i Lund. Det första af denna orden inom Danmark hade icke långt förut grundats i Flensburg.

Sextiosju år efter det af Absalon och Waldemar I hämmade bondupproret i Skåne, utbröt ett nytt sådant föranledt af mißnöje med den plogskatt konung Erik utskrifwit, och för hwilken han blef kallad Plogpenning Detta skedde i Mars månad 1249 just då konungen uppehöll sig i Lund; flere af hans tjenare ihjälslogos och han war sjelf i fara, samt nödgades hemligen fly till Helsingborg, dit de upproriske följde efter och belade slottet tisdagen näst efter Palmsöndag. Natten före Långfredag seglade Erik öfwer till Seland, der han samlade en ansenlig truppstyrka, med hwilken han återkom Annandag Påsk och mötte bönderna på öppna fältet, derwid desse tillfogades ett betydligt nederlag och nödgades inlåta sig i dagtingan. Denna afslöts i Lund, dit konungen begifwit sig, bönderne underkastade sig att betala skatten, lofwade hörsamhet och måste derjemte erlägga 15,000 mark i böter.

Såsom prof på tidens ohygglighetер må nämnas att konung Erik följande året blef mördad i Sleswig wid ett besök hos sin broder hertig Abel, på anstiftan af denne, som nu i stället blef konung och lät kröna sig jemte sin gemål i Roskild af Uffo, efter att med 24 riddare hafwa aflagt ed att han war oskyldig till sin broders mord. Han fick dock icke länge njuta af den dyrköpta konungawärdigheten då han 1252 stupade på ett tåg mot Strandfriserna, hwilka wägrat betala skatt, och efterföljdes på thronen af sin broder, Waldemar Seiers 3:je son, Christopher I, som juldagen 1252 kröntes tillika med sin drottning Margareta i Lunds domkyrka af den sleswigske biskop Eskil, emedan döden några dagar förut förhindrat erkebiskop Uffo att för 3:dje gången under loppet af tjugo år få fullgöra denna ceremoni.

Efter Uffo waldes Jakob Erlandsson, emot konungens wilja, 1254 till erkebiskop. Han härstammade på mödernet från Hwide-slägten, såsom Andreas Sunessons systerdotterson, hade warit kapellan hos påfwen Innocentius IV och sednast biskop i Roskild. Han war en lärd, tilltagsen och werksam man, af alla krafter sträfwande att utwidga kyrkans inflytande och rättigheter. Med honom börjar kampen emellan den werldsliga och andliga makten, hwilken kamp warade genom flera konungars tid och i förening med fiendtliga anfall utifrån och farliga uppror inom landet bragte Danmark i största nöd. Hela Jakob Erlandssons tjugoåriga embetsförwaltning företer en nästan oafbruten fedja af mißhälligheter emellan honom och konungarne Christopher I och Erik Glipping. Oredan ökades af nya bond-upplopp, rigtade dels mot erkebiskopen i anledning af hans widtagna förändringar i den skånska kyrkolagen, dels mot konungen när han wille indraga de län, som hans förfäder skänkt till erkestiftet. De största wåldsamheter begingos och det hände till och med att bönder af de olika partierna, utan wördnad för rummets helgd, förföljde hwarandra med dragna swärd ända fram för högaltaret i Lunds domkyrka. År 1257 infann sig konung Christopher i Lund och höll ett sammanträde i domkyrkan, derwid klagopunkterna mot erkebiskopen

framställdes, på hwilka den sistnämnde wägrade att swara, påstående att påfwen wore hans domare i dylika frågor och endast aktande som en tom hotelse ett af konungen utfärdadt bref, hwari alla erkebiskopens och hans presterskaps privilegier upphäfdes. Både konungens gemåls Margaretas bemödande att bilägga den landsförderfliga oenigheten och den swenske Birger Jarls försök att bemedla en förlikning woro förgäfwes. Slutligen gick det så långt, att konungen 1259 låt i Gisleberga nära Landskrona gripa och fängsla erkebiskopen, som undergick den mest hånande behandling, i det man band honom på en häst, afklädde honom sin andliga drägt, satte på hans hufwud en mössa med en räfswans och förde honom på detta sätt genom landet till Hagenskogs slott på Fyen. En följd af denna wåldshandling blef att interdikt (förbud för presterskapet att hålla gudstjenst) förkunnades i hela landet: ett steg som war egnadt att åstadkomma den största oro i sinnena under ett strängt religiöst tidehwarf, då man nästan lade samma wigt wid kyrkans yttre ceremonier som wid sjelfwa religionen. Konungen dog plötsligt samma år i Ribe, förgifwen af domprosten Arnfast, och erkebiskopen lösgafs följande året ur sitt fängelse, men kom strax åter i oenighet med efterträdaren Erik Glipping eller rättare deß förmyndarinna, den kraftfulla drottning Margareta (för sitt raska sätt att färdas fram kallad "Spränghäst"), och interdiktet fortfor. Jakob Erlandsson begaf sig twå gånger till Rom att hos påfwen förswara sin sak och blef ändtligen 1273 på conciliet i Lyon försonad med konungen, som dömdes att erlägga 15,000 mark silfwer i skadeersättning. Under hemresan till Lund, efter femårig frånwaro, dog Jakob Erlandsson 1274 på Rügen; liket fördes till Lund och begrofs i Fransiskanerklostrets kyrka, i hwilken orden han i lifstiden låtit upptaga sig såsom broder. Först året efter hans död upphäfdes det interdikt, som nu i 17 år hwilat öfwer riket.

Erik Glipping slutade sin oroliga regering 1286, mördad med 56 sår af 12 sammanswurne adelsmän nattetid i en lada uti byn Finderup wid Viborg. Han war den tredje

danske konung, som inom en tidrymd af några och 30 år omkom genom lönnmord. Under förmynderskap af sin moder drottning Agnes efterträdde hans son Erik Menwed, som blott 14 år gammal kröntes i Lunds domkyrka Juldagen 1287 af erkebiskop Johannes Dros. Denne öfwerherde dog år 1289 och efterföljdes på erkebiskopsstolen af domprosten i Roskild Johannes Grand, Jakob Erlandssons systerdotterson och hans wederlike i lärdom, styfsint karakter, ihärdigt nit för kyrkans bästa och omöjlighet att komma öfwerens med den werldsliga regeringsmakten. Han inwigdes i Rom i embetet af påfwen Nicolaus IV sjelf och strax efter hans hemkomst till Lund 1290 började missämjan med Erik Menwed. Erkebiskopen, som stod i slägtskapsförbindelse med Erik Glippings mördare, beskylldes att lemna medhåll åt dessa, hwilka blifwit förklarade fredlöse och med ödeläggande fiendtligheter hemsökte landet. Den ömsesidiga bitterheten wexte och omsider skred konungen till samma wåldsåtgärd mot Johannes Grand som blifwit widtagen mot Jakob Erlandsson. Då konungen jemte sin bror hertig Christopher i fastlagen 1294 wistades i Lund blef erkebiskopen med list tagen till fånga i sitt residens på Lundagård och fördes, efter att hafwa stått på torget bunden wid en tingsstock, medan domkyrkan och erkebiskopsgården genomletades och plundrades, under hård och skymflig medfart till slottet Söborg på Seland, der han hölls i strängt förwar tills mot slutet af följande året, då det lyckades honom att sjöledes rymma och komma i säkerhet till det fasta erkebiskopliga slottet Hammershus på Bornholm. Derifrån begaf han sig 1296 till påfwen Bonifacius VIII i Rom, der en widlyftig proceß nu kom i gång emellan erkebiskopen och konungen — å dennes sida genom fullmäktige — hwilken senare af påfwen 1298 dömdes att till erkebiskopen och hans kyrka i ersättning betala 49,000 mark "nytt silfwer efter lundenskt wigt." Då konungen hwarken wille eller kunde erlägga en så stor summa blef riket af den påflige legaten Isarnus belagdt med interdikt. Detta upphäfdes först 5 år derefter (1303) sedan konungen beqwämt sig att skrifwa ett ödmjukt

bref till påfwen med anhållan att han wille "sticka Petri swärd i skidona och hela sin tjenares sargade öra." En följd af brefwet blef äfwen att den ådömda summan nedsattes till 10,000 mark. För att trygga freden för framtiden flyttades Johannes Grand af Bonifacius till erkebiskopsdömet i Riga och Isarnus, som tillwunnit sig konungens wälwilja, utnämndes till erkebiskop i Lund. Johannes Grand wille dock icke emottaga sitt nya stift, utan reste 1303 till Paris, der han uppehöll sig till 1307, då han af påfwen utnämndes till erkebiskop i Bremen. Också i detta stift, som han förestod under nära tjugo år, hade han ständiga twister. Han dog 1326 wid ett besök i Avignon som den tiden war påfwens residens. I Lund hade han knappt wistats alltsedan han i bojor fördes derifrån, utan sedan sin återkomst från Rom till sin flyttning från Lunds erkebiskopsstol mest uppehållit sig i Lübeck eller på Hammershus slott.

Ännu en gång, mot slutet af sin regering, fick Erik Menwed pröfwa en dust med Lunds erkebiskopsstol, som då innehades af Esger Juul. Hufwudsakliga twistämnet war besittningen af Bornholm och deß fasta slott Hammershus. Esger Juul flydde till Swerige 1317, men återkom följande året i sällskap med riksföreståndaren Matts Kettilmundsson och en swensk här, som till repressalier för ett infall, hwilket Danskarne gjort i Westergötland, illa förhärjade hela Skåne på 8 härader när. Lund synes icke wid denna förödelse hafwa lidit; utan twifwel i följd af erkebiskopens närwaro wid swenska hären. Twisten om Bornholm slöts icke under Erik Menwebs och Esger Juuls tid, utan fortfor långt fram på 1300:talet.

Wid denna tid war Danmarks rike nära sin upplösning. Erik Menwed efterträddes af sin bror Christopher II, den dåligaste regent, som sutit på danska thronen. Landet, redan förut medtaget af ständiga inre och yttre oroligheter, kom under honom i den olyckligaste ställning. Till twisterna med erkebiskopsdömet och uppror bland adeln stötte krig med de holsteinska grefwarne Gert och Johan, hwilka slutligen förjagade Konungen och formligen fins emellan de-

lade större delen af riket. Skåne kom på grefwe Johans lott såsom pant för 34,000 mark silfwer, men Holsteinarnes tyranniska förfarande mot Skåningarne, hwilka på allt sätt plågades och utsugades, föranledde år 1332 en allmän uppresning bland desse, derwid förtryckarne anföllos och ihjälslogos hwar de anträffades. I sjelfwa Lunds domkyrka nedsablades 300 holsteinske herrar, som der samlat sig till rådplägning. Då provinsen icke kunde hoppas att erhålla någon undsättning af sin lagliga öfwerhet gaf den sig nämnde år med förbehåll af sina lagars och rättigheters oförkränkta åtnjutande under swenske konungen Magnus Eriksson, som för att gifwa sin nya besattning så mycket större säkerhet utbetalte till grefwe Johan den pantsumma han hade att fordra.

Christopher II:s son Waldemar III Atterdag återhopfogade Danmarks söndersplittrade rike och lyckades att också med slugt begagnande af omständigheterna utan någon särskild uppoffring återwinna Skåne från Magnus Eriksson, som för sin släpphändhet i denna angelägenhet erhöll wedernamnet Smek. Detta skedde år 1360, sedan Skåne sålunda tillhört Swerige under 28 år.

Waldemar III utfärdade privilegier för Lund år 1361. Följande år öfwerlät han till erkebiskopen Bornholm med Hammershus, wisserligen med konungen betingad inlösningsrätt, men hwilken aldrig sattes i fråga. Ön och slottet tillhörde från den tiden ända till reformationen Lunds erkebiskopar. "Med twisten om Bornholm slutades den långwariga striden emellan den andliga och konungamakten; ty kyrkan hade nu uppnått samma oafhängighet af staten i Danmark som i andra länder och fått denna betryggad genom handfästningar, och konungarne funno sig småningom i hwad de icke kunde förändra. Förhållandet emellan konungarne och de andelige blef sedan den tiden icke blott fredligt, men till och med wänskapligt, då biskoparne började frukta för adelns städse stigande makt och derföre gjorde gemensam sak med konungarne mot de werldsliga magnaterne" *).

*) Allen, Haandbog i Fædrelandets Historie. 5:e Udg. Kbhvn 1854.

Den kloka Margareta konung Waldemar III:s dotter, de trenne skandinaviska rikenas drottning, lät sig angeläget wara att lefwa i godt förstånd med de andelige och gaf rika skänker till domkyrkan och kapitlet i Lund. En gång uppstod någon twist med dem rörande kapitelböndernas skyldigheter till drottningen, såsom innehafwarinna af Lindholms slott. Twisten uppgjordes snart och drottningen förklarar i förlikningsbrefwet att hon "till S:t Laurentii tjenst hafwer sig undergifwit och wille förblifwa hans tjensteqwinna." Å erkebiskopsdömets sida möttes också Margareta tillbaka med all beredwillighet wid sina politiska förehafwanden. Såsom regentinna för sin son Olof konung af Danmark och Norrige, under dennes minderårighet, infann hon sig med honom, som nu war femton år, jemte Danmarks rådsherrar år 1385 i Lund, der Skånes adel och ständer på S. Lybers hög woro dem till mötes. Sedan konung Olof här wid allmänt ting lofwat upprätthålla landsfred, lagar och privilegier, swuro Skåningarne honom följande söndag i domkyrkan framför S. Laurentii altare tro- och huldhetsed. Han bekräftade äfwen Lunds domkyrkas friheter, och gaf åt dem större utsträckning, än någon af hans företrädare hade gifwit. Twå år derefter dog Olof på Falsterboslott, den siste af den högborna konungaätt, som räknade sina anor ända från Oden och Ynglingaslägten. Hans lik fördes till Sorö, men inelfworna till Lund, hwarest de begrofwos midt i kyrkan framför jungfru Marias altare. Kort efter sin sons död blef Margareta wald och hyllad på landstinget wid Lund till regerande drottning ("fullmäktig fru och husbonde och hela Danmarks förmyndare"). När sedermera Margareta, äfwen blifwen Norriges och Sweriges drottning, hade genomdrifwit sin önskan att till sin efterträdare, såsom konung öfwer samtliga de tre nordiska rikena, få krönt sin systerdotters son den 16:årige Erik af Pommern, förrättades denna handling i Kalmar i Juni månad 1397 af erkebiskoparne Jakob från Lund och Henrik från Upsala. Och då några weckor derefter jemwäl hennes stora tanke: den märkwärdiga Kalmar-union, hade nått sitt förwerkligande (på Margaretas dag d. 20

Juli), skref Lunds erkebiskop sitt namn främst bland de 17 andlige och werldslige höge herrar, som undertecknade föreningsakten.

Konung Erik firade 1406 (26 Okt.) på Lundagård sin förmälning med Henrik IV:s af England dotter, den 13:åriga prinsessan Philippa, med hwilken han warit trolofwad sedan 1401 och som tillförde honom jemte en rik brudskatt — bland annat nämnes en guldstång af 100,000 guldgyllens wärde — den ännu större skatten af en maka, som med skönhetens och mildhetens qwinliga prydnader förenade de regentegenskaper af förstånd och mod, hwilka han sjelf icke ägde i i behöfligt mått, och blef det uppehållande stödet för hans regering, sedan döden bortkallat Margareta (1412) från densammas ledning. Äktenskapet war barnlöst och man har welat påstå att det äfwen warit olyckligt samt att drottning Philippa dragit sig undan werlden till Wadstena kloster och der aflidit i grämelse öfwer undergången mißhandling af sin gemål; ingen samtida författare omförmäler dock något sådant, men wäl att drottningen under en resa i Swerige afled (1430) på nämnda ställe, der hon många år förut låtit upptaga sig bland klostersystrarne, liksom Margareta före henne. Med henne förlorade Erik sin goda genius och lyckan wille efter hennes bortgång icke längre stå honom bi. Han anordnade i Wadstena själamessor för sin aflidna maka. Redan 1425 hade erkebiskop Peder Lykke på ett i Köpenhamn hållet kyrkomöte utfärdat ett herdabref, i hwilket påbjöds, att förböner skulle göras både för konung Erik och hans drottning. Men år 1434 kom Erik till Lund och anbefallte kapitlet att sjunga Psaltaren dag och natt till ewig tid. "Erkebiskopen och kapitlet, som samtyckt dertill, förklarade sedermera, att de af fruktan för konungen, hwilken infunnit sig i kyrkan och stått utanför sakristidörren och wäntat på swar, åtagit sig ifrågawarande skyldighet, men att de wid lugnare eftersinnande protesterade för sig och sina efterkommande mot denna ewiga träldomsplåga och tunga" *).

*) Brunius, Beskrifning om Lunds Domkyrka, 2:dra uppl. Lund 1854.

Detta konung Eriks besök i Lund skedde samma år Engelbrekt och hans Dalkarlar som bäst höllo på med sin uppresning. Några år derefter war konungen afsatt från sin wärdighet i alla tre rikena och den fordne förste innehafwaren af den tredubbla lysande skandinaviska kronan fick under ännu 20 följande år såsom enskild person pröfwa wexlande öden och slutligen dö fattig och öfwergifwen.

I medlet af 1400:talet innehades Lunds erkebiskopsstol af Tuwe, en frimodig, förståndig och myndig man. Född i Wiborg på Jutland af fattiga föräldrar hade han genom flitiga studier förwärfwat sig teol. doktorsgraden och war erkedjekne i Lund, då han 1443 waldes till erkebiskop der, hwilken wärdighet han innehade i nära 30 år. Då Oldenburgska konungaslägtens stamfader Christian I utkorades till Danmarks konung 1448, deltog han i walet och öfwerlemnade wid skånska landstinget på S. Lybers hög riksbaneret åt nämnde konung; hwarefter han följande år krönte honom i Köpenhamn. Det war i Tuwes tid — i början af år 1452 då Sundet war uppfyldt af drifis hwilken hindrade undsättning från Seland — som swenske konungen Carl VIII Knutsson med en talrik här och försedd med det första i swenska historien omtalade artilleri, — s. k. kärrebössor — gjorde infall i Skåne, härjande och brännande i sex weckor städer, byar och slott wida omkring, uppbrytande och plundrade kyrkorna, och omsider äfwen infann sig utanför Lund, der Tuwe både med löften och hotelser uppfordrades att öfwergå på Carls sida. Men erkebiskopen afgaf ett nekande swar, tilläggande att han hwarken kunde blifwa större än han nu war, då han war Danmarks metropolitan, påfwens legat och Sweriges primas, ickeheller ringare än han förut warit, då han såsom skolpilt måste wid dörrarne tigga sitt bröd, men ofta ej fick annat än stryk. Konungen, wredgad, angrep då staden och afbrände den, samt gjorde några stormningsförsök mot Lundagård och domkyrkan, som förswarades af erkebiskopens krigsfolk, men blef med en förlust af 1000 man tillbakaslagen. Erkebiskopen ökade genom denna bedrift betydligt sitt anseende och kom i stor gunst hos sin

konung. Han befästade trenne år derefter sitt residens Lundagård med en ringmur. I mer än hundrade år efteråt lefde minnet af Swenskarnes grufliga ödeläggelser i Skåne wid detta härjningståg. Lund, som, på erkebiskopsresidenset och domkyrkan när, blifwit nästan helt och hållet förstördt, återwann aldrig mera sin fordna glans. Deß plats såsom Danmarks förnämsta stad intogs nu af Köpenhamn, som under Erik af Pommern blef statens tillhörighet mot ersättning till hittilswarande ägaren biskopen i Roskild, och på allt sätt af nämnde konung upphjelptes samt under den följande konungen, Christopher af Bayern, upphöjdes till rikets hufwudstad och konungaresidens i stället för Roskild. 1478 inrättades derstädes universitetet, hwars statuter utfärdades följande år af dåwarande erkebiskopen i Lund Johan Brostorp.

Ännu en gång före sin nedgång framstod det Lundensiska erkebiskopsdömet i all sin gamla makt och sina bästa dagars hela imponerande anseende uti den kraftfulle erkebiskop Birgers person. Han war klockareson från Lindbergs socken i Halland, hade under stor fattigdom gått i skola i Warberg och Skara, och sedan studerat utomlands och der wunnit den filosofiska graden. Efter att hafwa warit rektor i Lund, blef han sedermera kanik derstädes, derefter erkedjekne i Roskild och kansler först hos Christian I:s enkedrottning Dorothea och sedan hos konung Hans' drottning Christina. Han waldes till erkebiskop efter den nyßnämnde Brostorp 1497 och ådagalade i sitt embete utomordentlig werksamhet. För den förfallna kraftskyrkan intresserade han sig särdeles, låt restaurera densamma och stiftade der en egen gudstjenst, för hwars underhållande han gjorde betydliga donationer. Åtskilligt gods, som hans företrädare Brostorp låtit sig afhända, återbragte han till kyrkan, afwärjde flera ingrepp å adelns sida och förswarade med framgång erkestiftets rättigheter mot kronan sjelf, som åter började låta märka sin lystnad efter Bornholm. För öfrigt bibehöll han god sämja med konungadömet; han uppsatte till konung Hans' understöd wid deß krig mot Swerige flera fänikor

knektar, dem han på egen bekostnad underhöll. Christian II kröntes af honom i Frue-Kirke i Köpenhamn 1514, och följande år deß 14:åriga gemål, den sköna och högsinta Isabella af Castilien, hon som sedan följde Christian i landsflykten och dog i sin ålders blomma. Den sista akt af det lundensiska erkebiskopsdömets öfwerhöghet öfwer swenska kyrkan utöfwades af Birger, då han, efter påfwens uppdrag, såsom dennes legat i Norden och Sweriges primas, 1517 utfärdade bannlysning mot swenske riksföreståndaren Sten Sture och hans anhängare för deras anfall mot erkebiskopen i Upsala Gustaf Trolle. Birger wisade mycket nit om gudstjenstens föreskriftsenliga upprätthållande och kyrkostadgarnes ordentliga efterlefnad och lät, för att bättre sprida kännedomen härutinnan, sin kansler kaniken Christian Pedersson i Paris trycka den lundensiska messe-boken (Missale Lundense) och handboken (Breviarium ecclesiæ Lundensis) samt de danska kyrkomötenas beslut (Statuta Provincialia). Då samme Christian Pedersson blef betänkt på utgifwande från trycket af Saxo's Historia Danica, men icke war i stånd att öfwerkomma något exemplar af detta redan på den tiden i handskrift högst sällsynta arbete, hjelptes han ur sin förlägenhet af Birger. Att detta wigtiga historiska werk blifwit räddadt åt efterwerlden kan således i betydlig mån tillskrifwas en af Lunds siste erkebiskopar, liksom detsammas författande tillkommit genom en af de förstes uppmuntran. Erkebiskop Birger uppnådde den högsta lefnadsåldern bland alla öfwerherdarne, så wäl de katolske som lutherske, i Lund. Han dog 1519, öfwer 90 år gammal, och är begrafwen i den af honom med sådan förkärlek omfattade kryptan, der han åt sig låtit inrätta en präktig grafwård, på samma gång ett monument öfwer erkebiskopsdömets med honom tilländagående wälmaktsperiod. Birger war den siste af Lunds erkebiskopar, som herrskade med den gamla myndigheten i okränkt mått och bibehöll alla de med densamma förenade förmåner samlade i sin ägo. Strax efter hans död började en wåldsam hand att läggas på dessa af Christian II, som redan wisade benägenhet för katolicismens afskaffande; och det ena

ingreppet följde på det andra i kyrkans förut aldrig ostraffadt antastade privilegier. Af Birgers fem hastigt hwarandra aflösande efterträdare, blef den ende af påfwen i embetet inwigde förhindrad att tillträda detsamma, en blef lefwande bränd, en gick i landsflykt, en afsade sig wärdigheten och en blef afsatt. Det mer än fyrahundraåriga erkebiskopsdömet, som ännu i Birger haft en så aktningsbjudande representant gick med brådska sitt fall till mötes, tills detta inträffade blott 17 år efter nämnde erkebiskops död. På en och samma dag, den 12 Aug. 1536, blefwo på konung Christian III:s föranstaltande Lunds siste erkebiskop Torbern Bilde och samtlige biskoparne i Danmark satte i fängsligt förwar, och den 30 påföljande Oktober blef på riksdagen i Köpenhamn påfwewäldet afskaffadt och lutherska reformationen införd i hela riket.

Brytningen till denna stora förändring ägde rum under widtutseende oroligheter, föranledde af de ridderlige äfwentyrarne Severin Norrbys och grefwe Christopher af Oldenburgs försök att med härsmagt återuppsätta Christian II på thronen. Den förstnämnde understöddes i sitt företag af en ny uppresning bland de skånska bönderna. Men uppståndelsen dämpades innan den hann att sprida sig utom Skåne. Lund blef skådeplatsen för den första afgörande sammandrabbningen emellan Norrbys anhängare och de kongliga generalerna Johan Rantzau och Tyge Krabbe. De förre hade der samlat sig till ett antal af 8000 man, till största delen bönder under befäl af en fältöfwerste junker Moritz, och utryckte utanför södertull den från Malmö antågande fienden till mötes. De hade i spetsen en wagnborg, försedd med en öppning, genom hwilken ryttarne kunde rida ut och in. Slaget stod den 7 April 1525. Den Norrbyska hären gjorde ett utfall från sin wagnborg, men tillbakadrefs och förföljdes inom densamma. Efter en skarp strid förklarade sig segern för Rantzaus och Krabbes fåtaligare men mera krigswana folk. 1500 af Norrbys anhängare lågo på plat-

sen, 500 tillfångatogos. Böndernas hela förlust war 3000 man. De segrande soldaterna begingo i Lund stora wåldsamheter och mördade 60 till förswar oförmögne borgare, hwilka till en del tagit sin tillflykt till domkyrkan och derifrån blefwo utsläpade. En plattyſk inskription å fotställningen till den sträfpelare, som står wid westra sidan om södra ingången till kyrkan, har förwarat minnet af den blodiga dagen. Det heter der: "Do man schreft 1525 aer des fridages nag sancti Marcus dach vor Lunden ein groit jemer geschacht der bleft uffer de vifftein hondert doet geschotten unde geslagen dat mogen de Skonske viffer vael klagen" (d. ä. då man skref år 1525 fredagen efter S:t Marcus dag skedde utanför Lund en stor jemmer, der blefwo öfwer femtonhundra dödskjutne och slagne, det må de skånska enkorne wäl beklaga). — Den 29 i samma månad slog Rantzau en ännu större bondehär wid Brunketofta lund, en mil från Landskrona, hwarefter uppresningen afstadnade. Densamma hade kunnat blifwa mera hotande om deß upphofsman, den djerfwe och tappre krigshöfdingen Severin Norrby sjelf icke hade warit sysselsatt med att försäkra sig om de fasta platserna i Skåne och sålunda hindrad att i egen person leda de stora skaror af bönder, hwilka ställde sig till hans förfogande. I begge de nämnda träffningarne slogos de med oklanderligt mannamod men swekos af sine anförare, såsom förhållandet war wid Brunketofta, der deras befälhafware Otto Stisson war bland de förste som flydde, om hwilken feghet folkwisan förwarade minnet, qwädande:

"Otte Stisson med sin blakkede Hest —
Og det sagde Pelle, vor Grande —
Jeg troer, at Skoven hun er os bedst;
Han lakked flux efter de andre."

Grefwe Christopher af Oldenburgs uppträdande förorsakade ett borgerligt krig — den s. k. Grefwefejden — af större utsträckning både till tid och rum än de Norrbyska oroligheterna. Detsamma utkämpades hufwudsakligen utom Skåne, men också denna provins hade sin dryga känning deraf. I synnerhet Malmö med sin borgmästare Jörgne

Kock spelade deruti en huswudroll. I Lund infann sig grefwe Christopher i Aug. 1534 och lät på Lybers hög hylla Christian II. Domkyrkan, som redan förut förlorat en stor del af sina dyrbarheter, måste på grefwens befallning, utlemna hwad hon hade qwar af guld, silfwer och klenoder för underhåll af hans trupper. En af Gustaf Wasa utsänd swensk truppstyrka under befäl af Johan Thuresson Roos och Lars Siggesson Sparre hjelpte slutligen till att återställa lugnet i Skåne. 1535 i Aug. hyllades Christian III på Lybers hög, jemt ett år efter sedan grefwe Christopher derstädes låtit utropa Christian II. Efter hyllningen gaf han på Lundagård ett gästabud för de nämnda höfwidsmännen öfwer de från Swerige bekomne hjelptrupperna. Detta war den första fest i sitt slag på denna plats, men sedan följde långa tider af fejd emellan Swenskar och Danskar. och det dröjde mer än trenne sekler innan, efter inträdt wänskapligt förhållande de båda nationerna emellan, Lundagård i wåra dagar åter warit wittne till en likartad högtidlighet.

Genom religionsförändringen indrogos till kronan erkebiskopssätets ansenliga inkomster. En gammal förteckning upptager icke mindre än 36 gårdar, slott och län, som sålunda reducerades *). En betydlig del af dessa kommo sedan genom gåfwo- eller lindriga köpebref i adelns händer, och hafwa på detta sätt flera af Skånes nuwarande herregårdar

---

*) Dessa woro: Lundagård, Åhus gård och län, Bornholm med Hammershus slott, Fliinge, Hörby län, Näsbyholm, Snöstorp i Halland, Sandby och Gislöfs gårdar, Finja och Björkeberga län, Gårdstånga, Elleholm, Glimåkra, Hunhals, Gisleberga-, Westerstads-, Wrams-, Esphults-, Hishults-, Näsby-, Häglinge-, Borrestads-, Fulltofta-, Rönnebergs-, Borreby-, Högestads-, Rörums-, Strö-, Katslösa-, Karaby- och Nya län samt Hammarö i Norra Halland. I erkebiskop Birgers tid tillkommo Widtsköfle gods, som inlöstes för 300 rhenska gyllen, och Thorsjö. Denna förteckning är dock icke alldeles fullständig, då erkebiskopsdömet dessutom ägde åtskillige andra egendomar och flera fiskeriherrligheter (Arilds och Södra Barsebäcks fisklägen, laxfisken i Halland och Blekinge) m. m. dyl.

uppstått. I stället för den upphäfda erkebiskopswärdigheten inrättades ett superintendentsembete med rent kyrklig befattning utan politiskt inflytande *). Domkapitlet fortfor till8

*) Emedan wid reformationens införande hufwudsakligen afsågs krossandet af de katolska biskoparnes makt, undweks biskopsnamnet och det nya embetets innehafware benämndes under hela danska tiden officiellt superintendenter, hwilken titel likwäl icke kunde göra sig anwänd bland allmänheten, som i det dagliga talet bibehöll den gamla. Denna upptogs ocksä åter af regeringen med den swenska tidens början. Lunds stifts superintendenter woro följande: Frans Wormordsen (Franciscus Wormordi) år 1537—1551; Mag. Nils Plade (Nicolaus Palladius) 1551—1560; Mag. Tyge Asmundsen (Tychicus Asmundi) 1560—1577; Mag. Nils Hwid (Nicolaus Albinus) 1578—1589; Mag. Mogens Madsen (Magnus Matthiæ) 1589—1611; Mag. Poul Mortensen Ostrup (Paulus Martini Grumius) 1611—1619; D:r Mads Jensen Middelfart (Mathias Jani) 1619—1638; D:r Peder Pedersen Winstrup 1638—58. Samtlige desse öfwerherdar woro lärde män och nitiske i uppfyllande af sitt kalls pligter, hwilket just under deras tid war ett mycket beswärligt kall, då efter den gamla ordningens upplösning mer än ett århundrade förflöt innan den nya lärans föreskrifter hunno göra sig allmänt gällande, och då emellertid sjelfswåld och demoralisation äfwen bland presterskapet gingo i swang och påkallade sträng beifran å förmännens sida. Jemte bryderierna i kyrkliga angelägenheter kommo råheten i tänkesätt ocksä hos den bättre klassen och adelns wexande öfwermod att ofta för superintendenterna öka tyngden af deras embetsbörda. Ett par prof må anföras. Superintendenten Hwid hade låtit flytta eller till annat ändamål anwända en gammal grafsten som i Lunds domkyrka war lagd öfwer ett par medlemmar af den förnäma slägten Ulfstand. Han råkade derigenom i owänskap med flera mäktiga adelsmän i Skåne, som woro anförwandter till denna slägt, och owänskapen upphörde ej dermed att stenen, hwilken Hwid påstod sig hafwa köpt af kyrkowärdarne, åter lades på sin plats. Några kitsliga adelsmän uppbetsade en lika kitslig afsatt prest, magister Jakob från Skurup, till förgripelser mot Hwid. Han författade nidwisor mot superintendenten, i hwilka denne beskylldes att hafwa från kyrkan stulit den nämnda stenen. Magister Jakob och likasinnade stallbröder afsjöngo öppet på gator och krogar i Lund dessa smädedikter och wisade äfwen på andra sätt sidowördnad mot stiftets styresman; slutligen gjorde belackaren nattetid med sina följeslagare inbrott i

widare att bestå i sin gamla organisation och fick behålla sina många gods och andra herrligheter, emedan desse aldrig tillhört kronan utan woro enskilda donationer och emedan man ansåg deras bibehållande nyttigt för underwisningens

---

superintendentens hus och mißhandlade honom samt kallade honom för en tjuf. För detta tilltag blef magister Jakob arresterad och öfwerförd till Köpenhamn, der han dömdes till döden och utan förskoning afrättades på slottsplatsen kl. 5 på morgonen d. 16 Mars 1586. På sjelfwa afrättsplatsen säges den hårdnackade smädaren hafwa upprepat följande verser:

"Skal nu Mester Jacob miste sit Liv, for Hanen gael,
Saa er alligevel Bispen en Tyv, for Stenen hand stael.

Den lidna skymfen skall hafwa djupt grämt superintendenten, så att han föll i swårmod och hans död påskyndades i en ännu kraftfull mannaålder. Handlingarne i denna sak hafwa för några år sedan blifwit offentliggjorde i Danske Magazin 3:die Række III.

En annan händelse af samma slag war följande. En Holger Rosenkrantz på Glimminge gård i närheten af Cimbrishamn hade kallat en student till prest och kyrkoherde (förmodligen i Wallby) med det wilkor, att han skulle gifta sig med en kammarpiga hos Rosenkrantz's fru, hwilket studenten också påstods hafwa lofwat. Men sedan han blifwit prestwigd, ansåg han förmånligare att ingå äktenskap med förre kyrkoherdens enka och gifte sig äfwen med henne. Han anklagades nu af patronen i konsistorium att hafwa brutit äktenskapslöfte, men enär inga bewis kunde frambragas på prestens gifna förbindelse, blef han af superintendenten doktor Middelfart frikänd. Förbittrad deröfwer, for Rosenkrantz, åtföljd af några kamrater, en marknadsdag till Lund och infann sig i superintendentens boning, der han wille wid en medförd spelmans musik dansa med superintendentens fru och dotter, mot hwilken sednare han också betedde sig högst ohöfligt. Då d:r Middelfart med hårdt tilltal bestraffade detta, kastade Rosenkrantz honom omkull på golfwet och slog honom i ansigtet så wåldsamt att blodet strömmade ur näsa och mun. Superintendenten begaf sig genast, blodig som han war, öfwer till Köpenhamn, gick upp på slottet och wisade konung Christian IV det wåld honom tillfogats. Konungen befallte, att målet skulle upptagas wid högsta domstolen, då Rosenkrantz blef dömd till 3000 speciers böter, hwilken summa han förklarade sig gerna wilja betala fördubblad, om han än en gång finge "piska upp den gamle skälmen". Då konungen fick höra detta hans yttrande, sade han: "Ja, om jag hade haft så många anförwandter

befrämjande och wetenskapernas uppmuntran *). — Alla kloster blefwo efterhand indragne och många af dem öfwergingo, likasom en del af erkebiskopsdömets egendomar, i adelns ägo och utgöra numera betydande säterier. — Domkyrkan fick behålla alla de gods och lägenheter som af enskilda blifwit till henne testamenterade, då utan dem denna byggnads underhållande skulle warit omöjligt.

Äfwen sjelfwa erkebiskopsresidenset Lundagård blef indraget jemte tillhörande besittningar och bortförlänades. sedermera samt blef slutligen enskild tillhörighet innan det för andra gången reducerades för sin närwarande bestämmelse. Superintendenten bodde anspråkslöst i ett kapitelhus och de knappa inkomster, som till en början blifwit åt detta embete anslagne, stodo i en skärande kontrast till erkebiskopsdömets öfwerflöd. Då erkebiskoparne på sina färder i stiftet kunde låta sig beledsagas af flera hundrade drabanter, hände nu t. ex. att superintendenten Nils Plade år 1552 behöfde ett särskildt kongl. bref för att få inköpa twå hästar och en wagn till begagnande wid visitationer. När efter twenne års förlopp samme superintendent anmälde, att hästarne blifwit på embetsresor utkörde, anbefalldes genom ett annat

---

i rätten, som Holger, så hade doktor Mads wäl fått en annan dom". Superintendentens son, den sedermera mäktige vicepresidenten i danska kansliet Michael Wibe, skall sedan hafwa fått tillfälle att taga en eklatant hämnd på en son till Rosenkrantz.

*) Kapitelgodsen bestodo af 925 bondgårdar, många stenhus och handelsbodar i Lund och angränsande städer, åtskilliga qwarnar, gatehus, jordar, prestgårdar och patronlägenheter m. m. Med inkomsterne af dessa gods hugnades emedlertid nu icke blott andeliga och lärda, utan jemwäl många civila och militära embetsmän, som genom vikarier läto sköta de wid förmånerna fästade skyldigheter. Hwilket förhållande fortfor ännu i början af swenska herradömet, så att år 1660 war riks-amiralen grefwe Stenbock domprost och riks-skattmästaren baron Bonde kantor. Dessa begge embeten jemte dekanatet och archidiakonatet — de fyra s. k. prelaturerna — woro i synnerhet indrägtiga platsar. Till dem hörde en ansenlig mängd gårdar och lägenheter å landet och flere hus i städerna samt nio patronrättigheter. Af de 30 kanikdömena woro 19 försedde med patronlägenheter.

kongl. bref anskaffandet af twå andra "Vognklippere" för samma behof.

En lika kontrast ägde rum emellan Lunds tillstånd i erkebiskopsdömets dagar och stadens utseende efter reformationen. Helt och hållet beroende af de rikedomskällor, hwilka under katolska tiden strömmat till det andeliga wäldets medelpunkt, måste densamma, när dessa källor uttorkade, hastigt nedsjunka till en obetydlighet. "En fiendtlig plundring eller en härjande brand skulle ej så ohjelpligen förstört den urgamla hufwud- och metropolitan-staden som den nya trosbekännelsen inom få årtionden ödelade densamma *)." Efter domkyrkans upplåtande till sockenkyrka och klostrens indragning blefwo snart mer än tjugo kyrkor obehöfliga. En konglig befallning utgick 1538 till borgrarne i Lund att nedbryta sina kyrkor, torn och kyrkogårdsmurar samt afföra alla materialierna till Malmö. Ett kongl. bref af år 1552 bjuder att den mängd huggen sten, hwilken låg kringspridd i Lund, skulle till Köpenhamn öfwersändas för att der begagnas till slottsbyggnaden. 1581 anbefalldes inwånarne i Lund att bebygga sina tomter och widmakthålla sina hus, wid påföljd, att ödeplatsar indrogos till kronan. Fem år derefter ålades husägarne att låta, enhwar utanför sin boning, stensätta sin andel i gatorna, hwilka woro mycket dåliga. Alla dessa påbud wisa huru förfallets tilltagande och folkmängdens och förmögenhetens aftagande gingo hand i hand i Nordens fordom förnämsta stad.

Oaktadt Lunds sjunkna anseende fick det dock ännu twå gånger åtnjuta sin gamla heder såsom konungarnes hyllningsort. Den 20 Juli 1584 lät Fredrik II på S. Lybers hög hylla sin son prins Christian, sedermera konung Christian IV, och d. 15 April 1610 skedde den sista hyllning som dersammastädes förewarit, nemligen prins Christians, Christian IV:s son, som sedermera innan han hann tillträda regeringen dog på en resa till Carlsbad 1647, ett år före sin fader.

*) Brunius, i anf. arbete.

En annan högtidlighet i Christian IV:s tid har gemenligen plägat förläggas till Lundagård, nemligen den berömde konungens efter sin drottnings död ingångna morganatiska äktenskap ("wid wenstra handen") med den 17:åriga Christina Munk, dotter af Ludvig Munk till Nørlund och Lundegård och Ellen Marswin från Dybeck i Skåne, d. 23 Aug. 1615, men det har blifwit efterwisadt, att denna akt förrättats å herregården Lundegård på Fyen, och att sålunda en namnlikhet orsakat här på lag ett mißtag.

De krigsfacklor, hwilka tidtals hemsökte Lund, fulländade det af reformationen åstadkomna förstörelsewerket. Under det så kallade Gustaf Horns krig i Skåne 1644—45, hwilket med förbittring fördes emellan Swenskar och Danskar och spridde stor förödelse i provinsen, hade nämnde swenske fältherre sitt hufwudqwarter i Lund, derifrån han gjorde fruktlösa försök att bemäktiga sig Malmö. Den 29 Febr. inryckte Swenskarne i Lund och d. 3 Mars skref derifrån en af deras officerare i ett bref till hemmet bland annat: "Wi hafwe här litet funnit till bästa, ty folket allaredo för en rund tid alt sedan Juhl hafwa bortslydt deras gods til Seland, och äre alltså the förnämste och förmögne sin koos, så att ock ingen Predikant är blefwen wid Staden". Flera af kapitelgårdarne blefwo under detta krig dels ödelagda, dels nedbrutna.

Tid efter annan hade Lund fått kongl. stadfästelsebref på sina privilegier. Så under d. 21 April 1565, d. 1 Aug. 1597 och den 30 Nov. 1648. Men dessa privilegier woro icke längre af beskaffenhet att kunna inblåsa en friskare kraft i stadens tynande lif. — Lund, som, såsom förut är nämndt, i fordomtima idkade betydlig handel äfwen till sjös, ägde ännu i början af 1600:talet en liten qwarlefwa af sin gemenskap med hafwet uti en inskränkt utskeppningsrätt från Lomma hamn, på hwilken förmån en kongl. bekräftelse erhölls 1607. Lundaboarne berättigades nemligen att till Köpenhamn och andra orter i riket öfwerföra förnödenhetsartiklar, men inga för utlandet bestämda köpmanswaror.

Att det mot slutet af den tid Skåne tillhörde Danmark stod klent till med styrelsens wård om provinsens förkofran,

kan skönjas af den omständigheten att emellan Lund och Malmö med flera orter saknades postföring. En förordning af Fredrik III anbefallde derföre 1652 att poster skulle inrättas mellan Malmö, Lund, Helsingborg, Christianstad, Sölfwitsborg, Ronneby och Christianopel att gå en gång i weckan fram och åter, för hwilket ändamål posthemman borde långs utmed wägarne utses, hwaröfwer generalpostmästaren i Köpenhamn ägde att hålla hand.

Medelst det djerfwa tåget öfwer de isbelagda Bälterna eröfrade Carl X Gustaf åt Swerige uti fredsslutet i Roskild d. 26 Febr. 1658 Skåne, Halland, Blekinge, Bohuslän, Throndhjems stift och Bornholm, hwilka begge sistnämnde landwinningar dock måste åter afträdas wid freden i Köpenhamn 1660.

Konung Carl X Gustaf gjorde i Mars 1658 en kort resa öfwer isen till Skåne för att taga sina nya provinser i besittning och besökte derunder ocksá Lund der han gästade superintendenten Winstrup. Wid detta tillfälle framkastade denne sednare tanken att i Lund på de oindragna kapitelgodsen grunda ett universitet såsom förbindelselänk emellan det öfriga Swerige och deß nya tillhörighet Skåne, hwilket förslag fann synnerligt behag hos den detsammas ändamålsenlighet snabbt uppfattande konungen och förskaffade sin upphofsman upphöjelse i adeligt stånd och gåfwan af konungens porträtt med briljanterad infattning och widhängande tung guldkedja. Förslagets werkställighet fördröjdes dock ännu några år genom det snart åter utbrytande kriget och den store konungens inträffade död.

Lunds stift, inom hwilket superintendenterne utöfwat den andeliga öfweruppsigten, hade hittills bibehållit orubbad hela den gamla utsträckning det ägde i erkebiskopsdömets dagar. Med det swenska regementets widtagande afgick Bornholm till Seland och Halland lades till Göteborgs stift. Superintendenternes första knappa inkomster hade efterhand redan under danska tiden blifwit betydligt förbättrade och Winstrup

erhöll nu ytterligare tillökning jemte biskopsnamnets förenande med embetet, derwid det sedermera förblifwit*).

Presidenten i Kommerskollegium Christer Bonde erhöll på sommaren 1658 konungens befallning att genomresa de trenne nyförwärfwade provinserna Skåne, Halland och Blekinge och ingifwa en utförlig berättelse om deras tillstånd samt förslag om desammes förbättring. Han yttrar i denna rörande Lund, att stadens borgerskap war af ringa betydenhet. "En god apothekare bor der; en gammal borgmästare med några få flere äro der, som någon handel idka; de öfriga lefwa mest af sin åker, eller ock på mälteri." Under swenska regeringen blef staden ännu obetydligare i följd af en ökad tull, förhöjda skatter och krigens ödeläggelser. År 1662, således 4 år efter sedan staden kommit under swensk styrelse, åtog den sig en kontribution af 150 daler silfwermynt, men måste kort derefter begära förskoning från denna skatt. 88 gårdar stodo wid denna tid öde i Lund, 63 beboddes af skattfria personer och de skattdragande borgrarnes antal hade på några år minskats med 151. Handeln med allmogen aftog betydligt, emedan landtmannen med sina waror hellre reste till sjöstäderna, der han fick bättre betaldt för hwad han kunde aflåta. Swenska regeringen bewiljade 1669 tre års tullfrihet för trädwirke och bräder, och äfwen några års skattefrihet åt de personer, som wille bygga hus i Lund och bidraga till den då nyligen inrättade akademiens uppkomst, men borgerskapet wågade sig icke på några byggnadsföretag dels för en ifrågaställd gatu-

*) Lunds stifts swenske biskopar hafwa warit följande: Peder Winstrup, som öfwer 20 år warit dansk superintendent, och nu äfwenledes mer än 20 år war swensk biskop, 1658—1679; Knut Hahn 1680—1687; Enewald Swenonius 1687—1688; Christian Papke 1688—1694; Matthias Steuch 1694—1714; Jonas Linnerius 1715—1734; Anders Rydelius 1734—1738; Carl Papke 1738-1740; Henrik Benzelius 1740—1747; Johan Engeström 1748—1777; Olof Celsius 1777—1794; Petrus Munck 1794—1803; Nils Heßlén 1805—1811; Wilhelm Faxe 1811—1854; Henrik Reuterdahl 1855—1856; Johan Henrik Thomander sedan sistnämde år.

refnings skull, dels af medellöshet. Då borgerskapet i obefästade städer war förbundet att underhålla en omhägnad, antingen en wall eller ett staket, till förebyggande af tullförsnillning, begärde Lundaboerne nyßnämnde år att i stället för staket få uppkasta en jordwall och en graf omkring staden, som förut warit med fiskdammar omringad.

Under danska regeringen hade städernas borgerskap warit förpligtadt att wäpna sig till landets förswar. Ännu äges i behåll en mönsterrulla af år 1558 öfwer borgrarne i Lund redowisande 180 man med deras wapen. Äfwen för andra behof än då utländsk fiende stod för dörren togs denna skyldighet i anspråk, såsom då ett kongl. bref af år 1542 till följande städer bjuder att utrusta af deras egna borgare, Malmö 60, Lund 15, Trelleborg 30, Ystad 40, Åhus 20, Ronneby 30, Wä 30, för att rensa skogarne i Blekinge från röfware. Denna pligt att stå färdige till wapentjenst war egnad att ännu under Lunds förfall hos deß inwånare bibehålla en liten qwarlefwa af den wana wid krigshandtwerket, hwilken de redan i stadens äldsta tider woro kände för att äga och hwilken de under deß wälmaktsperiod haft så många tillfällen att alltjemt hålla i öfning. Denna återstod slocknade nu under den nya regeringen, som mißtroende borgrarnes swenska tänkesätt afskaffade deras skyldighet till personlig fälttjenst och lät fråntaga dem deras wapen.

Skånes städer fingo år 1664 plats på swenska riksdagarne. Lund erhöll ett ganska underordnadt rum, icke blott under Landskrona, som ställdes främst, och Malmö, utan äfwen långt under Christianstad, Helsingborg och Ystad. För "akademiens honneur", för sin ålderdom och såsom säte för biskop och landsdomare begärde staden af regeringen bättre rang, men fick till swar att någon ändring icke kunde ske förr än staden mera repat sig.

Under danska tiden ända till 1648 hade Lund haft twå borgmästare, men sedan blott en enda. Borgerskapet önskade 1658 "till stadens större honneur" återgå till gamla förhållandet och wälja ännu en borgmästare, oaktadt den närwarande innehafwaren af embetet erinrade att han icke kunde

lefwa af den lön staden bestod och skulle komma i ännu swårare belägenhet om han skulle dela inkomsterna med en kamrat. Regeringen afgjorde frågan så, att det kunde anstå med twå borgmästare, tills staden fick mera medel. Borgmästarens lön utgjorde wid denna tid 250 daler silfwermynt och jord till några tunnors utsäde, 4 rådmäns hwardera 8 tunneland åker och till 16 d:lr beräknad så kallad källarfrihet, samt magistratssekreterarens 25 à 30 d:lr. Wid detta belopp förblefwo de ännu länge.

Konung Carl X:s beslut om ett universitets anläggande i Lund hade emedlertid blifwit satt i werkställighet och lärosätet inwigdt den 28 Jan. 1668. Icke långt efter sedan deß werksamhet wäl kommit i gång stördes den för en längre tid af det emellan Swerige och Danmark uppblossande kriget, som under 4 års tid, 1676—1679, blodade den skånska jorden. Akademien war derunder så godt som upplöst och det dröjde ännu några år efter krigets slut innan den åter kom sig före, så att deß "restaurationsfest" kunde firas den 17 Juni 1682.

Det war hoppet om att återwinna de i Roskilds-freden förlorade provinserna, som förde Christian V att med 21 utwalda regementen den 30 Juni 1676 landstiga wid Råå. Sweriges unge konung Carl XI dröjde icke, sedan han hunnit samla sina stridskrafter, att möta fienden, slog först den 17 Aug. en dansk armé-afdelning wid Halmstad och sammandrabbade slutligen den 4 Dec. wid Lund med den af danske konungen sjelf anförda hufwud-hären. Slaget började kl. mellan 8 och 9 på morgonen och warade till mörkrets inbrott; det blef ett bland de märkwärdigaste och blodigaste i Nordens krigshistoria. Nära hälften af de sammanräknade arméerna låg efter slagtningens slut på platsen, att icke räkna dem som sedermera dogo af sina der erhållna sår *). Tre gånger höllo sig båda härarne förwissade om seger. Den förklarade sig

*) Arméerna woro ungefär lika starka, utgörande hwardera omkring 11 till 12000 man, danskarne wäl något öfwerlägsne swenskarne. Omkring 9000 döde betäckte walplatsen, deraf 5700 danskar.

omsider fullkomligt tillhöra Swenskarne, som togo tillfånga 170 officerare och 1500 soldater samt eröfrade 56 kanoner, 60 fanor och standarer, jemte hela fiendtliga lägret med tillhörande ammunition och troß. Höjden ett stycke nordost om Helgonabacken utgjorde före bataljens början den punkt, hwilken swenska högra och danska wenstra flygeln — anförda af begge konungarne — liksom i kapplöpning täflande skyndade att winna, warande "denna gång bruden, hwarom man dansa skulle" *); der, under murarne af Allhelgona-kyrkan, begynte striden med största häftighet och hwälfde sig deromkring med oförminskad hetta dagen i ända, sträckande sina mordiska scener in på sjelfwa stadsgatorna, genom hwilka förbittrade skaror jagade hwarandra i wildt handgemäng. Det är dock icke antecknadt att någon widare olycka drabbat staden denna dag, oaktadt de talrika halmtaken, som den tiden der funnos, lättligen wid det starka skjutandet kunnat föranleda eldswåda. Man kan föreställa sig den bild af ett stort lasarett Lund dagarne efter slaget måtte ha företett, då här för massorne af sårade krigare den närmaste tillflykten erbjöd sig under winterns hårdhet, som infunnit sig med så sträng köld, att marken med swårighet låt bearbeta sig till grafwar för de hopade likhögarne. Den tjugoårige Carl XI, som under hela bataljen warit till häst och ådagalagt det mest utmärkta mannamod, intågade om aftonen med sin segrande här i Lund och blef med sina tappra generaler undfägnad af den gamle Winstrup i biskopshuset på Lundagård, der han äfwen tillbringade natten medan hans truppar herbergerades i staden.

Utgången af slaget wid Lund bestämde Swenskarnes öfwerwigt i kriget, hwilken ytterligare tryggades genom segern wid Landskrona påföljande år. I samma mån utsigterna mulnade för Christian V att kunna återförwärfwa de fordna danska landskapen, förändrade han sättet att föra kriget och Danskarnes bemödanden tycktes blott gå ut på, att så mycket som möjligt föröda och förhärja landet, innan de lemnade detsamma. Barbariska grymheter utmärkte isynnerhet de begge

*) Grefwe Dahlbergs uttryck i sin berättelse om detta slag.

sista krigsåren och de s. k. snapphanarnes wärsta illbragder infalla under samma period. Plundring och brand betecknä Danskarnes spår. Wid återtåget från Christianstad om sommaren 1678 uppbrände konung Christian flere wid wägen belägna gårdar och d. 11 Aug. halfwa Lunds stad, samt en mängd deromkring liggande bondhemman och herresäten. Lund bestod före nämnda ödeläggelse af 304 hus, af hwilka nu 163 lades i aska, deribland rådhuset och 27 kapitelgårdar. Återstoden af staden utgjorde således blott 141 hus, bland hwilka 15 kapitelgårdar. Längre fram på hösten befallte danske generalen Meerheim snapphanarne att förhärja hela Malmöhus län. — Man tröttnade slutligen å ömse sidor wid kriget och under fransk bemedling öppnades i Lund d. 29 Juni 1679 fredsunderhandlingar, som höllos i domkyrkans högkor och underskrefwos den 26 Sept. samma år. De swenska ministrarne bodde på södra sidan om kyrkan, de danska på norra och franske ambassadören i biskopshuset å Lundagård. De fördelar Swerige wunnit genom föregående fredsslut stadfästades och Danmark erhöll intet annat för alla sina 4 års ansträngningar än rättigheten att från hwarje fästning, som det inom swenska besittningar innehade (och hwilka fästningar blott woro Landskrona och Helsingborg), tillbakahemta 10 kanoner, samt dessutom en summa af 165,600 r:dr såsom ersättning för återstående gärder, hwilka denna makt med swenska kronans samtycke blifwit berättigad att ända till fredens afslutande i Skåne uppbära. I sammanhang med denna fred ingicks dagen efter dess undertecknande eller den 27 Sept. ett off- och defensiv-förbund med Danmark på 10 år. Det återställda goda förhållandet emellan begge makterna beseglades ytterligare genom Carl XI:s förmälning följande året med Christian V:s syster Ulrika Eleonora, som blef Carl XII:s moder.

Lund hade emedlertid under dessa krigsoroligheter blifwit i hög grad utarmadt. Det gick derföre ytterst långsamt med nya byggnaders uppförande i de afbrändas ställe; ännu 20 år efter danskarnes hemsökelse hade staden icke förmått återuppbygga sin rådstuga. Universitetet, som 1682 återupptagit sin werksamhet, befann sig i största trångmål med afseende på

lokaler. En mängd studenter nemligen Öst- och Westgötar, Wermlänningar, Stockholmsboar, Smålänningar och Göteborgsboar funno sig 1683 föranlåtne att till general-guvernören Rutger v. Ascheberg inlemna en böneskrift om akademiens förflyttande till Christianstad. Det hette i deras skrifwelse: "Wi måste, fem till sex uti en kammare, med wåra studiers största förlust, tillsammans gästa, eller ocksä med så obeqwäma logementer förses, att wi hwarken kakelugnar, spisar, eller bord bekomma, så framt wi icke med wåra ringa medel låta sådant upprätta; oaktadt wi husen lika dyrt måste hyra. Sjelfwa communitetshuset befinnes obeqwämligt. Borgerskapet gör fuller förslag på ett parti kamrar; men då man eftersér, befinnas de alldeles oduglige, utan fenster och ugnar; och då egarne om reparation anmodas, låtsa somlige, att de först nästkommande sommar sådant skola efterkomma; liksom man öfwer wintern utan logementer kunde subsistera. Somlige säga sig ingen omkostnad derpå göra wilja, eller det beswär uppå sig taga, att inlogera någon student . . . Inga sängkläder kan man här för goda ord och öfwerflödig betalning bekomma; utan måste wi med stort armod en stor del utan sängkläder oß förhjelpa . . . Sedan äro gatorna här i Lund så orena, att wi, som nedre i staden hafwa wåra qwarter, och så publika, som privata exercitier gerna uppwaktade, icke kunna wår åstundan werkställa. Weden är dyr och andra nödtorftigheter dubbelt dyrare, än annorstädes." General-guvernören remitterade denna supplik till konsistorium. Några ledamöter förordade studenternas önskan, men konsistorii pluralitet menade, att ett universitet ej skulle wäl rymmas inom trånga fästningswallar, och att detsamma skulle framdeles förbättra Lund, och afstyrkte allså en sådan förflyttning. Frågan förföll och universitetet stannade i Lund.

För att i någon mån afhjelpa förenämnda af de studerande öfwerklagade olägenheter i följd af otillräckliga och dåliga boningsrum, berättigades Lundaboar, som wille bygga, att begagna öde tomter, som icke blifwit bebyggda, tre år efter att påbud derom på rådstugan utfärdats. Äfwen tillerkändes staden tomter, tillhörige personer, som under kriget

gått öfwer till fienden. År 1688 uppfylldes ett stort behof för universitetet då Lundagård, som blifwit från Winstrups arfwingar reducerad, af Carl XI till detsamma öfwerläts "med alla lägenheter och appertinentier".

Carl XII:s krig bragte Lund och deß akademi i nytt trångmål. Staden blef efter år 1700 flera gånger underkastad stark inqwartering, då än dit förlades swenska regementen, än utländska krigsfångar. Då återigen en dansk armé landstigit wid Råå d. 12 Nov. 1709, påhelsades staden af en afdelning af densamma, som indref starka kontributioner af spannemål och andra lifsförnödenheter. 1500 man stadnade qwar i några weckor och begagnade Lundagård till förrådshus. Emedlertid woro fienderne nu helt annorlunda sinnade än under kriget 30 år förut. Hwarken plundring eller brand hördes af; och då hos de danska soldaterne en gång lust förspordes att bland akademiens boksamling, hwilken förwarades i öfra wåningen af Lundagårds stora byggnad, hemta material till patroner och kanonkarduser, behöfdes endast föreställningar af professorerne Ihre och Hörling hos danska generalerne Reventlow och Brockdorf, för att erhålla en "salvaguardie" till skydd wid biblioteksdörren. Då swenska hären sedermera närmade sig Lund, fick staden widkännas stora leveranser af bröd och öl utan att betalning kom i fråga. Efter slaget wid Helsingborg d. 28 Febr. 1710, blef staden ånyo, likasom efter slaget wid Lund, förwandlad till ett stort lasarett, i det 1400 sjuka och sårade dit transporterades. Det unga universitetet blef icke mindre än den gamla staden lottlöst i de tunga offer, hwilka den tiden det under så många års fortfarande krig utmattade fäderneslandet kräfde af sina medborgare. Professorerne nödsakades att för sina embeten uppsätta dragoner och skulle en sådan presteras af hwarje 800 dalers löneinkomster. Akademiens spannmål blef till största delen indragen till Malmö och Christianstads kronomagasiner, och de fleste tiondegifwarne woro deßutom oförmögna att utgöra sina årliga afgifter. Ickedeßmindre måste professorerna efter yttersta förmåga göra förskräckningar till kronan *).

*) Såsom prof på det betryck i hwilket professorerna genom

Till krigets wedermödor kom år 1711 en stor eldswåda, som lade i aska 36 gårdar jemte det efter branden 1678 ändtligen uppförda rådhuset. Wid detta tillfälle gingo nästan samtliga stadens gamla arkifhandlingar, hwilka hittils kunnat räddas från förstörelse, förlorade. Frampå sommaren 1712 hann pesten, som sedan 1710 förskräckligt grasserat kring hela landet och föregående år rasat i den danska hufwudstaden och deß närhet *), äfwen till Lund, der den anställde stor förödelse. Stadens bästa borgerskap bortryckteß; menniskor stupade hoptals strax efter sedan de af sjukdomen angripits och lik lågo af brist på likbärare obegrafne, så wäl i husen som under bar himmel. Consistorium acad. förehade förslag att under farsotens pågående flytta med den akademiska underwisningen ut på landsbygden, derwid Åhus eller Önnestad i grannskapet af Christianstad projekterades **).

Den 13 December (efter gamla stilen, julafton enligt den nya) 1715 landsteg Carl XII på swenskt botten wid Trelleborg efter 15 års bortowaro från Swerige. Konungen besökte under loppet af 1716 åtskilliga gånger Lund, innan han den 20 Sept. hit förlade sitt högqwarter, der han nu merendels — med undantag af twenne större utflygter, den ena i slutet af Aug. 1717, till Strömstad, derifrån han återwände i slutet af September samma år, den andra i Mars 1718 till norrska gränsen, derifrån han återkom i Maj — uppehöll sig ända till den 11 Juni 1718, då han uppbröt till sitt sista fälttåg. För den betydliga och beswärliga inqwartering, som blef en följd af Konungens så långwariga wistande härstädes, fick staden ingen ersättning. Detta oaktadt, oaktadt alla de andra swåra krigsgärderna, som så länge tryckt

---

dessa preßningar försattes, må nämnas, att den utmärkte professor Anders Stobæus i konsistorium förklarade sig wara i en sådan medellöshet, att, ehurn han tjenat wid akademien 38 år, han, i händelse han med döden afginge, ej kunde till sina arfwingar efterlemna 38 daler. Consistorii Acad. protokoll § 3 den 29 Juni 1712.

*) I Stockholm dogo emellan 20 och 30,000 menniskor i denna farsot, i Köpenhamn ungefär ett lika antal.

**) Consist. Acad. protokoll d. 4 Sept. 1712.

samhället och oaktadt man nogsamt insåg att konungen i grund ruinerade riket med sina oupphörliga rustningar och äfwentyrliga härtåg, rådde dock i Lund allmän glädje med anledning af hans närwaro. Den underbara tjusning, som utgick från den ryktbare hjeltens owanliga personlighet, bemäktigade sig enhwar och hans ädla och enkla wäsende intog allas sinnen. Med entusiasm firade man på Lundagård hans födelsedag den 17 Juni 1717, och då han omsider skiljdes från Lund — hans enda egentliga konunga-residens i Swerige — hade han outplånligt wid sitt minne fästat inwånarnes tillgifwenhet och beundran. Detta minne har fortlefwat från slägte till slägte och uppfriskades på hundrade årsdagen af hjeltekonungens död med en högtidlig jubelfest och ett drapa af Sweriges störste skald, hwilket, wordet swenskt nationalsång *), skall för kommande tider från Nationens läppar återklinga tolfte Carls och swenskmannatapperhetens lof. Studerande ungdomen wid det Carolinska lärosätet firar årligen på monarkens dödsdag, den 30 Nov., med en enkel högtidlighet hans åminnelse.

Kung Carl förde i Lund ett högst werksamt lif, läggande trägen hand wid riksstyrelsens särskilda afdelningar, men företrädeswis sysselsatt med förberedelserna till Norriges eröfring och ledningen af dertill behöfliga stridskrafters organiserande. Wän af wetenskaperna och uppmärksam mot desammas idkare, lemnade han wid lediga stunder gerna företräde åt universitetets professorer och andra lärda män, underhållande med dem wetenskapliga samtal; besökte icke sällan akademien, än beseende biblioteket än i auditoriet afhörande en disputationsakt eller en oration **). Deßemellan roade

---

*) Tegnérs

Kung Carl, den unga hjelte,
Han stod i rök och dam.
— — — — — — — — —

**) Jör. Nordberg berättar i sin "Carl XII:s Historia" (II. sid. 598): "En gång hände sig, att Hans Maj:t steg der in (i auditoriet) helt oförtänkt, och hade några officerare i sitt följe: Af Professorerna kommo 2—3 tillstädes, som bodde närmast, och hade fått

han sig med att på Lundagård mönstra åtskillige kavalleri-regementer, då han "sjelf gick rullan igenom, led ifrån led, man efter man, och besigtigade deras mundering, wapen och hästar; lät dem sedan skjuta till måls åt en tafla och gaf hwar och en som träffade, en dukat för skottet" *). Det war på samma plats inmönstringen skedde af den "lifesquadron," som upprättades, efter af Konungen sjelf uppgjord plan, i stället för den tappra lifdrabant-korpsen, som warit hans trogne följe-slagare i alla strider, men hwaraf nu endast några få man woro öfrige, sedan större delen stupat på slagfälten. En präktigare elit-korps har wäl swenska arméen aldrig haft att uppwisa än denna nya kärntrupp, utwald ur 60 andra sqvadroner med 6 man ur hwarje **).

Den nämnda landstigningen 1709 war den sista Danskarne företagit i Skåne i fiendtlig afsigt. En ny sådan tillämnades fram på sommaren 1716 i förening med en till Seland anländ rysk armé, men tillintetgjordes genom uppkommen oenighet emellan danska konungen och ryska czaren, och genom respekten för konung Carls personliga närwaro på

kunskap derom, dem frågade då Konungen: Om ingendera wille stiga upp i Catedern och orera? De hade största skäl att ursäkta sig, såsom oberedde; men Medic. Professorn, D:r v. Döbeln, resolverade sig dertill på fri hand, och höll ett wackert tal på latin, ungefär en ¼ timma, gratulerandes Academien och hela deß Stat, den nåden, som dem nu wederfors, i Hans Maj:ts höga närwarelse. Wid andra tillfällen, då en och annan af Professorerna höllo, efter wanligheten, sina Introductions-Orationer, fingo de likaledes fägna sig af den Kongl. Nåden, att Hans Maj:t bewistade samma Acter, ifrån begynnelsen till ändan, icke utan deras och den studerande ungdomens största uppmuntran och glädje."

*) J. Nordberg, i anförda arbete, II. sid. 597.

**) "Inge andre fingo uttagas, än de som hade följande egenskaper: 1) Infödde Swenske karlar, som 2) Sjelfwe hafwa lust dertill, 3) Hafwa aldrig lärt något handtwerk, 4) Äro af ordentlig längd och storlek, 5) Spenslige (smärte) till wäxten, 6) Friske, utan wank och lyte, 7) Om 20 till 30 års ålder, 8) Ogifte, 9) Qwicke och hurtige till sinnes, 10) Otörstige, 11) Aldrig skämt ut sig i någon högmålshandel, 12) Aldrig begått någon neslighet, 13) Aldrig fått något straff." Nordberg, på anf. st. sid. 598.

så nära håll. Hundrade år sednare, då kejsarne Napoleon och Alexander uppgjort planen att dela Swerige emellan Danmark och Ryßland, förehades åter twenne gånger en landstigning i Skåne af Danskar i förening med en fransk armékorps under marskalken Bernadottes befäl, men förhindrades ena gången, wåren 1808, af den i Sundet dominerande swenska och engelska flottan, och andra gången, i Februari 1809 då isen lagt en fast bro öfwer Öresund, af denna bryggas hastiga upprifning genom en just i afgörande ögonblicket*) ankommande stark nordwestlig wind. Äfwen under denna hotande tidepunkt war universitets-staden en militärisk hufwudort, i det befälhafwaren för den till provinsens förswar sammandragna Södra arméen, fältmarskalken Toll, i slutet af April 1808 tog i Lund sitt högqwarter, hwilket förblef derstädes tills i slutet af Mars påföljande år, då efter Gustaf IV Adolfs entledigande från riksstyrelsen en förändrad politisk bana beträddes.

Lund har alltså nu i 150 år warit befriadt från krigets omedelbara närhet, en lycka, som icke förut så länge warit staden beskärd under alla de åtta århundraden, sedan hwilka deß öden närmare äro kände. Äfwen för framtiden har den uti det numera inträdda goda förhållandet emellan de båda beslägtade folken på ömse sidor om Sundet en förhoppning, att de dagar af fiendtlig hemsökelse, om hwilka deß historia i fordomtima så ofta har att förtälja, icke skola återwända. I stället för nya fredsbrott emellan Swenskar och Danskar har den sednaste tiden skådat grundläggningen af ett nytt tänkesätt hos de båda fordna motståndarne, hwilket endast uti ömsesidig brödrawänskap ser en borgen för sitt gemensamma framtida bestånd såsom sjelfständiga folk. Det war i Lund, — kristendomens och upplysningens gamla härd i Norden — lösen gafs till denna frigörelse från förderfliga fördomars band, då wid mötet d. 23 Juni 1829 emellan de nordiska skaldernas furstar — Tegnér och Oehlenschläger — hög-

*) Danska arméen stod marschfärdig på Seländska stranden, med magasiner, transportwagnar och fourage.

tidligen från domkyrkans helgade rum förkunnades att "söndringens tid är förbi;" det war i Lund de första brödrafesterna firades emellan de skandinaviska universiteternas ungdom, fester, hwilkas entusiasm funnit genswar i nationernas hjertan, från bondens stuga ända upp till konungaborgarne.

Äfwen från farsoters härjning i någon betydligare grad har staden warit förskonad alltsedan 1712. Koleran, 19:de århundradets swarta död, har twå gånger, wintern 1854—55 och samma årstid 1857—58, uppträdt i Lund, men utan att der anställa något synnerligt nederlag, sålunda i sin mån bekräftande en länge gjord anmärkning, att Lund är en jemförelsewis helsosam ort*). — Också någon större eldswåda, liknande den af år 1711, har icke inträffat, oaktadt halmtaken florerade ännu in på 1800.talet och oaktadt ett solidare byggnadssätt först på sednare tider tagit sin början.

Af olyckshändelser har sålunda under nära halftannat århundrade Lund icke warit förhindradt att åter repa sig från sina fordna missöden och skrida framåt i ny utweckling, men dermed gick dock under hela 1700:talet mycket långsamt, i följd af dåliga konjunkturer. Om staden icke haft universitetet, skulle den troligen aldrig kommit sig före ur sitt lägerwall. Erfarenheten har wisat riktigheten af deras mening, som, då fråga uppstod 1683 om att, i anledning af stadens tråkade förfall, flytta det nyanlagda universitetet annorstädes, afstyrkte denna förändring, anförande att universitetet skulle upphjelpa staden. Så har skett, och lärosätet, oaktadt sjelft under hela förra århundradet i små omständigheter, warit ett stöd för staden, som sedermera mer och mer förkofrat sig, i samma mån lärosätet också kommit i bättre wilkor.

För att bereda en lifligare rörelse gjordes på 1750:talet ett försök att återbekomma den under wissa förbehåll inskränkta utskeppningsrätt från Lomma hwilken Lund ägt under den danska tiden, men sedermera förlorat. Borgerskapet begärde

---

*) Under prof. Barfoths presidinm förswarade d:r A. B. Sommelius år 1794 för medicinska graden en afhandling "de salubritate Lundensi" (om Lunds sundhet).

att wid Lomma få lossa inrikes waror, som från swenska stapel- eller uppstäder förskrifwits, när dessa waror på Lunds stads egna, eller på förhyrda fartyg anlände till Lomma. Derifrån önskade man äfwen få utskeppa inrikes waror till inrikes orter. Fartygen kunde i Malmö eller Landskrona undersökas af tullbetjenterna. Från saltsjön kunde man med båtar och pråmar gå till Werpinge, $^{1}/_{4}$ mil från Lund. Kommers-kollegium afstyrkte ansökningen, emedan olofliga hamnar woro förbudne, och emedan det befarades, att skånska allmogen skulle, till städernas förfång, från Lomma hamn utskeppa sina produkter. Från Lomma kunde warorna föras så wäl till Danmark, som till inrikes orter. I Lund fanns ingen tullkammare. Regeringen biföll Kollegii betänkande under den 31 Mars 1756 *).

Hundrade år efter sedan Lund fått detta afslag på sin anhållan om tillstånd att begagna den gamla segelled, som fordom warit ett befordringsmedel för deß uppkomst, öppnades för staden en ny strömfåra, hwilken lofwar att i sinom tid wida säkrare än den förra, nu mer och mer hoptorkande, blifwa för densamma en wälståndskälla.

Det är egentligen med fjerde tiotalet af innewarande århundrade som Lund wisar sig i skyndsam tillwext, samtidigt med den uppmärksamhet som wid riksdagarne börjat egnas åt afhjelpandet af universitetets behof. Ända dittills hade staden icke kunnat sägas hafwa uppfyllt det wilkor, som på 1660:talet fästades för densammas uppflyttande i bättre rang än den som erhölls wid Skånes öfwergång till swenska wäldet (se ofwan sid. 34). Men detta har nu ögonskenligen till fullo skett inom trenne decennier och Lund, som på en ringa befordran när, ännu bland Swertges städer innehar samma underordnade nummer som tilldelades staden år 1664, har nu med ens icke blott wuxit alla före detsamma stående kamrater af tredje klassen öfwer hufwudet utan öfwergår äfwen flertalet af andra klassens innehafware och förtjenade att intaga sitt rum bredwid rikets första universitetsstad — med

*) A. Cronholm, Skånes Politiska Historia, II. sid. 518.

hwilken det har wördnadswärdheten i ålder (derwid dock Gamla Upsala får tagas med i räkningen) och rikdomen på historiska minnen gemensam — men hwilken det snart torde hafwa lemnat efter sig i fortskyndadt framåtgående.

Den 1 December 1856 inwigdes den första färdiga sträckan af statens jernwägsbyggnader, den emellan Malmö och Lund, och detta trädde sålunda med förstnämnda äfwenledes snabbt uppblomstrande handelsstad i en nära förbindelse, så nära, att de begge orterna nästan kunna betraktas såsom sammanhängande och äfwen ömsesidigt redan draga af hwarandra nästan samma fördel som om de utgjorde en enda stad. Oberäkneligt är det inflytande, som beröringen med det inre af landet genom jernwägsliniens fortsättning kommer att i en framtid utöfwa på den widare utwecklingen af dessa begge den södra stambanans slutpunkter. Kanske bygga de hwarandra allt närmare och mötas slutligen och bilda i werkligheten blott twenne särskilda delar af en enda stad — ett nytt "Göternas London" (Londinum Gothorum), icke mindre betydande, icke mindre wärdigt en sådan benämning, än det gamla längesedan grusade, om hwilket häfderna tala och om hwars wexlande öden här en kort öfwersigt är lemnad.

Lokala underrättelser.

Af hwad i det föregående är omtaladt finner man förklaringen hwarföre det uråldriga Lund har så få byggnadsmonumenter qwar från äldre tider. Hwad fiendes wåld och förhärjande eldswådor icke mäktat nedbryta, har fallit för reformationsnitets kongl. påbud, som befallte att jemna med jorden de öfwerflödiga kyrkorna och klostren (se ofwan sid. 30). Med ruinerna byggdes slott både i Malmö och Köpenhamn. Det som af det gamla Lund blef öfwer efter den stora förstöringen 1452 och 1500:talets antikatolska utplåningsifwer, gick till större delen under i 1600:talets dansk-swenska fejder. De återstående qwarlefworna hafwa så småningom nästan alla förswunnit under loppet af det sista halftannat århundradet, under hwilket staden blifwit helt och hållet ombyggd. Endast några få minnesmärken erinra ännu om erkebiskopsdömets händelserika och lysande period, och bland dessa är främst att nämna Domkyrkan, den 7 sekler gamla helgedomen, som, "ett herrligt monument af medeltidens kraftiga religiösa anda, står såsom en wäldig bautasten öfwer samma tids tro och andliga wälde i Norden" *). Utom domkyrkan hade Lund tjugetwå sockenkyrkor, nemligen följande: Wårfru stora och Wårfru lilla, S. Martinus, S. Johannes, Heligkors, S. Stephanus, S. Godehardus, S. Andreas, S. Botulphus, S. Clemens, Trefaldigheten och tre kyrkor helgade aposteln Petrus, S. Magnus, S. Jacobus, S. Olaus, S. Paulus, S. Thomas, S. Michael, S. Nicolaus, samt Kryptan, hwilken

*) Chr. Molbech, Breve fra Sverrige i Aaret 1812. I. Kbhvn 1814.

war upplåten åt tyska församlingen *). Med undantag af den sistnämnda finnas af alla de öfrige 21 kyrkorne icke mera qwar än en enstaka lemning af, såsom man gissar, S. Jakobs. Jemte dessa sockenkyrkor woro här sju kloster, hwarje med sin särskilda kyrka, nemligen S. Laurentii (som tillhörde domkyrkan), Allhelgona, S. Peders, Trefaldighetens, Gråbrödra, Swartbrödra och Frälsarens; deßutom ett Helgeandshus och S. Georgii (S. Jörgens) hospital eller Spetelekloster, det förra ett kloster för wårdande af fattige och sjuke, det sednare för spetälskes skötsel, men begge försedde med kyrka. Af desse kloster och barmhertighetsinrättningar qwarstå ännu blott S. Peders klosterkyrka, en af S. Laurentii klosterbyggnader samt en liten återstod af Swartbrödra-klostret **).

De murar, med hwilka konungarne Erik Emun och Erik Lam på 1100:talet omgåfwo Lund, synas redan hafwa upphört att widmakthållas då Carl VIII Knutsson 300 år sednare anföll staden. De omtalas hwarken då eller sedermera och äro spårlöst förswunne. Men af 3:ne portar funnos ännu wid slutet af 1500:talet lemningar, nemligen den norra S. Olofs, den östra eller S. Mårtens och den södra eller såkallade röda porten. Dessa portar hafwa, att dömma efter medeltidens wanliga befästningssätt, sannolikt warit fasta torn ***).

---

*) De uppräknas alla af superintendenten Mogens Madsen (Magnus Matthiæ) i deß skrift "Civitatum quarundem Schaniæ brevis Descriptio" (kort beskrifning öfwer några skånska städer), hwilken är den äldsta kända skånska topografi, författad på 1580:talet men hittils icke tryckt. I artikeln om Lund ("De Lundia"), den utförligaste, förekomma märkliga underrättelser, så mycket wigtigare som de meddelas af en så trowärdig författare. Original-manuskriptet, af hwilket prof. Brunius äger en afskrift, förwaras i geheime-arkivet i Köpenhamn.

**) En karta öfwer Lund, samtidig med nyßnämnde beskrifning af Mogens Madsen, finnes i handteckning på kongl. biblioteket i Köpenhamn — gamla samlingen n:r 2336 — och angifwer nästan alla de nämnda kyrkornas och klostrens både namn och lägen, men detta sednare blott ungefärligen, då den i uppgifter så wäl på gator som qwarter är mycket ofullständig.

***) Brunius, Skånes Konsthistoria för medeltiden, Lund 1850, sid. 344. Författaren berättar på samma ställe: "Man plägade un-

Äfwen med wallar och grafwar har Lund från äldre tider warit omgifwen, men äfwen dessa woro wid slutet af nyßnämnde århundrade mestedels förstörde. Såsom förut är nämndt (sid. 34) uppfördes omkring staden i slutet af 1660:talet till förekommande af tullförsnillning, en wall och graf, hwilka omhägnader, utan twifwel obetydlige, utwidgades för krigiskt ändamål under Carl XII:s härwaro, från hwilken tid de nuwarande qwarlefworne härleda sig *).

Någon bestämd underrättelse om Lunds utsträckning, utseende och innewånareantal under deß högsta wälmakt är icke efterlemnad, men man har anledning förmoda att det fordna Lund inom sina murar icke omfattade större område än det nuwarande inom wallarne belägna, som dock warit öfwerallt tätt bebygdt — antagligen efter gamla bruket, med husgaflarne wände mot gatorne — och sålunda kunnat rymma en mångdubbelt större befolkning. Sannolikt hafwa utom portarne funnits förstäder, såsom ännu qwarwarande gamla stenläggningar antyda, i synnerhet i norr mot den fordna hyllningsplatsen S. Libers hög, och i söder mot den fordna segelleden Höje-å. Icke må man föreställa sig att Lund warit en lysande och präktig stad efter nutidens begrepp. Under medeltiden iakttogs i allmänhet endast wid uppförandet af offentliga byggnader en högre byggnadsstil; de enskilde byggde merendels sina hus mindre afseende prydligheten än beqwäm-

---

der medeltiden inmura helgonlemningar i fästningswerk för att dymedelst göra desamma ointagliga. Uti ett stort murstycke, som länge legat i en gärdesgård utom norrtull, fanns wid deß sönderslående en liten fyrkantig kruka med lock, hwilken innehöll bensmulor, förmodligen helgonlemningar, som tillhört S. Olofs port. Denna kruka, bestående af bränd lera och sirad med gesimsbågar, roswerk och liljor i rå rundbågsstil, är, ehuru helgonlemningarne blifwit genast bortkastade, lyckligtwis ännu i behåll och äges af Professorn A. Bruzelius".

*) Under katolska perioden war staden omringad af fiskdammar, en anläggning af de andlige, för behofwen under de långa och många faste-tiderna, under hwilka förtärande af kött war förbudet. Flera af dessa dammar hafwa funnits qwar ännu i sednare dagar, såsom t. ex. de s. k. karpdammarne wester om staden.

ligheten, helt enkelt, hwar efter sin smak och efter utrymmet af den plats som stod till förfogande, hwarföre gatorne blefwo trånga och krokiga, mången gång i mynningarne nästan tillstängde. Man kan ännu se exempel härpå i flera stora städer utomlands, som från medeltiden äga qwar oförändrade hela stadsdelar, hwilka erbjuda en lika märklig som intressant jemförelse med de bredwid liggande reguliera och praktfulla qwarteren af nyaste datum. Sådant måste man äfwen tänka sig att förhållandet i allmänhet warit med massan af de enskilda husen i Lund, som likafullt för sin tid, med sina talrika kyrkor och kloster, sitt erkebiskopsresidens, kungshus, myntbus, sina många andra offentliga byggnader och sitt öfwer det hela stolt dominerande Laurentius-tempel samt sin rikedom och wälmåga, fullkomligt innehaft måttstocken af en hufwudstad, och såsom sådan under en wiß period till och med war utan like i Norden.

Äfwen djupt under jorden wittna fynd, som tid efter annan blifwit gjorde, om Lunds ålder och de förändringar, hwilka det under århundradenas lopp undergått *). Att en

*) "Många fasta grundwalar och omsorgsfulla stensättningar, hwilka stundom finnas flere fot under jordytan, wittna om sådana förhållanden. Wid grundgräfning till här nyligen uppförda biskopshus, som universitetet 1849 fått i utbyte mot en ny byggnad å Helgonbacken, träffades först grundwalar efter mindre stenhus; derunder på 10 fots djup lemningar af bänkar som warit begagnade för huggning af sandsten, hwarefter en mängd grus, skärfwor och mißlyckade stycken qwarlågo; på 14 fots djup märktes swaga lemningar efter trähus, och här fanns jemwäl ett slagswärd från hedniska tiden. Först wid nära 16 fots djup påträffades såkallad lefwande jordmån. Liknande förhållanden ha flerestädes wisat sig wid gräfningar inom den del af staden, som warit mest bebyggd. Wi finna således att Lund, ifrån den tid det uppstått såsom en ordentlig stad, höjt sig i likhet med flere gamla städer utrikes, ungefär 2 fot under hwarje århundrade". Brunius, Skånes Konsthist. f. Medelt. sid. 348. — Ett eget fynd berättas af A. Stobæus i deß afhandling om "den gamla staden Lund" (De antiqua urbe Lund. 1708) wara gjordt omkring år 1680, wid tillfälle då en af stadens rådmän lät gräfwa en brunn i sin gård. På 7 fots djup påträffades eu hel mängd läderskor af en owanlig form. Förf. nämner att han sjelf sett några af dem och

så gammal och så ofta af elden förhärjad stad efterhand måste ha fått en helt annan gruppering af hus och tomter, gator och torg än den ursprungliga, låter sig lätt förmoda, äfwen om icke på owäntade ställen wid gräfningar funne murar och stensättningar gåfwe sådant tydligen tillkänna. I mer än en af Lunds wackra trädgårdar der nu om sommardagarne wandraren njuter af wällukten från dostande blomsterparterrer och af stilla löfsalars swalka, har fordom en kyrka eller ett kloster höjt sina tinnar, andakten hållit sina wakor med rökwerk och sånger och de festliga processionerna dragit fram emellan den knäböjande menighetens leder; många af de i stadens utkanter liggande obebyggda platsar, hwilka nu bearbetas af spadan, plogen och harfwen, hafwa utan twifwel i flydda tider warit uppfyllde med täta husrader, med handelsbodar och werkstäder och den allmänna rörelsen der icke haft sitt minst lifliga tillhåll, hwad i synnerhet torde gälla om stadens södra och westra delar, hwilka lågo närmast mot utskeppnings- och ankarplatserne wid Höje-å.

Stora Kyrkogatan, som nu, jemte Stortorget förenande Norra eller Bredgatan med Stora Södergatan, bildar en rak genomfart förbi domkyrkan, är icke äldre än sedan 1702, då den på grefwe E. Dahlbergs förslag blef upptagen. Här öfwer sträckte sig förut ett stort qwarter, å hwars östra sida, nästan midt för domkyrkans westra port, den gamla domskolan war belägen. Längre i wester i detta samma qwarter synes det gamla kungshuset hafwa legat, der de store Waldemarerne bodde under sina besök i Lund och der den riddderlige Knut VI år 1177 hade sitt bröllop med den sachsiska furstinnan Gertrude. Drottning Margareta öfwerlät ägande rätten till detsamma 200 år sednare åt domkyrkan med wilkor af en årlig messa för hennes fader Waldemar Atterdag. Danmarks regenter gästade sedermera, när de kommo till Lund, hos erkebiskoparne på Lundagård, såsom då konung

---

att läbret fått en hårdhet liknande horn. Förmodligen hade på detta ställe för flera sekler sedan stått en skomakarewerkstad eller ett skomagasin.

Erik icke långt efteråt derstädes firade sin förmälning med prinsessan Filippa från England.

Gemenskapen emellan stadens norra och södra delar gick derföre fordomdags i omwägar åt öster eller wester, samt i trånga, krokiga gränder. Talrikheten och oregelbundenheten af dessa samt deras ännu till större delen bibehållna gamla namn utgöra en wäsentlig qwarlefwa af spåren efter det äldre Lund, och hwilken är af beskaffenhet att icke så lätt kunna förstöras, oaktadt det nya Lund sträfwar allt hwad det hinner att i gatu-wägen räta ut sig och i detta afseende redan gjort stora framsteg. Inom en rymd af 180 tunnland har Lund 50 större och mindre gator, wallgatorne oberäknade. Storgatan, en gemensam benämning för de med hwarandra sammanhängande Bredgatan, Stora Kyrkogatan och Stora Södergatan, delar staden på längden från norr till söder i 2:ne hälfter, af hwilka den östra är störst. I denna förekomma följande 30 gator, räknade norr ifrån: Paradisgatan, som går emellan botaniska trädgården och läns-lasarettet; Sandgatan, stadens wackraste gata, som går från Domkyrkan och Kraftstorg emellan Lundagård och Tegnérsplatsen, botaniska trädgården och Akad. Föreningen förbi Paradislyckan till norra wallgatan *); Thomegapsgatan **), ledande från Sandgatan, midtför Paradisgatan, till nordöstra wallgatan; Stora Thomegatan, gående från samma wallgata mot söder till Mårtensgatan; Adelsga-

*) I början af 1700:talet kunde knappast någon framkomma på den nuwarande Sandgatan. Stadsboarne förbjödos slutligen att der uppgräfwa grus och sten (deraf troligen härledningen till gatans namn) och ditföra gödsel och annan smuts. (Cons. Acad. Prot. d. 16 Okt. 1707 § 10). Sandgatan daterar sitt hedersrum såsom den prydligaste bland stadens gator egentligen från 1740:talet, då hon wid Lundagårdsmurarnes uppförande erhöll raka proportioner. Förut war hon ganska ojemn och krokig och wid den norra ändan långt smalare än wid den södra.

**) Ordet gap, förwändt uttal af danska ordet gave eller gåfwa. Här lågo nemligen flera egendomar, som woro skänkte till den i denna trakt belägna S:t Thomas kyrka. En del af stadens nordöstra del har deraf blifwit kallad Thomegap.

tan, gående från Stora Thomegatans norra ända med en stor krökning till Akad. Föreningen der mötande S:t Annegatan, som leder åt norr till Thomegapsgatan; Lilla Thomegatan, stadens minsta gata, förenande Stora Thomegatan med Adelsgatan; Stora Algatan *), som går från Tegnérsplatsen och fortsättes af Lilla Algatan, som går fram till stora Thomegatan; der förstnämnda gator stöta till hwarandra, möter i norr det från Lilla Thomegatan kommande Kosträtet (af danska ordet Stræde gränd), och i söder Själabodgatan **), som leder till Magle Stora Kyrkosträte; från Krafts torg går Biskopsgatan mot norr förbi den plats som förr innehades af biskopsgården och nu upptages af Musei-byggnaden; från samma torg går åt öster Lilla Kungsgatan, som genom en böjning förenar sig med Killesträtet (Kiliansgata), hwilket leder till Mårtensgatan; wid den punkt der nämnda förening sker mynnar sig det från Stora Thomegatan kommande Magle Stora Kyrkosträte ***); från Killesträtet går twärs öfwer Stora Thomegatan, ut till östra wallgatan Magle Lilla Kyrkosträte, från hwilket åter Blåsegränden leder till Mårtensgatan; från Stortorgets norra sida leder Kyrkosträtet till Domkyrkan och Stora Kungsgatan (med en bruklitgare benämning kallad Käppslängaresträtet, förmodligen i anledning af "något slags bardalek emellan wetenskap och konstfärdighet") ****) förbi Kraftstorg till Lilla Kungsgatan;

---

*) Ordet Al betyder i denna bemärkelse allmän, liksom man i Skåne säger al-far wäg.

**) Danska ordet bod tages här i betydelsen af bot, böter, fordom gifne, medelst här belägen egendom, för själens salighet, till de fattige. Stadens ännu här belägna fattighus har af denna anledning i dagliga talet fått benämningen Själaboderne.

***) Ordet magle betyder ingalunda Magdalena, såsom några förmoda, utan stor (af grekiska ordet megalä) och häntyder på den här bredwid belägna Jungfru Mariæ eller Wårfru större kyrka, till skillnad från den mindre, som hade sitt läge mera åt wester.

****) N. H. Sjöborg, Samlingar för Nordens Fornälskare, Tom. 2, sid. 153. Der och följande sida förekommande uppgifter på gatornes namn — i enlighet med den gatureglering, som i Juli 1809

från samma sida af Stortorget går Skomakaregatan *) mot öster till Killesträtet; från densamma leda Hästmöllaresträtet **) och Döbelska strätet ***), det sednare förbi Mårtenstorgs westra sida, till Mårtensgatan; denna sistnämnda gata går från öfra ändan af Stora Södergatan förbi samma torgs södra sida till Mårtens eller östra tullen, är en af stadens längsta gator och upptager, utom förut nämnda 5 från norr kommande gator, 3 från söder, Lilla Södergatan, Norra Rättesträtet (wid gaturegleringen 1809 kalladt Stora Grynmalaresträtet) och Lilla Råbysträtet; widare löper från Stora Södergatan Lilla Twärgatan åt öster, skärande Lilla Södergatan (hwars södra del wid nyssnämnda gatureglering kallades med särskild benämning Lilla Grynmalaresträtet) och upptagande från söder Södra Rättesträtet (wid samma reglering ensamt kalladt Rättesträtet) samt slutligen sammanfallande med den äfwenledes från Stora Södergatan kommande och i betydlig krok löpande Stora Twärgatan, som wid sin mynning möter Lilla Råbysträtet och leder ut till östra wallgatan; åt söder går från Stora Twärgatan Prenesträtet, som på sin wäg till wallen förlorar sig i en grop, sedan den bredwid liggande Hospitalslyckan inkräktat deß bana.

företogs under Förf:s inseende såsom universitetets d. w. rektor — är hufwudsakligen följd i ofwanstående sammandragna framställning, med ett och annat tillagdt berikfigande.

*) Har wäl fått sitt namn af de der belägna skomakarebodarne, som omnämnas redan i de äldsta urkunderna. I Lund såsom i andra medeltids-städer bodde idkare af samma yrke wid en och samma gata.

**) Har förmodligen i äldre tider hetat Wårfrugränd, efter här bredwid fordom belägna Wårfru lilla kyrka, hwilken benämning lämpligen nu kunde åter upptagas till bruk i stället för den andra, då denna sednare, uppkommen af någon förut här befintlig häst-qwarn, numera saknar all anledning, och då i Wårfrurote icke finnes någon annan gata med samma rotes namn.

***) Förut troligen kalladt Swartbröders gränd, emedan Swartbrödraklostret war här beläget. Den sednare benämningen är efter medic. professoren J. J. v. Döbeln, som länge ägde den fordna klostergrunden och bebodde den derpå uppförda gård.

Inom stadens westra mindre hälft ligga följande 16 gator: från Norre eller Bredgatan löper till westra wallgatan S:t Petri Kyrkogata; åt söder från densamma går Gråbrödersgatan, som widare utgrenar sig i den österut till Stora Kyrkogatan wid Lilla torg ledande Lilla Gråbrödersgatan och i Stora Gråbrödersgatan, som går söderut; från Stora Kyrkogatan leder en af stadens längre gator Klostergatan twärs öfwer Stora Gråbrödersgatan förbi Bantorget till S:t Peders Klosterkyrka, Bangården och Westertull; från densamma går Bytaregatan åt norr till wallgatan och möter der S:t Petri Kyrkogata; åt söder från Klostergatan går långs Bantorgets östra sida Fiskaresträtet, som fortsätter sig åt öster i Lilla Fiskaregatan, hwilken löper förbi Stora Gråbrödersgatans mynning ut till öfra ändan af Stora torg; från Lilla Fiskaregatan leder den långa Grönegatan mot söder till Gyllenkrookska promenaden; från Grönegatan gå 2:ne gator åt öster till Stora Södergatan, nemligen Kattesundet*) och Drottensgränd, 2:ne åt wester, Stora Fiskaregatan**), som leder ut till Bantorget och Wester tull, och Stålbrogatan, som grenar sig i Westergatan, hwars westra ända jernwägen har afklippt, och S:t Månssträtet, hwilket i sydwest före-

*) Härleder sig icke från ordet katt, såsom många kanske föreställa sig, utan är en förwändning af den gamla benämningen Katisundet, af det gammalnordiska Kati, som betyder båt; Katisundet antages alltså wara den gata, der båtkarlarne bodde. Ordet sund förekommer i denna sammansättning särdeles passande i stället för gata eller sträte. I Malmö är äfwen en gata som kallas Kattesundet.

**) Genom åtskilliga byggnaders nedrifwande och platsens planerande wid det nya Bantorgets anläggning, har gränden, som förut sammanband de begge Fiskaregatorne, kallad Clemens' gränd, förswunnit. Deremot har en ny gata blifwit anlagd twärs öfwer Bantorget, i linie med Lilla Fiskaregatan och ledande till Westertull. — Fiskaregatornes och Båtsundets namn gifwa nogsamt tillkänna att staden fordom haft ett fiskrikt och segelbart watten helt nära, och dessa gators läge icke långt från Westertull torde antyda att nämnda watten låg närmare åt denna kant än åt Södertull, såsom traditionen också förmäler att Höjeån wid Werpinge bildat en sjö, som sträckte sig nära intill staden.

nar sig med Swanegatan, som kommande från Stora Södergatan, nästan midt för Stora Twärgatan på andra sidan, går ut till westra wallen och är den yttersta gatan åt detta håll *).

Utom desse nämnda 50 gator, omgifwes staden till större delen af wallgator, hwilka hafwa namn efter wäderstrecken, åt hwilka de äro belägne. De ha förut funnits på alla sidor om staden, men genom jernwägens anläggning har mer än hälften af den westra dels förswunnit dels blifwit ofarbar; den sydwestra är jemte wallen förwandlad till en promenad. Endast norra wallgatan är bebyggd och stensatt, de öfrige äro wanlige wägar, men gå tätt utmed stadens yttre tomter och angifwa sålunda noggrannt det egentliga stadsområdet. Af sjelfwa wallarne är endast den sydwestra delen någorlunda bibehållen, men för öfrigt äro de föga skönjbare eller alldeles planerade och utlagde till åker.

Stadens närwarande indelning i 4 rotar förskrifwer sig troligen icke längre tillbaka än till tiden näst efter Lunds med erkebiskopsperiodens slut inträffade förfall, då kanske de socknar, hwilka gifwit sina namn åt rotarne, warit de talrikast bebodde, såwida man icke också tagit benämningarne på måfå bland hopen af de upplösta gamla församlingarne. Det första dokument som omnämner rote-indelningen är från år 1558. Denna indelning lämpar sig till en beqwämlig utgångspunkt för en blick på märkligare, äldre och nyare, ställen i staden.

Krafts-Rote, som har sitt namn af Kraftskyrkan eller Kryptan (Crypta, af grekisk härledning, underjordiskt hwalf, grotta), hwilken fordom hade sin egen församling, är den största af de fyra rotarne, så wäl till antalet af tomter, hwilka

*) Förestående öfwersigt af gatu-nätet förstås naturligtwis bäst med tillhjelp af karta. En sådan ganska redig och med uppgift på gårdars och tomters nummer, utgafs af J. M. Löfmark 1837 och förtjenade en ny, efter sednare förändringar rättad, upplaga. G. Ljunggren utgaf 1853 en karta öfwer Lund, i mindre skala och utan n:r-uppgift å gårdar och tomter, men upptagande samtlige till staden hörande ägor, med angifwande af dessas gränsor och olika namn.

den omfattar, som till widden. Deß gränsor äro i wester Bredgatan, Stora Kyrkogatan och Hästmöllareströtet, i söder Stora torg och Mårtensgatan, i norr och öster wallgatorne. Inom deß område ligga stadens förnämsta delar, Domkyrkan och Universitetets alla byggnader och inrättningar; här äro äfwen belägne Läns-lasarettet och Rådhuset, detta sednare för nära 10,000 r:dr b:ko nybyggdt år 1841 på samma plats, wid Stora torgs norra sida, som det gamla, 1711 uppförda och nu nedtagna. Att stadens rådhus äfwen i äldre tider legat wid nämnda torg är säkert, men war då troligen förlagdt längre i norr, närmare domkyrkan, likssom torget då haft det widgade utrymme, som nu upptages af de på begge sidor om Lilla Kyrkoströtet belägna qwarteren, hwilka utgöra sednare tillbyggnader och jemte andra inkräktningar af allmän plats åstadkommit den torgets oformlighet, hwilken gifwit Sjöborg *) anledning att med skäl kunna säga om detsamma, att det "tyckes wara, om ej utan begynnelse, åtminstone utan ända". Liknande, då detta yttrades, nästan blott en utwidgning af Storgatan har det sedermera erhållit ett mera torglikt utseende och en wälbehöflig tillökning genom enskilda tomters inköpande och planering wid det nya stadshusets uppförande å östra sidan. Stora torg är ungefär medelpunkten af den ovala figur, hwilken staden bildar, och här mötas alla 4 rotarne, Krafts å norra sidan, Wårfru å östra, Drottens å westra och yttersta hörnet af Clemens' å nordwestra sidan.

Trenne af stadens öfriga 4 torg ligga inom Krafts rote: Lilla torg, Krafts torg och Mårtenstorg Det förstnämnda, som ursprungligen utan twifwel warit en förgård till erkebiskoparnes fordna residens, låg såsom en ödeplats ända till 1740:talet, då det uppsnyggades, planerades och stensattes. Kraftstorg, förut kyrkogård, betäckt med grafstenar och omgifwen af ålderdomliga murar och byggnader, fick sin närwarande gestalt 1832, under inseende af professor Brunius, som härmed började sin omfattande werksamhet så-

*) Samlingar för Nordens Fornälskare, II, sid. 156.

som ledare af byggnadsföretagen wid Domkyrkan *). Mårtenstorg grundlades 1840 genom enskild gåfwa till staden af en del af det fordna Swartbrödra-klostrets tomt, för att bereda plats till hållande af kreatursmarknaderne, för hwilka utrymme saknades, sedan Lilla torg upphört att för detta ändamål wara upplåtet. Det har sedermera betydligt utwidgats genom ytterligare tillägg från samma tomt.

Stadens wackraste öppna platser, Lundagård med sin präktiga plantering och Tegnérsplatsen med sin staty af Sweasångaren, äro äfwen inom Krafts rote belägne. Lundagård, utgörande i fordna tider jemte botaniska trädgården, Lilla torg och norr derom bebyggde tomt den erkebiskopliga borggården, å hwilken utom residenshuset en mängd byggnader woro uppförde och som af erkebiskop Tuwe omgafs med en ringmur, war efter werlande öden wid den tid den blef universitetets egendom en temligt skräpig gårdsplan med åtskilliga förfallna hus, omgifwen på westra och södra sidan af gamla stenmurar och på den östra med en nästan förmultnad inhägnad af ekstafwar och enris. Man började 1701 uppsnygga platsen, och uppförde å östra och westra sidan åren 1743—44 ansenliga murar (9 fot höga 3 fot tjocka), för hwilka den behöfliga stenen till största delen uppgräfdes på stället. Då den gamla muren mot söder blef qwarstående och norra sidan upptogs af hufwudbyggnaden war platsen sålunda alldeles kringstängd och försågs med i Stockholm förfärdigade gallerportar af jern, till hwilka ceremonimästaren Broman och amiralen Ankarcrona skänkte 15 skeppund stångjern. Under åren 1747—49 erhöll platsen sitt närwarande skick, medelst deß indelning i gångar och plantering med kastanjer, lindar, lönnar, askar o. s. w. Efter att förut hafwa kallats akademigården, fick den 1750 benämningen Lundagård, som dittills ända från erkebiskoparnes tid egentligen tillhört hufwudbyggnaden, hwilken sednare nu blef kallad Akademien, sedermera Gamla Akademien och för närwarande benämnes

*) Brunius, Beskrifning om Lunds Domkyrka, sid. 247—8 och 427—8 meddelar en skildring af Kraftskyrkogårdens utseende innan deß förwandling till torg.

bibliotekshuset. 1700:talets smak att uppföra murar omkring offentliga platsar, efterträddes under 1800:talet af åsigten om sådane omgärdningars olämplighet och sedan domkyrkans ringmurar efterhand blifwit raserade, hwarwid början gjordes 1817 med den till förfall lutande äldre sträckmur, som afstängde kyrkogården från Lundagård; så kom ordningen till den sednares snart hundraåriga westra och östra murar att dela samma öde, af hwilka den förstnämnda nedbröts 1836, den andra 1842. Förändringen, som, då den werkställdes, åsågs med harm af den studerande ungdomen såsom en wåldswerkan emot deß fristad, kan icke sägas annat än hafwa, wid den förskönïng omgifningarne undergått, ländt till fördel för platsens trefnad och behag. Nu som förr är detta minnesdigra rum studenternas älsklingsplats och deras sång ljudar ingenstädes friskare och skönare än här. Nära intill Lundagårds östra sida, blott skiljd derifrån genom Sandgatan, ligger den ungefär lika stora Tegnérsplatsen, uppkommen medelst sammanslående och planerande af den äldre Föreningsbyggnadens område och gamla Biskopshusets trädgård jemte deremellan löpande gränd. Platsen är med sina omkring densamma uppförda ståtliga byggnader stadens förnämsta prof, bland många andra, på den fullständiga omskapelse, som blott inom ett årtionde här försiggått, och har fått sitt namn af Esaias Tegnérs bildstod, som bekostad medelst subskription *) är å midten af platsen upprest och aftäcktes under stor högtidlighet den 22 Juni 1853. Bildstoden är af brons, 8 $^2/_3$ fot hög, gjuten i München 1851 af F. Miller efter C. G. Qwarnströms modell. Den föreställer skalden i hans tidigare medelålder på höjden af kraft och snille. Wänd mot den af honom älskade och besjungna Lundagård **), hwilar hans wäl

*) Denna subskription öppnad bland alla samhällsklasser kring hela landet belopp sig till omkring 12,000 r:dr b:ko. Universitetet lemnade ett bidrag af 2000 r:dr b:ko ur sin reservfond.

**) "Ack! hur glad jag satt, i forddna dar,
I deß skuggor, då jag yngling war,
Frisk och blommande, och guldgulhårig,

träffade bild på wenstra foten i en fri och ädel ställning, med högra armen stödd mot en runsten, der bredwid en harpa ses, öfwer hwars ena hörn en lagerkrans hänger. Med blicken höjd uppåt och ett skrifstift i högra handen, står den store sångaren färdig att uti den bok han håller i wenstra handen anteckna de inspirationer han ofwanifrån tyckes hafwa erhållit. Hufwudet är bart *); den nutida drägten har konstnären lyckligt lämpat efter plastikens fordringar och den öfwer wenstra axeln nedfallande kappan är lätt och ledigt draperad. På stenen mot hwilken skalden stödjer sig läses i runskrift orden ur Havamal: "Ett wet jag som icke dör, domen om dödan man". F. W. Scholander har gifwit ritningen till fotställningen, hwilken är huggen i Stockholm af gråsten och wida högre än statyen. På hemställan af komiterade för minnesstodens uppresande har wården om densamma af H. K. H. Kanslern uppdragits åt Consistorium Academicum.

Inom det område som nu Krafts-rote innefattar hafwa 5 af stadens förutnämnde sockenkyrkor (kryptan oberäknad) legat, nemligen S:t Thomæ och S:t Pauli i rotens nordöstra del, S:t Michaels troligtwis wid Lilla Kungsgatan **), Wårfru stora eller Magle emellan Magle stora

Lutar nu mot graf snart sextiårig.
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
En gång Frithiof warit diktad här,
Gerdas morgonrodnad sken emellan
Dessa stammar" — — —
(Tegnérs Saml. Skrifter, IV, sid. 233.)

*) "Ser du hur han hjessan blottar, ödmjuk för den höges glans,
Ej på den, men kring sin harpa, har han fästat ärans krans.
Det är lönen för de toner hennes strängar skänkt en werld,
Ömma som Marias kärlek, flammande som Frithiofs swärd.

Starka som en storm från nordan, blida som ett aftonsus
Dansande i lätta wågor på en flod af idel ljus,
Lustiga som Wetterns hägring, kraftiga som Wermlands fur,
Speglande det swenska hjertat, speglande en swensk natur".
(Böttiger, Wid aftäckningen af Es. Tegnérs bildstod.)

**) I trädgården till n:r 103 som äges af prosten Cedergren.

och lilla Kyrkosträte *) och S:t Botulfs söder om detta sistnämnda.

Af de 7 klostren funnos här 2:ne: S:t Laurentii och Swartbrödra. Det förra war det äldsta af samtliga klostren i Lund, samtidigt med biskopsdömets inrättande och således äldre än domkyrkan. Ursprungligen stiftades det för munkar af Benediktiner-orden, och med detsamma woro förenade Nordens första skola och boksamling. Sedermera förwandlade sig Benediktiner-munkarne till kaniker af Augustiner-orden och utgjorde Lunds kapitel och benämndes derföre domherrar, hwilka förrättade gudstjensten i domkyrkans högkor och wid hennes sextio altaren. Under sin äldsta tillwaro kallades klostret det gamla (monasterium vetus), men sedan det undergått en förnyelse och kan hända sedan det afbrunnit och blifwit återbygdt, började man kalla det monasterium novum eller nya klostret. Det war beläget helt nära domkyrkan i sydwest, der en gammal byggnad, wid stora Kungsgatan, i äldre spetsbågsstil ännu är i behåll, hwilken i medeltiden begagnades till bibliotekshus och af denna anledning länge benämndes "liberiet" (af latinska ordet libri böcker). I denna byggnad hade, under universitetets första år, innan Lundagård öfwerläts åt detsamma, filosofiska fakultetens professorer sitt auditorium. På 1760:talet inreddes här fäktsal med fäktmästare- och arrestrum; det war i förstnämnda lokal den snillrike Ling åren 1806—12 utbildade sitt nya gymnastiska system, som gjort hans namn berömdt både in- och utomlands och erhållit sin egen plantskola i central-institutet i Stockholm. År 1845 undergick byggnaden, med en kostnad af omkring 2500 r:dr b:ko, en genomgripande reparation,

År 1836 hittades derstädes en stenkista med deruti inneslutet benrangel.

*) Å tomten n:r 64 tillhörig prof. Melin, hwars trädgård utgjorde kyrkogården som ännu för omkring fyrtio år sedan war i behåll. Sjelfwa kyrkan har wäl legat på samma plats wid Killesträtet, der nu boningshuset är beläget, hwars tjocka murar och för icke så lång tid tillbaka ännu qwarstående trappgaflar antyda att de tillhört en här befintlig åldrig byggnad.

under ledning af prof. Brunius, och ståndplatsen för de Lingska öfningarna förändrades till musiksal. — Swartbröðra eller Dominikaner-munkarnes kloster war beläget på den af Skomakare- och Mårtensgatorne samt Döbelska och Killeſträtena omgifna tomten n:r 83, som nu dels upptages af Mårtens-torget, dels är bebyggd af flera enskilda ägare, men ända till 1840:talet war ostyckad och utgörande för sig med sin stora, af kanaler kringflutna, trädgård och sin wackra kastanj-allé ett helt grönskande qwarter. Här anlades år 1221 af erkebiskop Andreas Sunesson det första Swartbrödra-klostret i Danmark. Platsen kallas i gamla handlingar för sitt isolerade af fisk-dammar omslutna läge insula Dominicanorum (Dominikaner-ön). Klostret förstördes genom eldswåda 1287 och flera gånger, men uppbyggdes åter. I den fordna Döbelska gården på tomtens westra sida ser man ännu en flygelbyggnad med gamla murar och trappgafwel, troligen qwarlefwor från klostrets dagar.

Bland nyttiga medeltids-inrättningar i Lund nämnas badhusen, både allmänna och enskilda. De förra (balnea publica) lågo ungefärligen i den trakt der Stora Algatan går fram.

Utanför östra eller Mårtenstull, på norra sidan och helt nära låg S:t Jörgens (Georgii) hospital eller Spetelekloster (Domus leprosorum), en barmhertighetsanstalt för wårdande af spetälske. Det omtalas redan 1149 och hade sin egen kyrka. År 1565 fick det stadfästelse på sitt underlydande gods, men har längesedan spårlöst förswunnit. Endast benämningen på ett här bredwid liggande jordstycke, Spetelöfslyckan, erinrar ännu om denna inrättning.

Norr om Kraftsrote, strax utanför staden, ligger Helgonabacken, en landthöjd så benämnd efter det på densamma fordom belägna rika och mycket ansedda Allhelgona kloster, näst S. Laurentii den äldsta af Lunds klosterinrättningar. Denna helgedom kallades i gamla handlingar Monasterium Omnium Sanctorum och Alle Helgenes kloster eller kirke samt genom förkortning Hellene- och Hellne-kirke, hwaraf man sedan äfwen i offentliga handlingar fått genom

missförstånd benämningen S. Helene kyrka. Klostret hörde till Cluniacenser-orden och anlades troligen under Harald Heins regering, således före 1080. Enligt en gammal krönike-anteckning undergick det år 1193 en eldswåda. Deß abbot waldes 1206 till öfwerhufwud för samtliga Cluniacenser-ordensbröderna i Danmark, hwilket wal af påfwen bekräftades. I klostrets kyrka förrättades ännu någon tid efter reformationen 1536 gudstjenst. Sedermera blef det med sin betydliga egendom indraget till kronan och utgjorde ett särskildt län, hwarmed under loppet af 1500:talets sednare hälft åtskillige förnäme både herrar och fruar hugnades, tills det 1618 blef anslaget åt Skånes landsdomare, hwilka der residerade och af hwilka det äfwen efter Skånes förening med Swerige fortfor att några år innehafwas. I kraft af kongl. försäkringar åren 1682 och 1689 tillades det biskopsstolen i Lund, hwarunder det alltsedan blifwit bibehållet; detsamma består, sedan det efter reformationen förlorat en mängd af sina fordna herrligheter, för närwarande af 3 $^1/_2$ mantal säteri och har 6 $^7/_{42}$ underliggande mantal arbetsgods (med en areal af 2161 tunnland jord af dels ypperlig, dels god beskaffenhet). Sedan gudstjensten upphört i klostrets kyrka, råkade hon genom bristande underhåll i förfall. Wäl befallte ett kongl. bref 1634 att Lunds kapitelbönder skulle bidraga till hennes iståndsättande, men hon började dock att efter denna tid mer och mer förwandlas till en ruin. Klosterbyggningen qwarstod i behåll så länge landsdomrarne der hade sin boning, men sedan begynte äfwen denna att förfalla och har utan twifwel under den skarpa bataljen den 4 Dec. 1676, hwilken lefwererades nästan under hennes fönster, icke kunnat undgå att blifwa illa medfaren. Ganska wördnadsbjudande ruiner af kyrkan woro ännu qwar, då egendomen anslogs till biskopsstolen *), men dessa [nedsprängdes med minor åren] 1693,

*) Wid denna tid aftecknade grefwe E. Dahlberg denna ruin jemte en del af Lund, hwilken intressanta teckning blifwit förwarad och hwaraf en kopia är widfogad den förtjenstfulla uppsats "Om Allhelgona kyrka och kloster wid Lund", hwilken C. G. Brunius infört i Theol. Qwartalskrift, årg. 1840, sid. 107—133, och hwilken

1695 och 1707. Ett bakom nuwarande fogdehuset ännu qwarliggande wäldigt murstycke wisar fastheten af det murbruk, som wid detta tempel warit anwändt. Oaktadt denna wandaliska framfart qwarstodo betydliga murar, som 1749 anwändes till Akademiens orangeribyggnad och det öfriga begagnades 1780 wid uppförande af nya uthus för biskopens ladugård. Det är att beklaga att en så uråldrig och ansenlig fornlemning som denna klosterkyrka fått utan all granskning tillintetgöras. Den nyssnämnda ladugården anlades så, att en del af den fordna kyrkogården förwandlades till spillningsställe och ett fogdehus uppfördes på sjelfwa altarplatsen. Wid en 1840 anställd gräfning upptäcktes en del af kyrkans grundwalar och golfläggning, sträckande sig från öster till wester midtför den nuwarande ladugården. Man kunde af dessa se att långhuset har bestått af mellan- och sidoskepp med kor och rundel samt under begge desse sednare en krypta, som liknat den, hwilken finnes i domkyrkan, och liksom denna warit försedd med en brunn. Att kyrkan haft ett ansenligt omfång och en betydlig höjd och warit uppförd i rundbågsstil wisar E. Dahlbergs förenämnda teckning af hennes storartade ruin. Kyrkan har jemwäl haft ett torn, hwari ännu 1559 hängde twå klockor, och derjemte war uppförd en stapel, hwari twå mindre sådana funnos *). — Wid en 1820 företagen planering, påträffades nordost om fogdehuset några likkistor, af den beskaffenhet som brukades i den äldre medeltiden, dels murade af huggen sandsten, dels af tegelsten och inneslutande benragel. Under dessa grafwar fanns en wattenledning, förande watten till staden, förmodligen till kraftskyrkan. Bland fynden på denna klostergrund äro äfwen att nämna runstenen och stenen med segerlammets bild **), hwilka

---

uppsats innehåller en sammanfattning af allt hwad man wet om denna märkliga klosterinrättning samt en framställning af de iakttagelser rörande deß kyrkas arkitektoniska förhållanden, hwilka förf. haft tillfälle att göra med anledning af anställde gräfningar.

*) Brunius, Skånes Konsthistoria för Medeltiden, sid. 310.

**) Begge aftecknade i Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare, I pl. 42, II pl. 51, 52.

nu ligga i nordöstra hörnet af Lundagård och hwilka genom prof. Sjöborgs försorg blifwit tillwaratagne. — Sedan de forntida qwarlefworna blifwit ur wägen röjde och ladugården öfwertagit herrawäldet på platsen, låg den wackra landthöjd, der det ansenliga Allhelgonatemplet under flera århundraden höjt sina tinnar och deß ansedda klostersamfund haft sin omsorgsfullt wårdade bostad, så till sägandes för fäfot. Det war biskop Faxe, som med priswärd liberalitet lät förwandla betesmarken till en herrlig park och i densamma gaf Lund, hwad det dittils alldeles saknat, en inbjudande, för alla klasser tillgänglig promenadplats. En ny period af heder uppgick för Helgonbacken, ett favoritföremål för den sköna werldens besök och ryktbargjord af den Tegnérska sångmön, som prisade deß behag *) och hit förlade legenden om jätten Finn, liksom hon här ämnat låta Gerda bygga och bo, om det blifwit henne förunnadt att fullborda denna sin älsklingsdikt. Sedan allmänna promenadplatsar numera uppstått i alla stadens hörn är hwimlet af lustwandrande på Helgonabacken icke så lifligt som förr, men deß gamla minnen, deß swala lundar samt deß widsträckta och omwexlande utsigter skola alltid åt densamme bibehålla ett hedersrum bland Lunds angenäma omgifningar.

Wid foten af Helgonbacken och midtför den wackra Sandgatan med domkyrkans ståtliga kor-rundel i fonden har det nya Biskopshuset sitt behagliga läge. Utgörande en byggnad af 100 fots längd, 42 fots bredd och tre wåningars höjd, grundlades det 1842 och fullbordades 1845 efter prof. Brunii ritning och under hans ledning. Först inredt till universitetets kemiska, fysiska och zoologiska institutioner, utbyttes

*) "Se, det stundar till påsk och lärkorna taga i skyar
Upp uppståndelsens psalm, helsa den kommande wår.
Upp står lifwet på nytt, det blir grönt på Helgonabacken,
Knoppar på gungande gren swälla som ynglingens hopp.
Backen är herrlig att se, det är hatten, som slätternas Flora
Sätter på flygande hår, smyckar med blommor och löf.
Backen är herrlig att se, han är full med minnen och dikter,
Absalon, Saxo och Finn skymta bland skuggorna der".
(Tegnérs Saml. Skrifter, IV, sid. 60).

det 1848 mot den på gamla biskopshusets plan till biskops-boställe uppförda nybyggnad och togs, efter föregången förändring i inredningen, i besittning för sitt nya ändamål 1855. Det har kostat 28000 r:dr b:ko.

Inom Kraftsrote ligga ytterligare följande offentliga inrättningar och byggnader: Folkskollärare-seminarium och Allmänna Barnskolan (wid Bredgatan), Fattigskolan och Kokinrättningen samt Småbarnskolan och Slöjdskolan för medellösa flickor (wid Magle stora Kyrkosträte), Cellfängelset (wid Hästmöllaresträtet), Sjukhuset (wid östra wallgatan), allesammans nya byggnader tillkomne under loppet af de sednaste 2:ne årtionden, den sistnämnda 1857—58.

Wårfru-rote utgör stadens sydöstra del och begränsas i norr af Mårtensgatan, i wester af Stora Södergatan, i öster och söder af wallgatorne, hwarjemte till densamma också hör det af Mårtensgatan, Hästmöllare-strätet, Skomakare-gatan och Stortorget omslutna qwarter, i hwars södra del Wårfru lilla kyrka warit belägen, efter hwilken roten fått sitt namn.

Utom nyssnämnda hafwa följande kyrkor legat inom nuwarande Wårfru-rotes område: S:t Mårtens (Martini) wid gatan af samma namn *), Heligkors norr om Stora Twärgatan, S:t Johannis, S:t Stephani (Staffans) och S:t Godehardi söder om samma gata på de stora dels obebodda, dels glest bebyggda tomter, som härifrån sträcka sig bort till wallgatan och utan twifwel i de gamla tiderna woro folkrika qwarter och genomkorsade af nu igenlagde gator.

Wid södra tullen, der södra eller röda (äfwen kallad Heilig Geistes) porten befann sig, låg Helgeandshuset (Domus Spiritus Sancti), en inrättning för wårdande af fattige och sjuke, med särskild kyrka och betydlig egendom.

*) Såsom Sjöborg antager i trädgården å tomten n:r 187, enligt tradition af forna ägarne till platsen, hwilken nu innehafwes af häradshöfding Nordström. Man skall äfwen der wid gräfning hafwa funnit lemningar af gammal murstén och kalk. S:t Mårtens socken omnämnes ännu år 1577.

Denna stiftelse, hwars privilegier 1658 bekräftades af Fredrik II och kort efter Skånes öfwergång till Swerige ytterligare stadfästades af generalguvernören G. O. Stenbock, har behållit sig till sednare tider såsom hospital för wansinnige. Kyrkan qwarstod, en förfallen ruin, ända till 1834 då den blef nedbruten. Hospitalet indrogs 1774 till förmån för Malmö likartade inrättning, som derigenom erhöll nära 21 mantal, 1 qwarn, 15 gatehus m. m.

I det norr om Mårtensgatan belägna till Wårfru-rote hörande qwarter uppfördes å östra sidan af Stora Torg 1836, med en kostnad af nära 40,000 r:dr b:ko, ett Stadshus af tre wåningars höjd hwilket innewarande år erhåller en betydlig utwidgning genom en flygels tillbyggande wid Skomakaregatan. Stora salen i detta hotell har benämningen S:t Knuts-salen och å densamma firar härwarande S:t Knutsgille sin årshögtid. Gillet, en gammal förening till minne af Lunds wälgörare Knut den Helige och till ömsesidigt bistånd och skydd, har haft eget samlingshus och stort anseende, men synes hafwa förlorat sin förmögenhet och sina gamla handlingar samt råkat i förfall under hwälfningarne med anledning af reformationen. Wid slutet af 1500:talet tyckes laget åter hafwa kommit sig före; deß ännu blott till en del bibehållna skrå-ordning är af år 1586. Det heter deri, att Knutslaget i Lund blifwit stadfästadt af den mäktige konung Waldemar, och att många förnäma män, riddersmän, prelater, prester och borgare deri ingått såsom bröder samt att många fruntimmer af adeligt och borgerligt stånd deri deltagit såsom systrar. Samma skrå-ordning stadgar huru förhållas skall med wal till en ålderman, såsom ordförande, samt stolsbröder, såsom ordnings- och uppbördsmän, äfwensom wid broders och systrars antagande *), hwarjemte föreskrifter lemnas rörande medlemmarnes ömsesidiga skyldigheter mot hwarandra **), samt

*) De som till bröder antogos skulle aflägga ed med uppräckta fingrar, men detta behöfde icke systrarne, för hwilka bröderne endast skulle answara.

**) Gillet war förpligtadt att inom sig hafwa samma wälgö-

huru tillgå skall wid samlingshögtidligheten Knutsdagen *). Gillet äger 2:ne wid årshögtiderna begagnade klenoder, nemligen stora ordens-tecknet papegojan af silfwer, med deß kedja och plåtar wägande 53 lod och försedd med årtalen 1617 och 1618, samt en inuti förgylld silfwerkanna af 116 lods wigt med årtalet 1616. På locket ser man hertig Knut Lavard med spjut och sköld. Äfwen hans åminnelse har nemligen warit åsyftad wid stiftandet af Knutsgillena, hwilka hafwa funnits eller ännu finnas i åtskilliga orter, och flere af dem, t. ex. det fordna i Skanör, hade honom till sin skyddspatron. Konung Knut heligförklarades 1101, hans

rande inflytande, som förliknings-domstolar, samt deßutom på allt sätt tjena hwarandra, wårda och waka öfwer de sjuka, bistå och wara följaktige wid begrafningar, då äfwen för medlemmar utan afgift skulle ringas med Knuts-klockan.

*) "Då skulle drickas Rostocker-öl, dock med iakttagande af all anständighet. Äfwen skulle dansas, men för ordningens skull, ej mer än af 8 par på en gång, och på det alla måtte få wara med fick ingen dansa mer än 3 dansar. — Stundom förwandlade sig Gillet till ett skjut-sällskap, då man skulle rikta sina bågar och bössor åt en till mål uppreßt papegoj-bild, och detta är orsaken, hwarföre Gillets ordenstecken är en papegoja †). Hwar och en broder borde minst lossa 4 skott på detta mål. Den som nedsköt det, bepryddes med den stora silfwer-papegoja och kedja, som wid receptioner nyttjas. I denna skrud fördes han genom staden till rådhuset, der bröderna honom till heder affköto sina gewär. Segerwinnaren skulle den dagen bestå ölet, men fick dock hjelp och tillskott dertill af de öfriga bröderna. Den som 3:ne år å rad blifwit segerwinnare i detta riddarespel fick till skänks hela den stora silfwerdekorationen, hwilken dock laget kunde åter af honom inlösa. Den 1 Maj firades en blomsterfest då twenne majgrefwar waldes bland de förnäme eller togos efter ålder i laget. Åt dem lemnades majgrefwe-kransar, hwarefter de skulle bestå 5 tunnor tyskt öl, men fingo sedan dricka fritt hela året". Sjöborg, Anteckningar om Medeltidens Andeliga Inrättningar och Brödraskap i Lund, sid. 11—12.

†) Att denna fogel fått namn och bild af en papegoja lär annars hafwa kommit deraf, att en fogelbild till målskjutning, på Franska heter **Papegai** eller **Papegaud**, och då man förmodligen fått detta slags öfningar från Frankrike, har äfwen namnet medföljt, ehuru ordet der ej egentligen betyder Papegoja; ty den heter **Perroquet**.

brorson hertigen 1170, och låter det lätt förklara sig att man i Lund uti ett samfund, egentligen egnadt åt den förres minne, ickeheller förglömde den sednare, då man erinrar sig att Lundaboarne nitiskt uppträdde till hämnande af hans mord och kämpade med i slaget wid Fotewik, der mördaren stupade (se sid. 8). — Jemte de nämnda klenoderna förwarar Knutsgillet en sparbössa af messing, såsom ett wedermäle af, att de fattige ej förglömmas under Gillets glada fester. Gillet har äfwenledes sin egen likwagn med bårtäcke och twenne prestafwer samt egen klocka, som hänger i södra domkyrkotornet och år 1559 skänktes af stadens ene borgmästare Jakob Holst. Ocksä i sednare tider war Knutsgillet märkligen affigkommet *), men har med innewarande århundrade åter upplifwats och äger nu ett icke obetydligt hopsamladt kapital; landshöfdingen öfwer Malmöhus län är för närwarande deß ålderman. Brunius yttrar med rätta i sin "Beskrifning om Lunds Domkyrka" (sid. 161): "Det skulle i sanning wara en wanära för Lundaboarna, om de, hwilka stå i större förbindelse till Knut den Helige än till någon annan af Danmarks och Swerigеs framfarna konungar, skulle, till den grad bli så ohistoriskt sinnade, att de uraktlåta sin oförgätlige wälgörares minnesfest."

Drottens-Rote, så benämnd af det forn-nordiska "Drott", Herre, Konung (Isl. "Drottinn"), emedan D r o t t e n s eller F r ä l s a r e n s k l o s t e r (monasterium S. Domini l. Salvatoris) war beläget här, utgör sydwestra delen af staden. Roten begränsas i norr af Lilla Fiskaregatans östligaste del samt af Westergatan och Stålbrogatan (en hithörande tomt ligger norr om sistnämnda gata), i öster af Stortorget och Stora Södergatan, i söder och sydwest af södra wallen, i wester af den här framgående jernbanan. Utom nyßnämnda Frälsarens kloster, om hwars plats underrättelser saknas, likasom om hwad orden det tillhörde, låg inom denna rotes område H. T r e f a l d i g h e t s k l o s t r e t (mon. S. Trinitatis), troligen af Pre-

*) I Tunelds "Geographie öfwer Swerige", 7:e uppl. (tryckt 1793), heter det wid beskrifningen om Lund: "Det fordom härwarande Knutsgillet är nu förwandladt i ett Likbärarelag".

monstratenser-orden; äfwen denna helgedoms läge kan icke närmare angifwas. Förmodligen hafwa begge dessa kloster warit af kort waraktighet emedan historien wet så litet om dem.

Af sockenkyrkor lågo här 4 nemligen: Trefaldighets-kyrkan (S. Trinitatis) wid ena sidan af Grönegatan, Lilla S. Peders kyrka (Ecclesia minor Beati Petri) wid andra sidan af samma gata; S:t Måns (S. Magni) kyrka wid gränden af samma namn, der ännu för 3 till 4 årtionden tillbaka funnos i jorden gamla grifter och murar; S:t Andreas kyrka wid Stora Södergatan, ungefärligen der nu Katedralskolan har sin plats.

I det qwarter, som nu omgifwes af Stora torget, Lilla Fiskaregatan och Grönegatan samt Kattesundet, synes mynthuset (myntaregården) hafwa legat, som under Knut den Stores tid (1018—35) inrättades i Lund och under flera århundraden här hade bestånd. Knut den Helige tillade domkapitlet 1085 fjerdedelen af deß afkastning. De äldsta danska silfwermynten utgingo från detta myntwerk, som länge tyckes ha warit det enda i Danmark och i början förestods af myntmästare från England. Deß werksamhet aftog småningom efter inrättande af ett mynthus omkring 1400 i Malmö och torde alldeles upphört kort före reformationen, emedan ett nytt sådant 1524 öppnades i Landskrona. Det första guldmynt som skall wara slaget i Norden, utgick från Lund under Erik af Pommerns regering, men kom ej i rörelsen, utan anwändes till skänker.

I den gård, som nu är intagen af Katedralskolan hade Carl XII under det långwariga wistandet i Lund sin boning. Den ägdes då af professor Martin Hegardt. Konungens gamle trotjenare och ofkiljaktige följeslagare, taffeltäckaren Hultman har i sina "Annotationer" *) antecknat: "Det Kongl.

*) "Enfalldige doch Sanfärdige Annotationer och Anmärkningar öfwer Den Stormächtigste och Glorwyrdigste i Åminnelse Konung Carl XII:tes för hela Wärlden namnkunnige Hjeltebedrifter under daglig uppwacktning och närwistan hos Hans Kongl. Maj:t", införde i Handlingar hörande till Kon. Carl XII:s Historia (utg. af Floderus) I. Del.

Högqwarteret lät H. M. upreparera, som war Professor Hegarts hus, Camrar med allehanda dyra och kostbara Gevähr, samt många rara Portraiter. H. M. lät der upbygga 2:ne nya Stall *), samt upreparera en derwarande stor Trägård, och uppå gården upgräfwa en ny kostbar brunn, med Pump och alt tillbehör, hwilken gaf godt watten. Ofwanpå densamma war en Crona med dubbelt C, till ewärdelig åminnelse". Äfwen öfwer ingången till huset bibehöllo tre kronor ännu inpå en sednare tid hågkomsten af den höge gästen. I denna fordna konungaboning firades den 30 Nov. 1818 den förutnämnda (sid. 41) 100:årsfesten till hjeltens minne. Hans oljemålade porträtt i kroppsstorlek har af någon af de förra enskilda egarne anskaffats och blef när lokalen år 1837 inreddes till katedralskola uppsatt i stora samlingssalen **).

I Drottens liksom i Wårfru rote ligga många stora trädgårdar och betydliga obebyggda tomter, der fordom utan

---

*) I ett af dessa, som lärer legat der nu gymnastikbyggnaden har sin plats, slutade den hurtige "brandklipparen" sina dagar. Brandklipparen war till färgen ljusgrå. Det war samma häst, som under slaget wid Lund 1676 öfwerlemnades åt konung Carl XI af korporalen Håkan Ståhle. Han stod sedermera ständigt sadlad i kongl. stallet i Stockholm och begagnades af konungen wid inträffande eldswådor, hwaraf han erhöll sitt namn. I sina ofwannämnda "annotationer" yttrar Hultman: "Denne häst har burit H. Maj:t Konung Carl XII wid alla deß hafde slag. Uti Bendersska slaget blef han af Turkarne fången, men H. M. lät taga honom igen. Sedan blef han af Brandenburgarne tagen och förder utur Stralsund till Staden Colberg, hwarifrån H. M. honom äfwen lät hämta till Lund i Skåne. Och fastän denne Brandklippare war tämmeligen gammal och grå, gjorde han ändå sin wanliga compliment för H. M. och följde efter, hwarest H. M. geck, blifwandes han sedermera död i Lund". Detta skedde 1718 och war han då några och fyrtio år gammal.

**) Det heter i Asfar Lindeblads wersar wid inwigningen den 18 Nov. 1837:

Rädens ej, om stundom i qwällens timma
uti salen skymtar en kämpaskugga:
för barbarer blott i den breda klingan
blixtrade döden.

twifwel warit en tättbyggd liflig stadsdel. I dessa begge rotar är det derföre swårare än i de båda andra att bestämma spåren efter gamla märkwärdigheter, enär flera gator förändrat sitt läge, så att man stundom finner i trädgårdar och och der man minst förmodar, i jorden dolda stenläggningar och lemningar af byggnader *).

Clemens' Rote, stadens nordwestra del, gränsar i söder till Westergatan och Stålbrogatan, i öster till några tomter af Drottens rote samt till Stora Kyrkogatan och Bredgatan, i norr och nordwest till wallgatorna, i wester till jernbanan och bangården. Den har sitt namn af S:t Clemens' kyrka, som haft sin plats i det till roten hörande nordwestra hörnet af det qwarter, som omgifwes af Stora torget, Lilla Fiskare- och Grönegatan samt Kattesund, och har sannolikt hennes område sträckt sig ett godt stycke fram öfwer norra delen af samma qwarter mot torget, hwilket åt detta håll gått upp till kyrkogården och ej af mellanliggande byggnader derifrån warit skiljdt. Då derföre Lunds borgare 1541 fingo konungens gåfwobref på S. Clemens' kyrka och dithörande grund till ett rådhus, hade för detta bästa tillfälle warit att erhålla ett ypperligt läge och för torget att göra en god winst både till utseende och utrymme, men den kongl. donationen blef icke begagnad, utan den betydliga platsen kom antingen genom inkräktning eller öfwerlåtande i enskilda händer och upptages för närwarande af 6 särskilda tätt bebyggda gårdar (n:r 204—6 af Drottens rote, 329—32 af Clemens').

Öfriga i denna rote belägna sockenkyrkor woro följande: S:t Jakobs, (genom sammandragning äfwen kallad S:t

*) En gård med namnet Troyborg (Troja) liggande i S. Måns socken omtalas på 1350:talet, men ej anledningen till den owanliga benämningen. I Trinitatis församling låg en badinrättning för denna fjerdedel af staden, hwarföre den kallades "Pelebastuen" (af det fornnordiska "Peli" en fjerdedel), hwaraf man naturligen kan sluta att dessa nyttiga anstalter fortfarit att finnas sedan äldre tider och att hwarje af de nuwarande rotarne haft sitt badhus. Sjöborg, Saml. f. Nord. Fornälsk., II, sid. 160.

Ibs) sannolikt wid Stora Gråbrödersgatans westra sida, nämnes i gamla handlingar redan 1303; S:t Nicolai (S.t Nils) wid Lilla torg å tomten n:r 281, der ännu en byggnad med gamla murar och trappgafwel står qwar och utan twifwel är en lemning af denna kyrka *), som nämnes i forntida anteckningar wid år 1330; S:t Peders kyrka wid Bredgatan (Ecclesia S. Petri ad latam plateam), der å hörnet mot S:t Peders Kyrkogata en blomsterplantering tillhörande botaniska trädgården nu är anlagd, men der den wackra kyrkogården, bewuxen med lummiga träd, ännu i början af innewarande århundrade war i behåll och begagnades wid liks jordande. Denna kyrka och socken war den större af detta namn, utan att dock kallas med tillägget "Stora" eller "Magle", hwaremot Peders kyrka wid Grönegatan benämndes "Lilla" **). I norr strax utom tullen wid S:t Olofs port till wenster har S:t Olofs (S. Olai) kyrka legat, hwilken med tillhörande socken nämnes wid år 1364 och torde denna socken ha utgjorts af den betydliga förstad, som här utsträckte sig mot S:t Libers hög ***).

Twenne betydliga kloster hafwa inom S:t Clemens' rote warit belägna: Franciskaner eller Gråbröders-klostret (monasterium minoritarum) och S:t Peders Nunnekloster (monasterium S. Mariæ & S. Petri). Det förra grundades af erkebiskop Uffo 1238 och låg på den stora af kanaler till en del kringflutna tomten n:r 302 emellan Gråbrödersgränd, S:t Peders Kyrkogata och Bytaregatan. Sedan kyrkan blifwit förstörd af eldswåda, inwigdes hon åter 1383 af erkebiskop Magnus. Såsom förut i denna skrift är berättadt

---

*) Sid. 48 har genom mißtag denna qwarlefwa tillegnats S:t Jakobs kyrka, hwilket härmed rättas.

**) Superintendenten Mogens Madsen omnämner, såsom ofwan (sid. 47) är berördt, en tredje åt aposteln Petrus helgad kyrka. Denna är den enda som icke har plats åt sig anwisad på den förut (sid. 48) omförmälda gamla kartan öfwer Lund, hwilken hufwudsakligen här blifwit följd wid bestämmande af de öfriges lägen.

***) Sjöborg nämner att icke så långt före hans tid ruiner af denna kyrka warit att se.

(fig. 15) tillhörde den orolige erkebiskop Jakob Erlandsson såsom broder detta kloster och blef begrafwen i deß kyrka "i koret under ljuskronan". Då konung Magnus Smek, efter att hafwa tagit Skåne i besittning, 1333 war tillstädes i Lund, hölls en sammankomst emellan honom, presterskapet och adeln i Gråbrödersklostret, der erkebiskopen tilltalade honom i anledning af en penningefordran. Under loppet af klostrets nära 300:åriga bestånd höll Francifkaner-orden 9 gånger sina provincialkapitel här. Efter klostrets indragning skänktes det 1539 till Holger Ulfstand. Deß sednare öden äro obekanta. Redan i slutet af 1500:talet fanns knappast spår efter detsamma *). — Nästan ett helt århundrade innan nyßnämnda klosterinrättning stiftades war S:t Peders Nunnekloster anlagdt, nära westertull och S:t Petri port inwid wallen, midtför nuwarande Klostergatans utlopp. Nunnorna tillhörde troligen Benediktiner-orden. I omkring 400 år stod klostret wid makt; såsom deß sista abbedissa nämnes Christina Claus dotter Rosenkrans omkring år 1538. Konung Christian III förpantade det 1540 till Åke Sparre och följande år gafs det i förläning till Eske Bilde, men war dock ännu 1580 en boning för adliga jungfrur. Som länsman eller befallningsman på S:t Peterskloster nämnes sednare Falk Lycke, öfwerste för skånska infanteriet, som dog 1650. Men innan Skåne kom under Swerige, hade klostret upphört att wara ett kronolän. En konglig befallning utgick 1606, att klosterhusen skulle nedbrytas. Kyrkan, som bibehölls och led mycket under swenskarnes infall i Skåne 1645, blef på kongl. befallning 1653 iståndsatt och undergick ånyo en större reparation 1842. Då hon troligtwis uppstått wid eller kort efter klostrets stiftelse (detta omtalas redan 1164) är hon en i hög grad intressant medeltidsqwarlefwa så wäl för sin höga ålder och för det hon är den enda bibehållna af Lunds gamla

*) Magnus Mathiæ, De Lundia. Platsen — i likhet med Swartbrödraklostrets lokal prydd med en stor trädgård, omgifwen af watten — tillhör nu jemte derå uppförda gård domprosten Bring och ägdes i mer än fyratio år af häfdatecknaren Swen Lagerbring, som dog här den 5 Dec. 1787.

klosterkyrkor, som ock i arkitektoniskt affeende såsom uppförd i ren spetsbågsstil. Inwändigt af 27 fots bredd, 99 fots längd bildar hon en aflång fyrkant med tresidig altarwägg. Omgifningsmurarne, 4 fot tjocka, förstärkas å södra långsidan af fem samt å östra ändan af fyra sträfpelare. Såwäl kyrkans som det fyrkantiga tornets gafwelröften siras med nisch- och rundfördjupningar samt tinnar.

Ehuru Lund i S:t Peders klosterkyrka eger en så wäl bewarad lemning af sina flera klosterinrättningar, står denna dock alltför enstaka för att kunna gifwa något klart begrepp om dessa rika stiftelsers ansenliga åbyggnader hwarföre efter Brunius *) torde wara lämpligt meddela följande upplysningar rörande deras arkitektoniska anordning, enligt wanliga förhållandet wid andra danska kloster: "Till hwarje kloster hörde en egen kyrka, som utgjorde deß hufwudbyggnad. Wid sidan af och i förening med denna lågo bonings-, förråds- och handtwerkshus, så att det hela merendels bildade en sluten fyrkant, som förwarades med fasta portar mot tilltagsna besök, och hwilken inwändigt hade omkring gården en betäckt omgång för skyddande mot owäder och solhetta. Klosterkyrkor woro i öfwerensstämmelse med stiftelsernas tillgångar mer eller mindre ansenliga och hufwudsakligen lika med stads- och landtkyrkor; de andra byggnaderne innehöllo en mängd smårum för bröderna (eller systrarne) och större boningsrum för abboten (eller abbedissan), källarmästaren, klädmästaren m. fl., rakstuga, kapitel- eller konventsstuga, matsal, bibliotekshus, större och mindre gästrum, sjukhus, abbotens (eller abbedissans), munkarnes (eller nunnornes) och swennernes särskilda kök, källrar och wisthus, flere werkstäder samt häst- och kostallar tillika med andra uthus".

Enligt en gammal karta och ännu qwarwarande spår har, i likhet med förestående beskrifning, också S:t Peders Nunneklosters byggnader omslutit en ansenlig gårdsplats, bildande en stor fyrkant, hwars södra sida till större delen intagits af kyrkan. Till dennas norra långsida har gården slutit

---

*) Skånes Konsthistoria under Medeltiden, sid. 302—3.

sig med en rad hwälfda celler, hwadan hon på detta håll ej behöft några sträfpelare. Från nämnda celler ha twenne dörröppningar inledt å samma sida till kyrkan. På den westligaste cellen, den enda lemning som ännu qwarstår af klostergården och som betäckes med ett korshwalf, är tornet uppfördt. Klosterhusen måste warit twenne wåningar höga; ty en murfördjupning å kyrkans norra sida tyckes från en öfre wåning infört till den ursprungligen i kyrkans westra del befintliga läktare, som sedermera blifwit borttagen, men hwarefter tydliga spår märktes wid reparationen 1842 *).

Denna fordna klosterkyrka är numera upplåten åt Werpinge landtförsamling, som med det närbelägna Röbbelöf utgör ett konsistorielt pastorat under benämning S:t Peders kloster och Röbbelöf.

I närheten af detta, näst domkyrkan, äldsta hus i Lund ligger en af stadens yngsta nybyggnader, den prydliga bangården, med det der inrymda telegrafwerket. Lunds begge åldrigaste punkter äro alltså de som, å hwar sin sida om infarten, först ådraga sig den på jernwägen ankommande fremlingens uppmärksamhet och påminna honom om stadens långt i seklernas djup nedgående anor, hwad, utan dessa skyltar, icke lättligen skulle låta sig utleta, wid fåtaligheten af öfriga forntida minnesmärken och stadens numera föryngrade utseende.

Bland andra gamla inrättningar som funnos i Lund war ett prestsällskap (sodalitium), kalladt jungfru Marias gille och stiftadt af erkebiskop Nils Jonsson, som dog 1379. Det kallades jemwäl Kalendegille, emedan deß medlemmar sammanträdde hwarje månads första dag, hwilken på latin benämndes Kalende, och förwreds detta namn sedan i gemene mans tal till Galtegille. Samfundet bestod egentligen af 13 prester, dock kunde flere klerker och äfwen lekmän inkomma mot särskild betalning. Det ägde flera gårdar på landet och åtskilliga hus i Lund samt disponerade ett altare i domkyrkan. Deß gilleshus låg wid S:t Nicolai kyrko-

*) Brunius, anförda arbete, sid. 311—313.

gård, sannolikt å tomten n:r 296 wid Lilla Gråbrödersgatan, och samfundet höll sina sammanträden i S:t Nicolai sockenkyrka. Detsamma eger ännu bestånd, men har endast tre medlemmar, nemligen båda stadskomministrarna wid domkyrkan och kyrkoherden wid S. Pedersklöster. Af sin egendom eger det ännu 6 hemman och uppbär några tomtören i staden.

Wid stora Gråbrödersgatan på hörnet mot Klostergatan ligger ett hus, det enda oförändrade i den under sednare åren nästan totalt ombyggda raden, och just derföre af stort intresse, emedan det warit Esaias Tegnérs boning. Det är densamma enkla enwåningsbostad der skalden lefde de 12 sista åren (1814—26) af sin wistelse i Lund, sin gladaste och lyckligaste tid; ännu står i sitt ursprungliga skick qwar hans arbetsrum, der Frithiof, Nattwardsbarnen, Axel och så många andra sköna dikter sågo dagen och derifrån det största swenska skaldeqwäde utgått *).

Emellan Klostergatan och Stora Fiskaregatan, på den plats som förut intogs af ett stort med stengärde inhägnadt åkerfält ("Klosterlyckan"), har i följd af jernbanans anläggning det 4:de af stadens torg, Bantorget, nyligen uppstått och lofwar, med de kastanje-planteringar der blifwit gjorde, att framdeles blifwa en af stadens prydligare punkter. Den ifwer att gifwa staden ett förbättradt utseende, hwilken under de sednare åren så lifligt uppenbarat sig i alla stadens öfriga delar, hade hittills icke sträckt sig till den yttre westra delen af staden. Någon större nybyggnad wille icke der rätt komma sig före; den yttersta western låg för aflägse från den allmänna rörelsens wanliga stråkwäg, för att någon uppoffring till densammas upphjelpande ansågs kunna löna mödan. Men uppkomstens stund har äfwen slagit för denna länge förbisedda stadsdel. Konjunkturerna hafwa alldeles förändrat sig till densammas fördel och jernbanan hit förlagt handelns och wandelns hufwudwäg. Trakten har i anledning deraf

*) C. W. Böttiger har i lefnadsteckningen öfwer skalden framför 1:sta bandet af deß "Samlade Skrifter", skildrat denna boning.

redan börjat förwandla sin skepnad medelst planeringar och planteringar och i en icke så aflägsen framtid torde det wackra Bantorget wara omgifwet af motswarande byggnader, Bytaregränden hafwa blifwit en liflig handelsgata, Fiskaregatorne äfwenledes hafwa bekommit sin andel af det nya fiskafänget och Westergatan, Stålbrogatan, S:t Månssträtet och Swanegatan, hittills så ringa trafikerade, också erfarit werkningarne af de förändrade förhållandena.

Men icke blott en wiß del utan staden i sin helhet skall röna det fördelaktiga inflytandet af att hafwa kommit i beröring med kommunikationernas stora pulsåder. Med sannolikhet låter sig antaga att Lund genom sitt läge såsom en af ändpunkterna i förbindelselinien med det inre af landet har att motse en betydlig tillwext i förmögenhet och inwånareantal. Hwad som då kommer att i första hand erfordras blir uppförandet af nya kyrkor. Redan nu är den stora domkyrkans utrymme för trångt för den sedan trettio år fördubblade församlingen, oaktadt en mängd af deß ledamöter begagna S:t Peders Klosterkyrka. Lund skulle nu önskat äga qwar en och annan af de i medlet af 1500:talet (se ofwan sid. 30) så brådt nedbrutna gamla helgedomarne.

Troligen har ingen annan stad i landet, med undantag af dem som genom eldswådor förhärjats, på så kort tid som Lund undergått så grundlig omgestaltning. Denna kan sägas hafwa egentligen tagit sin början med den på 1830:talet skeende raseringen af domkyrkans wanprydliga omgifningar och de sedermera företagna stora reparationerna å densamma. Från den tiden har den ena offentliga byggnaden efter den andra här blifwit uppförd, den ena gatan efter den andra utbytt de gamla korswerksrucklena med nya, ofta stora och wackra stenhus *). Den som icke sedan en del år tillbaka besökt

*) Såsom prof på i hwad skala äfwen enskildes byggnadsföretag understundom warit anlagde må nämnas att en trewåningars nybyggnad wid Lilla torg kostat 80,000 r:dr r:mt och den präktiga byggnaden wid Tegnérsplatsens östra sida, ännu något mera.

BM

Lund skall knappast känna igen de fordna wälbekanta ställena. Huru har icke t. ex. platsen emellan Stora Kyrkogatan och domkyrkan förändrats, eller den plats som nu upptages af Krafts torg, eller det område som nu innehafwes af Tegnérsplatsen, Akad. Föreningen och Musei-byggnaden, andra förwandlingar att förbigå. Professor Brunius, ledaren af byggnadsarbetena å domkyrkan och som i och för dessa gifwit lösen till införande af bättre åsigter äfwen uti det rent praktiska af byggnadskonstens utöfning, har bidragit mycket till detta stadens förskönande, genom de flera af honom uppförde byggnadswerk (deribland också hans eget boningshus i äldre medeltidsstil, beläget wid Killesträtet), genom den efterföljd hans nit för en förbättrad byggnadskonst wunnit hos andra och genom sin werksamhet att förhindra till missprydnad ledande förslagers genomdrifwande. Så har man t. ex. hans mellankomst att tacka för det att icke den med möda och kostnad 1832 frigjorda platsen öster om domkyrkan mot Lilla torg strax åter blef wanprydd af en twåwåningars wågbod, till hwilken redan grundstenen war framförd och byggnadslinien utstakad med 20 fots inkräktning å nämnda torg. Äfwen är det hans förtjenst att icke Tegnérsplatsen blifwit förderfwad och sålunda också ansedd otjenlig att bära den store sångarens staty. Enligt fastställd ritning, uppgjord i Stockholm, till det nya biskopshuset, n. w. musei-byggnaden, skulle detta hus 1842 å norra sidan erhålla twenne uthus, hwilka skulle förläggas bredwid Sandgatan midt emot Lundagård å den jordlapp, som förr warit gamla biskopshusets trädgård. Brunius ingaf ett betänkande om det missprydliga i en sådan anordning och på hans förslag ingick domkyrkorådet samt landshöfdinge- och biskopsembete med en hemställan till Kongl. Maj:t att i stället få till uthus m. m. inköpa den gent öfwer på andra sidan biskopsgatan belägna gården n:r 104 *), hwilken hemställan bewiljades. Sålunda

*) Denna gårds hufwudbyggnad, som innehållit stadens förnämsta wärdshus och danssalong, ombyggdes och inreddes till domkyrkorådets auktionssal samt sessions- och arkivrum. Samma hus

räddades en plats, som nu med sin staty och sina omgifningar har få likar i Norden.

Men icke blott i sitt inre har staden erhållit ett förbättradt utseende. Försköningsåtgärderna hafwa äfwen sträckt sig till deß närmaste yttre områden, och hafwa i detta affseende kyrkogårdarne warit i första hand föremål för omtankan. Ända till 1816 jordades lik på de gamla begrafningsplatsarne inom staden, men sedan den helsosamma grundsatsen gjort sig gällande att detta bruk borde förändras, inwigdes nyßnämnde år ett för ändamålet inköpt jordstycke norr om staden. På 1830:talet erhöll denne kyrkogård en behöslig ytterligare utwidgning, enär trängseln af grafställen blifwit så stor, att ingen ordnad indelning af densamme kunde upprätthållas, hwarföre platsen länge låg i högst wårdslösadt skick. Men sedan några få år tillbaka har förhållandet blifwit annorlunda, den gamla afdelningen har så widt möjligt regleratS och uppsnyggats, den nya ordnats i qwarter hwarjemte det hela blifwit prydt med allé-anläggningar och wackert inhägnadt. Söder om denne kyrkogård, strax till höger wid infarten till staden låg en samling wattenfyllda lergrafwar, hwilka företedde en ful anblick särdeles som stället äfwen flitigt nyttjades till upplagsort för smutshögar. Allt detta har nu förswunnit, platsen blifwit planerad, trädplanterad, smyckad med gräsmattor och blomsterrabatter och bildar nu en ganska täck förgård till den nästgränsande kyrkogården. — Den 12 Sept. 1847 inwigdes, strax till wenster utanför östra tullen, en genom ett aktiebolag inköpt ny begrafningsplats, hwilken anlagd med smak och från början wårdad med omsorg nu utgör ett mönster för prydlighet i sitt slag. Oaktadt det icke är fullt 12 år sedan denne dödens gård fick sin förste inwå-

---

begagnas jemwäl för sockenstämmors hållande, för pastorsembetets expedition, för nattwardsbarns förhör, för fattigdirektionens, sundhetsnämndens och missionssällskapens sammanträden o. s. w. Den östra delen af tomten anwändes till kyrkans stenhuggarwerkstad, å den norra, der förut en till teater begagnad byggnad legat, fick biskopsgårdens uthus och kyrkans materialbod sin plats. Denna lägenhet har alltså i många affeenden blifwit till nytta.

nare, är den redan nu starkt befolkad; man ser der många wackra grafwårdar, bland hwilka främsta rummet snart kommer att intagas af den, som skall af skånska landsmän resas öfwer C. A. Agardhs här nyß jordade stoft. I söder om kyrkogården inleder till densamme en med popplar planterad förplats, i wester gränsar den till östra wallgatan och i norr till en widsträckt parkanläggning, som, ännu i sin första ungdom, redan är en omtyckt promenadplats och i en framtid loswar att blifwa en af de förnämste. I denna plantering på deß högst belägna plan midtför norra ingången till kyrkogården är ämnadt att ett grafkapell i medeltidsstil skall innewarande år uppföras *). — Äfwen stadens södra och sydwestra utkant har förskönigar att wisa i den på södra wallen från söder tull till jernwägen anlagda promenaden med fortsättning å andra sidan jernbanan ända till wester tull, och i Gyllenkrookska promenaden, bekostad af Lunds förtjenstfulle Mecenat öfwerste-kammarjunkaren frih. Gyllenkrook och bildande i linie med Grönegatan en wacker aveny till södra wallen, dit en bred trappa af huggen sten leder upp **).

Ett stycke nordost från staden, men inom deß område, wid landswägen till Landskrona, ligger den i Lunds gamla historia ryktbara högen, der åtskillige konungar blifwit walde och hyllade och der Skånes landsting blifwit från en aflägsen forntid hållne. Stället har blifwit benämndt med flera olika namn, bland hwilka "Leerbecks Höy" (Lerbäckshög, efter den bäck, som genom en lerig jordmon framflutit öster om kullen) är det äldsta kända (förekommande 1296), som dock befunnits för simpelt wid högens ökade anseende och derföre förändrats med uppkallande efter helgonet S:t Liborius. Detta nya namn skrefs wanligen sammandraget "S. Lybers"

*) Utom stadens norra och östra kyrkogårdar begagnas äfwen icke sällan S:t Peders klosters kyrkogård i wester, der åtskilliga prydliga monumenter äro uppförde.

**) Kostnaderne för stadens försköning — deruti inbegripet hwad som blifwit bekostadt på de begge nya torgen, Mårtenstorg och Bantorget — hafwa, enskilde personers gåfwor för ändamålet oberäknade, sedan 1854 uppgått till öfwer 8000 r:dr r:mt.

eller "S. Libers Höj", hwilken benämning i gemene mans uttal förwandlades till "Slibers-Höj", som åter sedan swenska språket här blef rådande, öfwersattes till Sliparehögen eller Sliparebacken, det numera gängse prosaiska namnet på denna märkwärdiga fornlemning. Den har äfwen i öfrigt blifwit profanerad, i det för några få årtionden sedan en wäderqwarn tillåtits att der uppresa sig på en utgräfning af kullen, oaktadt stadgan för wården af fornlemningar och oaktadt det för en dylik inrättning opassande läget tätt inwid en allmän landswäg. Tilltaget blef åtaladt af en bland Lunds professorer, men förgäfwes. Ett rum, ärewördigt genom så högtidliga minnen, borde skäligen warit fredlyst för sådan vandalisering.

Efter denna allmänna öfwersigt öfwer Lunds märkligaste lokaliteter, förtjena några af dem, som deruti blott knapphändigt kunnat omförmälas, att jemte tillhörande inrättningar tagas i närmare betraktande. Början sker lämpligen med

Domkyrkan.

Denna, Nordens äldsta Metropolitan-kyrka, är den märkligaste af alla helgedomar på den skandinaviska halfön, så wäl i anseende till owanligheten af sin byggnadsstil, som sina historiska minnen. De förnämsta af de tilldragelser, som wid henne äro fästade, hafwa blifwit nämnde i den allmänna historiska öfwersigten här ofwan. Återstår, att i korthet skärskåda hennes byggnad.

Enligt Saxo är denna påbörjad af biskop Egino, den werksamme uppbyggaren af Heligkorskyrkan i Dalby och oförskräckte nedstörtaren af Freyas afgudabeläte i Skara. Detta skedde under Swen Estridssons regering, hwilken konung mycket nitälskade för kyrkors uppförande och till sådane lemnade betydliga gåfwor. Men Egino hann wäl knappast att före sin död (1072) ens fullända grundwalarne, hwarefter hans efterträdare Richwald fortsatte werket och sedan Swen Estridsson bortgått (1076) hos dennes efterföljare Harald Hein och Knut den Helige fann ett lika nitiskt understöd. I synnerhet den sistnämnde tog sig med ifwer af arbetets befordrande och

skänkte den under byggnad stående kyrkan den ansenliga grundfonden af 52 ½ hemman tillika med ett jordstycke af 27 mark uti årliga räntor af några jordlägenheter, hwarföre han af flere gamla författare betraktas såsom hennes egentlige grundläggare *). Brefwet på denna gåfwa är dateradt den 21 Maj 1085 och är det äldsta konungabref man känner i Norden. Det fanns ännu i original med sigill i förwar hos Lunds domkapitel i början af 17:de seklet. En kopia, föga yngre än originalet, finnes i den urgamla minnesbok, som under namn af "Necrologium Lundense" förwaras på univ. biblioteket.

Förmodligen har den träkyrka, som war Lunds och Skånes första helgedom, sedan kristna läran här fått fäste, legat midt i staden och domkyrkan sedermera i anseende till platsens helgd intagit samma ställe, hwilket icke war det tjenligaste för en så kolossal byggnad på grund af den wattensjuka och kärraktiga jordmonen. Grundwalarne ha också derföre betydligen gifwit sig, ehuru murade af grå- och sandsten i kalkbruk från 16 fots djup under jordytan och förenade med sträckmurar längs under pelarraderna och twärtunder mellanskeppet **).

*) Äfwen Brunius i sin "Beskrifning om Lunds Domkyrka", tillerkänner Knut den Helige med wigtiga skäl den första grundläggningen, men det är swårt att förneka Saxo's utsago witsord, då han lefde icke fyllest 100 år efter Egino, och det fullkomligt är i öfwerensstämmelse med denne sednares kända nitiska och kraftfulla karakter att hafwa kunnat uppfatta planen till och sätta i gång det storartade företaget. Hwad som i andra skrifter, äfwen i det särdeles betydande Necrologium Lundense, säges i detta afseende till Knut den Heliges förmån, kan deßutom lika mycket gälla honom såsom byggnadswerkets fullföljare och hufwudsaklige befrämjare.

**) Det faller naturligtwis af sig sjelf att C. G. Brunii utmärkta "Beskrifning om Lunds Domkyrka" är källan för nästan alla här förekommande uppgifter rörande denna, hwilka ofta äro ordagranna utdrag. Särskilde citationer af detta arbete äro derföre öfwerflödige. Förewarande lilla skrifts begränsade utrymme tillåter likwäl blott ett inskränkt begagnande af de rikhaltiga materialier, hwilka förefinnas i nämnda lärorika, men förmedelst sitt omfång

Domkyrkan är anlagd wid slutet af den tid då rundbågsstilen (äfwen kallad den byzantinska) war förherrskande, och den ursprungliga byggnadsplanen wisar sig wara helt och hållet i öfwerensstämmelse med denna, hwars allwarliga hållning allestädes uppenbarar sig i kryptan, men i den öfre kyrkan tid efter annan wid skeende ombyggnader och reparationer blifwit blandad med partier, som närma sig eller bilda en öfwergång till spetsbågsstilen (äfwen kallad den gammaltyska) eller också icke stå i gemenskap med någondera af dessa begge byggnadsslag *).

Kyrkans grundplan är ett latinskt kors, hwars stam är längre än deß twärträ (då deremot ett grekiskt kors har lika långa armar som stam). Ett treskeppigt långhus i wester omfattar twenne fyrkantiga torn och en enskeppig twärbyggnad öppnar sig åt öster till en qwadratisk korrymd, som har ett halfrundt utsprång. Långhusets mellanskepp, som är dubbelt högre och bredare än deß sidoskepp, uppbäres till sina omgifningsmurar af åtta hufwud- och åtta bipelare. Under twär-

---

och sin wetenskapliga hållning af den större allmänheten icke synnerligt mer än till titeln kända bok.

*) Benämningen rundbågs- och spetsbågsstil uttrycker dessa begge konstarters särskilda skaplynnen; namnen byzantinsk och gammaltysk antyda deras egentliga hemland. Man har äfwen i allmänhet kallat medeltidens kristna byggnadskonst götisk, och, sedan man insett den stora skillnaden emellan denna tids äldre och yngre arkitektur, benämnt den förra forngötisk eller gammalgötisk, den sednare nygötisk eller rengötisk. Men dessa benämningar äro föga passande, enär Göterne hwarken uppfunnit eller utöfwat ifrågawarande byggnadssätt. Rundbågsstilens allmänna karakter är allwar och lugn, en i tunga massiva former framstående styrka och waraktighet samt en enkelhet, som i prydnader och i allt upphöjdt eller halfupphöjdt arbete understundom gränsar till råhet. Spetsbågsstilen, som i många afseenden öfwerensstämmer med den förra, karakteriseras af sina med styrkan förenade lätta och uppåtsträfwande former, af en högt utbildad sirlighet och en mångfald af konstfullt och med en harmonisk regelbundenhet utarbetade prydnader. Lunds domkyrka är den äldsta och mest storartade qwarlefwa i Norden af den förra stilen. Upsala har i sin katedral ett präktigt monument af den sednare.

byggnad, korrhmd och utsprång sträcker sig en krypta eller kraftskyrka, som genom sex pelare och aderton kolonner fördelas åt norr och söder samt öster och wester i trenne lika breda och höga gångar, bildande sålunda ett grekiskt halfkors. I korsbyggnadens sydöstra och nordöstra winklar ligga kryptans och högkorets kapeller och sakerstior. Det hörde till medeltidens sinnebildliga föreställningssätt att anlägga kyrkor efter wissa grundtal. Så ligger åttan till grund för Lunds katedral och uppenbarar sig i alla deß hufwudsakliga delar. Åtta hwalfsafdelningar utgöra hela korsbyggnadens längd. Åtta pelare i hwarje rad, eller åtta hufwud- och åtta bipelare antyda detta grundtal. Åtta yttre och åtta inre dörröppningar *)

*) En ingång på midten af westra gafwelmuren och en mot östra ändan af hwarje sidoskepp samt en å östra sidan af hwarje korsflygel införa i kyrkan, men trenne ingångar nemligen en mot westra ändan af hwarje sidoskepp och en å norra korsflygelns gafwelmur äro i sednare tider förändrade till fönsteröppningar. En ingång å högkorets hwarje sida inleder till sakristiorna och en i hwarje korsflygels westra sidomur till windarne. En ingång i hwarje sidoskepps östra ända leder medelst en trappa ned till kryptan, en i hwarje sidoskepps westra ända har fordom inledt till tornen. Man skulle tycka att då kyrkan fått åtta ingångar, hälften färre warit mer än tillräckliga. Men det war en anordning grundad på urgammalt bruk. Hufwudingången war egentligen bestämd för högtidliga processioner hwadan densamma är mycket större än någon af de öfriga. Då enligt uråldrig plägsed männen fingo sin plats till höger och qwinnorna till wenster i anledning af de förras företräde framför de sednare, begagnades de twå södra sidoingångarne af män och de twå norra af qwinnor, så att de ringare ingingo genom de westra och de ansedbare genom de östra. Sidokorens östra ingångar woro troligtwis bestämda för prelaterna och kanikerna eller korherrarne och deras underordnade klerker. Norra sidokorets ingång, som legat 8 fot öfwer marken derutanför midt öfwer nedgången till kryptan och 1834 förändrades till ett rundt fönster, har enligt gammal sägen anwändts af erkebiskopen att derigenom medelst en betäckt gång från sitt norr om och helt nära kyrkan belägna residens begifwa sig till och från koret. Den ännu wid förändringen qwarwarande gamla plankdörren wisade med sina förslitna hakar och gångjern att man ganska ofta begagnat densam-

samt twenne dörr- och sex fönsteröppningar å hwarje sidoskepp samt åtta fönsteröppningar å mellanskeppets hwarje långsida ha alla likadan syftning. I kryptan wisar sig åttan tredubbblad. Hennes takhwalf hwila på sex pelare och aderton kolonner, tillsammans tjugefyra. Fem dörr- och nitton fönsteröppningar, nemligen med den igenmurade i wester utgöra tillhopa tjugefyra. Öfra halfkorsbyggnaden och rundelen samt kapellerne och sakristiorne ha tillsammans tjugefyra fönsteröppningar, då hwardera af de tredelade räknas för trenne särskilda.

En af sällsyntheterna i detta Nordens forna metropolitantempel är deß krypta eller kraftskyrka. Många dylika finnas i Italien, Frankrike, England och Tyskland, men, utom den ifrågawarande, i Norden endast twå sådane, en uti Wiborgs domkyrka på Jutland och en, ehuru i betydligt mindre skala, uti Heligkorskyrkan i Dalby. Kryptor förekomma nästan endast i rundbågsålderns kyrkor, högst sällan i spetsbågsålderns; också bär Lunds kraftskyrka — bestående af fyra qwadrater nemligen en mellan- och twå sidoqwadrater samt en korqwadrat med rundel i öster — i hela sitt utseende prägeln af den tids stil då hon byggdes, med sina tunga allwarliga former, sina af en rå konst prydda massiva pelarerader, sina små fönsteröppningar, genom hwilka dagern endast sparsamt intränger. Meningarne hafwa warit olika rörande afsigten med uppförande af dylika mörka underjordiska kyrkor; denna kryptas ändamål har dock uppenbart warit det, att liksom utgöra en särskild kyrka, då hon blifwit såsom sådan särskildt inwigd och gudstjenst warit der under hela medeltiden inrättad. Ännu qwarstår denna helgedoms högaltare, ett simpelt stenbord, i rundelen, och flera sidoaltaren hafwa funnits; wäggarnes och pelarnes höga och breda socklar (grundstenar) wisa sig påtagligen hafwa warit bönpallar och i hwalfskiljebågarnes slutstenar qwarhänga några jernringar för ljuskronor. En egen företeelse är en midt i mellanqwadratens hjelm-

---

ma. På lika sätt kunde erkebiskopen i Upsala från sitt residens genom en betäckt gång inkomma i sin domkyrka.

hwalf med ett halfter och en lucka betäckt rund öppning till öfre kyrkans kor, af nära 2 fots twärmått. Kryptan har twå ingångar från öfra kyrkan och en utifrån; de förre ledde — den norra för fruntimren, den södra för männen — dit ned från sidotrappen, den sednare har ofelbart inledt från samma närliggande hus å erkebiskopsgården, hwarifrån en betäckt gång förde till den ofwanför belägna dörren till norra sidokoret. Straxt till höger om denna ingång, i norra sidoqwadraten nära gafwelmuren, är en brunn, som twifwelsutan är samtidig med sjelfwa byggnaden. Denna brunn har klart och godt watten, och ehuru knappt 6 fot djup, aldrig brist derpå, då likwäl flere af stadens ganska djupa brunnar under heta somrar uttorka. Orsaken härtill måste wara den, att en stentrumma hitleder watten genom Helgonbacken, hwarest man funnit en sådan hela 15 fot under jordytan. Att denna wattenledning är uråldrig inhemtas deraf, att man öfwer den funnit å nämnde landthöjd benrangel i stenkistor, sådane här brukades i första kristendomen. Brunnen uttömmer sig genom södra sidoqwadratens gafwelmur i ett underjordiskt afledningsrör, hwilket åter utgrenar sig till brunnar ned i staden. Denna dyrbara wattenledning, som ännu efter nära åtta århundraden har bestånd, har utan twifwel tillkommit i följd af det religionsbruk, som fordrade heligt watten till döpelse, stänkelse och handtwagning *). Ehuru det derföre war en stor förmån att ega en brunn med friskt watten inom sjelfwa helgedomen, will det dock synas som sådane warit ganska owanlige, ty i Norden känner man endast denna och en mindre i kryptan i Dalby och en dylik i Upsala domkyrka.

---

*) I kryptans södra kapell finnes en skålformig sten, hwilken till hälften framskjuter ur södra sidomuren, ungefär 3 fot från golfplanen. Från denna sten leder en fin ränna nedigenom muren. En dylik inrättning har äfwen funnits wid södra sidan om högkorets altare och sådana förekomma i en mängd gamla kyrkor. Dessa stenar ha förmodligen warit begagnade för uttömmande af det handwatten, som presterne begagnade, när de började och slutade gudstjensten. Brunius, Skånes Konsthistoria, sid. 84—85.

Men denna sistnämnda är numera till hälften igenfylld och saknar watten.

Då domkyrkan stått under byggnad nära åttatio år, hafwa utan twifwel flera byggmästare aflöst hwarandra wid arbetet på densamma. Endast en af dem, Donatus, och en föreståndare för stenhuggarewerkstaden, Regnerus, äro nämnde i kyrkans ofwanomtalade minnesbok och dermed samtidiga gåfwobok ("Liber Daticus"), men utan angifwande af årtal eller landsmanskap; dock gifwa skriftdragen, hwilka höra till de äldsta i dessa med domkyrkan nära jemnåriga urkunder, stöd åt den förmodan att desse män deltagit i de första årens byggnad, likasom all sannolikhet är förhanden att de warit utländningar, troligen engelsmän eller tyskar.

Hela kyrkans inwändiga längd utgör 272 fot, deß bredd twärtöfwer långhuset 88, mellanskeppets höjd under takhwalfwens slutstenar 72, mellankorets 68, sidokorens 64, sidoskeppens under takhwalfwens skärningspunkter nära 32; dock äro i anseende till sjunkning somliga afdelningar lägre än andra. Twärbyggnaden och högkoret med dithörande kapeller och sakristior höja sig 8 fot öfwer långhuset, men kryptan med sina kapeller och sakristior ligger deremot 5 fot under detsamma. Kryptans hela sträckning från norr till söder utgör 120 fot, från wester till öster 84, hennes bredd 36 och höjd under takhwalfwens skärningspunkter 14. Omgifningsmurarne, som äro nederst från 6 till 10 fot tjocka men något tunnare uppåt, ha yttre och inre beklädnad, hwilken från 6 tum till 1 fot tjock består af huggen sandsten. Denna är till större delen bruten i Höör eller Witseröd fyra mil från Lund. Kryptans hwalfkupor bestå af tuffsten, som troligtwis blifwit hemtad i Benestad fem mil från Lund; kyrkans öfrige hwalfkupor äro slagne af tegelsten. Åtskilliga wårdslösheter och fel äro begångna wid kyrkans anläggning och byggning. Sålunda har hennes grundutstickning icke skett med tillbörlig omsorgsfullhet, hwarigenom flera skefheter uppkommit: icke tillräckligt affseende fästats wid förstärkande af de delar, som bära de större tyngderna, hwarigenom betänkliga mißförhållanden uppstått: åt sjelfwa grundwalarne icke egnats behöflig omtanka då desse

blifwit lagde, oaktadt den lösa och wattensjuka jordmonen, med jemförelsewis ganska liten grå- och sandsten i dåligt murbruk och föga bredare än derpå hwilande murmassor, hwadan betydliga sättningar wållats: åt murarne icke gifwits wederbörlig styrka, då den bekläbande qwaderstenen är nog tunn och mellanfyllningen eller kärnan är wårdslöst sammanwräkt af kantiga stycken och skärfwor af sandsten och mindre fuller- och klapperften i löst kalkbruk. Dessa och andra bristfälligheter hafwa i förening med de tidtals inträffande eldswådorna och sandstenens oundwikliga wittring nödwändiggjort uppförandet af de många sträfpelarne med deras spännbågar (hwilka icke ursprungligen tillhöra rundbågsstilen) samt öfriga tid efter annan skeende betydliga reparationer.

Enligt Saxo war med Knut den Heliges ofwannämnda gåfwa den 21 Maj 1085 förenad en inwigning af så mycket som då war färdigt af kyrkan, hwilken redan nu i gåfwobrefwet benämnes S:t Laurentii kyrka *). Byggnaden fortgick under de stora inre oroligheterna långsamt men oafbrutet och den 30 Juni 1123 kunde erkebiskop Asker inwiga kryptan, då högaltaret der helgades till Johannes Döparens samt alla patriarkers och profeters ära. Den 1 Sept. 1145 hade erkebiskop Eskil tillfredsställelsen att inwiga hela den då färdiga helgedomen med öfre kyrkans högaltare till jungfru Marias och S. Laurentii ära. Akten förrättades med stor högtidlighet i närwaro af prinsarne Swen Grathe och Knut (begge sedermera efter hwarandra Danmarks konungar), hertig Erik och hans söner, biskoparne Asker från Seland, Gisle från Östergötland, Ödgrim från Westergötland, Herman från

*) S:t Laurentius, efter hwilken så många andra kyrkor blifwit benämnde, war en kristen lärare och allmoseutdelare i Rom under kejsar Valeriani tid. Denne, som anställde en stor förföljelse mot kristna kyrkan, befallde Laurentius att offra åt afgudarne samt uppgifwa hwar han hade kyrkans egodelar undangömde. Då den ståndaktige läraren icke hörsammade någotdera, lades han på ett jernhalster och sattes öfwer en koleld och undergick sålunda martyrdöden, utan tecken till smärta eller klagan. Han framställes derföre wanligen i målning och bildwerk med ett halster.

Sleswig, en mängd prelater och prester samt en myckenhet menniskor från landet och staden. Wid båda dessa sistnämnda inwigningar begåfwades kyrkan rikligeu af erkebiskoparne, hwilkas efterträdare nästan samtligen frikostigt bidrogo till hennes understödjande med gods och penningar.

Genom en häftig eldswåda 1234 blef kyrkan så förhärjad, att mellan- och twärskeppets med högkorets och rundelens tio takhwalf måste ombyggas, hwarföre desse wisa ett olika byggnadssätt med kryptans och sidoskeppens. Till denna reparation anslog erkebiskop Uffo för hwarje takhwalf 100 mark penningar, hwilken gåfwa efter dåwarande spannemålswärde motswarade 8000 tunnor råg. Ocksä fönster, predikstol och inredning blefwo wid denna olycka alldeles förstörde; till de förstnämndas återställande (utan twifwel med dyrbara glasmålningar) gaf Uffo 200 mark penningar, motswarande 1600 tunnor råg och till anskaffande af ny predikstol 13 mark guld (lika med 312 mark penningar). Äfwen enskilde gjorde betydliga uppoffringar för kyrkans iståndsättning.

Uffos efterträdare Jakob Erlandsson föranstaltade om den förändrade inredning af mellankoret, hwilken qwarstått till wåra dagar och genom hwilken det sednare förlängdes åt wester på mellanskeppets bekostnad då, i stället för den mindre skiljemur, som förut afstängt mellankoret från mellanskeppet, en grof sådan af 19 fots höjd uppfördes samt i stället för de lätta träskrank som förut skiljt mellankoret från sidokoren twenne massiva tegelmurar af 2 fots tjocklek och 12 fots höjd uppdrogos. Under Jacob Erlandssons tid tillkommo äfwen högkorets twå sträfpelare och i sammanhang dermed sakristiornas utwidgning (af hwilka den norra begagnades af erkebiskopen, den södra af kanikerna); ocksä det södra tornets fyra ofantliga sträfpelare, som på de sednaste åren blifwit ombyggde med mindre dimensioner, anses wara ett werk af samme erkebiskop.

Genom de många stiftelser, som för själamessor samt grafställen gjordes, blefwo kryptan, mellan- och sidoskeppen samt sidokoren omsider så uppfyllda med altaren och genomskurna af grafwar, att erkebiskopen Carl lät 1329 wid södra

sidoskeppets östra ända uppföra ett stort kapell, hwarför sidoskeppets motswarande långmur genombröts. Af denna utbyggnad blef katedralen både in- och utwändigt wanställd. Icke deß mindre byggde erkebiskopen Peder Lycke widpaß hundrade år derefter ett dylikt kapell wid samma sidoskepps westra ända. Det äldre af dessa kapeller hade namn af S. Dionysius, det yngre af S. Georgius; begge nedbrötos 1811.

Birger Gunnarsson, som 1497 intog erkebiskopsstolen, ärnade wid norra sidoskeppets westra ända anlägga ett kapell, som skulle motswara det af Peder Lycke byggda. Efter grundstenens framskaffande härtill kom tillfälligtwis konung Hans till Lund och afrådde detta företags utförande, i stället tillstyrkande erkebiskopen att iståndsätta kryptan, hwars golf helt och hållet stod under watten, så att gudstjenst icke kunde der utan swårighet förrättas *). I denna mening instämde jemwäl kapitelherrarne, hwadan Birger låt med synnerlig omsorg förbättra kryptan, hwars brunn ombyggdes och försågs med nytt prydligt brunnskar hwarjemte twenne wattenledningar derifrån anlades. Tillika gjorde Birger betydliga donationer af jordagods för underhållande af en särskild gudstjenst, som under benämningen "jungfru Marias andaktsstunder" skulle dagligen "till ewig tid" förrättas med sång och läsning i kryptans kor. Detta erhöll nytt altarbord och afstängdes med ett skrank, inom hwilket trettio korstolar uppsattes **). Äfwen å den öfre kyrkan gjordes under Birgers tid och strax efter mycket betydliga reparationer. En stor del af norra korsflygeln ombyggdes, den södra förstärktes med den wäldiga sträfpelare och spännbåge, som helt nyligen åter blifwit efter mer än trehundra års tillwaro nedtagen, sedan den icke längre behöfdes för sitt ändamål. De twenne sträfpelarne och spännbågarne wid westra sidan om södra och norra ingången om-

*) Utom den gudstjenst, som hölls wid särskilda altaren derstädes, förordnade erkebiskop Esger Juul genom ett bref af år 1310 att de Tyskar, som bodde i Lund och ej hade egna gårdar, skulle hålla sig till kryptan såsom deras sockenkyrka.

**) Dessa korstolar woro wid medlet af förra århundradet nästan förfallna och nu finnas blott några få i behåll.

byggdes. Tornen, hwilka liksom hela kyrkan sannolikt wid Carl Knutssons anfall 1452, blifwit anwände såsom förswarswerk, påbyggdes till en tredjedel ökad höjd och erhöllo å alla sidor nischprydda och tinnade röstEN. För alla dessa arbetens utförande anwändes en nederländsk byggmästare Adam van Dure, hwilken uppehöll sig i Lund från 1513 till 1527 och kanske ännu längre tid. Han har i sina werk ådagalagt hwad stensnitt, brukberedning och murningssätt beträffar en utmärkt skicklighet, men då han utfört dem i spetsbågsformer alldeles förbisett kyrkans ursprungliga byggnadsstil.

Efter van Dure hafwa under loppet af mer än 200 år inga större förbättringar i byggnadswäg blifwit å kyrkan werkställde. Hon war derföre i början af 1700:talet mycket förfallen, hwarföre man omsider 1735 företog en förbättring å södra sidokorets omgifningsmurar och takhwalf. Från 1759 till 1778 blefwo ganska kostsamma arbeten å kyrkan werkställda. Stora murstäckor, som dels woro eldskadade, dels sönderwittrade, fingo till det yttre ny beklädnad af huggen sandsten. Men medeltidens heliga byggnadskonst, som länge saknat idkare, hade under detta århundrade allestädes råkat i förakt och Lunds domkyrka skulle äfwen få sin känning häraf. Man föll 1765 på den olyckliga idéen att modernisera tornen. Början gjordes 1770 med det norra, hwars fyra tinnade nischprydda gafwelröstEN nedbrötos, och i stället påsattes en låg åttakantig lanternin. I sammanhang dermed skulle mellanskeppet, twärbyggnadens och högkorets rätwinkliga gafwelröstEN och wattentak afbrytas, så att den nedra delen behöll de ursprungliga lutningswinklarna, men den öfra fick låga sluttningar. Mer än twenne årtionden förflöto innan man hann med att gifwa hela byggnaden den nymodiga betäckningen och först 1812 kom ordningen till södra tornets tinnade hjessa att dela det norras öde. Korrundelen war 1782 så förfallen, att den hotade med nedstörtning. En arkitekt föreslog då nedbrytande af densamma och i deß ställe uppförande af en slät altarwägg, hwarigenom både kryptans och korets utsprång blifwit afstympade; men den snillrike konung Gustaf III anbefallde korrundelens återställande enligt deß ur-

sprungliga stick, hwarigenom detta katedralens skönaste parti lyckligtwis räddades *). En hwarken till form eller innehåll med den åldriga byggnaden harmonierande kolossal minnestafla af marmor är med anledning af denna reparation uppsatt under rundelens medlersta fönsteröppning. De till "ewig tid" af erkebiskop Birger inrättade jungfru Marias andaktsstunder upphörde jemte den öfriga gudstjensten i kraftskyrkan wid den icke fullt twå årtionden derefter fullbordade religionsförändringen och den wördnadsbjudande kryptan, som nyß warit ett särskildt föremål för den erkebiskopliga omtankan, lemnades af andra tänkesätt åt wanwårdnad och mißaktning. Så t. ex. inrättades norra sakristian efter reformationen till fängelse och fortfor att dertill begagnas ända till slutet af 1700-talet **). Icke underligt att kryptan under sådan behandling

*) En å denna rundel wid 52 fots höjd från marken befintlig bäggång har sedan gamla tider namnet wäktaregången, dermed antydande att Lunds domkyrka liksom många andra af de äldsta kyrkorne warit beräknad att äfwen kunna begagnas såsom förswarswerk. Utan twifwel har hon också anlitats såsom ett fast wärn af erkebiskop Tuwe wid deß behjertade motstånd mot Carl Knutssons talrika armé, i synnerhet som erkebiskopens residens då saknade säker befästning, emedan detsamma kort derefter omgafs med en ringmur (se ofwan sid. 21—22). Inom kyrkans fasta qwaderstenmurar har Tuwe tryggt kunnat trotsa elden från den swenska konungens "kärrebössor", liksom han genom sitt raska förswar räddat detta ärewördiga tempel från att förwandlas till en ruin, såsom de andra gamla kyrkorna, hwilka måste tillspillogifwas och af fienden förstördes. Man utkommer till nämnda wäktaregång från högkorets takhwalf. Den bildar ett öppet galleri af 7 fots höjd, sträckande sig omkring hela rundelen och omslutet å inre sidan af sjelfwa omgifningsmuren, men å yttre af tjuge fristående kolonner. Man går här utan minsta fara, oaktadt något gallerwerk icke finnes emellan pelarne, och har härifrån en herrlig och widsträckt utsigt.

**) Detta arrestrum benämndes trollkonehålet. Sakristians fönster har för detta ändamål warit utwidgadt till en ingång och dörröppningen igenmurad. Wid rummets i sednare tider, i sammanhang med hela kryptans, werkställda iståndsättning befanns det wara till en stor del igenfyldt med smuts, hwari lågo förrostade stycken af jernstänger, på hwilka fångarne sutit. — Södra sakristian

efter mer än twå århundradens förlopp skulle befinnas i förfall. Då Gustaf III kom till Lund 1785 och besökte denna fann han henne till en betydlig del uppfylld med smuts, skräp och likkistor. Han yttrade deröfwer mycket missnöje, förehöll wederbörande deras försummelse och sade sig wilja nästa år återkomma för att, sedan hon blifwit uppstädad, närmare taga henne i ögonsigte *) Konungen infann sig wäl icke, men föranledde dock att hon blef för den gången skyndsamt, ehuru ganska ytligt, iståndsatt.

Åtskilliga betydliga reparationer företogos under det återstående af förra århundradet och det innewarandes trenne första årtionden, men oftast under ledning af personer, som icke woro sitt åtagande wuxne, hwarföre dessa arbeten blifwit till största delen förfelade. Likwäl uppgick kostnaden för desamma blott under de twå sista decennierna 1811—31 till inemot 90,000 r:dr b:ko.

1832 och följ. år frigjordes platsen omkring domkyrkan från densamma nära omgifwande murar och skräpiga byggnader. Kraftstorg anlades och westra delen af kyrkogården längs stora Kyrkogatan och lilla torget planerades, så att öppen utsigt bereddes från alla sidor till den imponerande katedralen. I Juli 1833 började de genomgripande förbättringar å kyrkan, hwilka med några få års afbrott ännu fortgå och utgöra den största reparation, som wid detta tempel sedan dess uppbyggande blifwit företagen. Första afdelningen af

---

har erhållit en wiß märkwärdighet af annan anledning. Den har nemligen fått namn af **Dalbygången**, emedan man föregifwit att en underjordisk lönngång derifrån ledde till Heligkorskyrkan i Dalby, hwarest man wisar en dörröppning, genom hwilken de goda bröderna från Laurentiuskyrkan i Lund fordom skolat hamnat hos wännerna i Dalby. Detta är dock en orimlig saga, men som blifwit trodd äfwen af studeradt folk, så att en sådan man i wåra dagar anställt gräfning i sakristian till utrönande af förenämnde lönngång.

*) Enligt en anteckning skall konungen ha på Öfwedskloster yttrat om denna tillrättawisning: "Efter jag sällan baunas, tyckes mig, att jag grep mig an denna gången, så att jag sade herrarne mina tankar".

densamma, innefattande den förändrade inredning, som blifwit föranledd af orgelplatsens flyttande till westra hufwudingången, utfördes från nämnda tid till Juli 1836 efter anordning och ritning af A. Nyström och under ledning af C. G. Brunius, som förestått Kraftstorgs anläggning och de nyßnämnda öfriga planeringarne och som på Nyströms förslag och sedan ingen annan kunde fås att leda arbetet, anmodades att öfwertaga tillsynen samt "mera af nitälskan för den uråldriga byggnaden än af förtroende till sin förmåga åtog sig detta uppdrag". Det orgelwerk, som 1626 anbragtes å mellankorets af Jakob Erlandsson uppförda westra skiljomur borttogs såsom odugligt. Det altare, som 1577 uppsattes wid mellanskeppets östra ända och således stod ungefär i midten af kyrkan, nedtogs och förwarades. Förenämnda skiljomur och twärskeppets båda skiljomurar undanröjdes och korstolarne undanflyttades. Man har mycket klandrat denna förändring såsom ett förstörande af korets wisserligen af Jakob Erlandsson något omändrade men till sin idé ursprungliga skick *). De som wunnit derpå äro kryptans hwalf, som ej warit beräknade för bärande af dessa twärmurars tunga börda, och perspektivets skönhet från hufwudingången **). I sammanhang med denna förändring anlades en ny hufwudtrappa från mellanskeppet till mellankoret, upptagande 40 ½ fots bredd; de gamla förfallne och förslitne trapporne från sidoskeppen till sidokoren bortbrötos och nya inlades i stället. Några pelare, som genom forntida eldskador, borthuggningar, sättningar och krossningar fått högst farliga remnor och krökningar, blefwo med warsamhet iståndsatte. Flera sönderbrända delar å twärskeppets och högkorets insidor blefwo jemwäl till större sträckor återställde, och södra sidoskeppets hela bröst-

*) Af koret i deß gamla nu rubbade utseende liksom af korstolarne m. m. gjordes, innan förändringen skedde, wärdefulla detaljerade handteckningar af prof. Nyström, hwilka förwaras på univ. biblioteket.

**) Härtill bidrager äfwen icke allenast att kyrkan är 2⅙ fot bredare i wester än i öster, utan äfwen att långhusets golfplan har en omärklig höjning af 1½ fot från wester till öster.

ningsmur ombyggdes inwändigt. Mellanskeppets golfplan, som bestod af förslitna och sönderspruckna grafstenar, fick långs-igenom en omsorgsfull golfläggning af slipad kalksten och hela twärskeppets och båda kapellernas golfplaner, som bestodo af förslitens tegel- och kalksten, omlades på berörde sätt *). Kostnaden för dessa m. fl. arbeten uppgick under de nämnda tre åren till något öfwer 28,000 r:dr b:ko.

Brunius som till wederbörandes stora belåtenhet utfört sitt första uppdrag såsom ledare af domkyrkans byggnadsarbeten och under tiden äfwen genom sin från trycket utgifna Domkyrkobeskrifning **) dokumenterade sig såsom en utmärkt konsthistoriker, har sedermera under de följande åren, under hwilka den stora reparationen fortgått, på egen hand, efter domkyrko-rådets anmodan, ombestyrt de många storartade och swåra förbättringar, som funnits nödige. Den sydöstligaste hufwudpelaren, hwilken till följe af eldskada och borthuggning i betydlig mån remnat och krökt sig, wisade trenne år efter en omsorgsfull iståndsättning en fortfarande swaghet, så att de tillputsade sprickorna å närmaste hufwudbågar och omgifningsmurar åter yppade sig. För att med säkerhet förekomma en inftörtning af korsbyggnaden inlades twenne ankaren af twåtumsjern, af hwilka det ena, som wäger öfwer 142 lispund, sträcker sig långsöfwer södra sidoskeppets tak-hwalf twärsigenom södra sidokorets och södra tornets omgifningsmurar, det andra, som wäger öfwer 53 lispund, sträcker sig långsigenom södra sidokorets westra sidomur. Dessa ankaren, hwilka äro på ett eget sätt sammansatta och med grofwa splintar och skrufwar anspända, förekomma all ytterligare wåda. Ansenliga mursträckor hafwa fått ny beklädnad, flera sträfpelare och spännbågar hafwa dels blifwit ombyggde, dels restaurerade, en mängd fönsteröppningar, som warit antingen

---

*) 30 stycken å univ. biblioteket förwarade färglagde teckningar inom glas och ram åskådliggöra kyrkans utseende till sina särskilda delar så wäl före denna restauration som under det den pågick, innehålla afbildningar af det borttagna altaret, den gamla orgeln m. m.

**) Första upplagan utkom 1836.

igenmurade eller genom fuskiga reparationer wanställde, hafwa blifwit enligt sin ursprungliga anordning iståndsatte och med prydliga jernbågar i roswerk försedde. Det betydligaste och märkwärdigaste af alla dessa reparationsarbeten war den genomgripande förbättring kraftskyrkan undergick 1845—46. Med anledning af Gustaf III:s 1786 förwäntade besök helt knapphändigt upplagad, hade hennes bristfälligheter i synnerhet genom röta och wittring tagit så öfwerhand, att hon icke länge skulle kunnat uthärda tryckningen af sin ofantliga påbyggnad. För att nu grundligen bota hennes brister gick man tillwäga på ett särdeles omtänksamt sätt. Med ett enkelt, för tillfället uppfunnet häftyg lyftades de sjunkna och remnade hwalfwen till sin ursprungliga höjd, så att alla remnor blefwo omärkliga; med samma häftygs understöd nedtogs den ena kolonnen efter den andra och försågs med nya gråstensgrundwalar i stället för de förmultnade gamla af kalkbruk och sandstensskärfwor, och iståndsattes i öfrigt, hwarefter han återuppställdes på sin plats. På flere sträckor omlades sjelfwa omgifningsmurarnes grundwalar, som till en del bestodo af lös sandsten, med tuktad gråsten. Hela kryptans inre murar, som från grundwalarne woro dels helt och hållet dels från 3 till 6 fots höjd förstörda af wittring, återställdes å socklarne eller bönpallarne med huggen gråsten och deröfwer med huggen sandsten. Samtliga dörr- och fönsteromfattningar ombyggdes eller förbättrades. Brunnen, som war från botten byggd af sandsten och nära sammansjunken, omsattes med såkallad hallasten, och nya afledningsrännor anlades af swartbränd tegelsten, som aldrig skadas af wittring eller röta. Sedan kryptan blifwit på detta sätt med säkerhet skyddad från grundwatten, inlades nytt golf af eldfast tegelsten, hwilken jemwäl motstår wittring. Kortligen, kryptan har genom denna reparation blifwit nästan förnyad med noggrannt bibehållande af sin ursprungliga anordning. Ett annat arbete af synnerligen betänklig beskaffenhet, hwilket utförts under de twenne sednaste åren och nyligen blifwit lyckligen fulländadt, är ombyggnaden af södra korsflygeln. Den krycka, Adam van Dure för mer än trehundra år sedan ställde här till stöd, har ge-

nom denna ombyggnad befunnits öfwerflödig och blifwit borttagen. Det brutna taket har på denna del blifwit återstäldt i rundbågsstil, ehuru med någon förändring mot sitt första utseende. Man har att af prof. Brunius snart förwänta en utförlig arkitektonisk framställning af hela detta wigtiga byggnadsparti. Från den 1 Maj 1848, då andra afdelningen af den stora domkyrkoreparationen började, till samma dag 1852 hafwa kostnaderna för densamma beloppit sig till omkring 130,000 r:dr b:ko; de följande årens reparationer, derutt äfwen inberäknad den betydliga ombyggnaden af södra tornets fyra sträfpelare, hafwa till den 1 Maj innewarande år kostat något öfwer 128,000 r:dr b:ko.

Medeltidens heliga byggnadskonst hade sin mer och mindre dunkla sinnebildslära, uttryckande i former, grundtal och en mångfald af ofta besynnerliga bildwerk mystiska, symboliska eller allegoriska föreställningar. Så skulle enligt en gammal sägen Lunds domkyrkas korsbyggnad beteckna den korsfäste, korrundelen med sin krans af trekantiga tinnar och deremellan i spetsar utspringande takrännor törnekronan och de begge tornen Johannes och Maria stående wid korsets fot. Kyrkans ofwannämnda grundtal, åttan, antydde — enär sjuan bland mycket annat betecknade weckans sju dagar, och åttan, tillkommen af sjuan med tillägg af ettan, kunde betraktas såsom början af en ny räkning af dagar — en öfwergång från något gammalt till något nytt; hwadan man deraf kan sluta att i kyrkans grundidé ligger en framställning af hedendomens utrotande och kristendomens införande på den skandinaviska halfön. I yttre och inre bildwerk, till större delen röjande en rå konstnärlig ståndpunkt — ty bildhuggerikonsten befann sig under elfte seklet i djupt förfall och konstnärerne afsågo mindre figurernas natursanna hållning än deras mystiska syftning — åskådliggöres menniskans kamp mot afgrundens anfall och den rättrognes seger genom Frälsarens försoning. Sådana sinnebilder — bestående af så wäl hel- som halfupphöjdt utarbetade underliga figurer af menniskor och djur och groteska sammanslingringar af löfwerk, blommor, foglar och andra skepnader — förekomma wid de fleste ingångarne,

å de omgifwande pelarnes kapiteler, å bågarne, som bäras af dessa och å de halfrunda fälten öfwer dörrarne samt flerestädes i det inre af kyrkan, såsom öfwer det norra kapellets öppning, wid sidokorens altarnischer, å norra korsflygelns takhwalf, å korrundelens kapiteler och kragstenar, å sidoskeppens kapiteler, å norra dörromfattningen till kryptan o. s. w. Å kryptans södra dörromfattning ses en bröstbild med englawingar och helgonsken, som troligtwis föreställer Knut den Helige, hwilken mer än någon af sina före- och efterträdare bidrog till kristna lärans rotfästande i Danmark. Å mellanskeppets södra långmur midtöfwer den östligaste bipelaren ses ett större bildwerk föreställande Christus, som i lifsens bok inskrifwer Knut den Helige bland helgonens antal. Men de ryktbaraste, ehuru kanske klumpigaste *), af alla dessa bilder äro de, som å twenne pelare i kraftskyrkan föreställa jätten Finn och deß hustru med ett barn på armen. Enligt legenden skulle den förstnämnde hafwa åtagit sig att bygga kyrkan åt S. Laurentius med wilkor, att om denne, när arbetet war fullgjordt, icke hade utletat jättens namn, skulle den förre gifwa honom sol och måne eller ock sina båda ögon. Kyrkans fullbordan närmade sig med stora steg och ännu swäfwade Laurentius i samma okunnighet samt wißte ej huru han skulle hjelpa sig ur sitt bryderi. Förstämd i sinnet hade han en afton begifwit sig utom staden för att ostörd få öfwerlemna sig åt sina tankar och nedkastade sig i sin oro under ett träd på en backe (Helgonabacken). Då hör han plötsligt ett barn ej långt ifrån gråta och moderns röst, som ganska tydligt sade: "tig stilla sonen min, snart kommer Finn, fadern din, och skall då gifwa dig sol och måne att leka med eller också begge S. Laurentii ögon". Glad uppstod S. Laurentius och begaf sig hem. Då kort derefter jätten fordrade sin betalning, ty kyrkan war nära färdig, swarade S. Laurentius: "Finn jag gifwer dig ingen betalning förr än kyrkan är färdig, tro du

*) Det bör dock anmärkas att de blifwit mycket mißhandlade wid den ofwannämnda lika ytliga som wårdslösa "uppstädningen", hwilken blef en följd af Gustaf III:s besök 1785.

mig". När jätten hörde sitt namn, omfattade han och hans qwinna i wredesmod hwar sin kolonn för att kullstörta byggnaden, men blefwo genom den makt, som blifwit S. Laurentius från himmelen förlänad, förwandlade till stenbeläten. Legendens andemening är lätt funnen. Finn med hustru och barn betecknar hedendomen, S. Laurentius kristendomen. Hedningarne beqwämde sig, förmodligen för penningar, att biträda till och med wid sjelfwa kyrkobyggnaderne, mot förbehåll af sol och måne eller S. Laurentii ögon, d. ä. hedningarne önskade att få ostörde behålla sina fäders naturreligion, och de wille i annat fall utsläcka kristendomens ljus. Emedlertid hittade denne sednare på ordet till gåtan, huru alla hedendomens försök att nedbryta den nya lärobyggnadens grundpelare kunde förlamas.

Äfwen Adam van Dure har å några af sina arbeten bifogat sinnebilder och inskriptioner, troligen hänsyftande på icke närmare kända personliga och tidsförhållanden och derföre swåra att nöjaktigt uttyda. Sådane äro de kuriösa framställningarne på samtlige fyra sidorne af brunnskaret i kryptan, hwilka framställningars förklaring brytt åtskilliga uttolkares hufwuden *). Efter samme byggmästare finner man ett infall, förwaradt i halfupphöjdt arbete å basen till den halfkolonn, hwilken å norra tornets sydöstra hörn är uppdragen midt emot norra pelarraden. Man ser der å ena sidan en åsna, som störtar under sin börda, hwari läses: "the maa vell en asen väre som tager mer paa än han kand bäre 1527"; och å andra sidan en hud, hwilken en man bereder med en skrapa, och derpå står "Got help" med runor. A plinten derunder finnas följande verser: "O herre Gud hvad ende skal thet faa thet vy ey vele vor skröbelighed forstaa". Man förmodar att van Dure dermed antydt swårigheten af sitt byggnadsföretag. Man har äfwen trott att den skicklige byggmästaren hänsyftat på sin föregångare, som ej mäktat utföra det arbete, hwilket han sjelf sedermera werkställt. Bru-

---

*) Brunius lemnar den bästa tydningen i sin anförda, här alltjemt begagnade bok, sid. 233—34.

nius tillägger: "Det måste wäl tillstås, att denna framställning är mångtydig, men det är ganska naturligt, att mången åsna då liksom nu påtagit sig större börda än hon förmått bära och derföre blifwit rättwisligen slådd".

På ett prestmöte i Lund 1561 blefwo helgonbilderne, hwilka flerestädes i kyrkan qwarstodo, uttryckligen aflyste och 1585 hade de allraflesta altarne derstädes förswunnit. Af desse, som utgjort ett antal af öfwer 60, återstår för närwarande endast högaltaret, som dock icke är det ursprungliga, utan blifwit uppfördt af huggen sandsten jemte sitt tillhörande altarskåp af ekträ 1398 på bekostnad af Fru Ida Pedersdotter till Gladsax. Nämnda altarprydnad war sirad med 2 större bilder af Jungfru Maria och S. Laurentius och 40 mindre helgonbilder under lika många små tempel i spetsbågsstil. Hufwuddörrarne äfwensom flygeldörrarne woro prydda med hjerta oljemålningar på guldgrund. Ända från reformationen intill den nya inredningens werkställande 1833—36 har ingen messa warit hållen wid detta högaltare, hwilket till följe deraf saknat all omwårdnad, så att en stor del af altarskåpets bildwerk multnat eller sönderbrutits och målningarne blifwit förstörde. Då altaret skulle till gudstjenst åter begagnas, blefwo alla skåpets skadade partier återställde i noga öfwerensstämmelse med de ursprungliga, med undantag af förgyllningen och målningen, hwilka uteblefwo då fråga wäcktes om anskaffande af nytt altarbord och ny altarprydnad i mera modern stil, harmonierande med den moderna nya orgelfaçaden i wester. Något äldre än detta altarskåp, men uti samma stil och från samma århundrade äro de på bildwerk utomordentligt rika korstolarne, hwilka haft sin plats kring de tre sidorne af det fordom med murar omgärdade mellankoret, och nu blifwit uppställde i norra sidokoret. De äro af en ganska stor märkwärdighet såsom ett af de få minnesmärkena af en mera utbildad trädskulptur i nordens medeltid och erbjuda en rikedom af ämnen för studium af de gamla sinnebilderna, hwilka här äro sammanförde i en besynnerlig omwexling af bibliska och werldsliga, allwarliga och skämtsamma. Samtidig med dem är den äfwenledes med snidwerk prydda erke-

biskops- eller kanske rättare prelat-stolen, som stått wid södra sidan af högaltaret men nu blifwit flyttad derbakom och icke är i sin helhet bibehållen. Till korets äldsta inredning torde höra de på hwar sin sida om altaret liggande twenne lejon med sina 9 fot höga kolonner och derofwanuppå stående englar, allt gjutet af messing och wägande tillsammans 430 marker. Dessa bilder och kolonner hafwa utgjort betydelsefulla symboler och å de runda jernstänger, hwilka stödja kolonnerna och äro fastkrokade i sidomurarne, hafwa, liksom nu, förhängen warit uppsatta, hwarigenom den innersta helgedomen warit liksom tillsluten. Till mellankorets gamla prydnader och tillbehör hörde jemwäl kyrkans patron S. Laurentii bild, och den stora 11 2/3 fot höga sjuarmade ljusstaken, begge likaledes af messing. Den förra hade sin plats på westra sidan om den i midten af kryptans takhwalf befintliga öppning, wänd mot altaret, men har nu blifwit undanflyttad till södra kapellet; den är 2 5/12 fot hög och står på en kolonn af 7 7/12 fots höjd som hwilar på tre lejon och är å foten sirad med genombrutet arbete äfwenledes i tre afdelningar och innefattande djupsinniga symboler. Ljusstaken, hwilande på fyra lejon, stod framför högaltaret och finnes nu i norra kapellet; den är af 890 markers wigt. Så wäl Laurentiibilden som ljusstaken äro från 1300:talet; den sednare har årtalet 1325 med mycket små arabiska siffror på så sätt anbringadt, att en sådan är slagen å hwardera af de fyra armarne, som uppbära evangelisternes sinnebilder, engeln, örnen, lejonet och oxen. Emellan det ställe ljusstaken intagit och altaret ses en qwadratisk golfruta, konstigt belagd med tegelsten och derigenom utmärkt från det öfriga kyrkogolfwet. Denna plats i domkyrkan har warit ett såkalladt asylum (barfred), eller en fristad, dit mißgerningsmän kunde flygta, hwarest ingen fick förgripa sig på dem och der de i säkerhet kunde uppehålla sig tills de fingo tillfälle att fly undan eller absolution för deras förbrytelse. Blott några få kyrkor hade en dylik barfreds- eller asyls-rätt, som war ett både wigtigt och inbringande privilegium *). Golfwet framför altaret har ny-

*) Man finner å mycket gamla mynt, hwilka blifwit slagna i

ligen blifwit omlagdt med glaserad tegelsten, i enlighet med sitt fordna skick och fristadsrutan derwid med noggrannhet blifwit i sin rätta form efterbildad.

Domkyrkan hade under katolska tiden äfwen ett nedre högaltare (altare inferius), uppfördt å mellanskeppets östra ända nedanom koraffkrankningen. Detsamma efterträddes år 1577 af ett nytt lutherskt altare, dyrbart till sin material, marmor och alabaster, men utan något större konstwärde, såsom både till bildhuggeri och snidwerk röjande den nyare konstens barndom. Man såg å altartaflan, som omgafs af kolonner, af hwit och spräcklig marmor och af åtskilliga heliga personers bilder, nattwarden, utarbetad i alabaster. Ofwanför taflan woro anbragte konung Fredrik II:s och drottning Sophias bröstbilder, också i alabaster. Detta altare, som begagnats wid gudstjensten ända till 1833, nedtogs då den nya inredningen sistnämnda år påbörjades. Wid samma hufwudpelare — den andre från wester i norra raden — som uppbar den katolske predikstolen, har den nuwarande blifwit uppsatt, men då man hade försigtigheten att leda trappan till den förre wid sidan om pelaren, har man brutit uppgången till den sednare twärsigenom densamme. Äfwen denne predikstol, förfärdigad af sandsten, marmor och alabaster, är ett arbete från 1500:talet och harmonierar icke med kyrkans byggnadsstil, men de å deß sidor i alabaster utförda biblisha föreställningar, wittna om en utmärkt mästare, hwars namn Johannes Gansjog från Frankfurt wid Oder läses kring kanten af kragstenen under predikstolen. Under fyra af förenämnda sidor förekommer namnet på en dansk adelsman med deß wapensköld längre ned och under den femte årtalet 1592 med 2:ne nedanför framblickande englahufwuden samt å ömse sidor om predikstolen på pelaren trenne adelsmäns wapen jemte deras namn. Desse tio adelsmän — Arild Hwitfelt, Henrik Ramel, Peder Brahe, Wilhelm Dresselberg, Christian Mac-

---

Lund, inskriptionen *Pax P.* och *Pax Por*, som troligtwis betyder Pax Portus (hamnfrid), d. w. s. kyrkans rätt att wara en hamn eller lemna skydd åt förbrytaren.

cabæus, Sigward Grubbe, Peder Dresselberg, Lave Urne, Andreas Dresselberg och Lave Urne till Belteberga — hafwa förmodligen på sin bekostnad åt domkyrkan anskaffat denna på sin tid ganska dyrbara prydnad. Den längesedan såsom oduglig utdömde och 1833 nedtagne gamle orgeln (med 24 stämmor) hade gjort tjenst i mer än 200 år, och fulländade med sin stora läktare och sina framspringande flyglar och högresta uppsatser mellankorets fullkomliga afstängning från mellanskeppet. Före densamme fanns ett orgelwerk, som omtalas i början af 1300:talet och ännu 1604 war i behåll samt troligen 1626 blifwit borttaget då den förutnämnde orgeln tillkom; det hade sin plats å norra sidan inom westra ingången, der deß läktare qwarstod till 1832 då den måste för det nuwarande nya werkets uppförande borttagas. Detta sednare, till hwilket direktör P. Z. Strand uppgjort hela dispositionen, består af 61 stämmor, indelade på fyra manual- och ett pedalklaver; det är det största i Norden och har kostat något öfwer 42,000 r:dr b:ko. Underbyggnaden för detsamma börjades 1832 och den 25 Sept. 1836 blef det af biskop W. Faxe högtidligen inwigdt. In- och utländska orgelvirtuoser hafwa loforđat detta instrument, men man har med skäl anmärkt läktar- och struktur-byggnadens mot kyrkans stil alltför mycket stridande moderna anordning samt den förlust som på samma gång gjorts af den herrliga belysningen från det stora tredelade fönstret öfwer westra hufwudingången.

Bland de märkwärdigheter domkyrkan fordom egt förtjenar nämnas ett särdeles konstigt urwerk, som först omtalas på 1490:talet och war infattadt i nedersta afdelningen af södra tornet, så att det wisade åt södra sidoskeppet. Det beskrifwes i slutet af 1500:talet *) på följande sätt: En ansenlig aflångfyrkantig tafla, som är fästad å wäggen öfwer ingången till södra tornet, indelas genom målade cirklar, af hwilka den största håller ungefär 8 fot i diameter. Särskilda wisare på denna tafla utmärka år, månader, weckor, dagar

*) Af superintendenten Mogens Madsen i hans förutnämnda handskrift "De Lundia".

och timmar samt rörliga och orörliga helgedagar, och de angifwa solens och månens gång och deras dagliga ställen i djurkretsen samt deras inbördes förhållanden till hwarandra. Wid hwarje full timma sammandrabba ofwanför taflan twå pansarklädda ryttare, hwilka ge hwarandra lika många hugg som klockan slår timslag. Framför taflan sitter jungfru Maria på en thron med Christusbarnet i skötet och omgifwes af twå dörrar samt har framför sig en halfrund ståndplats. Wid en gifwen rörelse slår en härold med ett swärd på wenstra dörren, hwarefter twå basunblåsare framträda. Efter dem följa de tre wise män, och buga sig efter hwarandra för den heliga jungfrun. Hwardera beledsagas af en tjenare, som icke deltager i sin herres wördnadsbetygelse, hwarpå de ingå genom högra dörren, hwilken den siste stänger efter sig, så att ljud deraf tydligen höres. Berättaren tillägger, att det är obekant på hwad tid eller af hwem detta urwerk blifwit förfärdigadt. Det war redan wid medlet af 1600:talet förfallet; förmodligen har ingen förstått sig på att iståndsätta det, sedan det kommit i olag, såsom händelsen warit med flera sådana konstur. Nu finnes endast af detta ryktbara urwerk sjelfwa taflan qwar tillika med jungfru Maria och Christusbarnet *). I Mariakyrkan i Lübeck har man ett liknande konststycke, som tillkommit 1405 och hwilket ännu är i gång. — En annan märkwärdighet war den ringklocka, som under namnet Maria Laura (efter kyrkans skyddshelgon jungfru Maria och S. Laurentius) war för sin utomordentliga storlek ryktbar både in- och utrikes och hängde i södra tornet, der ännu 2:ne ekebjelkar qwarstå, emellan hwilka hon swängt. Man tror att hon war densamma som enligt erkebiskop Absalons testamente skulle anskaffas och 1215 blef gjuten. Såsom prof på det anseende, i hwilket hon under ett widsträckt tidehwarf

*) Troligen hade detta urwerk redan i början af 1600:talet afstadnat, ty 1623 fick kyrkan ett nytt sådant, hwars urtafla först stod i hörnet af södra tornets norra mur och mellanskeppets gafwelfönster, men sedermera blifwit flyttad på norra sidan om westra ingången, der hon ännu har sin plats och ett sednare tillkommet werk drifwer hennes wisare och figurer.

stod, anföres en sägen att Waldemar Atterdag skulle i sin dödsstund åkallat henne, utropande: "Hjelp mig Esrom! hjelp mig Sorö och du stora klocka i Lund!" Hon höll 4 alnar i höjd, 14 i omkrets; kläppen war 3 alnar lång och 5 qwarter tjock. Genom oförsigtig ringning fick hon slutligen en remna, blef på Fredrik II:s befallning nedtagen och 1577 omgjuten till 2:ne klockor, som nu hänga på Kroneborgs slott *).

Bland de många dyrbarheter kyrkan egt, skattades under katolska tiden det ansenliga förrådet af reliker eller helgonlemningar högst. En af de flera stora årsfester, hwilka kyrkan firade, war särskildt egnad åt dessa qwarlefwor och hölls den 11 Juli, då desamma förewisades för den i myckenhet från alla håll sammanströmmande menigheten och kringburos i processioner på stadens gator. Relikerne hade företrädeswis sitt helgade förwaringsrum uti altarne som wid sin inwigning allt efter sin betydenhet erhöllo flere eller färre dylika herrligheter, som nedlades, inneslutne i blyaskar, i de för sådant ändamål anbragta hål å midten af bordskifwan. Sålunda då erkebiskop Asker den 30 Juni 1123 inwigde högaltaret i kryptan till Johannes Döparens samt alla patriarkers och profeters ära inlades deruti följande reliker: af Christi kors, graf, krubba och bord, af hufwudskalleplatsen, af den klippa, hwarpå han föddes, och den klippa, hwarpå han stod, när han sade till lärjungarne: "Frid ware med eder", af qwarlefwor efter helgonen Apollinaris, Timotheus, Symphorianus, af påfwen Gregorius, biskoparne Willehadus, Ansgarius och Rimbertus, erkebiskoparne Heribertus och Bardo, af Simeons klädning och Lazari graf. Samme erkebiskop inwigde 1126 wenstra kapellets altare till apostelen och evangelisten Johannes, Jakob den Större, martyrerna Gereon och Georgius, biskopen Martinus, erkebiskopen Nicolaus och Maria Magda-

*) Trenne ringklockor finnas för närwarande i norra och 2 i södra tornet. Den ena af de sistnämnda tillhör Knutslaget. Twenne af de förstnämnda äro de äldsta, den ena från 1395, den andra från 1513, men hafwa begge blifwit omgjutne, den förra 1706, den sednare för några år tillbaka.

lena, efter hwilka samtliga qwarlefwor inneslötos deruti. Han inwigde jemwäl 1131 altaret i kryptans högra kapell till martyrerna Blasius och Egidius. I detta bewarades qwarlefwor af martyren Vitus, af de elfwatusen jungfrurna och af många andra, hwilkas namn äro, enligt ordalydelsen i minnesboken, för Gud allena bekanta. När erkebiskop Eskil den 1 September 1145 inwigde domkyrkans högaltare till jungfru Marias och S. Laurentii ära, försåg han det med en mängd helgonlemningar af Christi kors, af jungfru Marias hår och klädning, af Johannes Döparens hufwud, af apostlarne Petri skägg och Pauli blod samt dessutom af flere apostlar och en stor myckenhet martyrer af båda könen, af flere påfwar och biskopar, af S. Agnes' tumme och Eutropias lår och slutligen af de elfwatusen jungfrurna. Wid samma inwigning helgade biskopen Gisle i Linköping högra kapellets altare till martyrerna Vincentii och Albani ära, hwilkas aslefwor tillika med en stor mängd andras inlades i detsamma. Nästföljande årsdag inwigde Eskil sjelf wenstra altaret till martyrerna Stephani och Mauritii ära. Qwarlefwor af dessa helgon och af många andra af båda könen innehöllos i detsamma. Förestående specifikation på kyrkans förnämsta altares förråd af heliga reliker må tjena som prof på beskaffenheten af den öfriga massan af sådane rariteter, hwilken här förefanns. De första af dem hade dels blifwit tagne i det gamla S. Laurentii kloster, dels från Constantinopel hitsände af konung Erik Ejegod, under deß Jerusalemsfärd (se ofwan sid. 4). Sedermera förekommo enligt kyrkans gamla handlingars intyg ofta skänker af helgonlemningar från både furstliga och andra personer så wäl klerker som lekmän. Men icke blott uti altarne hade de sin plats, utan förwarades äfwen i dyrbara skrin och infattningar af hwarjehanda slag och form. En ännu befintlig relikförteckning *) från erkebiskop Brostorps tid uppräknar en mängd dylika klenoder, såsom åtskilliga

*) Utgifwen af Swen Hylander 1820 uti en akad. afhandling med titel: "Catalogus Reliquiarum Sanctorum in Ecclesia Lundensi. (48 sid. 8:o).

förgyllda silfwerskrin: förgyllda silfwermonstranser, samt en af beryll med fot och omfattning af bergfint guld, skänkt af drottning Margareta: kors med ädla stenar, deribland ett af guld, äfwenledes skänkt af drottning Margareta: flera silfwerbilder, deribland en stor Laurentiusbild, förärad af fru Christina till Gladsax: ett stort silfwerhufwud med krona och förgyldt hår, innefslutande "konungen i England S. Laurentii hela hufwud": en förgylld törnekrona: en förgylld arm, innefattande en arm af Konung Knut den Helige: 2:ne silfwerhänder: ett rundt förgyldt silfwerkärl, hwilket omkring och inunder omgafs af bilder och ädla stenar: o. s. w.

Deßutom war domkyrkan utomordentligt rik på dyrbart kyrkotillbehör af krusifixer, altarbilder, altarkärl, ljuskronor m. m., både af silfwer och guld, till största delen gåfwor. Så t. ex. gaf drottning Margareta Fredkulla (swensk konungadotter) som dog 1130, således redan innan kyrkan war inwigd, en guldkalk af 122 lods wigt, prydd med bernsten och ädelstenar. Drottning Gertrud (död 1196) gaf en ljuskrona af guld. Långt innan kyrkan fick sina nuwarande twenne stora ljuskronor af messing *), hade hon haft dylika af silfwer. Alla dessa skatter blefwo efter reformationen snart förskingrade. Redan under katolicismens dagar led kyrkan en stor förlust då en gång erkebiskop Peder Kruse, i början af 1400:talet fick det infallet att låta utföra hennes silfwerkärl jemte mössa, staf och andra embetstecken för att dermed hålla en messa i Slesvig. Det fartyg, som innehade dessa dyrbarheter, blef taget af sjöröfware och infördt till Kiel; förlusten uppgick till flere tusen mark Lybskt mynt. Mycket förkom äfwen då erkebiskop Johan Wæs 1523 följde Christian II på hans flykt, hwarwid han medtog många af kyrkans dyrbarheter. Hufwudskörden gjorde Fredrik I, som 1531 utfärdade befallning att allt kyrkosilfwer i Danmark skulle till myntning aflemnas för krigets utfö-

*) Den mindre af dessa, 5 fot hög, med 20 armar, wägande 287 marker, är en skänk af superintendenten Mads Jensen Middelfart och deß hustru Mette Wibe 1634. Den större, 7 fot hög, med 24 armar i 2 afdelningar och wägande 500 marker, är nära samtidig med den förra.

rande. Kort derpå gjorde grefwe Christoffer i Skåne en betydlig efterskörd af kyrkosilfwer för underhåll af sina truppar (se ofwan sid. 26). Hwad som återstod medtogs, då 1563 alla kyrkoherdar i stiftet anbefalldes att för kronans räkning utlemna kyrkorne tillhörigt guld, silfwer, klenoder och penningar, med undantag af en kalk och en disk för hwarje kyrka.

Allt silfwer kyrkan nu eger, af något öfwer 1200 lods wigt, tillhör tiden efter reformationen och något har tillkommit på den sednaste och allrasista tiden. Bland detta äro fyra kalkar, af hwilka den största med tillhörande patén wäger 98 lod och tillkom 1789: twenne förgyllda kannor, af hwilka den större wäger 135 lod och är en dålig omarbetning gjord 1742 af en kanna, hwilken biskop P. Winstrup 1641 gaf kyrkan för sitt grafställe: en dopskål, wägande 210 3/4 lod *). Den yngsta men wackraste klenoden är ett altarkärl, wägande 592 lod, arbetadt af Dahlgren i Malmö 1858 i rundbågsstil med passande prydnader och sinnebilder, efter ritning af C. G. Brunius; detsamma har kostat 2500 r:dr r:mt.

Större förlust än någonsin drabbat kyrkan genom eldswådor eller skoningslösa plundringar, tillfogades henne genom hennes egna målsmäns fortsynthet 1766, då wid riksdagen på yrkande af presteståndets ledamöter från Lunds stift ständerne tillstyrkte ett från consistorium ecclesiasticum ursprungligen utgånget förslag att en del af domkyrkans hemman skulle få till ett lindrigt pris på wissa wilkor skatteförsäljas och konungen, ehuru ogerna, dertill lemnade sitt bifall. Till följe deraf blefwo efter få års förlopp 84 15/16 hemman och 10 så kallade gatehus skatteförsålda mot den ringa summan af 69,490 daler och 8 öre silfwermynt; alltså mindre än de nu kunnat årligen inbringa. Således förlorade kyrkan sin ägande rätt till större delen af 142 1/6 hemman, af hwilka 126 5/24

*) En dopfunt af messing, 7 1/4 fot hög, står till wenster om hufwudingången, men begagnas nu ej. Den har Johannes Döparens bild på locket och årtalet 1596, samt föröfrigt en mängd sirater utan bestämd stil.

ligga i Malmöhus län och $15^{23}/_{24}$ i Christianstads län. Äfwen de öfriga hemmanens arrendatorer hafwa 3:ne särskilda gånger sökt rättighet att köpa desamma till skatte, 1812, 1817 och 1823, men till all lycka och med all rätt mött afslag hos konungen. Ty i annat fall skulle kyrkan blifwit utarmad och icke kunnat bekosta sina nödwändiga widlyftiga reparationer samt slutligen förwandlats till en ruin; derjemte hade de tillfälliga åboarne å kyrkans gods inga lagliga anspråk att få stadda egendomar förwandlade till ärftliga, likasom dylika rättigheters meddelande rakt strider emot donationsbref och testamenten samt konungaförsäkningar. Genom en bättre och insigtsfullare förwaltning af kyrkans återstående tillgångar hafwa hennes inkomster under de sednare åren betydligt ökat sig, en omständighet som kommit wäl till paß wid hennes tilltagande oundgängliga utgifter. Då inkomsterne från och med 1801 till och med 1810 utgjorde blott 36119 r:dr, hade de från och med 1811 till och med 1820 stigit till 59991, från och med 1821 till och med 1830 till 90853, från och med 1831 till och med 1840 till 153014, från och med 1841 till och med 1850 till 202396 r:dr b:ko och torde för det nu löpande årtiondet slutsumman komma att wisa en ännu ytterligare stegrad förbättring *). Kyrkans närwarande ordinarie årliga inkomster äro i spanmål 3382 tunnor, deraf 1083 tunnor råg, 1217 tunnor korn och 1082 tunnor hafre samt i penningar omkring 3300 r:dr r:mt under åtskilliga benämningar. Till ungefär lika belopp går förra årets extra ordinarie penningeinkomst.

Den äldste af grafstenarne i domkyrkan är den i kraftskyrkans kor befintliga på en låg uppmurning hwilande minneshäll, af hwars på latinsk wers affattade, rundt omkring kantlisten anbragta inskription inhemtas att derunder hwilar stoftet af biskop Herman från Sleswig, densamme som bewistade inwigningen af domkyrkan 1145. Han skall hafwa

*) Sålunda utgör inkomsten för 1857 omkring 35000 r:dr rmt och för 1858 ungefär 36000 r:dr, eller för blott 2 år redan omkring 71000 r:dr.

blifwit fördrifwen af en folkuppresning från sin biskopsstol och sedan med bibehållande af sin biskopstitel warit kanik i Lund, der han dog 1159 eller följande år. Å stenen är biskop Herman i halfupphöjdt arbete uthuggen i full skrud och med en kräkla i högra handen. Äfwen den förste förkunnaren af kristendomen i Skåne, engelsmannen Bernhard och hans 3:ne landsmän, de förste biskoparne i Lund, Henrik, Egino och Richwald samt den förste erkebiskopen Asker lära wara begrafne i kryptan, fast tiden förstört hwarje spår efter deras lägerstad, likasom efter Isarni, hwilken erkebiskop också der skulle hafwa fått sin hwiloplats. Men deremot är den grafwård, som är uppförd öfwer erkebiskop Birger i kraftskyrkan framför högaltaret, wäl bibehållen; den är den ansenligaste af de i Skåne under medeltiden tillkomne och är ofelbart ett arbete af den utmärkte byggmästaren Adam van Dure, hwilken, såsom ofwan är nämndt, mer än trenne årtionden war ifrigt sysselsatt med domkyrkans iståndsättning. Grafwården, 8 fot i längd, 4 1/6 i bredd och 5 i höjd, består af sandsten och är utförd i sen dock wäl hållen medeltidsstil; å lockhällen är erkebiskopen uthuggen i helupphöjd figur och naturlig storlek med hela sin skrud samt patriarkalkors wid högra och krumstaf wid wenstra sidan, hwarjemte åtskilliga prydnader och sinnebilder äro bifogade. I en inskription på latin med munkbokstäfwer å stenens kanter angifwes erkebiskopens namn, titlar, hans förtjenster såsom kryptans återställare och stiftare af jungfru Marias andaktsstunder samt hans dödsår 1519. En grafsten i den öfre kyrkans södra sidoskepp tyckes wara nära samtidig med den ofwannämnda biskop Hermans i kryptan. Den är af hwitaktig marmor, 6 fot lång, och af deß något obestämda latinska inskrift gissar man att den blifwit lagd öfwer erkebiskop Eskils bror Håkan, som warit hög embetsman i Danmark. Erkebiskop Andreas Sunesson, som dog 1228, blef begrafwen i norra sidokoret under norra fönsteröppningen i sjelfwa kyrkmuren der fordom Marthas kapell eller altare stått. Wid den stora reparationen 1833 upptäcktes hans förborgade graf, öppnades och undersöktes, då, i en af ett enda sandstensblock huggen likkista en kista af bly fanns

stående, hwilken inneslöt den berömde öfwerherdens hufwudskål och fragmenter af det öfriga benranglet jemte delar af beklädnaden och andra bifogade föremål. Sedan det intressanta grafsyndet blifwit aftecknadt *) och noga undersökt lades allt i sitt ursprungliga skick, hwarefter grafwen åter tillslöts och tillmurades. Af 14 andra Lunds erkebiskopar, om hwilka man med säkerhet wet att de blifwit begrafne i domkyrkan, känner man att 6 fått sin plats på mellangången, 1 i S. Dionysii och 4 i S:t Georgs kapell, men ingen i sidoskeppen. Samtliga de 8 danska superintendenterna, inberäknad biskop Peder Winstrup, samt 8 af de efterföljande swenska biskoparne hafwa erhållit sin hwilosplats inom kyrkan, och war af dem biskop Heßlén den siste som der begrofs. Ingen kunglig persons qwarlefwor hafwa här blifwit jordade, utom den siste telningens af den gamla Ynglinga-ätten, konung Olofs (se ofwan sid. 19). Men en massa af mer och mindre betydande personer af begge könen och af så wäl frälse som ofrälse stånd hafwa här fått sin lägerstad, i följd hwaraf kyrkan warit alldeles öfwerhopad med grafstenar **) och genomskuren med grafställen, detta sednare ofta på ett betänkligt sätt, då åwerkan blifwit gjord icke blott mot sträckmurarne mellan pelarne utan äfwen mot sjelfwa grundwalarne. I andra decenniet af innewarande århundrade upphörde här den ohelsosamma plägseden ***) att jorda lik inom kyrkan och wid

---

*) Bland de ofwannämnde (se noten till sidan 96) å univ. biblioteket förwarade, inom glas och ram befintliga teckningarne förekomma ocksa afbildningar af denna graf och af Andreas Sunessons hufwudskål med densamma betäckande erkebiskopsmössa.

**) Uti Gust. Sommelii disputation om Lunds Domkyrka ("De templo Cathedrali Lundensi", Lund 1755, 156 sid. 4:o) uppräknas mer än 180 sådana minnesmärken med sina inskrifter.

***) Utan twifwel har den warit en för domkyrkan särdeles inbringande inkomstkälla, då ett hwilorum i detta åldriga Guds hus warit högt efterssträfwadt och det synes som om grafställena alltjemt, hwad äfwen författningarne tilläto, på nytt blifwit försålde, hwarpå de blifwit af nya ägare upprymde. Man har icke inskränkt sig blott dertill, utan har stundom tillgripit de gamles likstenar. Ett märkligt exempel derpå är följande förhållande. Myntmästaren Hans

den under ledning af prof. Brunius 1833—36 företagna förändring af inredningen upptogs det bristfälliga och genom de underliggande grafwarnes sjunkning på många ställen infallna kyrkogolfwet, de förenämnda undermineringarne botades, grifterna igenfylldes och nytt golf lades af Ölandsflisor. Alla likstenar som woro någorlunda i behåll, flyttades på södra sidogången, dels emedan de kunna der bäst öfwerses, dels emedan de woro alltför ojemna för mellangången. Man träffar alltså der samlade de flesta af de erkebiskopliga grafstenarne, af hwilka åtskillige äro af marmor; några stå uppmurade längs wäggen på ömse sidor om hufwudingången.

Efter reformationen blefwo epitafier ej sällan uppsatte jemte grafstenar. Kyrkans äldsta epitafier, hwilka bestodo af trä och målade med oljefärg på kritgrund pryddes med förgyllda inskrifter, ha för lång tid sedan blifwit af fukt och röta så förstörda, att blott ett enda, som tillhört S. Georgii kapell, är i behåll. Denna minneswård, uppsatt på en pelare i norra sidoskeppet, består af en enkel tafla med inskrift på latinsk vers jemte twå porträtter, målade på trä, föreställande den tappre riddaren Lawe Brahe till Krageholm och hans husfru den kraftfulla och förståndiga Giörel Fadersdotter Sparre, af hwilka den förre dog 1567 och den sednare 1605. På pelaren närmast norra ingången är ett epitafium upprest omkring 1640 åt juris utriusque doktorn och kaniken i Lund Ericus Clementius och hans fru Anna Resenia af deras måg och dotter professorn i Köpenhamn J. Zoega och B. Ericia. Man ser å denna minneswård en oljemålning föreställande twenne män och twenne qwinnor, framför hwilka twenne barn med blomsterkransar ligga i swepningar, derbakom står en

---

Seve hwilade framför nedra altaret. Dennes lägerstad uppläts för domprosten Martin Hegardt. Å dithörande grafsten, kring hwars kanter den förres namn och årtalet 1414 lästes i munkstil, inhöggs å midten inom en lagerkrans den sednares namn jemte årtalet 1732. Icke underligt alltså, att wid de äldre grafwarnes öppnande ej funnos de ringaste spår efter några plåtar eller kistor från katolska tiden. De, som hoppats att inom tempelmurarne få ligga i ro, hafwa högligen bedragit sig.

gosse med hopknäppta händer. En marmorskifwa nedanunder innehåller en inskrift och utanför och uppöfwer de omgifwande kolonnerna ser man bilder i sandsten af Tron, Hoppet, Döden och Tiden samt jungfru Maria med Christusbarnet. På motswarande pelare i södra raden uppsattes öfwer teol. lektorn och dekanen i Lund Nicolaus Georgius Wrtyleus 1644 af hans enka Maria Jani en minneswård i samma genre som förenämnda. Oljemålningen föreställer här twenne män och en qwinna med andaktsfulla åtbörder; på afstånd ses Christus, som i en ljus sky mottager kalken, och nedanför sitta twenne lärjungar, som slumra. Wid sidorna om infattningen stå af sandsten utarbetade de fyra evangelisterna med djursymboler och böcker, öfwerst sitter Frälsaren. Öfwer norra kapellets bågöppning finnes ett epitafium, ditflyttadt från S. Dionysii kapell och upprest öfwer medicine doktorn Nicolaus Foß, som dog 1645, och deß hustru Catharine Madsen. En ty wärr af fukt skadad rätt wacker oljemålning på en stor trätafla inom en prydlig stenomfattning föreställer i naturlig storlek Frälsaren i winpressen. En särdeles präktig minneswård är åt öfwersten Wolf Hieronymus von Kratzff, som dog 1657, af deß enka Sophia Ramel uppsatt öfwer södra kapellets bågöppning. Kring en stor rödaktig marmorskifwa, försedd med latinsk inskrift, ser man 32 wapen. Jemte kolonnerna på sidan derom stå evangelisterne Johannes och Lukas, öfwer dem sitta Mattheus och Markus, alla af sandsten och i kroppsstorlek. En nedre mindre marmorskifwa innehåller en dansk inskrift. Ofwan dessa båda marmortaflor ses en tredje hwitaktig dylik, hwarå Frälsarens himmelsfärd föreställes i helupphöjda figurer; öfwer densamma sitta nederst Tiden med ett timglas och Döden med en menniskoskalle, öfwerst Odödligheten med englawingar, alla i barnstorlek. Men det wackraste epitafiet i kyrkan är upprest öfwer superintendenten Mads Jensen Middelfart, som dog 1638. Det är fastsatt wid westra sidan af den östligaste bipelaren i södra raden och består af en mindre och en större tafla af oval form, den förra af swart marmor, den sednare af koppar, och omslutna af sammanhängande konstfärdigt arbetade ramar, från hwilkas sidor sirliga

kragstenar utspringa. På den högra af dessa kragstenar står Moses med lagens taflor, och på den wenstra Christus med Guds lamm. Under den förre sitter Lukas med oxen och öfwer honom Mattheus med engeln, under den sednare sitter Johannes med örnen och öfwer honom Markus med lejonet. Christus och evangelisterne ha uppslagna böcker. Öfwerst sitter en engel med en menniskoskalle. Moses och Christus ha nära naturlig storlek, men evangelisterna äro hälften mindre. Å den mindre taflan äro fjorton porträtter förträffligt målade i oljefärg. Mads Jensen till höger har sju söner bakom sig, och hans hustru fru Mette Wibe till wenster omgifwes af fem döttrar. Å den större taflan läses en utförlig inskrift rörande den aflidne superintendenten. Ramarne och bilderne äro arbetade af fin sandsten och anstrukna med hwit oljefärg och prydda med rik förgyllning.

Kyrkan, som fordom flera gånger warit blottställd för förstöring af eld, hotades sednast den 5 Nov. 1808 med ett dylikt öde. Genom en tornwäktares owarsamhet hade elden kommit lös i södra tornet. Lågorne stodo redan högt öfwer blytaket när wådan på morgonen bemärktes. Några rådiga medborgare begåfwo sig skyndsamt till torningången, som lyckligtwis blifwit i sednare tid anlagd utifrån kyrkogården. Nyckel kunde för ögonblicket ej anskaffas; dörren sönderhöggs. Hastigt blefwo de trånga windeltrapporna uppfyllda af tillströmmande stadsboar, och skyndsamt langades embar efter embar från man till man upptill tornbetäckningen och watten upphissades jemwäl utifrån. En stor fara alstrar merendels owanlig behjertenhet och kraftyttring. Man såg några, som, stående mellan brinnande bjelkar och nedrinnande bly, swängde sig på den ansenliga höjden *) såsom hade de hurtigt täflat med hwarandra i en jullek. Det lyckades till allas förundran, hwilka sett detta fasanswärda skådespel, att hejda de kringgri-

*) Tornens höjd är 124 fot, hwartill kommer deras nuwarande betäckning med en höjd af 20 fot. Det må dock erinras att södra tornet wid förenämnda eldswåda ännu icke i likhet med det norra erhållit sin nymodiga lyktlika huf, hwilket först skedde 1812.

pande lågorna. Följande dag, som war en söndag, gjordes allmän tacksägelse i kyrkan för den urgamla Helgedomens räddning från en så öfwerhängande fara. Fem af dem som först uppträngt i tornet erhöllo hwardera wid den snart efterföljande julafton en förgylld silfwersked såsom hedersbelöning af domkyrkan.

Den 1 September 1845 war en i domkyrkans häfder minneswärd dag. En jubelfest firades då i anledning af hennes inwigning för 700 år sedan. Stiftets biskop d:r W. Faxe hade utfärdat en inbjudning till denna minnesfest, wid hwilken H. K. H. Sweriges och Norriges Kronprins äfwen sig infunnit jemte åtskillige höge herrar, biskopen öfwer Selands stift d:r Mynster, en talrik samling presterskap, wetenskapsmän, embets- och tjenstemän samt andre ståndspersoner, äfwensom en ofantlig folkskara från stad och land hade sammanströmmat att öfwerwara högtidligheterna. Dessa räckte i twenne dagar. Första dagen höll biskop Faxe, omgifwen af 12 assistenter, ett tal från altaret i anledning af Esaiæ 19 kap. 19 och 20 vers och derefter teol. professorn B. J. Bergqwist en predikan med ingångsspråk af 2 Moseboks 12 kap. 14 vers och i anledning af texten Psalm. 77 vers. 6 afhandlande såsom betraktelseämne swar på den frågan: "Hwad har den nya kristna tiden i kyrkligt afseende att lära af den gamla?" Andra dagen uppträdde professor C. G. Brunius för altaret och betraktade uti ett tal "huruledes all högre byggnadskonst utgår ifrån och afspeglar sig uti en religiös folktro, och omskapas eller sönderfaller i samma förhållande som en religiös anda förändras eller afswalnar". Sjelfwa det tempel, som war jubelhögtidens föremål, lemnade talaren det bästa exemplet för tillämpningen af sin sats, hwilken herrliga och dyrbara byggnad just ur tillwaron af en sådan religiös folkanda måste hemtat möjligheten af sin tillkomst midt under swåra oroligheter i staten *). Dagens festlighet slutades med

*) De särskilda handlingarne rörande jubelfesten utgåfwos från trycket under den gemensamma titeln "Lunds Domkyrkas Jubelfest den 1 och 2 September 1845". Desamma utgöra: 1) En fullstän-

orgelkonsert om aftonen och en bländande illumination af den 7 sekler gamla helgedomen. Så uppfylld som den då war af menniskor har den i mannaminne icke warit. För denna jubelfest hade en medalj blifwit slagen, hwarå kyrkan i sitt gamla utseende föreställes å ena, och S. Laurentius med palm och halster å andra sidan; kring den förra läses: IN MEMOR. TEMPLI CATH. LUND. INAUGUR. A. MCXLV (till minne af Lunds katedral-kyrkas inwigning år 1145), omkring den sednare: JUBILÆUM CELEBRATUM A. MDCCCXLV (jubelfest firad år 1845). Kyrkobyggnaden symboliserar den stridande och helgonbilden den triumferande församlingen eller tiden och ewigheten. Exemplar i guld af denna skådepenning aflemnades till konungen, drottningen och kronprinsen samt i silfwer till den kongliga familjens öfriga medlemmar.

Domkyrkans 700:års jubelfest intager ett utmärkt rum bland de förnämsta erinringar Lund bewarar i sina händelserika annaler. Redan det owanliga af en byggnads qwarstående och fortsatta begagnande för sitt ursprungliga ändamål under en följd af tjugo generationer fäster wid densamma det owilkorliga intresse som ett dylikt enstaka privilegium mot den menniskowerk ådömda snabba förgängelsen måste ingifwa. Men Lunds ålderiga katedral har derjemte spelat en wigtig roll i Nordens kyrko- och kulturhistoria; från den utgingo de bästa krafterna i den unga kristendomens kamp mot hedendomen: kring den såsom katolicismens centrum utkämpades de swåraste momenterna i hierarkiens heta strid med konungamakten: deß imponerande inflytelse bestämde, sedan måttet af påfwewäldets dagar war fyldt, hufwudorten för det protestantiska biskopsdömet: deß magiska tjusningskraft förlade

dig beskrifning öfwer festen; 2) Biskop Faxes inbjudningsprogram, innehållande en sammanställning af alla de underrättelser som förefinnas om Lunds förste erkebiskop Asker, under hwars nära femtioåriga embetstid den största delen af domkyrkobyggnaden utfördes och kraftskyrkan inwigdes till sitt bruk; 3) Biskop Faxes tal från altaret; 4) Prof. D:r Bergqwists predikan; 5) Prof. Brunii tal; 6, 7) Sånger för tillfället författade af Assar Lindeblad och Carl Christian Eberstein.

inom sin trollkrets det universitet som war ämnadt att andeligen fullända den förening emellan fiendtliga elementer, hwilken det segrande swärdet inledt: och när sedermera detta universitet, fullföljande och utsträckande denna sin mission, tog initiativet att werka för försoningens idé emellan de skandinaviska brödrafolken, war det inom dessa heliga tempelmurar deß första uppenbarelse egde rum, deß inwigningsakt, förrättad af snillets öfwersteprester i Norden. — Korteligen, sin Domkyrka har Lund att tacka för det ryktbara namn det innehar i häfderna, genom henne har det blifwit adladt till ett hufwudsäte för bildningens och wetenskapens idrotter. — Domkyrkans sjuhundraårs jubelfest war derföre äfwen en hedershögtid åt minnet af Lunds genom sju sekler bibehållna metropolitan-ära.

Universitetet.

Här ofwan (sid. 32) är omförmäld den första öfwerläggningen år 1658 emellan Carl X Gustaf och Peder Winstrup rörande inrättandet af ett universitet i Lund. Det heter der, att biskopen först framkastat tanken derom, men idéen lärer dock ursprungligen hafwa warit konungens egen*), hwaremot deß werkställighet blifwit af Winstrup strax tillstyrkt och till konungens största belåtenhet fullständigt motiverad. Emedlertid hindrades förslagets utförande för det första af det åter utbrytande kriget och konungens snart påföljande död. Icke heller Winstrup kom att direkt medwerka till uppnåendet af det slutliga werkställandet, utan tillhör äran härför den äfwen om rikets andra universitet högtförtjente rikskansleren grefwe Magnus Gabriel De la Gardie och kyrkoherden i Åsum d:r Berendt Oelreich**), som också blef det nya lärosätets förste

---

*) "Kort och sannfärdig underrättelse om de medels natur och beskaffenhet, på hwilka Carolinska akademien i Lund grundad och funderad är; såsom ock om deß dels lycka, dels wederwärdighet intill dessa tider", af Andreas Stobæus, Hist. & poeseos prof., ett manuskript befintligt på Univ. biblioteket.

**) Se biografierne öfwer Winstrup och Oelreich i "Biogr. Lexikon".

prokansler, hwilken befattning först sedan han afgått till general-superintendentskapet i Bremen och Verden tillföll biskop Winstrup och sedan i enlighet med statuterne alltid innehafts af stiftets biskopar.

Stiftelsebrefwet eller det såkallade "Fundations-diplomet" för den nya akademien, som till minne af sin konungslige upphofsman kallades Academia Carolina, är dateradt den 19 Dec. 1666. Jemte de privilegier och konstitutioner, som då utgåfwos, följde ett särskildt donationsbref, genom hwilket det nya lärosätet erhöll alla de forna kapitelgodsen med tillhörande förmåner och rättigheter, i mån som de blefwo lediga. Carlsdagen den 28 Jan. 1668 skedde inwigningen med mycken pomp och ståt och högtidligheterna räckte i fem dagar. Förut fanns i Lund ett gymnasium, som nu upphäfdes och hwars lektorer förflyttades bland den första uppsättningen af det nya universitetets professorer; en af dem, teol. professorn Olof Bagger blef till och med detsammas förste rektor. Universitetets förste kansler war riksrådet och amiralen grefwe Gustaf Otto Stenbock*). — Under sina första år war akademien mycket trångbodd; af brist på andra lokaler måste teologiska fakulteten hålla sina föreläsningar i domkyrkans högkor, den juridiska i S. Georgs, medicinska i S. Dionysii kapell och filosofiska i det s. k. "liberiet" (n. w. musiksalen), der äfwen akademiens första boksamling förwarades. Denna knapphet om utrymmet upphörde då Lundagård ("Palatium Winstrupianum") 1688 öfwerläts till akademien.

Genom den betydliga gåfwan af kapitelgodsen — 925 bondgårdar förutan qwarnar samt åtskilliga andra lägenheter — war all utsigt för handen att universitetet så småningom alltefter som desses innehafware hunno afgå skulle komma i ett blomstrande tillstånd. Men trots det ofwannämnda do-

*) En stor samling bref och handlingar från hans kanslerstid upptäcktes för några år sedan i arkivet på Thorsjö sätesgård och skänktes af egaren, en af kanslerens descendenter, kammarherren grefwe M. Stenbock till univ. biblioteket i Lund. Genom dessa dokumenter har ljus blifwit spridt öfwer många punkter af akademiens äldsta historia, öfwer hwilka förut dunkelhet herrskat.

nationsbrefwets bestämda lydelse — "att alla Capituli Lundensis gods, ehwad namn och titul de ocksă hafwa, skola til merbemälde Academie lyda och derunder förblifwa så att de dädan ifrån på intet sätt skole eller måge abalieneras eller til andre usus blifwa anwände" — fick man inom kort se denna försäkran bruten, i det först enstaka gods anwändes till andra ändamål, sålunda blef t. ex. det betydliga Alnarp med sina underligganda hemman, som blifwit ledigt genom riksmarskalken Gabriel Oxenstjernas frånfälle, redan 1675 anslaget till landshöfdingen i Malmö, till hwilken denna egendom ännu hörer. Sedan, när kriget åren 1676—79 gjort 2:ne nya kavalleri-regementens uppsättande i Skåne nödwändigt och kronogodsen icke woro tillräckliga för desammas underhållande, tillgrepos kapitelgodsen i massa, så att universitetet af hela denna herrlighet icke hade qwar mer än 9 3/4 hemman och några ängstycken. Såsom ett slags wederlag, likwäl på långt när icke motswarande hwad som förlorades, lemnades en del mindre skol- och biskops-tionde, en del kyrkotionde, de s. k. waxljusmedlen samt en del kronotionde *). Universitetet har derföre wid sina små tillgångar jemt haft att dragas med ekonomiska bekymmer. Men det oaktadt har det med heder kunnat lösa sin uppgift såsom en af de högre bildningsanstalterna i Norden och rikligen förmått skatta till den andliga kulturens förkofran inom fäderneslandet. Månget ryktbart namn har wuxit upp under Lundagårdens skydd och Lunds universitet kan i sin historia nämna män, som alltid skola

*) Ehuru ringa detta tillförsäkrade wederlag war i jemförelse med hwad det skulle ersätta, har dock icke en gång det till fullo kommit universitetet till godo. I följd deraf hafwa fordringsanspråk uppstått å universitetets sida mot staten, och så wäl under sistförflutna som innewarande århundrade försök blifwit gjorde af det förra att få sin fordran godtgjord af den sednare. Sednast wäcktes detta anspråk 1846 och hade universitetets kraf då under tidens längd wuxit till ett belopp af icke mindre än 6859 tunnor råg, 10238 tunnor korn, 7138 tunnor hafre, några lispund smör, samt kontant 1978 daler silfwermynt. Den för utbekommande af denna fordran anställda rättegång ledde dock nu som förut icke till önskadt resultat.

räknas bland wetenskapliga storheter af första ordningen. Lärare sådane som Samuel Pufendorff, Kilian Stobæus den äldre, Andreas Rydelius, Swen Lagerbring, Matthias Norberg, A. J. Retzius, A. H. Florman, Johan Holmbergson, Esaias Tegnér, C. A. Agardh, ännu lefwande notabiliteter onämnde, hafwa i sitt kall förwärfwat sig odödliga förtjenster och spridt glans öfwer lärowerket. — På sednare tider hafwa statsmakterna mera intresserat sig för afhjelpande af universitetets trängande materiella behof och i synnerhet under de trenne sednaste årtionden hafwa genom Konungs och Ständers medwerkan en lycklig förändring i de ekonomiska förhållandena egt rum, i det medelst betydliga anslag lönewilkoren blifwit förbättrade, nya lärostolar inrättade, samlingarne ansenligt ökade och desammes lokaler utwidgade genom flera nybyggnader. Särskildt hafwa i alla dessa hänseenden det sednaste riksmötets bestämmelser warit för universitetets widare utweckling wälgörande. Den innewarande år utarbetade nya utgiftsstat, som till kanslers-embetet blifwit öfwerlemnad för att underställas Kongl. Maj:ts pröfning och stadfästelse, slutar sig på en summa af 243,678 r:dr 53 öre eller 107,407 r:dr mera än 1848 års stat.

Wårterminen 1859 utgjordes universitetets lärarepersonal af 24 ordinarie professorer (4 lediga professioner woro icke tillsatte) och en extra-ordinarie, 13 ordinarie adjunkter (4 adjunkturer stodo vakanta) och 1 extra-ordinarie, 19 docenter samt 4 exercitiemästare. De studerandes antal war 368, fördelade i 8 nationer; men förstnämnda antal är underkastadt betydlig förändring och utgjorde föregående termin 420. För de studerandes understöd finnas 85 magnat-stipendier, 69 kongl. och riksstatens stipendier samt 3 riddarhus-stipendier, med ett sammanlagdt årligt rentebelopp af omkring 14700 r:dr r:mt; 34 af magnatstipendierne och 26 af kongl. och riksstatens stipendier stodo dock vakante sistlidna termin.

Universitetets gamla byggnad å Lundagård, der detsamma fick sin bostad 1688, anses icke af Brunius *) hafwa warit

*) Skånes Konsthistoria för Medeltiden, sid. 414—21; Beskrifning om Lunds Domkyrka, sid. 324—28.

det fordna erkebiskopshuset, såsom wanligen förmodats, utan ett wisserligen på äldre grundwalar *), emellan åren 1578 och 1584 uppfördt kungshus för begagnande wid hyllningar och under resor i provinsen. Sedan Lundagård med dithörande län 1536 blifwit indraget till kronan förlänades det till åtskillige herrar och innehades 1566 jemte hela Torna härad af Hack Ulfstand. Den gamla befästade erkebiskopsborgen skulle då under tiden hafwa lemnats åt förfall och slutligen blifwit nedbruten. Märkligt nog nämner icke Mogens Madsen, som på 1580:talet författade sin här ofwan ofta anförda skrift, något om denna förändring. Fredrik III skänkte 1657 detta residenshus till rikshistoriografen Vitus Bering, som iståndsatte och 1660 försålde detsamma med byggnader samt gårds- och trägårdsplats till biskop Winstrup. Från hans arfwingar kom det, såsom ofwan är förmäldt, till universitetet. Utom det ännu befintliga runda trapptornet fanns i nordost ett hörntorn, hwilket onödigtwis nedbröts 1725. Å ömse sidor om trapptornet nära midt emellan detsamma och gafwelmurarne woro altaner anbragte. Trapptornet innehöll en spiraltrappa af ekplankor, hwilken ombyggdes 1731 af samma materiel, hwilken sednare upplaga ännu ligger qwar. Sedan denna byggnad — som under hela förra århundradet inrymde jemte auditorier, consistorii sessionsrum och ærarium, alla universitetets samlingar — undergått många reparationer och förändringar, såsom 1803, då en ny inredning widtogs för bibliotekets behof af utwidgning, företogs sista gången af samma orsak under C. G. Brunii ledning en om- och påbyggnad af huset 1837 och fullbordades 2 år derefter med en kostnad af 20918 r:dr b:ko. Huset, som är 142 fot långt 40 bredt och 50 högt och dessutom hwarje gafwelröste 20, innehåller i nedra wåningen, till höger om en rymlig förstuga historiska och etnografiska museet i 3:ne rum, till wenster uni-

*) 1837 fanns djupast i fyllningen på bottnen af detta hus en kanonkula, som nu förwaras i historiska museum och utan twifwel är ett minne från Carl VIII Knutssons anfall med sina kärrebössor mot erkebiskopsgården och domkyrkan 1452.

versitetets största auditorium; de twenne öfre waningarne upptagas af biblioteket, med undantag af 2 rum till höger wid ingången till 3:dje waningen, i hwilka mynt- och medalj-kabinettet förwaras. Öfwersta delen af trapptornet är inredt till ett rum för observatorium, från hwilket en uppgång leder till observatorii altan.

Wid Lundagårds eller gamla akademihusets östra ända uppfördes 1800—2, efter ritning af C. F. Sundewall, en byggnad af tegelsten i modern smak, 72 fot i längd, 38 i bredd och twenne waningar hög samt täckt med kopparplåtar. Den kostade 13,750 r:dr specie och kallades en lång tid Nya Akademien, men benämnes nu sedan universitetet erhållit flera nya byggnader, Consistorii-huset, och innehåller för närwarande i nedra waningen Consistorii sessions-sal, kansli- arkiv- och waktmästare-rum, i öfre waningen twenne större och ett mindre auditorium samt ett rum för matematiska instrument-samlingen.

Till uppförande af en nybyggnad för universitetets kemiska, fysiska och zoologiska institutioner blefwo 1841 af rikets ständer 25,000 r:dr b:ko anslagna. Denna byggnad, belägen wid södra sluttningen af Helgonbacken, blef färdig 1845 och de nämnda institutionerna inflyttade der. Men tre år efter yppade sig för universitetet tillfälle att göra ett särdeles förmånligt utbyte af detta hus mot det wid Kraftstorg nyuppförda mycket större och närbelägnare biskopshuset, som befunnits för kostsamt att för detta sednare ändamål möblera och bebo. Förstnämnda hus förwandlades alltså till biskopsresidens och är såsom sådant här ofwan (sid. 65) närmare omnämndt. Nybyggnaden wid Kraftstorg upptog deremot de förenämnda institutionerna, som här erhöllo wida rymligare lokaler jemte auditorier och waktmästarebostäder. Denne byggnad, nu kallad Musei-byggnaden efter zoologiska museum som intager hufwudparten deraf, uppfördes efter A. Nyströms ritning under C. G. Brunii tillsyn åren 1840—45 af tegelsten, är 122 fot lång 50 1/2 bred och till takfoten 44 hög, har trenne waningar och gafwelrösten i wester och öster. Med inberäkning af målning, tapetsering, innanfönster samt plane-

ring och stensättning å den stora platsen deromkring har den kostat något öfwer 52,200 r:dr b:ko. Universitetet gaf emellan på detta fördelaktiga byte blott 2000 r:dr b:ko till förändring af det förra institutionshusets inredning till sin nya bestämmelse och behöfliga kakelugnar till detsamma.

Anatomiska institutionen, som sedan 1764 haft en olämplig lokal i öfra wåningen af botaniska trädgårdens drifhus, erhöll 1852—53 en ny byggnad i samma trädgårds nordöstra hörn wid Sandgatan. Den består af twenne wåningar och har gafwelröstem i norr och söder, är uppförd af tegelsten samt håller i yttre längd 88 fot, i bredd 40 och har kostat nära 14000 r:dr b:ko. Inunder finnas lik- och wedkällare m. m. Första wåningen innehåller en rymlig dissektionssal, en lärosal, fyra arbetsrum och twå waktmästarrum; andra wåningen har twå större och fyra mindre rum för anatomiska samlingar.

Wid sednaste riksdag anslog rikets ständer 30000 r:dr till uppförande af ett nytt kemiskt laboratorium och har plats för detsamma blifwit inköpt å Magle kyrkogård för 6000 r:dr. Man håller som bäst på med uppgörande af ritning och kostnadsförslag till sjelfwa byggnaden.

Ett twåwånings stenhus bredwid Lundagårds nordwestra hörn inköptes 1844 för 12000 r:dr b:ko och har i andra wåningen lokal dels för räntekammaren, ærarium och akad. kontoret dels för de entomologiska samlingarne samt i nedra wåningen bostad för akad. waktmästaren m. m.; tredje wåningen uthyres ännu till enskild person.

Trädgården wid gamla akad. huset, som redan 1690 blifwit bestämd till botanisk trädgård, inrättades först härtill i slutet af 1740:talet under en lärjunges af Linné prof. Erik Gustaf Lidbecks tillsyn. Orangeribyggnaden uppfördes till sina yttermurar 1749—50, men war ännu 7 år derefter i anseende till bristande medel utan golf, dörrar och fönster. Den utgör en byggnad af 210 fots längd och 24 fots bredd, bestående af trenne sidobyggnader i öster och wester och en mellanbyggnad wida högre än de förstnämnde samt strax å sin framsida med en marmortafla förkunnande i en latinsk inskrift

bland annat att huset blifwit bygdt efter baron C. Hårlemans ritning. Den östra sidobyggnaden är inredd till drifhus, den westra till trädgårdsmästarrum, frökamrar m. m.; mellanbyggnadens nedra wåning innehåller orangerisal, äfwen anwänd till botaniskt auditorium, och har trenne likastora ingångar med glasdörrar från trädgårdssidan. Öfra wåningen blef 1764 inredd till anatomisal, hwilken långt förut för bristfällighet utdömd, fick, såsom ofwan är nämndt, ny lokal 1853. Äfwen den botaniska institutionen är längesedan i behof af nytt orangerihus i stället för det mer än hundraåriga nuwarande, som aldrig warit rätt ändamålsenligt konstrueradt och redan från första början genom sin långwariga saknad af dörrar och fönsterlufter fick anlag till den bofällighet, som nu är fullt utwecklad. Det har ocksä warit fråga om att flytta den botaniska institutionen till den strax öster om staden belägna Tornalyckan, der äfwen passande plats ansetts kunna beredas åt ett nytt astronomiskt observatorium, hwars gamla lokal likaledes sedan lång tid är otjenlig för sitt bruk. Men de för desse nyanläggningar behöfliga anslag hafwa ännu icke kunnat erhållas, dock hoppas man att rikets ständer framdeles äfwen skola se till godo dessa begge institutioners bästa.

Sedan nu universitetets byggnader blifwit nämnde, bör uppmärksamheten egnas de uti dem förwarade samlingar.

a) Biblioteket.

"Academie utan Bibliothek är en byggning utan grundwal och utan tak" yttrar Swen Lagerbring *). Dock egde universitetet under de 2:ne första årtionden af sin tillwaro intet annat bibliotek än qwarlefworna af Capituli Lundensis boksamling, bestående af 371 tryckte volumer och 15 manuskripter. Wäl nedskickade förmyndare-regeringen redan 1669

*) I sitt "Tal då H. K. H. Swea Rikes Cron-Prins Gustaf första gången benådade Kongl. Carolinska Academien med sin höga närwaro d. 3 Oct. 1766". Lund s. å. (65 sid. 4:o). Innehåller en kort historik öfwer akademiens öden från deß början till nämnda tid.

500 daler silfwermynt till grundläggande af ett akademiskt bibliotek, men dessa penningar woro professorerne så drifttige att dela sinsemellan i stället att anwända dem för det åsyftade ändamålet. Det dröjde mer 15 år innan man från högre ort åter grep saken an, men då skickade man böcker in natura. Genom donationsbref af d. 7 Okt. 1684 skänkte nemligen konung Carl XI "til Ungdomens wid Academia i Lund förkåfring och nytta" Gripenhjelmska biblioteket, hwilket han inköpt efter sin aflidne lärare, riksrådet Gripenhjelm *). Detta hitkom 1686 och är att anse såsom den egentliga grundwalen för universitets-biblioteket i Lund likasom det är den största gåfwa (men också af en konung) som hittills tillfallit detsamma. Det bestod af inalles 5857 volumer, till en stor del rara och utmärkta werk; största delen af härwarande palæotyper (böcker från boktryckeri-konstens första sekel) erhölls wid detta tillfälle, ty Gripenhjelm hade warit en flitig köpare på auktionerna efter 30:åriga krigets swenska generaler, som också i literär måtto riktat sig ur de tyska klosterbiblioteken. Genom åtskilliga andra gåfwor (t. ex. medic. prof. Rosts af 486 band till större delen medicinsk literatur), inköp (t. ex. efter afl. öfwerste Meck 922 tryckte band och 25 manuskripter till större delen juridisk och historisk literatur af stort wärde) samt kongl. brefwet af den 17 Juni 1698 (som bjuder att 1 ex. af allt hwad i riket tryckes skall till univ. biblioteket gratis aflemnas) kunde biblioteket 1729, 60 år efter universitetets inwigning, räkna omkring 10,000 band, hwaribland dock många dupletter **).

Bland de förnämsta gåfworna under de följande hundra åren äro att märka akad. kansleren, frih. Melker Falkenbergs gåfwa 1777 af 1108 band: professor J. H. Lidéns 1787 af 739 band mest historisk literatur: assessorn i Collegium Medicum Gabr. Lunds år 1795 af 758 band medicinsk literatur

*) Edmund Figrelius, skolmästareson från Sköfde, adlad med namnet Gripenhjelm.

**) *A. Lidbeck*, De Bibliothecæ Lundensis initiis & præcipuis incrementis usque ad a. 1769. Lundæ 1801—2.

jemte bifogade 1000 r:dr specie till samlingens widare fortsättande: akad. adjunkten S. Hylanders 1825 af omkring 500 band historisk literatur: d. w. vice bibliotekarien P. Wieselgrens 1829 af kansliråbet Swen Lagerbrings under ett golf i deß fordna bostad tillfälligtwis upptäckta efterlemnade manuskripter. Bland betydligare inköp må anföras: framl. bibliotekarien Sommelii nästan fullständiga samling af disputationer och programmer från Lund, Upsala och Åbo: densammes efterlemnade samling af dels egna, dels andra författares handskrifter rörande Skånes topografi och lärdomshistoria, jemte andra sällsynta skrifter och deribland en samling af 2000 likpredikningar: omkring 1560 band till största delen utwald naturhistorisk literatur, hwilka tillhört prof. A. J. Retzius och enligt den aflidnes förordnande aflåts till biblioteket till mycket nedsatt pris. År 1829 utgjordes biblioteket af något mer än 30000 band tryckta böcker, inberäknad en stor samling dupletter, och omkring 250 handskrifter.

Under de 30 sednaste åren har biblioteket wuxit mer än dubbelt mot hela sin föregående tillwaro, mest i följd af de betydliga statsanslag biblioteket erhållit, en tillökningskälla som icke förut upprunnit för biblioteket. Men äfwen under denna period hafwa deßutom flera wärdefulla gåfwor riktat detsamma. Prof. A. H. Florman, som afled 1840, skänkte 1300 band till en stor del dyrbara arbeten i anatomi, fysiologi, kirurgi, praktisk medicin och veterinärwetenskap: prof. M. C. Ahlman, som dog 1844, skänkte 400 band nyare teologisk literatur jemte ett kapital af 4200 r:dr b:ko, hwaraf rentan skall anwändas till fördel för bibliotekets teologiska afdelning: framl. auditören Fr. v. Hermansson gaf omkring 850 band nyare literatur inom historiens och de sköna wetenskapernes områden, jemte ett kapital af 2140 r:dr b:ko. Äfwen manuskriptsamlingen har under denna sednaste tid ökats genom många och betydande gåfwor, så t. ex. skänkte kansliråbet J. G. Liljegren orientalisten Björnståhls efterlemnade manuskripter och bref, hwilka länge ansetts förlorade, men af Liljegren återfunnits och blifwit ordnade: kammarherren grefwe C. A. Adlersparre skänkte sin faders excellensen grefwe Georg

Adlersparres efterl. handskrifna samlingar: öfwerste R. Toll sin farbroders fältmarskalken grefwe J. C. Tolls efterlemnade stora korrespondens och andra historiska dokumenter: prosten d:r C. S. Rönbeck i Åsum sin betydliga samling af handlingar rörande Skåne: Kammarherren grefwe M. A. Stenbock på Thorsjö den här ofwan (sid. 119) omnämnda samling bref och handlingar rörande Carolinska Akademiens historia under deß förste kanslers general-guvernören grefwe G. O. Stenbocks styrelse: swenske envoyén i Berlin friherre d'Ohsson ett större antal dyrbara orientaliska handskrifter. Men den största och wigtigaste handskrifts-acquisition biblioteket någonsin gjort är den af excellensen grefwe Jakob Dela Gardie å Löberöds sätesgård anlagda rikhaltiga manuskriptsamling, kallad "Dela-Gardiska Archivet", hwilken genom gåfwobref den 2 Jan. 1848 af arfwingarne öfwerläts till biblioteket. Denna samling, hwars beskaffenhet är känd genom de i 20 tryckta band *) derur meddeladt utdrag, utgöres af omkring 1000 volumer, dels bundna codices, dels i kapsler ordnade lösa dokumenter, samt flere hundrade permbref **).

Sedan 1818 står biblioteket i commercium literarium med några och 30 utländska universiteter och lärda samfund, genom hwilken bytesförening biblioteket mot de härstädes utkommande akademiska skrifter erhållit öfwer 10,000 utländska dylika.

För närwarande innehåller biblioteket öfwer 70,000 band tryckta böcker, dupletter oberäknade ***), 1200 bundna handskrifne codices, 250 stora kapsler med deri förwarade löse do-

---

*) DelaGardiska Archivet, 1—20 DD., utg. af P. Wieselgren, Sthlm och Lund 1831—43.

**) Ett ytterligare prof på DelaGardieska familjens wälwilja mot universitetet har wisats genom det förordnande af grefwe Axel DelaGardie och deß grefwinna Malvina DelaGardie född von Platen, att det nu på Löberöd befintliga bibliotek, jemte taflor, konstsaker och samlingar skall, under förutsättning af wissa möjliga fall, framdeles öfwerlemnas till Lunds akademi.

***) 1855 afhände sig biblioteket på auktion öfwer 3000 dupletter.

kumenter, en permbrefsamling af wid paß 600 n:r, och öfwer 30,000 småskrifter.

Bland mängden af sällsynta eller i annat hänseende märkwärdiga skrifter, som finnas å detta bibliotek, må för kortheten skull blott nämnas följande: Af handskrifter: De begge dyrbara urkunderna från domkyrkans äldsta tider Necrologium Lundense och Liber Daticus, hwilka wid framställningen om domkyrkan blifwit omnämnda. De äro inrättade såsom kalendarier, och den egentliga texten består af mer eller mindre utförliga helgonbiografier, efter hwilka för hwar dag de anteckningar äro bifogade, som göra böckerna till historiska urkunder. Den wigt som fordom warit fästad wid dessa böcker och tillförlitligheten af de deruti meddelade uppgifterna låta sig slutas deraf, att erkebiskop Johannes Grand år 1293 anbefallde, att desamma alltid skulle förwaras i sakristian och, wid äfwentyr af bannlysning, icke derifrån tagas utan erkebiskopens förordnande eller kapitlets medgifwande och att ingen skulle wid samma answar fördrista sig att deri inskrifwa något utan erkebiskopens och kapitlets befallning och att anteckningarne borde deri göras af trowärdiga män, som blifwit för detta ändamål utsedde af kapitlet. Begge dessa urkunder hafwa blifwit aftryckte i den stora danska historiska källsamlingen "Scriptores rerum Danicarum"; de äro skrifne på pergament och anteckningarne börja wid slutet af 11:te, fortsättas genom 12:te och 13:de inemot slutet af 14:de seklerna. Necrologium fanns i kapitlets gamla boksamling, Liber Daticus hade förirrat sig till enskildas händer, men lemnades af kyrkoherden Arenchil i Kjellstorp till biskop Linnerius, som skänkte den till biblioteket. — En annan raritet är en särdeles wacker pergamentscodex af Virgilius från 12:te eller 13:de århundradet. Den är ett af de byten de swenska generalerne hemförde från 30:åriga kriget och har tillhört fältmarskalken Banér, men kom sedermera i biskop Rydelii ego, som gaf den till biblioteket. På första sidan förekommer ett okändt wapen, som utan twifwel är den ursprunglige tyske egarens *).

*) Denna handskrift, icke förut begagnad wid någon upplaga

— DelaGardiska arkivet innehåller en mängd märkwärdiga saker, i synnerhet rörande Sweriges historia och swenska förhållanden under flera århundraden. En ganska stor samling af originalbref af swenska kungliga personer är här förwarad. Deribland finnes ett af Gustaf Wasa, det tredje i Swerige kända; af swenska regenter efter Gustaf II Adolf träffas ett stort antal, ofta nära 100. Äfwen finnas märklige utländske kongl. och furstl. personers bref, deribland hertiginnan Sophia Dorotheas af Hannover brefwexling med grefwe Philip Christopher Königsmark, den siste af sin ätt på swärdsidan, för hwilken korrespondens denne sednare fick på det grymmaste sätt plikta med sitt lif, och furstinnan — moder till konung Georg II i England och mormoder till Fredrik den store i Preussen — med statsfångenskap under 32 långa år. Dessa blods-bref äro mer än 200 och till en stor del skrifne med chiffer*). Af enskilde personers brefwexling finnes här en af de största samlingar i Swerige från alla århundraden i den nyare tiden. Bland de tryckta böckerna äro att märka palæotyp-samlingen, utgörande ett antal af mer än 200 volumer**). De förnämsta af dessa äro: den äldsta tryckta boken på biblioteket, första upplagan af C. Julius Cæsar (tr. i Rom 1469), Livius (Venedig 1470), Augustinus de Civitate Dei (Venedig 1470), Ovidius (Rom 1471), Plautus (Venedig 1472), Cicero's ad Herennium Rhetoricorum Libri (tryckte på pergament i Be-

---

af romarskalden, har för några år sedan blifwit med den redan kända texten jemförd af professor J. G. Ek, som utgifwit sina derwid gjorde anmärkningar i en följd af akad. afhandlingar under titel: "Ad P. Virgilium Maronem ex cod. membran. bibl. acad. Lundens. nunc primum collato lectionis varietas". P. I—XX (153 pag. 4:o), Lundæ 1844—49.

*) W. F. Palmblad har uti sin bok "Aurora Königsmark och hennes slägt. Tidsbilder ur 17:de och 18:de århundradet", i en bilaga till 2:dra delen lemnat historiska upplysningar om denna brefwexling och utdrag derur.

**) De äro till en stor del beskrifne af A. Lidbeck i en series af akademiska dissertationer ("Memorabilia Bibl. Acad. Lundens". I—XX. Lundæ 1803—1813. 4:o).

nedig 1470) m. fl. De fleste af dessa gamla tryck woro införlifwade med den Gripenhjelmska boksamlingen och äro byten från 30:åriga kriget, och finner man de fordne ägarnes wapen på banden eller på första bladet antecknadt den ort de tillhört. Den äldsta i Swerige tryckta på biblioteket befintliga bok är Breviarium Upsaliense tr. i Stockholm 1496. Bland många andra den swenska literaturens sällsyntheter må nämnas 4:de delen af O. Rudbecks "Atlantica", hwaraf endast 4 exemplar dessutom finnas qwar*), emedan hela upplagan wid en eldswåda i Upsala 1704 brann upp.

Biblioteket prydes af en betydlig samling porträtter, af hwilka öfwer 100 i olja, flera utförde af berömda mästare, samt flere hundrade kopparstick eller litografier inom glas och ram. Bland de förra finner man hela kanslers-serien (med undantag af de 2:ne sednaste innehafwarne af embetet), anförd af bibliotekets grundläggares konung Carl XI:s porträtt, upptagande wäggarne i den derföre s. k. kanslerssalen och innehållande följande afbildningar: 1) Riksamiralen grefwe Gustaf Otto Stenbock, kansler 1668—84 (målad af Ehrenstrahl); 2) Kongl. rådet frih. Claës Fleming 1684—85; 3) Kongl. rådet Gustaf Lilliecrona 1685—87; 4) Kongl. rådet grefwe Erik Lindschöld 1687—89; 5) Kongl. rådet grefwe Nils Gyldenstolpe 1690—1709; 6) Kongl. rådet grefwe Gustaf Cronhjelm 1713; 7) Kongl. rådet grefwe Nicodemus Tessin 1714—28; 8) Riksrådet grefwe Carl Gyllenborg 1728—39; 9) Riksrådet Olof Nordenstråhle 1739—42; 10) Riksrådet grefwe Johan Gyllenborg 1742—52; 11) Riksrådet frih. Nils Palmstjerna 1752—61; 12) Riksrådet grefwe Carl Gustaf Löwenhjelm 1762—68; 13) Riksrådet grefwe Gustaf Adolf Hjärne 1768—72; 14) Riksrådet grefwe Melker Falkenberg 1772—89; 15) Riksdrotzet grefwe Carl Axel Wachtmeister 1789—1810 (målad af Breda); 16) Sweriges Kronprins Carl August 1810 (målad af kammarh. Bennet); 17) Statsministern grefwe Lars von Engeström

*) Ett på Univ. bibl. i Upsala, ett i kongl. bibl. i Stockholm, ett i Wetenskaps-Akad. bibl. dersammastädes och ett på Skokloster.

1810—24 (målad af Kraft); 18) Sweriges Kronprins Josef Frans Oscar 1824—44 (målad af Westin). På en wägg i öfra wåningen ser man den om befordrandet af Lunds universitets bästa högtförtjente generalguvernören öfwer Skåne grefwe Rutger v. Ascheberg porträtt jemte generalmajoren och landshöfdingen L. C. Stobées, den bekante Carolinens, som med sådan förslagenhet räddade sig ur ryska fångenskapen; han war son af professor A. Stobæus i Lund och testamenterade wid sin död till biblioteket sitt porträtt och en liten boksamling. I utlåningssalen har hela prokanslersserien fått sin plats, från och med Berendt Oelreich till och med Henrik Reuterdahl, hwars af Amalia Lindegren wäl utförda porträtt nyß hitkommit; äfwen företrädarens, W. Faxe's, porträtt är en särdeles wacker målning af Sandberg. Bredwid prokanslererna sitta 4 wördiga gäster från Upsala: erkebiskoparne P. Kenicius (teol. doktor wid den första promotion inom samma fakultet som i Swerige blifwit hållen, då Gustaf 2 Adolf sjelf dertill utfärdade programmet och riks-kansleren Axel Oxenstjerna war promotor), L. Paulinus Gothus (promotor år 1600 wid den första magisterpromotion som i Swerige blifwit hållen), J. Lenæus (Carl X Gustafs lärare), J. Bazius. — Så wäl i utlåningssalen som i sjelfwa bibliotekssalarne äro fördelade porträtterne af efternämnde Lunda-professorer: P. Aurivillius, O. Bagger (universitetets förste rector magnificus och theol. prof. primarius), Jac. Benzelius (sedan biskop i Göteborg, slutl. erkebiskop i Upsala), Swen Bring adlad Lagerbring, Erl. S. Bring, J. Buscovius adl. Ehrenbusch, J. J. v. Döbeln, E. Elfwedalius, J. H. Engelhart, C. F. Fallén, P. Filenius (sedan biskop i Linköping), A. H. Florman, M. Fremling, M. Hegardt, J. J. Hellman, J. Holmbergson, J. Hörling, N. Lagerlöf, L. Laurel, And. Lidbeck, E. G. Lidbeck, D. Menlös, A. Moller, L. P. Munthe, D. Nehrman adl. Ehrenstråle, J. Nelander, M. Nordeman, L. Norrman (sedermera biskop i Göteborg), Matth. Norberg, Sam. Pufendorff, C. Quensel, A. J. Retzius, E. Rosén adl. Rosenblad, A. Stobæus, A. P. Stobæus, Kilian Stobæus d. ä. o. y., N. Stobæus, Esaias Tegnér (2:ne olika

porträtter, ett måladt i skaldens yngre år af Malmquist, ett annat i deß äldre dagar af Sandberg), C. B. Trozelius, Th. Weidman (sedan biskop i Skara), N. Wolff adl. Stjernberg, Chr. Wollin, J. Wåhlin. Till desse sluta sig några andre swenske mäns porträtter, nemligen riksantiquarien J. Buræus, skalden G. Stjernhjelm, mekanikern C. Polhem, läkaren Rosén v. Rosenstein, språksnillet kanslerssekreteraren P. Håkansson, matematikern räntmästaren O. Renzelius och prosten Henrik Schartau. De återstående i samlingen utgöras af några utländske lärde män, af hwilka större delen i lifstiden stått i mer och mindre beröring med Swerige; de äro: Newton, Leibnitz, Cartesius, Hugo Grotius, Gabr. Naudé (drottning Christinas bibliotekarie), samt de Nederländske professorerne Salmasius, D. Heinsius, Just. Lipsius, Jos. Scaliger, M. Z. Borhornius och Gerh. Joh. Vossius *). De fleste af här förenämnde porträtter äro till biblioteket skänkte, hwilket isynnerhet gäller om kanslerernes och prokanslerernes, då det warit en af gammalt wedertagen sed att innehafwarne af nämnda embeten låtit porträttera sig för fortsättande af denna samling.

De 6 à 700 porträtter i litografi eller kopparstick, hwilka

*) I sammanhang med detta porträtt-galleri förtjenar nämnas den samling af kongliga personers porträtter i kroppsstorlek som pryder Consistorii Acad. sessionsrum. De äro Carl X Gustaf, Carl XI, Carl XII, Ulrika Eleonora, Fredrik I, Adolf Fredrik och Gustaf III. Äfwen förwaras i Consistorii Ecclesiastici gamla lokal — den nu utdömda byggnaden wid Sandgatan emellan Lundagård och domkyrkan — en samling taflor i oljefärg, framställande porträtter af Gustaf I, Carl X och hans gemål Hedwig Eleonora, Carl XI, Adolf Fredrik och deß gemål Lowisa Ulrika, erkebiskoparne Joh. Lenæus, Laur. Stigzelius, Matthias Steuch, Erik Benzelius d. ä. och y., Jakob Benzelius och Henrik Benzelius, biskoparne Andreas Rydelius, Olof Celsius, Nils Heßlén (måladt af Breda), Wilh. Faxe (måladt af Blommér), domprostarne Magn. Rydelius, Jonas Wåhlin och Chr. Wåhlin, prof. A. Hylander, kyrkoherdarne Ivar Blanxius, Joh. Bolmstedt, Magnus Darin, P. Klintberg, Carl Kröger, Paul Lybeck, Johan Oelreich, Abraham Rönbeck, Jöns Rönbeck, Matth. Rönbeck, C. Sonnberg Rönbeck, Swen Trägårdh, Carl Peter Wulfram och prof. Elias Trägårdh i Greifswald.

inom glas och ram äro upphängde öfwerallt å wäggarne och hyllornas gaflar, hafwa till en stor del blifwit skänkte af univ. kansler grefwe L. v. Engeström, till en annan del inköpte på auktion efter prof. L. P. Munthe och biskop Wilh. Faxe. Kansleren grefwe v. Engeströms i kanslerssalen uppställda bröstbild af gips är en gåfwa af kanslerns syster, framl. fröken v. Engeström.

b) Historiska Museum.

Professor A. J. Retzius wäckte redan 1788 förslag om inrättande af ett särskildt museum för historien och nordiska antiquiteterna, hwilket förslag först 1805, sedan den nitiske N. H. Sjöborg blifwit professor i historien, sattes i werkställighet. Museets första innehåll utgjordes af hwad som, dit hänförligt, fanns samladt från äldre tider, i synnerhet af hist. professorerne Kilian Stobæus d. äldre och Swen Lagerbring, samt förut legat på Biblioteket och Naturaliekammaren. Betydligt riktades det redan under sin tillwarelses första år genom professorerna Retzii och Sjöborgs frikostighet och har sedermera tid efter annan ansenligen ökats, dels genom inköp, dels genom talrika gåfwor. Bland de förstnämnda må såsom det största nämnas det 1851 gjorda förwärfwandet af prof. Swen Nilssons dyrbara, af omkring 3300 pjeser bestående samling af hufwudsakligen nordiska antiquiteter. Bland skänker intages främsta rummet af den af öfwerste F. A. Sjökrona 1849 förärade samling, innehållande omkring 900 pjeser, likaledes mestedels utgörande nordiska fornlemningar. Genom dessa begge stora tillökningar har afdelningen för monumenterne från stenåldern — tiden innan metallers anwändning war känd — blifwit en af de mest wälförsedda i Norden. Man finner här en rik uppsättning af de wapen, företrädeswis ämnade för jagt eller fiske, och andra redskaper, hwilka Nordens äldsta inwånare begagnat. Till aldraställa delen äro de förfärdigade af hårda stenarter, i synnerhet af flinta, men några äfwen af ben. Talrikast förekomma bilor (kilar, wiggar), hwilka wid nyttjandet måste

hafwa warit insatta uti eller fastbundna wid trädskaft. Tydligen hafwa de först blifwit groft tillhuggna med de så kallade knackstenarne och sedan slipade eller afputsade på stora slipstenar; flera i samlingen befintlige exemplar af detta sednare slag förklara med derå liggande ännu ofulländade bilor nämnda förfarande. Andra redskap äro mejslar, så wäl med hålslipad som rätslipad egg, klubbor, hamrar eller yxor med genomborrade skafthål, knifwar af flere sorter, lans-, harpun- och pilspetsar, sänkstenar till fiskegarn, fiskkrokar, m. m. Flera af dessa pjeser äro af stor sällsynthet, några de enda i sitt slag som hittills blifwit upptäckta. Till denna afdelning höra jemwäl perlor och prydnader af bernsten och ben, samt lerkärl, begagnade wid desse halfwilde ur-inwånares matlagning och måltider. — Icke så rikhaltig som förenämnda samling, men ej obetydlig är samlingen af fornlemningar från **brons-åldern**, tiden, då, efter landets äldste bebyggares förjagande en ny folkstam (den celto-cimbriska) herrskade, som kände en wiß grad af kultur och förstod bearbetandet af guld och brons. Af sistnämnda metallblandning (koppar och tenn) finnas swärd (mycket korta, såsom wanligtwis hos de äldsta folken), dolkar, stridsklubbor, lansar, yxor, s. k. pålstafwar och celter, knifwar, m. fl. slags wapen och werktyg, samt smycken och hwarjehanda fruntimmerstillbehör, såsom halsringar, armringar, fingerringar, spännen, nålar, knappar o. s. w. En stor del af dessa bronssaker utmärka sig genom sin wackra form och smakfulla sirater, häntydande på en långt drifwen skicklighet i dylikt arbete. Hos Cimbrerna war seden rådande att bränna de dödes lik och lägga askan och qwarlefworna af benen i lerurnor, som nedsattes i grafhögarne; af sådane urnor förwarar museum äfwen åtskilliga prof. Dessa begge grupper af antiquiteter från stenåldern och bronsåldern, mestedels funne i skånsk jord, lemna den uppmärksamme betraktaren en åskådlig bild af lefnadssättet hos de begge folkstammar, som föregingo den sist i landet inflyttade germanisk-götiska stammen, sålunda i de aflägsna tiderna före den kristna tideräkningens början och långt förr än historiens morgon grydde i Norden. Det är i synnerhet genom den Nilssonska sam-

lingen museet blifwit riktadt med en mängd af olika former af särskilda slags föremål, som låta inblicka i seder och bruk från denna gråa forntid. En sällsamhet ensam i sitt slag i denna samling är en cimbrisk mans hufwudskål, genomborrad med en benpil sådan som brukades hos stenålderns folk: ett wittne om de strider som för mer än twåtusen år sedan stått i dessa bygder emellan de inflyttande cimbriska kolonisterna och de före dem här boende Lappska ur-innewånarne. Hufwudskålen är funnen wid Tygelsjö i Oxie härad i en grusbacke och pilen satt, när fyndet skedde, så fast i det af densamma borrade hål, att den ej utan wåld kunde lösryckas. — Med **jernåldern** börja wåra egna förfäders wapen, werktyg, husgerådssaker och prydnader; jemte jernet, som nu blef den hufwudsakligen anwända metallen, infördes äfwen i Norden bruket af silfwer och af en ny bronsblandning (koppar och zink = messing), äfwensom af glas. Man delar denna ålders dansk-skånska fornsaker i twenne afdelningar, af hwilka den första omfattar de fornlemningar, som antingen förete rent romerskt arbete eller en iögonfallande inflytelse af den smak, som herrskade i den romerska kejsarstaten under de första århundraderna af den kristna tideräkningen; den andra upptager de antiqviteter, som bära prägeln af den barbariserade stil, hwilken uppstod hos de efter romarwäldets och deß kulturs förfall uppträdande råare folken, och tillhöra den hedniska tidens sednare sekler ända till Knut den Stores eröfring af England och kristendomens derpå följande fullständiga införande i Danmark (omkring år 1030). Med den förra afdelningens minnesmärken är museum endast sparsamt försedt men äger af den andra flerahanda föremål, dock mest i fragmentariskt skick, emedan rost illa medfarit dem.

Från **medeltiden** förekomma, bland annat, många katolska minnesmärken såsom radband (deribland ett särdeles prydligt af jaspis), reliker (t. ex. en bit af Christi kors, en benpipa af S:ta Brigitta, qwarlefwor af S:t Paulus och de 11,000 jungfrur), crucifixer (deribland 4 särdeles utmärkta, ett större af brons, ett mindre af bernsten, 2:ne mycket små och fint arbetade, det ena af elfenben, det andra af träd,

monstranser, rökelsekärl, aflatsbref m. m. Till denna afdelning torde äfwen kunna hänföras de synd, om än till en del af ganska werldslig beskaffenhet, som wid reparationerne i Lunds Domkyrka blifwit der gjorde. Också är hit att räkna det ryktbara Hel. Margaretas lintyg, som förr förwarades i Domkyrkan och om hwilket man har följande vers:

"I barsel hjelper hon ock af nöd,
Som qwinfolk pläga lida:
Hon lenar deras we, frälsar dem af död,
Binda de det kring deras sida".

Det skall ha warit flitigt för detta ändamål i bruk i fordna tider. Och ännu år 1468 ingick konung Christian I i Danmark, såsom ett deß bref intygar, till kapitlet med en ödmjuk anhållan att få låna nämnda lintyg wid sin drottnings då förestående nedkomst. Deßutom hafwa flera andra af Domkyrkans fordna tillhörigheter och minnesmärken derifrån blifwit hit uppflyttade, deribland några altarbilder af alabaster, de sista återstoderna af mellanskeppets 1577 uppförda högaltare, som 1835 nedtogs och sedermera beklagligen alldeles blifwit sönderspillradt.

Bland medeltidssakerna må äfwen nämnas en mängd runstafwar (runkalendarier på träd) af olika former på släta skifwor, fyrkantiga, mångkantiga och runda, en i form af ett swärd. Men äfwen från nyare tid finnas här prof på en långt drifwen skicklighet i dylik runristning såsom t. ex. en af pastor Digelius i Säwared uti Westergötland förträffligt skuren och wid riksdagen 1755 för Rikssens Ständer presenterad staf, till hwilken särskild "hjelpreda eller nyckel" blifwit utgifwen medelst en af J. Gillberg i koppar stucken tafla; samt en annan femkantig staf med runskriften böjande sig i ormslingor, ett arbete af prosten Ljunggren i Sjögerstad uti Westergötland, öfwer hwilket prof. Sjöborg meddelat en förklaring.

Till både äldre och nyare tid höra äfwen åtskilliga dryckeshorn och dryckeskannor. Af förstnämnda slag må nämnas ett som länge förwarats på gården Skönabäck i Bleking och deraf benämnes Skönabäckshornet; det tyckes wara

ett riddare-dryckeshorn från 1400:talet, är utan fötter och försedt med en inskription på danska i runor af följande lydelse i riddare-tidens anda:

Gud lage ok wende
Al ting til en salig ende!
Den Ridder drak af gyldne horn, slog op med guiten*) hand.
Krist give min kjæriste gode nat ok unde os frid i vort land!
Svarde den Hofmand gjef ok mild: Ved krigen haabr jeg at naae
En ædel jomfru, dygdig ok snild som ellers var neppe at faae.
Ingen lader sik fortryte
Om jeg den lykke af Gud maa nyte
Ti alt mit sind ok atraa
Er högere ting ved dygd at naa.

Ett annat dryckeshorn från Åkersberg i Skåne har fötter och ringar af messing och följande inskrift med munkstyl i öfre ringen:

Jhesus, Maria son, help os of alle nodh.
Me tibi virgo pia! **)

Begge hornen äro af uroxar, som fordom funnits i Norden, och hwaraf skeletter i sednare tider blifwit uppgräfde ur skånska torfmossarne.

Gamla swärd, hjelmar och harnesk erinra om näfrättens oroliga tider, ett par s. k. "kärrebössor" wisa artilleri-wapnet i sin barndom och en kanonkula af smidt jern, funnen i wallen wid Borreby gård, — hwilket Erkebiskopsslott år 1452 af Carl VIII Knutsson belägrades och nedbrändes — samt en annan dylik funnen i bottnen af Lundagårds gamla byggnad, påminna om de dagar, då nämnde swenske konung örligade här i trakten och bröt Lunds storhet.

Bland minnesmärken från nyare tider må anföras Nils Dackes käpp, den han brukat då han biltog irrade omkring i Smålands och Blekings skogar; snapphane-knifwar och d:o gewär; en stridsyxa med pistol, funnen på slagfältet wid Lüt-

*) Gjutande d. w. s. gästfri, frikostig.
**) Sc. consecro d. ä. Jag är din fromma tjenarinna.

zen; en pistol, som skall hafwa tillhört den i Norge och Guldbrandsdalen år 1612 stupade skottske öfwersten G. Sinclair; flera saker, som tillhört Gustaf II Adolf, Christina och andra swenska regerande personer; ett stycke träd af örlogsskeppet Göthas köl, det första krigsskepp som byggdes wid Carlskrona af det eke, som wexte på Trotsö; några bundtar silke af silkesmaskar, som funnits i Paradislyckan i Lund*); en kaffekopp med fat af ostindiskt porslin, utsirade med en Linnæa borealis och förärade till arkiatern C. v. Linné af ostindiska kompaniet; flera konstarbeten af grefwe Magnus Stenbock, förfärdigade under deß fångenskap i Köpenhamn, såsom en pokal af horn med elfenbensfot och skrater på locket, en windeltrappa af träd, ett par små skor af läder; diverse andra konstsaker, såsom en liten guldwagn i ett glasrör, herrgårdarne Björnstorp och Swenstorp skurne i elfenben m. fl. andra wackra arbeten af samma material, m. m.

En egen kuriositet, ett motstycke från en sednare tid till den ofwannämnde uråldrige cimbriske hufwudskallen, är ett här förwaradt stycke af den berömde filosofen Cartesii hufwudskål. Huruledes detta kommit hit berättas hafwa tillgått på följande sätt: Cartesius dog såsom bekant i Stockholm d. 11 Febr. 1650 och begrofs på S:t Olofs, sedermera benämnd Adolf Fredriks kyrkogård, men hans qwarlefwor upptogos åter 1666 och fördes till Paris der de begrofwos i kyrkan S:t Généviève. En officer wid stadswakten i Stockholm, Is. Planström, som hade i uppdrag att ombestyra likets upptagande ur deß förra graf och deß nedförande till skeppsbron och som icke kunde motstå begäret att äga en dyrbar relik af den ryktbare mannen, fick tillfälle att ur kistan borttaga hufwudskålen och lägga en annan i stället. Han förwarade sin skatt omsorgsfullt under sin lifstid. Efter hans död föll den i kreditorernas händer, har sedan wandrat om-

---

*) Ett ännu större förråd af här i Lund på 1750:talet produceradt silke förwaras bland entomologiska samlingarne, der man äfwen finner prof på siden tillwerkadt hos Abr. Ekstedt i Malmö af skånskt (paradisiskt) silke 1766.

kring, war 1754 i Hägerstychtska slägten, då hofrådet Arckenholtz köpte hälften deraf och sedermera skänkte denna till kanslirådet von Stjernman. Då dennes dotter blef gift med biskop O. Celsius, ärfde han den. Celsii enka lemnade den åt prof. Retzius med wilkor, att den skulle skänkas till Lunds akademiska samlingar, hwilket också werkställdes. Hofrådet Arckenholtz anför denna tilldragelse i sina 1751—60 på franska språket utgifna memoirer öfwer drottning Christina, och prof. Sjöborg har åt densamma egnat en särskild afhandling ("De Cartesio ejusque cranio"). På detta benstycke, som sålunda efter all sannolikhet werkligen tillhört omgifningen af werkstaden för en af de största tänkares odödliga skapelser, står skrifwet "Cartesii döskalla 1691 N:o 6"; utan twifwel har den nämnda år warit inregistrerad i någon frenologisk samling. På en åtföljande papperslapp läses: In memoriam Renati Cartesii (Des Cartes)

Parvula Cartesii fuit hæc calvaria Magni,
Exuvias reliquas Gallica busta tegunt.
Sed laus ingenii toto diffunditur orbe,
Mistaque Coelicolis mens pia semper ovat.

Utom de Nordiska finnas här en icke ringa samling af andra länders och folkslags äldre och nyare minnesmärken, Egyptiska, Judiska, Romerska, Kinesiska, Persiska, Ostindiska, Australiska, Grönländska, Lappska o. s. w., bland hwilka åtskilliga äro dyrbara och rara och hafwa öfwer en del af dem beskrifningar utkommit i akad. afhandlingar. Bland de egyptiska antiquiteterna må nämnas en mumie, wäl 3000 år gammal, och densamma bifogade små bronsbilder, föreställande gudomligheterne Osiris, Isis och Orus. Enligt hwad inskriptionen å en kopparsköld upplyser skänkte Akad. Kansleren grefwe C. Gyllenborg hit denna mumie, som kommit till Swerige bland andra fornsaker, dem Edw. Carleson och baron C. F. v. Höpken samlat under sin resa i Egypten 1733. — De Lappska och icke-europeiska minnesmärkena äro sammanställda till en särskild etnografisk samling, hwilken äfwen i det afseende är af intresse, att den erbjuder märkliga jemförelser emellan wapen och redskap

från den sednare tidens ociviliserade folk och dem som brukats af Nordens förste bebyggare.

Twenne åldriga porträtter af drottning Margareta och erkebiskop Gustaf Trolle äro i museet upphängde äfwensom Carl XII:s, en gåfwa från Estland och enligt uppgift måladt under konungens wistande i Narva, hwarjemte är att se ett gipsaftryck af hjeltens ansigte taget wid grafwens och kistans öppnande år 1764. — Också prof. N. H. Sjöborgs, museets grundläggares, porträtt i pastellmålning finnes här.

Docenten N. G. Bruzelius, amanuens wid historiska museet samt mynt- och medalj-kabinettet, har ordnat detta förstnämnda i deß närwarande skick.

c) Mynt- och Medalj-kabinettet.

Detta började med den samling, som arkiatern och hist. prof. Kilian Stobæus d. ä. ägde och hwilken efter hans död enkan aflät till Akademien 1745 på det wilkor, att hon skulle så länge hon lefde erhålla 200 d:r s:mt årligen. Då hon året efter dog slapp Akademien att mer än en gång utbetala nämnda summa. Endast metallmassan i den gjorda acquisitionen uppskattades till 870 d:r. s:mt. En mängd rara mynt funnos deribland. Sedermera tillwexte samlingen dels genom köp och byte, dels genom gåfwor af enskilde, bland hwilka sednare Akad. Kanslererne utmärkte sig, i synnerhet grefwe Melker Falkenberg, om hwars frikostighet mot biblioteket ofwanför är nämndt. Han lemnade wid flera tillfällen till kabinettet wackra skänker, en gång 150 anglosachsiske mynt funne i Skåne. Bland större inköp under förra århundradet må nämnas af kanslirådet Berch är 1759, af kongl. sekreteraren A. Modéer år 1796, och det största år 1795 för 1000 r:dr specie af assessorn A. Pfeifers samling, bestående af 2638 mynt, bland hwilka omkring hälften romerska. Då Ryssarne år 1788 landstego och brände Råå fiskläge, befarade man också ett rofgirigt besök i Lund, hwarföre mynt- och medalj-kabinettets skatter slogos tillsammans i en kista för att transporteras undan. Många år gingo sedermera, innan denna

sammanblandning åter blef någorlunda utredd, hwilket först skedde sedan prof. Sjöborg fått samlingen om hand, i de första åren af innewarande århundrade. Kabinettet erhöll äfwen först då sin egen lokal tillsammans med det nyinrättade hist. museum, efter att förut ha lånat hus dels af biblioteket dels af naturaliekammaren, den tid dessa begge sednare inrättningar befunno sig bredwid hwarandra i samma wåning. Sjöborg meddelade också i en series af akad. afhandlingar historiska underrättelser om kabinettet och deß innehåll till hans tid. Detsamma fortfor att riktas genom skänker, inköp och byten. Efterhand hade kabinettet blifwit temligen försedt i flera riktningar, men ägde högst få af de i Lund präglade äldre danska mynten, tills år 1830 i Maj månad uti en åker wid Borups by i Hyby socken och Bara härad ett märkwärdigt fynd gjordes, hwars spridda lemningar räddades åt kabinettet af deß dåwarande föreståndare nuwarande riksantiquarien B. E. Hildebrand. Bland desamma funnos de äldsta och raraste i Lund af Knut den Store och Hårdeknut slagne mynt, till en del i flera exemplar, hwilka sedan medelst byte inbringade en ny skörd af Lundensiska mynt. Så t. ex. bekommos i Köpenhamn för 7 dupletter af Hårdeknuts mynt 130 stycken Magnus den Godes, Swen Estridssons och några följande regenters. Samlingen af gamla danska mynt ökades än yttermera genom betydliga fynd i Lunds domkyrka 1835, på Holmby kyrkogård och flera ställen samt genom många gåfwor (t. ex. af de danska numismatikerne Chr. Thomsen och Devegge). En god förstärkning så wäl härutinnan som i andra afdelningar erhölls äfwen genom det af Hildebrand tillwägabragta förwärfwandet af kronobagaren G. C. Aspegrens i Carlskrona mynt- och medalj-samling, som år 1830 af Akademien inlöstes mot erläggande af metallwärdet jemte en tredjedel derutöfwer. Denna samling innehöll 1051 mynt hwaraf 8 af guld wägande 20 $^1/_2$ duk., 349 af silfwer wäg. 239 $^1/_4$ lod, 604 af koppar, wägande tillika med 23 st. kopparplåtar eller dalerstycken af olika wärde 122 skålp., samt 90 af brons. Det märkwärdigaste i densamma war 3 guldbrakteater, funne 1817 på Sturkö, af hwilka en wäger 8 dukater.

Dessa klenoder äro af byzantinskt ursprung, blott präglade å ena sidan, samt hafwa troligen burits såsom utmärkelsetecken af från Constantinopel återkomne Wäringar. Deras ålder går tillbaka i tiden långt förr än kristendomen infördes i Norden. Kabinettet egde förut blott en pjes af detta slag, och har sedermera förwärfwat ännu twå, så att nu 8 guldbrakteater finnas der, bland hwilka den nyßnämnda af de på Sturkö funne är den wida största *). Med dem täflar i ålder och öfwerträffar i sällsynthet ett likartadt smycke af silfwer, men af twåsidig prägel, likaledes försedt med ögla och sannolikt också buret såsom utmärkelsetecken eller kanske såsom amulett. Det fanns wid Gärsnäs gård i Skåne 1729 uti en lerurna jemte mynt och annat silfwerarbete till 200 lods wigt och skänktes till kabinettet af landshöfding Lindenstedt 1755. Man känner icke mer än detta enda exemplar af detta slag.

Kabinettets samlingar räkna för närwarande tillsammans omkring 11,000 mynt och medaljer. Af romerska så wäl konsular- som kejsarmynt finnas öfwer 2000; af de gamla grekiska omkring 390; af medeltidens mynt, deri inberäknadt de i swenska jorden talrikt anträffade byzantinska och kufiska (arabiska), omkring 690; af anglosachsiska något öfwer 200 (af hwilka Hildebrand beskrifwit större delen i en följd af akad. afhandlingar) **). De swenska mynten utgöra omkring 1500, deribland 2:ne från Olof Skötkonungs tid. Af swenska medaljer finnes en ståtlig samling af omkring 1000 stycken i alla storlekar; hälften deraf utgör en krönika i guld och silfwer af swenska statens märk-

*) Man finner närmare underrättelser om dessa guldbrakteater i en af akad. adjunkt J. O. Lindfors 1846 utgifwen dissertation "Om Guldbracteater" (18 sid. 4:o). Författaren war en längre tid amanuens wid historiska museum samt mynt- och medalj-kabinettet. En sednare utkommen upplysande afhandling om ämnet i allmänhet är konferensrådet C. J. Thomsens uppsats: "Om Guldbracteaterne og Bracteaternes tidligste Brug som Mynt", sid. 265—347 af Annaler for Nord. Oldkyndighed og Historie 1855. Kbhvn s. å.

**) Numismata anglosaxonica musei acad. lundensis ordinata & descripta. P. I—III. Lundæ 1829 (48 pag. 8:o).

wärdigare tilldragelser från Gustaf Wasas dagar till närwarande tid; andra hälften minnespenningar öfwer Sweriges regenter (deribland Karlstens och Hedlingers konungalängder) och ryktbara enskilda personer. Hit hör ocksa en medaljon af guld med widhängande kedja af samma metall, föreställande på ena sidan Gustaf III:s bröstbild inom en eklöfskrans af emalj, der ofwan flera diamanter äro infattade. Enligt inskription å andra sidan är den gifwen af nämnde konung till friherre A. E. Gyllenstjerna, då han stod fadder till Sweriges kronprins Gustaf Adolf d. 16 Nov. 1778, och har kammarherren frih. N. Gyllenstjerna på Krapperup sedermera skänkt den till kabinettet. Af danska mynt egas omkring 1000, deribland de äldste äro ofwanför nämnde, och af danska medaljer omkring 150. De norrska myntens antal utgör omkring 250, deribland flera af de aldra äldsta och raraste i Norge slagna (ett från Hakon Jarls tid 985—995); de norrska medaljerna äro helt få, deribland konung Carl XIV:s kröningsmedalj med widhängande kedja, begge af guld, en skänk af framl. prosten i Åsum d:r C. S. Rönbeck och honom gifwen att bära d. 7 Sept. 1818 såsom deputerad för Swea Rikes Ständer wid kröningen i Throndhjem. Återstoden af kabinettets samlingar utgöres af de nyare utländska staternes mynt och medaljer.

I kabinettet är uppsatt ett wackert porträtt af den berömde swenske numismatikern assessor Nils Keder († 1735), måladt af G. E. Schröder.

Kabinettet har på de sednaste åren fått sin egen från historiska museum skiljda lokal och förestås för närwarande af prof. i orientaliska språken C. J. Tornberg, känd på det numismatiska området såsom utgifware af "Numi Cufici regii numophylacii Holmiensis".

b) Zoologiska Museum.

Detta wackra museum har tillkommit dels genom skänker af enskilde, dels, i synnerhet under de sednare åren, genom inköp för anslag. Arkiatern prof. Kilian Stobæus d. ä. kan

anses såsom deß stiftare derigenom att han wid förwaltningen af rektorsembetet 1735 till uniwersitetet förärade sin för de tiderna betydliga samling af alster ur samtliga naturens trenne riken. Dåwarande kanslern grefwe Carl Gyllenborg lät på den s. k. naturaliekammaren uppsätta en votivtafla, som ännu med sin latinska inskription förwarar minnet af denna gåfwa. Wid denna samling war fästadt det särskilda intresse att den, då den ännu förwarades i Stobæi bibliotek, begagnades af studenten Carl Linnæus, som bodde i Stobæi hus och som genom denna samling lade första grunden till sina naturhistoriska studier wid uniwersitetet. Under benämningen "Museum Stobæo-Carolinum" innefattades sedermera i lång tid icke blott denna samling, utan äfwen alla tillökningar hwarmed den riktades under loppet af förra århundradet då professorerna Erik Gustaf Lidbeck och Anders Johan Retzius derom hade wård. Den 11 Juni 1811 firades å, såsom det nu kallades, natural-historiska museum en fest, då Linnés bröstbild i bronzerad gips derstädes uppsattes och prof. Retzius höll ett swenskt tal. Wid detta tillfälle skänkte han till uniwersitetet sin egen dyrbara samling af naturalier, deribland ett stort herbarium, ett ansenligt förråd af mineralier, petrifikater, fossila ben, kranier, skeletter, snäckor, koraller m. m. Åt minnet af denne högtförtjente akad. lärares frikostighet är den andra å museum uppsatta votivtaflan egnad. Prof. Retzius afgick 1812 såsom emeritus från sin akademiska werksamhet, efterlemnande museum betydligt förökadt och utwidgadt. Efter Retzii afgång delades den lärostol han innehaft i 3:ne särskilda: den kemiska, den botaniska och den först s. k. naturhistoriska, sedermera zoologiska. I enlighet dermed delades äfwenledes det hittilswarande naturalhistoriska museum så att mineralierna kommo till den kemiska, wexterna till den botaniska och de uppstoppade djuren, skeletterna och petrifikaterna till den zoologiska. Öfwer denna sistnämnda emottog Swen Nilsson wården först såsom amanuens 1812, sedan som intendent och slutligen såsom professor till 1856, då han som emeritus afträdde. Under denna långa tid af 44 år har den ojemförligt största delen af det nuwarande zoologiska mu-

seum tillkommit och blifwit genom föreståndarens nitiska werksamhet ordnad.

Många större och mindre gåfwor hafwa under denna period tillfallit museum, bland hwilka den betydligaste warit den som 1845 lemnades af öfwerste-kammarjunkaren friherre A. G. Gyllenkrook, bestående af mer än 1600 uppstoppade foglar, dels skandinaviska, dels exotiska. Denna samling har gifwaren fortfarande och frikostigt ökat. Den utmärker sig synnerhet genom sin rikedom på sköna colibri, papegojer, paradisfoglar m. m.; man ser äfwen der den sällsynta samt förswunna *apteryx australis*. Samme för zoologiens studium nitälskande mecenat har äfwen riktat museum med en wacker samling af exotiska snäckor och koraller samt en samling fiskar från Medelhafwet. — Äfwen har kammarherren frih. N. Gyllenstjerna till museum förärat en betydlig samling af swenska fiskar, till största delen samlade i södra Kattegat. — Prof. W. Liljeborg har från sina resor i Norrige och Ryßland hemfört och förärat wackra samlingar af foglar och fiskar. Andra betydliga föräringar äro: professor M. Fremlings af en större snäcksamling; Major Falkmans af en samling snäckor och koraller från hafwet utanför Westindiska kusten; H. Maj:t Konung Carl XIV Johans af en i Stockholm inlöst snäcksamling. En mängd ganska wärdefulla mindre bidrag kunna här icke uppräknas och föreståndaren sjelf har flitigt skattat till museets förökande genom årliga gåfwor, så t. ex. har han bland foglar gifwit den dyrbara snart utdöda *Alca impennis*, bland fiskar den sällsynta *Lampris guttatus*, och bland fossilierna ett skelett af *Bos urus* (uroxen), som i ena ryggkotan bär märke efter ett pilskott, sannolikt en flintpil — ett bewis att denna djurart lefwat i Skåne samtidigt med de äldsta innewånarne.

Zoologiska museum innehåller nästan fullständiga samlingar af Skandinaviens vertebratfauna utgörande äfwen typerna för Nilssons bekanta arbeten i dessa delar af zoologien.

År 1850 inflyttade museum i sin nuwarande lokal upptagande 10 sammanhängande salar och mindre rum samt den till plats för skelettsamlingen inredda winden. Rummet n:r

1, det största, upptager den uppstoppade däggdjurssamlingen, med ett antal af öfwer 300 djur. 6 i rad belägna rum, n:r 4—9, innehålla samlingen af uppstoppade foglar, omkring 4000 individer uppställde i 53 stora glasskåp och erbjudande en werkligt praktfull anblick. Af dessa rum upptages n:r 4—5 af den swenska samlingen, n:r 6 af den utländska; n:r 7—9 af den Gyllenkrookska, likaledes fördelad i en swenskt och en utländskt afdelning. Öfwanför ingången till det första af dessa rum ser man en votiv-tafla med inskription, den tredje i museum befintliga, och egnad den wördnadswärde wetenskapsälskaren, som på så storartadt sätt wisat sitt intresse för musei förkofran; i det medlersta af de rum, som innefatta den Gyllenkrookska samlingen, är gifwarens bröstbild af terra cotta uppställd. Amfibiesamlingen förwaras i rummet n:r 10, fisksamlingen i samma rum samt en del torra fiskar i rummet n:r 3; äggsamlingen i rummet n:r 4, snäcksamlingen i rummet n:r 10; en samling af torkade stråldjur i rummet n:r 1; korallsamlingen i rummet n:r 2; i sprit förwarade mollusker och stråldjur i samma rum; en samling af Annelider och Crustaceer i sprit jemwäl i samma rum; en samling af torra Crustaceer i rummet n:r 1; anatomiska samlingen innehållande anatomiska preparater af djur utaf diverse klasser i sprit i rummet n:r 2, petrifikatsamlingen i byråer å åtskilliga ställen.

I det på winden inredda rummet n:r 11 befinner sig skelettsamlingen, utgörande omkring 700 skeletter och skelettfragmenter, deribland en samling af fossila skeletter, skallar och särskilda ben från Skånes torfmossar är den betydligaste i sitt slag som för närwarande finnes i något museum. Det märkligaste deruti är det ofwannämnda af prof. Nilsson skänkta nära fullständiga skelettet af uroxen. Bland öfriga fossila skånska saker må nämnas: ett skelett af bison-oxen (*bos-bison*); ett lårben och åtskilliga tänder af en märkwärdigt stor björn; fossil sköldpadda i flera exemplar, som lefwat här i Skåne samtidigt med renen, af hwilka en mängd ben äfwen förwaras. — Tillika ser man här en mindre samling menniskocranier af olika racer, mest från Skandinavien.

Prof. Fr. Wahlgren har nyligen efterträdt prof Nilsson i wården om zoologiska museum, hwilket i det utmärkta skick, hwaruti det lemnats af den sednare, utgör ett hedrande monument af den berömde zoologens oförtröttade omtanka under den tid han härstädes warit sin wetenskaps målsman.

Sedan zoologiska museets entomologiska afdelning på de sednare åren betydligt förökats, ställdes den under wård af särskild intendent och erhöll sin egen lokal. Grundwalen till denna afdelning bildades af Kilian Stobæi samling utgörande omkring 300 skandinawiska insektarter. Af denna samling, hwilken i anseende till det sammanhang den ägde med Linnés första entomologiska studier (näst de botaniska hans käraste) *) med rätta är att räkna bland universitetets intressantare antiquiteter, finnas ännu i behåll nära en tredjedel, eller 80 arter fördelade på 123 exemplar. Professorerne Lidbeck, fader och son, ökade 1779 och 1801 den entomologiska samlingen med betydliga gåfwor, af hwilka dock numera förmedelst det bristfälliga förwaringssättet föga återstår. År 1809 skänkte juris doktorn friherre Carl Carlsson Bonde en praktfull och dyrbar insektsamling af 2090 exemplar, i anseende till sin omsorgsfullt inrättade förwaringsmetod ännu i wälbehållet skick. Bland andra tillökningar kommo härtill sedermera större gåfwor af d:r G. W. Freyreiß i Rio Janeiro 1815 och prof. C. P. Thunberg 1818 samt inköp af landskamrer Ljunghs mycket betydliga insektsamling. Det war i följd af entomologiska museets sålunda stigande betydenhet som åt adjunkten, sedermera e. o. professorn G. Dahlbom 1843 uppdrogs att särskildt wårda detsamma, hwilket uppdrag han på ett berömligt sätt fullgjort ända till sin innewarande år inträffade död. Under denna tid har museet befunnit sig i alltjemt tilltagande förkofran. År 1849 ökades det med den största gåfwa som hittills tillfallit detsamma, då professor J. W. Zetterstedt förärade en samling af mer än 14000 insekter, insamlad från Sweriges och Norriges fleste

---

*) "Insectæ fuere summæ meæ deliciæ".
LINNÉ, Act. Upsal. 1736 pag. 97.

landskaper, i synnerhet från Lappmarken, och innehållande typerna för de species, hwilka blifwit beskrifne i det stora af gifwaren författade arbetet "Diptera Scandinaviæ" (Tom. I—XII Lundæ 1842—55). Äfwen sin intendent, prof. Dahlbom har museet att tacka för flera tid efter annan lemnade wärdefulla skänker och genom sin på sotesängen uttalade wilja att alla hans wetenskapliga samlingar och böcker skulle förenas med museet, har han ytterligare fästat sitt minne wid denna af honom med kärlek omhuldade institution.

Entomologiska museets kollektioner äro fördelade på 3:ne sektioner: antika, moderna och preparatsamlingarne.

e) Botaniska institutionen.

Den botaniska trädgården består af trenne särskilda anläggningar. I den ursprungliga botaniska trädgården, hwarest äfwen werthusen befinna sig, odlas numera hufwudsakligen fleråriga och twå-åriga werter. En mindre närbelägen trädgård, den fordna S:t Petri kyrkogård, som i sednare tider blifwit skänkt till universitetet, innehåller ett-åriga werter. Paradislyckan — så benämnd efter Nils Paradis, som egt densamma på 1670:talet *) — till arealen den största af trädgårdarne, är inrättad till en systematiskt ordnad plantering af till det mesta utländska träd och buskar (s. k. arboretum) samt innehåller en stor mängd sällsynta arter, hwilkas odling på kall jord swårligen lyckas i någon annan botanisk trädgård under samma breddgrad. Werthusen äro, såsom förut är nämndt, i ett ytterst bristfälligt tillstånd och motswara i intet afseende nutidens fordringar.

*) Handelsmannen L. De la Rose sålde platsen 1748 till akademien för 1600 daler silfwermynt. Pastorskan Fabricii gård, hwilken låg derjemte köptes för 1000 daler samma mynt. Båda dessa lägenheter utgjorde tillsammans ett ansenligt qwarter, som åt söder omgafs af Paradisgatan, åt norr af Wallgatan, åt öster af Sandgatan, åt wester af Ljusesträtet. Enär sistnämnda gränd war obehöflig, blef den efter öfwerenskommelse med stadens äldste intagen. Brunius, Beskrifning om Lunds Domkyrka, sid. 366.

Genom ett af rikets ständer bewiljadt årligt anslag af 450 r:dr r:mt hafwa under de sednare åren åtskilliga exsiccat-samlingar blifwit för institutionens räkning inköpte. Hartwegs och Spruce's (den förra omkring 2050, den sednare 500 arter) samlingar från södra och Drummonds (omkring 2000 arter) från norra Amerika förtjena i synnerhet att omnämnas. Genom brist på lokal hafwa likwäl dessa samlingar ej ännu kunnat så ordnas, att de blifwit upplåtna till allmänt begagnande.

Lund med sitt milda klimat och sin bördiga jordmån borde i sanning kunna ega en botanisk trädgård, med hwilken få dylika i Norra Europa skulle, hwad kalljordswexter beträffar, kunna jemföras, såwida ej det ytterligt inskränkta utrymmet hindrade odlingen af ett större antal wext-arter. Man har numera ocksä allmänt börjat inse nödwändigheten af trädgårdens förflyttning till någon utom staden belägen plats — ett nödwändigt wilkor för möjligheten att institutionen skall kunna uppfylla sitt ändamål. — Botaniska institutionens föreståndare är professor J. G. Agardh, demonstrator akad. adjunkten F. W. Chr. Areschoug.

f) Anatomiska institutionen

war för några år sedan lika illa logerad som den botaniska, då den hade sin lokal i samma skröpliga byggnad. Men sedan den fått 1853 inflytta i sitt eget nya, rymliga och beqwämt inrättade hus, har den lefwat upp med ett föryngradt lif. Dissekanternes antal har betydligt tilltagit och dissektionerne kunnat bedrifwas med wida större flit än förut. Och då i följd af den gamla anatomisalens otjenlighet dels flertalet af de äldre preparaterna blifwit skadade eller odugliga, dels få nya kunnat efterhand tillkomma, så har deremot nu inom några få år förträffliga samlingar uppstått, som äro stadde i ständig tillwext. Den helt och hållet nya, af nuwarande föreståndaren professor C. F. Naumann anlagda komparatiwa skelett-samlingen är redan ganska utmärkt i sitt slag så wäl för mängden af föremål (omkring 200) och skick-

ligheten hwarmed preparationen, hufwudsakligen af föreståndaren sjelf blifwit werkställd, som för de flera sällsynta skeletter från olika werldsdelar här äro att se. Nästan samtlige de vertebrerade djurklassernes ordningar äro representerade. Af menniskan förekommer en intressant series skeletter af olika kön och åldrar samt en betydlig kranie-samling; bland apskeletter af flera arter finnes ett förträffligt exemplar af en numera sällsynt *Orang-utang* från Borneo; bland rofdjuren ett präktikt lejonskelett från Afrika; bland amfibierne fäster sig isynnerhet uppmärksamheten wid ett ypperligt skeletteradt exemplar af den 10 fot långa afrikanske jette-ormen (*Python bivittatus*) och ett d:o af den giftige *Python arietans*, andra märkligheter i denna wärdefulla samling att lemna onämnde. — Twenne stora rum upptaga en anatomisk och en rikhaltig pathologisk preparatsamling, hwarjemte den anatomiska institutionen äfwen hyser andra till den medicinska fakulteten hörande samlingar, såsom en god samling af kirurgiska instrumenter och en betydlig drogue-samling.

g) Fysiska Kabinettet.

Af den "präktiga adparatus instrumentorum physicorum", hwilken Linné i sin Skånska resa 1749 omtalar wara härstädes tillfinnandes, woro före det fjerde decenniet af innewarande århundrade längesedan alla spår förswunne, och den fysiska instrumentsamlingen förtjente knappast att nämnas bland universitetets institutioner. Men innan hundrade år förflutit sedan den store naturforskaren fällde nämnde yttrande, hade detsamma återigen blifwit fullt tillämpligt och fysiska kabinettet har alltjemt genom ytterligare acquisitioner fortfarit att derför göra skäl. Detsammas nitiske föreståndare professor A. W. Ekelund gjorde 1840 början med deß upphjelpande genom att för institutionens under loppet af flera år besparade anslagsmedel, från Paris förskaffa detsamma en dyrbar uppsättning af de nyaste och bästa mest nödwändiga instrumenter. Sedan återigen årsanslagen en tid bortåt blifwit besparade skedde 1857 ett nytt wärdefullt och rikhaltigt inköp af

den närwarande tidens förnämsta produktioner i facket, förfärdigade af Frankrikes hufwudstads utmärktaste instrumentmakare sådana som Perrault, Duboscq m. fl. För dessa båda stora acquisitioner betaltes en summa af omkring 12,600 r:dr b:ko. Åtskillige af de inköpte instrumenterne lära icke ägas till lika fullkomlighet i någon annan af Nordens likartade institutioner. Flere af dem ha hwar för sig kostat 700, 800 ända till 1500 francs. För kännare torde följande specification af de märkligaste wara af intresse: ett rätlinigt och ett cirkulärt delnings-instrument; en katetometer för finaste uppmätning af lodräta afstånd; en apparat för bestämmande af kroppars sträckbarhet och hållbarhet; en apparat för utrönandet af wätskors sammantrycklighet; en d:o för wattengasens täthet; en d:o för kroppars specifika wärme; en d:o för att wisa etherpartiklarnes rörelser uti särskilda slags ljuswågor; en d:o för att gifwa en oföränderlig riktning åt reflekterade solstrålar (heliostat); en d:o för anwändande af det elektriska ljuset i stället för solljuset wid optiska framställningar; ett refraktions-instrument för gaser; ett instrument för diffraktions- och interferens-fenomener; en apparat för bestämmande af wätskors och kristallers inflytande på riktningen af ljusstrålars polarisationsplan; en d:o för utrönande af ljusets polarisationslagar wid reflexion mot metaller, wätskor och kristaller; en d:o för att i stor skala framställa optiska fenomener; en optisk komparator för akustiska vibrationer; en elektrisk induktions-apparat för frambringande af elektriskt ljus i tomrum, ögonblicklig antändning af brännbara kroppar, kemiska, fysiologiska och medicinska werkningar; en elektromagnetisk kraftmaschin; elektrodynamiska rotations-apparater; elektromagnetisk rotationsapparat; en elektromagnetisk apparat för utrönande af kroppars magnetism och diamagnetism, samt magnetismens inwerkan på polariseradt ljus som går igenom fasta och flytande genomskinliga kroppar; en elektrisk gasstapel; en större galvanometer, m. fl. Under loppet af det sednaste året hafwa åtskilliga nya apparater tillkommit.

h, i, k) Astronomiska Observatorium, Matematiska Instrument-samlingen, Kemiska Laboratorium och Mineralsamlingen.

Astronomiska observatorium har åtskilliga goda och dyrbara instrumenter t. ex. ett universal-instrument af Repsold i Hamburg (som kostat 2222 r:dr b:ko), ett transportabelt passage-instrument af Littman i Stockholm (som kostat 1053 r:dr b:ko), ett pendel-ur af Kessels i Altona, n:r 1418 (som kostat 1153 r:dr b:ko), en kronometer af densamme, n:r 1335 (som kostat 1200 r:dr b:ko) *). Men desamma afbida en lämpligare lokal för sitt herbergerande och begagnande, då såsom ofwan är nämndt den nuwarande är för ändamålet otjenlig, såsom saknande fri horisont, fast och stadig grund och tillräckligt utrymme. — Observatorii föreståndare är prof. J. M. Agardh, observator astron. adjunkten Ax. Möller.

Den matematiska instrument-samlingen är anlagd af sin nuwarande föreståndare prof. C. J. Hill. Den innehåller flera föremål af wärde och intresse. Bland andra må nämnas en theodolit af Gambay i Paris och en snillrik räknemaschin af Thomas de Colmar.

Kemiska laboratorium eger ett komplett inventarium af hwad till en dylik wälkonditionerad inrättning hörer och kommer såsom ofwan är nämndt att snart erhålla en egen för ändamålet inredd byggnad, till hwilken anslag wid sista riksdagen gafs, sedan den hittills åt laboratorium anwisade jordwåningen af institutionshuset wid Kraftstorg wisat sig wara för detta bruk alltför fuktig, osund och i flera andra afseenden otjenlig. — Laboratoriets föreståndare är professorn i kemi och mineralogi N. J. Berlin, laborator kem. adjunkten C. W. Blomstrand.

Under samma föreståndare står Mineral-samlingen

*) Framl. astron. professor J. Brag skänkte 1847 1000 r:dr b:ko att framdeles anwändas såsom bidrag till anskaffande af något för Observatorium nödwändigt större och kostsammare instrument.

som innehåller omkring 6000 stuffer, deribland en mängd både wackra och sällsynta. Kilian Stobæi och A. J. Retzii betydliga skänker lade grunden till denna samling, hwilken sedermera genom inköp och andra gåfwor ansenligt förökats. Bland de utländska mineralierne äro särdeles de från Sibirien, Færöarne, Grönland och Island talrika och utmärkta. En särskild geologisk och mineralogisk lokalsamling för Swerige är påbörjad och räknar nära 2000 stuffer. Deßutom finnas speciella geologiska samlingar, hwaribland Qipser's från Ungern *).

l) Kliniska institutet och Läns-Lazarettet.

Universitetet hade ännu nära 100 år efter sitt stiftande icke någon sjukinrättning **). Men då en sådan icke allenast war i hög grad behöflig för akademiens sjukwård utan jemwäl för medicinens studium, fann konsistorium sig böra med allwar påtänka anläggande af ett nosocomium eller sjukhus, i synnerhet sedan det 1756 fått wården om Råby själabodar och Hunnerupsmarken för underhållande af en sjukinrättning och fattigförsörjning. Konsistorium önskade också 1765 anordna ett sådant nosocomium i en gammal byggnad på den akademien tillhöriga så kallade Munckska tomten wid hörnet af Paradis- och Bredgatan. Men på tillstyrkan af kanslern C. G. Löwenhjelm, som fann att akademien icke skulle förmå med egna medel underhålla en dylik inrättning, utfärdade konsistorium en uppmaning till länets inwånare att göra sammanskott för detta gagneliga ändamål. Till följe häraf blefwo sammanträden åren 1766 och 1767 med fullmäktige af alla stånden hållne i Malmö, der beslut fattades att i Lund

*) I sammanhang med omnämnandet af mineral-samlingen förtjenar anföras att en paleontologisk samling af största betydenhet, mätande sig med de förnämsta europeiska, eges af docenten d:r N. P. Angelin härstädes.

**) Om de i katolska tiden härwarande twenne ansenliga sjukinrättningar S:t Jörgens hospital eller Speteleklostet och Helgeandshuset se ofwan sid. 62 och 66.

anlägga ett länslazarett. Länets egendomsherrar och andra förmögnare inwånare gjorde för detta ändamål betydliga sammanskott; akademien bidrog med Hunnerups markens afkastning och upplät Munckska gården till sjuklokal. Detta sjukhus innehöll till en början blott twå sängar och öppnades 1768, efter föregången större reparation af byggnaden. Hela Munckska tomten med dithörande åbyggnad afträddes 1785 till länslazarettets disposition, så länge detsamma qwarblef i Lund. Slutligen, då den så kallade Stallmästargården *), hwaruti akademien hade del, 1788 inköptes för lazarettets räkning, återlemnades Munckska tomten, som sammanslogs med botaniska trädgården. Lazarettet flyttades till sin nya lokal 1792, sedan densamma, som war mycket förfallen, för att kunna begagnas till sitt åsyftade ändamål, undergått en genomgripande förbättring. År 1806 hade denna sjukinrättning 12 fria sjuksängar; trenne år derefter kunde densamma endast emottaga och underhålla 8 sjuka personer i sender. Men kort derefter började den att i betydlig mån förkofra sig. För medicinens studium inrättades 1812 ett kliniskt institut,

---

*) Man sträfwade i medlet af förlidna århundrade mycket med en ridskolas anläggande i Lund på den plats, som sedermera intagits af läns-lazarettet. Rikets ständer hade till uppbyggande af en sådan anslagit 10000 daler silfwermynt och dertill ytterligare bewiljat 6000. Denna inrättning skulle enligt fastställd ritning 1748 bestå af en stallmästarbyggnad samt en stallbyggnad och ett ridhus, af hwilka den förra borde förläggas i rak linie med Lundagård och orangeribyggnaden, 200 fot från Paradisgatan, de sednare borde bilda flyglar mot hwarandra. Stallmästarbyggnaden uppfördes 1750—52 och kostade i följd af okloka arrangementer 7104 daler utöfwer förenämnda anslag — hwilka akademien förskjutit — utan att dock någonsin hinna att blifwa inredd eller begagnad för ändamålet, sedan hela företaget af brist på medel måst hwila. Slutligen, efter 40 års bråkande med detsamma, blef det helt och hållet uppgifwet och det emedlertid redan förfallna stallmästarehuset 1788 för kronans räkning försåldt på öppen auktion, då det för lazarettets räkning inropades mot 332 r:dr 32 sk. specie. Detta hus är den nu så kallade gamla lazarettsbyggnaden. Se widare rörande ridskole-förslaget Brunius, Beskrifning om Lunds Domkyrka, sid. 366—68.

som med lazarettet införlifwades. Lazarettsdirektionen erhöll af akademiens kansler 1821 tillstånd att i Paradislyckans sydwestra hörn uppföra ett kok- och förlossnings-hus, hwilket enligt entreprenad kostade 5000 r:dr b:ko och afsynades 1822. Samma år fick direktionen tillåtelse att i Paradislyckans sydöstra hörn bygga ett kurhus, som enligt enterprenad kostade 7000 r:dr b:ko och afsynades 1824. Emellan dessa båda hus, begge af twå wåningars höjd, uppfördes twenne enwånings-flyglar, af hwilka den westra tillkom 1827 och kostade 1000 r:dr b:ko samt den östra 1829 med en kostnad af 1500 r:dr s. m; desamma innehålla celler och waktmästarrum samt brygghus och likrum. Alla dessa byggnader, samtligen bestående af tegelsten, sträcka sig jemte Paradisgatan. Tjugo år sednare påkallade det alltjemt stigande förtroendet inrättningens betydliga ytterligare utwidgande och en nybyggnad grundlades 1848 såsom flygel till gamla huset, från deß westra gafwelmur, men 10 fot bredare och nära dubbelt längre samt mer än dubbelt högre än detsamma. Denna flygel, hwilken 1850 fullbordades, består af tegelsten, är utwändigt 120 fot lång 50 bred och ifrån sockeln till taklisten 42 hög och innehåller tre wåningar. En dörröppning på midten af södra långsidan inleder till en rymlig förstuga, som genomgår alla wåningarna, af hwilka den första har fjorton mindre sjukrum och den andra liksom den tredje fyra stora sjuksalar och i midten ett rum för sjukskötерskor. En bred korridor sträcker sig längsigenom hwarje wåning. Kostnaden för denna flygel, som blifwit uppförd efter öfwerste-löjtnant C. G. Beyers ritning och under hans ledning, har uppgått till öfwer 30,000 r:dr b:ko. Kommer hufwudbyggnaden och en flygel på östra sidan att uppföras i samma skala, så skall det hela komma att kosta öfwer 100,000 r:dr b:ko. Sådana tillbyggnader torde framdeles blifwa både nödwändiga och möjliga, då det så ansenligt på sednare tid ökade utrymmet dock icke förslår för alla som söka wård. Läns-lazarettet, som 1768 höll 2 och efter ett halft sekels förlopp blott 8 sängar, har nu 154, hwilka ständigt äro upptagne. Enligt sednaste revisionsberättelse för 1857 utgjorde antalet af de å lazarettets särskilda

inrättningar under loppet af året wårdade patienter 1001 personer. Det allmänna förtroende lazarettet rättwist åtnjuter har beredt detsamma utom de wanliga bidragen wackra sammanskott och flera icke obetydliga testamenten, hwarjemte rikets ständer wid 1854 års riksdag bewiljade ett anslag af 10,000 r:dr b:ko. — Förste Lazarettsläkare är professor A. S. Bruzelius, under hwars mångåriga nitiska och insigtsfulla sjukwård denna stora wälgörenhetsanstalt hufwudsakligen hunnit sin närwarande betydenhet *).

Akademiska Föreningen.

Akademiska Föreningen stiftades d. 1 Dec. 1830 för att tillwägabringa ett närmare samband emellan de akademiske lärarne och studenterne och emellan desse sednare inbördes. Allmänhetens wälwilja anlitades icke förgäfwes och företaget fann i universitetets dåwarande kansler, kronprins Oscar, sin werksammaste och frikostigaste befordrare, som strax skänkte den furstliga gåfwan af 1000 r:dr b:ko och sedan årligen äfwen såsom konung lemnade ett bidrag af 200 r:dr s. m. eller under loppet af 28 år 5600 r:dr b:ko. I det kanslersbref, hwarmed han under den 28 Febr. 1831 gaf sin stadfästelse å stadgarne för den ingångna nya föreningen, yttrar han: "Slutligen och då merberörde förening genom det dagliga umgänge, hwartill den emellan akademiens lärare och den studerande ungdomen lemnar tillfälle, synes mig böra undanrödja ett länge kändt wäsendtligt hinder för universitetets fullständigare werksamhet såsom wetenskaplig och moralisk bild-

*) I Brunii anförda arbete sid. 545—52, hwarur ofwanstående är utdrag, kan utförligare läsas om detta ämne. — Medan lazarettet är på talet må stadens eget nyligen med en kostnad af 10000 r:dr b:ko uppförda sjukhus icke förgätas. Detsamma afser förnämligast behofwet under rådande epidemier; men är icke ännu alldeles färdigt till inredningen. Det består af tegelsten, har 2 wåningar och innehåller jemte några smärre rum 3 stora sjuksalar och kan rymma minst 30 sängar. Huset är för sitt ändamål ganska beqwämligt och bygdt med soliditet.

ningsanstalt, will jag härmed ej allenast förklara min synnerliga erkänsla för deras berömwärda nit, som till denna inrättnings grundläggande medwerkat, utan äfwen tillika hafwa deß widare utweckling och förkofran consistorium på det ömmaste anbefalld uti allt hwad som kan bero på den akademiska styrelsens wälwilja och omwårdnad". Denna rekommendation af den nu bortgångne ädle furste, hwars minne alltid kommer att lefwa kärt och wördadt wid det Carolinska lärosätet, skall, likasom den hittils warit fruktbringande, utan twifwel äfwen för framtiden blifwa gällande och förhindra någon sympatiernes kyla hos de äldre att störande inwerka på den wackra inrättningens wälbefinnande. Sedan föreningen hunnit sitt sextonde år började den gamla stugan kännas för trång och man längtade att få utbyta det knappa utrymme, med hwilket man hittils, i ett litet twåwånings korswerkshus wid Sandgatan, måst låta sig nöja, mot rymligare salar, som på en gång kunde omfatta hela den akademiska kretsen. Med ytterligare understöd af allmänhetens wälwillighet, med ökade terminliga bidrag af föreningens ledamöter samt med inkomsterna af societetsspektakler, konserter m. m. greps werket an och den 1 Maj 1848 lades grunden till en nybyggnad nära på midten af föreningens stora tomt. Denna byggnad uppfördes efter ritning af en elev af Brunius, sjelf medlem af föreningen, studeranden H. J. Strömberg *), som med detta byggnadsföretag gjorde sin debut såsom arkitekt. Byggnaden, bestående af tegelsten med fogstrykning, är utförd i medeltidsstil med fri behändling så att rund- och spetsbågsstilen på ett lyckligt sätt äro blandade med hwarandra. Trenne år efter grundläggningen war huset färdigt. Det utgöres af en qwadrat, som åt wester har en hufwudbyggnad, åt söder liksom åt norr en flygel och åt öster uthus; hwarje hörn intages af ett fyrkantigt torn med tinnar och 5 wåningars höjd. Hufwudbyggnaden har trenne fönsterrader öfwer hwarandra och flyglarne fyra å yttre långsidorne men tre å inre med luttak och wat-

*) Numera stadsarkitekt i Göteborg.

tenfall åt gårdssidan. I norr och söder har huset en sträckning af 74 alnar samt i öster och wester af 56 $^{1}/_{2}$ aln. Genom sitt isolerade läge och prydliga utseende gör det en imponerande werkan på åskådaren. Brunius fäller *) om detsamma, efter att hafwa gjort några anmärkningar rörande anordningen, följande omdöme: "Det gläder oß emellertid, att detta hus blifwit sådant, att det ej allenast tåler jemförelse med andra lika stora hus utan jemwäl i storartad hållning öfwerträffar de fleste, som i sednare tider uppstått inom Skandinavien". Huset inwigdes den 14 Maj 1851 med mycken högtidlighet. Byggnadskostnaden uppgick till omkring 37,333 r:dr 16 sk. b:ko och inredningen till wid paß 22,666 r:dr 32 sk., så att det hela kostat 60,000 r:dr b:ko, för hwilken summas utgörande, utom de ofwannämnda tillgångarne, 500 obligationer utfärdades af föreningens förwaltning, hwardera å 100 r:dr b:ko med derå utfäst 5 proc. renta, hwilka obligationer utan swårighet funno afnämare **): ett ytterligare bewis på den wälwilja och det förtroende, man bland allmänheten egnade företaget.

Det förnämsta rummet i detta hus är festsalen, som genomgår hufwudbyggnadens twenne öfre wåningar, är 100 fot lång, 46 bred och 26 hög samt omgifwes på trenne sidor af gallerier uppburne af pelarrader. Salen sammanhänger med 8 mindre rum; deß tak i tyst stil med facetter är owanligt. I hufwudbyggnadens nedre wåning ligger en mindre sal, det så kallade societetsrummet, der de wanliga sammankomsterna hållas, och till hwilken twenne mindre rum höra, af hwilka det ena är lokal för ett bibliotek af mestadels historiskt och belletristiskt innehåll. I samma wåning finnas twenne matsalar samt spiswärdens egna rum. 34 rum i flyglarne och tornen uthyras åt studerande och åtskilliga nationsbibliotek (bland hwilka i synnerhet det skånska icke är obetydligt).

Akad. Föreningen fördelas i trenne hufwudafdelningar:

---

*) Beskrifn. om Lunds Domkyrka, sid. 562.

**) Mamsell Jenny Lind, numera fru Lind-Goldschmidt tog ensam 100 af dessa obligationer.

den sociala, som under lästerminerna hwarje wecka anställer större sammankomster, der instrumental-musik, sång, samt deklamatoriska och oratoriska öfningar förekomma, äfwensom sceniska framställningar från en anskaffad mindre teater; Athenæum, som i sin lokal uti södra flygelns andra wåning tillhandahåller de flesta swenska tidningar och journaler och ett urwal af utländska, och slutligen Convictorium, som affer att till billigt pris lemna de studerande en sund och god kroppslig spis.

Akademiska föreningen har mäktigt bidragit till att sprida trefnad åt studiernas hwilostunder och förädla den fordom ofta något råa tonen i det akademiska lifwet. Alltefter som den hinner arbeta upp sig till ekonomiskt oberoende skall den utweckla flera sidor af nyttig werksamhet. Så t. ex. är det meningen att när en sådan ställning wunnits alla de rum, som nu i föreningens hus uthyras, skola kostnadsfritt upplåtas åt behöfwande studerande äfwensom att åt ett större antal sådane bereda fri spisning wid Convictorii bord. Med säkra steg går inrättningen detta oberoende till mötes. Årligen infrias en ny wexel bland de flere, hwilka med ungdomlig dristighet, utan egna tillgångar, drogos endast på det fasta hoppet att en förening af denna beskaffenhet, en gång grundlagd, skulle snart samla krafter för en löftesrik framtid. Men akademiska föreningen har ocksä haft den lyckan att oafbrutet wid ledningen af sina angelägenheter ega män, som med ihärdighet och tålamod förstått att bekämpa företagets swårigheter i deß början och icke mißtröstat om republiken när understundom äfwen sedermera i följd af sammanträffande förhållanden utsigterna warit temligen mörka.

Katedral-Skolan.

Lunds skola är wäl den äldsta i Norden, då hon inrättades af konung Knut den Helige wid samma tillfälle år 1085 då han stiftade kapitlet, med hwilket denna underwisningsanstalt förenades. Likasom kapitlet fick skolan sedermera genom enskildas bidrag betydliga underhållsgods, hwilka wid

reformationen indrogos, men kort derefter ersattes med någon kronotionde. När sedan universitetet till indelningswerkets förmån måste afträda sina talrika kapitelgods, togs till ersättning derför nämnda kronotionde från skolan, som genom denna förlust nedsjönk i wanmakt, på samma gång universitetet föga hjelptes med ett jemförelsewis så ringa ersättningsbelopp. Äfwen skolans uråldriga lokal, westerifrån helt nära domkyrkan, blef upplåten till begagnande af akademien, som 1763 lät med mycken kostnad grundligen reparera den förfallna byggnaden och modernisera den samt inreda densamma till kemiskt laboratorium m. m., för hwilket bruk den qwarstod ända till 1842, då den wid platsens planerande nedbröts. Skolan hade emedlertid blifwit flyttad till det gamla domkyrkan tillhöriga söder om densamma belägna hus, som sedermera förwandlats till stadens wågbod, der hon, ehuru utgörande blott en triwialskola med en rektor och en kollega, drogs med stor trångboddhet och små omständigheter ända till 1836. Genom kongl. bref af den 9 Dec. nämnda år kom Lunds gamla skola åter till heders, i det hon upphöjdes till katedralskola, med twå hufwudafdelningar, rektor, vice rektor, 3 adjunkter, 6 kolleger, 3 extraordinarie lärare, utom serskilde sådane i gymnastik, teckning och koralsång, alla med goda löneförmåner i jemförelse med de förflutna tiderna. I sammanhang med denna förändring inköptes till ny lokal åt den sålunda utwidgade skolan för 13,333 r:dr 16 sk. b:ko den gård konung Carl XII under sitt wistande i Lund bebodde (se ofwan sid. 70—71); som för sitt nya ändamål af biskop W. Faxe inwigdes den 18 Nov. 1837. I anledning af det alltjemt stigande lärjunge-antalet, hwilket de sednaste åren öfwerskridit 300, hafwa betydliga tillökningar å lokalen efterhand måst anordnas, så att 2:ne ansenliga twåwåningshus tillkommit och sjelfwa hufwudbyggnaden undergått en total reparation och förändring i inredningen, för hwilket allt, inberäknad en ny gymnastikbyggnad, kostnaderna uppgått till närmare 70,000 r:dr r:mt. Katedralskolan är i sitt närwarande skick en mönster-anläggning i sitt slag och hennes rymliga tomt tillåter ännu betydlig ytterligare utwidgning. Ge-

nom den nya under innewarande år utfärdade skolordningen har äfwen skollärarnes wilkor än widare förbättrats och deras antal blifwit bestämdt på följande sätt: 1 rektor, 7 lektorer, 12 adjunkter, 1 lärare i gymnastik, 1 i teckning samt 1 i musik och sång.

Några slutliga statistiska och ekonomiska uppgifter.

Lund hörer till tredje klassens städer och ordningsnummern wid riksdagarne är 22. Stadens areal utgör 180 tunnland, deß längd 4680 fot, bredd 3180; hus och gårdar äro fördelade på 336 tomter med dertill hörande 2024 tunnland jord, beräknade till nära 36 mantal. Stadens odlingsbara utjord eller så kallade fäladsmark, utgörande nära hälften af nyßnämnda ägorymd, blef 1797 af stadens inwånare på allmän rådstuga delad i lotter, hwilka åtfölja de numrerade husen och tomterna och ej få derifrån skiljas. En sådan lott utgör 2 $^1/_2$ tunneland och får fritt disponeras mot den högst obetydliga årliga afgiften af 23 sk. b:ko för tunnlandet till stadskassan. Konungens befallningshafwande stadfästade med stor kortsynthet denna obetänkta delning, som följande år också wann förmyndare-regeringens stadfästelse, och hwarigenom allmän egendom förwandlades till enskild. Staden har många gånger haft orsak att ångra detta enfaldiga beslut och skall äfwen framdeles hafwa rik anledning att så göra. Hwilken god inkomstkälla för sina kommunala behof skulle icke staden haft i denna fäladsmark om den blifwit utarrenderad i farmer, i stället att den nu blott föranleder en jordbrukshandtering i smått, som är menlig för stadens förkofran och ofta slutar med att blott öka fattigpersonalen.

Lund är hufwudsätet för åtskillige för skånska provinsen allmännyttige inrättningar och penningwerk. Skånska Hypoteksföreningen är här förlagd och köpte förlidet år egen lokal wid Lilla Torg för en summa af 85,000 r:dr r:mt. Föreningen har tillwuxit med synnerlig hastighet, så att delegarnes antal, som 1855 utgjorde 1660, wid slutet af sednaste räkenskaps-året 1857 utgjorde 2214, hwaraf 1418 efter

taxeringswärde, uppgående till 17,034,554 r:dr r:mt med belåningsrätt 8,442,300 r:dr; samt 796 efter särskild wärdering, uppgående till 10,520,963 r:dr och bewiljad lånerätt 4,612,600 r:dr; utgörande sålunda sammanräknade belåningsrätten 13,054,900 r:dr, ehuru densamma endast är begagnad för 11,919,600 r:dr, som utgör nuwarande lånesumman. Å denna summa äro dock hittills amorterade 1,185,147 r:dr 10 öre; så att föreningens utestående kapitalfordringar nu utgöra 10,734,452 r:dr 90 öre. Föreningens kapitalfond utgjorde, utom den inköpta fastighetens wärde, 100,000 r:dr allt r:mt. — Skånska Brandförsäkrings-inrättningens answarighetssumma utgjorde wid 1858 års slut 11,638,890 r:dr 32 sk. b:ko, af hwilken summa 1,896,862 r:dr 24 sk. b:ko för delegare i Lund. Wid samma tid utgjorde inrättningens kapitalfond 1,135,575 r:dr 46 sk. b:ko. — Skånska Städernes Brandstodsförening till försäkring af lösegendom (grundad 1854) häftade wid slutet af 1858 för en answarighetssumma af 6,350,790 r:dr r:mt, af hwilken summa 1,504,440 belöpte sig på delegare i Lund. Föreningens tillgångar utgjorde wid samma tid 29,453 r:dr 13 öre. — Filialbankens i Lund, med en grundfond af 1 million r:dr r:mt, sammanlagda omsättning uppgick under loppet af 1858 till 13,861,877 r:dr 21 öre r:mt; deß behållning till 34,517 r:dr 18 öre r:mt.

Lunds Sparbank hade wid slutet af år 1857, det år för hwilket revisionsberättelse sednast blifwit genom trycket meddelad, en answarighetssumma af 1,457,330 r:dr 41 öre r:mt, samt egde då en egen fond af 81,347 r:dr 41 öre, oberäknadt serskildt donerade fonder till belopp 5,917 r:dr 44 öre r:mt. Insättarnes antal, så widt detta kan beräknas efter de utelöpande kontraböckerne, utgjorde icke mindre än 9,562.

Utgifterne för fattigförsörjningen uppgingo sistlidne år till 11,400 r:dr r:mt. Staden har 4 fattighus, af hwilka 2:ne Torslowska och Flormanska, äro stiftelser af enskilda personer. Deßutom finnas flera andra enskilda wälgörenhetsstiftelser, bland hwilka de betydligaste äro: **von Gröningerska**, till förmån för fattiga enkor och ogifta fruntimmer i Lund,

utgörande ett kapital af 22,500 r:dr r:mt; **Malmroska**, till förmån för 20 fattiga borgare-enkor i Lund, ursprungligen med ett kapital af 16,666 r:dr 67 öre r:mt, hwilket genom besparingar nu blifwit ökadt till 17,705 r:dr 58 öre s. m:t.

Hwad folkmängden beträffar hade Lund år 1720 endast 680 mantalsskrifne inwånare, 1743 uppgingo de till 1,034, 1782 till 1035, 1795 utgjorde folkmängden 2822 personer, 1825 3968 och 1855 7695 personer, hwilket utgör en ökning på 60 år af 172 $^{6}/_{10}$ proc., den största som på nämnda tid inträffat i någon swensk stad. Sednaste mantalsskrifning wisar ett inwånareantal af 8385 personer, studentkorpsen inberäknad, af hwilka 4055 mankön, 4330 qwinkön.

Rättelser och tillägg.

Sid. 127 rad. 11 nedifrån står att prof. Ahlmans gåfwa utgjorde 4200 r:dr b:ko, men bör wara 6866 r:dr 32 sk. b:ko.

Samma sida rad. 7 nedifrån uppgifwes Hermanssonska kapitalet wara 2140 r:dr b:ko, men utgör 2255 r:dr 32 sk. b:ko.

Sid. 134 rad. 13 nedifrån tillägges i fråga om den 1851 inköpta stora samlingen af nordiska antiquiteter: att den innehåller typerna för prof. Nilssons bekanta arbete "Den skandinaviska Nordens Ur-inwånare".

Lund.

Öfwersigt af Stadens historia och öfriga märkwärdigheter.

Af

E. W. Berling.

Tillägg:

Lund 1859—1868.

Med en i koppar graverad karta
och en litografi.

Lund,
tryckt uti Berlingska Boktryckeriet,
1868.

Förord.

Då den öfwersigt af Lunds historia och öfriga märkwärdigheter som utgafs 1859 haft förmånen att blifwa med bifall emottagen af allmänheten och lyckats i icke ringa grad uppfylla det dermed åsyftade ändamål, men samhället sedan den tiden gjort stora framsteg i widare utweckling och en mängd nya föremål tillkommit, som förtjena uppmärksammas; så har undertecknad trott att ett tillägg icke skulle wara owälkommet, som upptog det wäsentligaste af de förflutna nio årens memorabilier och sålunda kompletterar handboken ända intill det förestående jubileet, från hwilket liksom en ny tideräkning är för Lund att börja. Bland hithörande märkwärdigheter intages ett framstående rum af den twist, som i flera år förhindrat fullbordandet af domkyrkans restauration. Åt densamma har derföre egnats en utförligare framställning, grundad på namngifna offentliga handlingar. Äfwen de flera nyanlagda institutionerna hafwa beskrifwits med större fullständighet efter af institutionsförståndarne benäget meddelade uppgifter. Detta tillägg åtföljes af en karta som redan någon tid särskild warit tillgänglig i bokhandeln enär den graverades för förewarande skrift, hwilken först war ämnad att utkomma till firande af 200:årsdagen af universitetets fundationsbref i Dec. 1866, men hwars utgifwande uppskjutits tills nu. Från samma tid förskrifwer sig äfwen den åtföljande litografien, framställande domkyrkan från sydöstra sidan, der den wackra korrundeln och den af prof. Brunius mästerligt ombyggda södra korsarmen utgöra hufwudpartierna.

Lund d. 21 Maj 1868.

Författaren.

Innehållsförteckning.

Lund

1859—1868.

"Tre gånger tre af de wexlande år" — —

"Lunden i Skåne" *) har under loppet af de sednaste åren i många hänseenden widare utweckl at sig och med åtskilliga wackra inrättningar och anläggningar blifwit beprydd. Sålunda har Universitetet genom statsanslag erhållit nytt kemiskt laboratorium, nytt astronomiskt observatorium och ny botanisk trädgård; Katedralskolan medelst egen byggnadsfond och bidrag af statsmedel ansenligen blifwit utwidgad; Läns-lazarettet genom anslag af landstinget i en storartad nybyggnad erhållit ett betydligt ökadt utrymme; Folkskole-lärare-seminarium genom enskild mans donation och understöd af allmänna medel kommit i besittning af sin egen prydligt bebyggda och med rymlig trädgårdsplan omgifna lokal. Sjelf har staden bekostat flera företag till gagn för det allmänna och befordrande af detsammas trefnad och wälbefinnande. Deribland äro att räkna: ett med synnerlig omsorg utfördt gaswerk, anlagdt 1863 **); en omfattande dränering, förmedelst den wattensjuka jordmonen särdeles i sanitärt hänseende behöflig, werkstäld under loppet af åren 1865 och 1866 å stadens samtliga gator och flesta offentliga platsar ***); en ny folkskola med

*) Stadens benämning i universitetets fundationsbref af den 19 Dec. 1666.

**) Med en kostnad af 128,817 r:dr 66 öre.

***) Detta betydliga arbete kostade omkring 24,100 r:dr och, inberäknade den i sammanhang dermed anlagda murade bassin wid södra

utrymme för 400 barn af begge könen *); en ny slöjdskola för 100 flickor, anlagd 1865; utwidgning och förbättring af förut befintliga barnskolor; utwidgning af fattigwårds-inrättningen. Åtskilliga nyttiga anstalter hafwa tillkommit genom enskildes gåfwor och handräckning, såsom ett stadsbibliotek, ett hjelpkontor, ett barnhem m. m. En wälgörenhets-inrättning af mera speciellt ändamål — ett institut för döfstumma — kommer enligt beslut af begge de skånska länens landsting, att ofördröjligen anläggas wid staden, som dertill kostnadsfritt upplåtit lämplig plats **).

Ombygganddet och moderniserandet af det gamla Lund har under de sednare åren fortgått. De gammaldags krokiga och smala gränderna rakna mer och mer och widga sig på bredden. Öfwerallt ser man nybyggnader och flera gator, som för icke så länge sedan företedde blott enstaka boningar, men för öfrigt

tullen (1,800 r:dr) samt de utanför staden liggande stensatta afloppsrännorna, i allt omkring 27,100 r:dr. — Wid de widlyftiga gräfningar, som i twenne omgångar på olika linier egde rum så wäl för den till dräneringen som för den till gaswerket hörande rörläggningen (från 5 till 8 fots djup för den förra, från 3 till 5 fots för den sednare) gafs ett sällan inträffande tillfälle att bemärka de talrika minnesmärken efter det gamla Lund, hwilka jorden under det nya gömmer i sitt sköte, bestående af grundwalar af större och mindre utsträckning, fragmenter af murar och andra byggnadsqwarlefwor, till och med fordna gatläggningar från särskilda tider, i skiljda lager öfwer hwarandra. Märkligt att icke något betydligare fynd af andra saker gjordes, hwad dock till en del torde kunna förklaras af det ringa djup, till hwilket gräfningarne inskränkte sig, och hwilket skulle erfordrat dubbelt mått för att hinna ned till lemningarne från de aflägsnare århundraderna af Lunds wälmaktsdagar (se noten till sid. 50 i det föregående af denna skrift).

*) Tomt wid Lilla Råbysträtet inköpt och bebyggd förlidet år. Skolan anses kunna träda i werksamhet under innewarande år.

**) Utanför östra tullen. Den anslagna summan för byggnadens uppförande och inredning samt möjligen behöflig wattenledning utgör 149,394 r:dr 14 öre. Densamma fördelas på Malmöhus och Christianstads län i förhållande till hwarderas folkmängd. Byggnadsarbetet kommer att påbörjas nästa år och bör wara fullbordadt under loppet af sommaren 1871.

omgåfwos af gärdesgårdar eller trädgårdsplank, hafwa nu fullständiga husrader. Det är i synnerhet uti den i jernbanans närhet belägna del af staden denna förwandling gjort sig märkbar, emedan der, innan nämnda bana tillkom, all widare utweckling hade stadnat i wäxten. Liksom påwerkad af ångans drifwande kraft har den med ens skjutit fart och stadsdelens hela utseende blifwit förändradt. Huru oigenkännlig har ej t. ex. den nu tätt bebyggda och nästan reguliera Bytaregatan blifwit, hwilken för några få år tillbaka, saknande stenläggning och derföre tidtals ofarbar för fotgängare, krumbugtade sig fram emellan de å ömse sidor befintliga trädgårdarnes omhägnader, blott afbrutna af ett enda litet hus (det s. k. "fyrkappa"). I denna trakt ha jemwäl 2:ne nya gator uppstått, Bangatan och Nygatan, den förra framgående emellan bangården och jernwägshotellet på den plats, som förut upptogs af en sank ängsmark (det s. k. "klosterkärr"), om wintern ett flitigt besökt förlustelseställe för stadens skridskoåkande ungdom. Nygatan leder från det på den sednaste tiden prydligt anordnade Bantorget till Swanegatan och stadens södra delar äfwensom till den wackra wallpromenaden.

Sedan domkapitlets gamla wid Sandgatan belägna arkiv- och sessionshus 1862 blifwit försåldt och bortflyttadt samt Domkyrkan sistlidna höst inlöst och nyligen låtit nedbryta den nära intill i söder liggande åldriga byggnad, som en lång tid warit lokal för domskolan och sednast disponerats af den der bredwid förlagda stadswågens innehafware, har den fria platsen omkring Katedralen blifwit ytterligare upprymd. Så när hade deß norra del strax efter det den wunnits i sin helhet åter blifwit söndersdelad för olämpligt ändamål, i det domkyrkorådet gjorde hemställan till drätselkammaren om en gatas anläggande der twärsöfwer emellan Stora Kyrkogatan och Sandgatan. Drätselkammaren afböjde då förslaget emedan stadskassan för tillfället af andra utgifter war förhindrad att åtaga sig den för en sådan anläggning beräknade kostnaden, men fråga har sedermera förewarit hos stadsfullmäktige rörande önskwärdheten af en körbana i nämnda riktning. Dock har det lyckligtwis stadnat wid önskningarne i detta hänseende och, i stället att uppoffra

den lugna gränsplanen emellan kyrkan och universitetet till en bullrande stråkwäg för den allmänna rörelsen, har man gjort den till en länk i den kedja af förskönings, som nu omgifwa Lunds begge nämnda hufwudpunkter. Efter förslag af universitetets d. w. rektor professor Ask beslöts nemligen att med planteringar pryda Lilla torg, Krafts torg, Tegnérsplatsen och de öppna platsarne omkring Domkyrkan. Werket greps utan dröjsmål an förlidna år med Lilla torg och den nyßberörda platsen norr om kyrkan, å hwilka macadamiserade gångar, gräsmattor, blomsterrabatter, träd- och buskgrupper blifwit anbragte. Jemwäl har Kraftstorg fått en inhägnad prydlig plantering i oval form. Innewarande år kompletteras dessa anläggningar med södra kyrkoplatsens anordnande i likhet med den norra, hwarjemte statyen å Tegnérsplatsen erhåller en infattning af blommor och buskwexter, men platsen förblifwer i öfrigt fri, såsom behöflig till begagnande af studentkorpsen wid festliga tillfällen. Medelst hela denna anordning har den förskönning af det inre af Lund, som för 3:ne decennier sedan började med tillwägabringande af de nu så smakfullt anwända öppna lokalerna, blifwit förfullständigad på ett sätt, som höjer detta stadsparti till rang bland de wackrare i sitt slag man kan få se. S:t Laurentii 700:åriga tempel står nu på en blomstergård frigjordt från skymmande skräpbyggnader*). Lundagård har å tre sidor fått en fortsättning (Tegnérsplatsen tagen med i räkningen)

*) Det har anmärkts, att också den forntida till musiksal nu anwända byggnaden sydost om Domkyrkan borde raseras för widgande af utsigten till denna sednare. Men denna byggnad förswarar sitt bibehållande på grund af ett i flera hänseenden med densamma förknippadt intresse, såsom en af de högst få ofwan jord qwarstående monumenterna från fordomtima, såsom en erinring om Lunds äldsta kloster, såsom universitetets wagga, såsom swenska gymnastikens första skådeplats. Den undanskymmer dessutom icke utsigten till kyrkan från annat håll än från den bakom liggande smala gränden med sina mindre hus, hwilka genom den ifrågawarande byggnadens undanrödjande skulle komma att framstå på taflan, hwarmed mera förlorades än wanns, då nämnda byggnad icke är till sitt omfång oansenlig, är sedan restaurationen på 1840:talet i godt skick och imponerar genom sin prydliga petsbågsstil.

och torde äfwen på den fjerde, i norr, ha att framdeles wänta en sådan genom gamla botaniska trädgårdens upplåtande till allmän promenadplats. Hwar finnas akademiska lärosalar, som fästat sina bopålar på en genom treflig belägenhet mera inbjudande plats än denna i skaldernas sånger så ofta firade *) Lundagård, denna minnets ärewördiga helgedom, till hwars rika innehåll åtta århundraden hafwa skattat sina bidrag så wäl från statens som kyrkans och wetenskapens områden **)?

Lund gör skäl för sitt namn, warande i sjelfwa werket i sin sommarfägring med sina flera wackra planteringar och wäl

---

*) Det heter t. ex. i "Helsningssång från Lundagård" till Upsalas och Christianias studenter wid det stora studentmötet midsommaren 1845:

Här, I bröder, är det rätta stället
För wårt handslag, fast som sjelfwa fjellet,
Här wi bo, här är wår högtidssal;
Wåren smyckar den med egna händer
Hwarje gång han hit tillbakawänder
Från den södra jord, från Tempes dal.

Himlens windar flyga fritt härinne,
Blåsa dammet bort — från håg och sinne,
Friskt är luften, som wår egen själ,
Grönt är taket — wåren så det målar —
Och derofwan och igenom strålar
Himlabågen. — Bo wi icke wäl?

**) Bland den långa raden af historiska minnen, som anknyta sig till Lund och Lundagård, strålar med största glans Carl den Tolftes. Man förbereder wid denna tid, 150:de året efter hjeltekonungens död, uppresandet af hans bildstod i hufwudstaden, men är i mycken willrådighet om en passande plats. Lund, den enda stad i landet som skulle kunna konkurrera om rätt att ega ett sådant monument, skulle dertill utan twekan kunna anwisa ett särdeles lämpligt ställe, Lilla torgs nybildade blomsterplan. Der, bredwid det Carolinska lärosätet der tolfte Carl så gerna wid lediga stunder lyßnade till lärdomens öfningar, bredwid Lundagård, der hans Caroliners prof i krigisk lek förskaffade honom så mången glad förströelse, skulle utan twifwel hans staty stå på berättigad grund och tillika i den gentemot befintliga Esaiasstoden — skaldens som så hänförande besjungit just kung Carl och "den gamla Carolinska tiden" — finna sitt wärdigaste motstycke. En bättre symmetri än den Sweakonungens och Sweaskaldens bildstoder på hwar sin sida om Lundagård erbjöde, skulle swårligen kunna åstadkommas.

underhållna offentliga promenader samt talrika enskilda trädgårdar, en angenäm lund. Dessa sistnämnda hafwa wisserligen glesnat i det inre af staden, der den ena efter den andra inkräktats till byggnadstomter, men till ersättning har den gördel af lummig grönska, som omsluter stadens yttre delar, blifwit allt tätare och yppigare. I öster der fordom den heliga offerlunden omgaf Odens, Thors och Friggas högar men sedermera åkermannens plog utplånat alla spår så af det ena som det andra, utbreda sig nu den nya begrafningsplatsen, den dertill gränsande parken och nya botaniska trädgården i sammanhängande sträckning. I norr har folkskollärare-seminariets nya trädgårdsanläggning intagit plats å det flacka gärdet emellan Helgonabacken och den omskapade gamla kyrkogården med dit inledande plantering. I söder har det betydliga jordstycket emellan Gyllenkrookska promenaden *), wallen och Swanegatan, förut hufwudsakligen upptaget af ängsmark och potatesland, helt och hållet förwandlats till en lustgård, af hwilken ena delen omgifwer det hit förlagda nya astronomiska observatorium, men den andra och större delen — förut innefattande tomten och lyckan n:r 241 — tillkommit genom omtanka hos ett år 1860 bildadt aktiebolag, som medelst inköp af nämnda tomt förhindrat deß sönderstyckande och wanprydliga byggande och i stället genom åstadkommande derstädes af en trädgårds- och parkanläggning i wäsendtlig mån bidragit till denna trakts af staden förskönning **). Södra wallen, för närmare 50 år sedan upp-

*) Öfwerste-Kammarjunkaren frih. Gyllenkrook, som afled den 18 Maj 1865, testamenterade till staden Lund bland annat 3,000 r:dr med föreskrift att årliga räntan anwändes till $^2/_3$ för underhåll af "Gyllenkrookska alléen" och till $^1/_3$ af monumentet öfwer C. A. Agardh; hwad som i dessa hänseenden icke erfordras må anwändas för stadens förskönande i allmänhet.

**) Förenämnda bolag bildades af 128 aktier, hwardera å 150 r:dr, eller tillsammans 19,200 rdr, hwarjemte frih. Gyllenkrook skänkte 2,000 r:dr. Dessa medel ha anwändts utom till jordinköp och planteringar äfwen till byggnad af trädgårdsmästarebostad (i schweizer-stil), ekonomi-hus och drifhus.

låten till promenadplats *), har först under det sednaste årtiondet erhållit en omsorgsfullare, mot ändamålet swarande anordning, hwilken i förening med det friska läget, närheten till jernwägen och de förenämnda nya anläggningarnes behagliga omgifning gjort den till en af den lustwandrande allmänhetens favoritplatsar. En alléplantering på andra sidan jernwägen fortsätter i förening med gaswerkets trädgård den gröna ramen bort emot westra tullen, der sedan S:t Peders klosters kyrkogård tager wid nedantill garnerad med bangårdens wackra plantering, som med blomster och grönt fägnar den ankommande resandes första blick wid deß inträde i Lund.

Efter att under denna hastiga kringwandring hafwa bemärkt de sednaste nio årens hufwudsakligaste tillgöranden för Lunds nytta och prydnad, skola wi dröja wid ett och annat föremål, som förtjenar att närmare uppmärksammas. Wi bibehålla derwid den ordning, som i det föregående af denna skrift blifwit följd och begynna sålunda med

Domkyrkan.

I motsats till den werksamhet, hwarmed hennes restaurerande under så många föregående år blifwit fortsatt och till den drift, hwarmed fortgången af andra betydande företag inom samhället beforderats, har arbetet wid domkyrkan legat nästan alldeles nere under den här ifrågawarande tiderymden. Orsa-

*) Genom Kongl. bref af 3 April 1821. Akademiska jurisdiktionen hade föregående år ingått till landshöfdinge-embetet med anmälan om behofwet af "en tjenlig promenad för den studerande ungdomen" och föreslagit nämnda wall såsom dertill lämplig, öfwer hwilken framställning landshöfdinge-embetet afgaf ett bifallande utlåtande. Men platsen hade af borgerskapet blifwit såsom löninkomst anslagen åt borgmästaren och ena rådmannen, hwilka protesterade och beswärade sig hos Kongl. Maj:t, som fällde utslag till förmån för den önskade promenaden, dock så, att platsen först skulle efter dåwarande innehafwares afgång och mot wederlag af annat jordstycke till efterträdarne tagas i besittning samt för det afsedda ändamålet icke blott komma den studerande ungdomen, utan stadens innewånare i allmänhet till godo. Man finner häraf hwilken brist på offentliga promenader härstädes den tiden rådde.

ken till detta stillastående är alltför märkwärdig för att icke åt deß framställning egna någon utförlighet.

Efter fullbordandet af södra korsarmens ombyggnad och förseende med nytt takhwalf samt nytt wattentak 1859, nedlade prof. Brunius den befattning han alltsedan 1833 innehaft såsom ledare af domkyrkans byggnadsarbeten, de första åren på Ar. Nyströms wägnar, men sedan på egen hand. Hans framskridna ålder förmådde honom till detta steg, som man måste beklaga, då han, som så förtjenstfullt från början stått i spetsen för det storartade restaurationswerket, också hade watit rätta mannen att på detsamma sätta fulländningens krona. Lyckligtwis har han dock haft tillfälle att såsom ledamot af domkyrkorådet *) äfwen sedermera kunna gå tillhanda med sina mogna

*) Ända till Skånes förening med Swerige och några år derefter bibehölls Capitulum Lundense, som hade styrelsen öfwer Lunds domkyrka och hennes gods. Sedan Lunds akademi efter deß stiftelse inträdt i det forna kapitlets alla rättigheter, blefwo i stället för twenne innehafware af kanonikater, twenne professorer templi tutores eller procuratores, såsom domkyrkans närmaste föreståndare kallades. Men sedan akademien under krigsåren, som följde kort efter deß stiftelse, blifwit upplöst, så inrättades här domkyrkorådet, hwilket hufwudsakligen öfwerensstämde med kommunalstyrelserna wid Skånes öfriga kyrkor. Den teologie professorn, som war kyrkoherde wid domkyrkan och sedermera fick titel af domprost. war ständig ledamot. Twenne professorer woro ombytlige ledamöter, af hwilka den ene ingick under sitt rektorsår och den andre efter ålder i sitt embete. Borgmästaren inträdde såsom beständig ledamot och jemte honom en rådman, som årligen ombyttes Denna sammansättning fortfor från början af sistförflutna sekel ända tills den genom Kongl. stadgan af d. 17 Nov. 1859 blifwit så till wida förändrad, att det nuwarande domkyrkorådet utgöres af församlingens pastor, stadens borgmästare, en deputerad af consistorium academicum, en deputerad af församlingen samt en af landshöfding och biskop utsedd ledamot, de tre sista walda för fem år.

Brunius, först ledamot i domkyrkorådet åtskilliga år i egenskap af rektor och prorektor samt på grund af consist. acad. wal, ingick sedermera i följe af Kongl. brefwet d. 31 Juli 1843 såsom ständig ledamot intill deß denna egenskap upphörde genom bestämmelserna i nyßnämnda Kongl. stadga, hwarefter han genom domkyrkoförsamlingens wal blef ledamot under fem år intill 1 Juli 1865, då genom försam-

insigter och med sin grundliga opposition förhindra antagandet af de wådliga förslager, med hwilka hans efterträdare i arbetsledningen framkommit.

Brunius, som i sin beskrifning om domkyrkan meddelat en omständlig utredning af alla de förbättringar, som blifwit derå werkställda ända från den förstörande eldswådan 1234 till medlet af 1854, har i en särskild utgifwen afhandling redogjort för de wigtiga arbeten, hwilka utförts från sistnämnda tid intill slutet af 1859, hwarjemte han bifogat en återblick på hela sin föregående werksamhet såsom domkyrkans byggmästare *). Han förklarar deruti det sist afslutade arbetet, södra korsarmens ombyggande, hafwa warit det swåraste att gå i land med, det han, ehuru han ett fjerdedels århundrade studerat och med förkärlek utöfwat kyrklig byggnadskonst, funnit wara så högst betänkligt, att han ansett sig böra i det längsta dröja att dermed taga befattning. Man hade blott i Frankrike försökt ett likartadt företag å en uråldrig kyrkobyggnad, som derwid till stor del sammanstörtat. Det gällde att nedtaga och med nya ersätta ett takhwalf med 40 fots spännwidd i hwarje sida och en gafwelmur med 48 fots bredd och 97 fots höjd från grundstenarne till spetsen samt en del af de mycket swaga sidomurarne. Adam van Duren, som i början af 1500:talet restaurerade norra korsarmen, wille ej röra wid den södra, ehuru den redan då war sönderremnad, utan satte i deß sydöstra hörn såsom murstöd en wäldig sträfpelare med spännbåge. Äfwen detta stöd borde nu nedtagas om en ombyggnad af korsarmen skulle bli möjlig och war efter utförandet af en sådan icke blott obehöfligt utan till och med skadligt. Wid rifningen war största försigtighet nödwändig. Om takhwalfwet blifwit först nedtaget, så skulle den sydöstra sträfpelarens grofwa spännbåge inkastat öfra delen af motswarande hörn, då kryptan derunder blifwit förstörd. Om man deremot först welat nedrifwa denna spänn-

---

lingens wal af annan fullmäktig det ledamotskap i domkyrkorådet han så länge och med sådan utmärkelse innehaft upphörde.

*) Berättelse om förbättringar å Lunds Domkyrka under sistförflutna tre årtionden. Af C. G. Brunius. (Med en dubbelpl.) 25 sid. 4:o. Införd i Tidskrift för Byggnadskonst och Ingeniör-Wetenskap årg. 1861.

båge, så skulle genom takhwalfwets inftörtning en större olycka inträffat. Alltså borde en wälberäknad jemkning iakttagas. Man läser med intresse i den nämnda redogörelsen om de förtänksamma mått och steg som för ett sådant tillwägagående widtogos och om detaljerna wid den märkliga ombyggnadens werkställande. Brunius lyckades på det mest tillfredsställande sätt att lösa sitt kinkiga problem och i solidt och prydligt skick åter försätta detta parti af katedralen, mot hwars bristfälligheter i 350 år endast nödhjelpsåtgärder warit anwända *). Det nya takhwalfwet är det största som här blifwit inslaget sedan reformationen. I alla ombyggnadens delar har den ursprungliga anordningen blifwit på det noggrannaste följd, med ledning af de uppmätningar och afteckningar som i stora dimensioner togos före rifningen. Endast i afseende på wattentaket tillät sig Brunius en förändring på egen hand, i det han gaf detsamma lågspetsig form såsom mera öfwerensstämmande med rundbågsstilens anda, i stället att Adam van Duren öfwer hela kyrkan i enlighet med den sednare medeltidens smak anbringat högspetsiga wattentak, hwilka man i förra århundradet gaf den brutna skapnad, hwilken ännu är den rådande å mellanskeppet, norra korsarmen och korbyggnaden. Det lågspetsiga wattentaket har dessutom fördelen att wara minst kostsamt, lättare att bära för murarne och erbjudande minsta windfång i stormwäder. — Den af van Duren uppförda, nu nedbrutna stora sydöstra sträfpelaren war sirad med bilderna af kyrkans trenne patroner i nära full kroppsstorlek. I midten stod Jungfru Maria, hållande det heliga barnet och omgifwen af ett owalt strålsken; till höger sågs S. Laurentius med sitt halster i högra och en penningpung i wenstra handen, och till wenster framtedde Knut den Helige sitt spjut. Bildernas hela hållning röjde den sista medeltiden. Hwardera war å en hel sandstenshäll utarbetad i halfupphöjd ställning. Då de hade konsthistorisk märkwärdighet, blefwo de med warsamhet uttagne ur sträfpelaren och i samma ordning insatta på midten af södra gafwelmurens inre fönster-

---

*) Under loppet af 1700:talet skedde twenne gånger, åren 1735 och 1785, partiella reparationer å södra korsarmen.

bröstning. Under samma bilder, som mycket lidit af wittring och på det warsammaste sätt restaurerades i fullkomligaste likhet med deras ursprungliga hållning, blef å omfattningens bottenstycke följande inskrift med gillande af Kongl. Witterhets-Historie- och Antiquitets-akademien inhuggen: "Denna gafwel- och närmaste sidomurar med hithörande takhwalf ombyggdes 1856—1859, då bilderna af kyrkans skyddshelgon hitflyttades från den samtidigt nedtagna sydöstra stödjepelaren."

I slutet af här anförda redogörelse uppgifwer Brunius de återstående förbättringar, som äro nödwändiga för kyrkans försättande i fullgodt skick, anmärkande att om de, som under hans ledning blifwit å kyrkan utförda, jemföras med de widare behöfliga, wisar sig att de förra fordrat mer omtanka och kostnad än de senare kräfwa. "Nu återstående förbättringar," yttrar han, "låta wäl utföra sig för 100,000 riksdaler, om nemligen ledningen deraf uppdrages åt en sakkunnig och erfaren man, hwilken nitälskar för detta owanliga företags önskwärda fullbordan." Såsom den punkt, hwarmed förbättringen af reparationerna borde taga sin början, nämnes norra korsarmens nordöstra hörn, som till mer än twå tredjedelar lemnats i sitt förfallna skick då van Duren wid paß år 1520 ombyggde öfra hälften af denna korsarms gafwelmur samt en mindre del af östra och något af westra sidomuren tillika med deß takhwalf. Nämnda hörn wisas böra twärsigenom nedtagas och ombyggas för beredande af framtida bestånd. "Men för att rätt lyckas," erinrar Brunius, "måste man wara wäl bewandrad i dylika företag. Fåkunnighet och wårdslöshet kunna lätt wålla takhwalfwets instörtande. Och om en dylik olycka ej inträffar, så kan bristande insigt genom gagnlösa förtimringar medföra stora kostnader. Likwißt är detta arbete ganska enkelt i jemförelse mot dem, som blifwit redan utförda." Gafwelröstet å samma korsarm anmärkes böra ändras från sin wanprydliga brytning till lika fall som det motswarande å södra korsarmen. Widare framhålles nödwändigheten af nytt wattentak å mellanskeppet samt å twär- och korbyggnaden, hwilket anses böra så anordnas som det, hwilket nu betäcker södra korsarmen.

Om norra tornets fyra sträfpelare, som 1824 och 1825 iståndsattes, yttras att de "äro i hög grad förfallna, hwadan en mängd qvaderstycken losznat och några utfallit. Då tornet, som inrymmer stora klockor, har nära 1 fots öfwerlutning åt wester, så är sträfpelarnes ombyggnad ganska angelägen. Ifrågawarande murstöd måste naturligtwis bli sådana som de, hwilka nyligen tillkommit för södra tornets förstärkning. Då det norra tornets blifwande sträfpelare böra, liksom det södras nya, ha 7 fot i framgång, 9 i bredd och 64 i höjd, så behöfwes dertill en stor mängd hård och finhuggen sandsten; ty all den, som finnes i de gamla, har mycket små dimensioner och är till största delen förwittrad. Då nya grundwalar måste med största omsorg läggas för dessa sträfpelare, så fordras wid samma arbete wetenskaplig insigt och lång byggnadswana. Den jordmån, hwarå domkyrkan hwilar, är, såsom Brunius wid mer än en undersökning utrönt, idel torfjord, hwari flere lemningar finnas efter kärrwäxter. Här duger hwarken rustwerk eller pålning, såsom det wisat sig wid undersökning af flere urgamla byggnaders grundwalar. Huru de blifwande grundwalarne böra läggas för att allt framgent ega bestånd, blefwe för widlyftigt att här utreda, och sådant bör dessutom den, som åtager sig ledningen af ett så answarsfullt arbete, wäl förstå; men Brunius anser sig dock böra warna mot anställande af någon mindre kunnig ledare, ty följderna kunna bli högst bedröfliga. Om grundwalarne ej bli fullkomligen fasta, så loszna sträfpelarne från tornmurarne och kunna dymedelst wålla desammas ytterligare utåtsjunkning, hwadan den stora kostnaden förspilles och tornmurarna blottställas för wådligare förswagande."

Äfwenledes anses angeläget, att mellanskeppets westra gafwelmur med sin stora portal och deröfwer ett tredeladt fönster, hwilken i hög grad lidit af wittring, krossning och utåtsjunkning, ombygges, då detta hufwudparti bör återställas i sitt ursprungliga skick och portalen återfå sitt fordna utseende medelst anbringande derå af det dörrfält, som för hundra år sedan borttogs och ersattes med en wanprydlig båge. Det tredelade stora fönstret deröfwer, som är lika högt och bredt med de å

södra och norra korsarmen befintliga, bör jemwäl restaureras i likhet med dem.

Om orgelbyggnaden heter det: "Det är icke fullt tre årtionden sedan kyrkans ganska kostsamma orgelwerk uppfördes i mellanskeppets westligaste qvadrat, hwilken nu måste till hela gafwelmuren ombyggas samt till båda sidomurarne och betydligare del af takhwalfwen förbättras. Det är i sanning en beklaglig företeelse, att ett så dyrbart orgelwerk der uppsattes, innan denna afdelning, som war mycket förfallen, iståndsattes. Men man hade utan begrepp om kyrkans bristfälliga tillstånd många år oaflåtligen yrkat på ett nytt orgelwerks uppförande, och sedan man derför fått enligt underdåniga framställningar och nådiga resolutioner trenne särskilda platser bestämda, blef slutligen en orgelbyggnad företagen på det ställe, hwarest densamma nu står. Brunius hade, då detta arbete företogs, ingen befattning med kyrkan. Det war icke nog, att platsens beskaffenhet till omgifningsmurar och takhwalf ej undersöktes. Läktaren gjordes minst 6 fot högre än den bort wara, och sandstensbeklädnaden å de pilastrar hwilka uppbära mellanskeppets westligaste skiljebåge, blef för inrymmande af fasaden till stor del afhuggen. Fasaden fick ej allenast intaga hela mellanskeppets bredd utan den fick jemwäl nära helt och hållet sträcka sig till nyßberörda skiljebåge. På detta sätt blef all belysning från det stora fönstret i wester tillintetgjord och tonerne blefwo i hög grad hämmade. Wi finna här många mißtag i en enkel sak. Att både läktaren och fasaden borde warit wida lägre, kan enhwar inse, och att stämmorna kunnat wara fåtaligare, lärer ingen sakkunnig bestrida, helst flere deribland högst sällan begagnas. Om strukturen blifwit förlagd å sidorna och bälgarne i ettdera af tornen, liksom i Christinehamns nya kyrka, hade läktaren ej behöft såsom nu inkräkta på mellanskeppet. Tonerna hade ej blifwit såsom nu inspärrade, och en herrlig dager hade kunnat från wester inströmma i det nog dunkla mellanskeppet. Den tid torde ej wara aflägsen, då dessa mißtag måste med betydlig kostnad afhjelpas."

I afseende på tornen, hwilka ursprungligen haft 2:ne öppna gallerier öfwer hwarandra men af van Duren blefwo

förändrade, will Brunius icke föreslå att de skola af huggen sandsten återfå dessa gallerier. Detta arbete skulle medföra en alltför stor kostnad, som kan på ett allmännyttigare sätt anwändas; men deremot anser han att de i sednare tider tillkomne, med kyrkans forntida stil disharmonierande lyktlika betäckningarne, hwilka aldrig warit rätt droppfria och aldrig kunna till följe af felaktig konstruktion blifwa det, böra förswinna och tornen återställas i det skick, med tinnade nischprydda gafwelröston, hwilket de före den fåkunniga moderniseringen hade.

Fem gamla sträfpelare med spännbågar, af hwilka twå finnas wid långbyggnadens södra och tre wid deß norra sida, anses kunna med skicklig iståndsättning några år bibehållas. Dessa murstöd, wid ett föregående tillfälle wårdslöst reparerade, utgöras till största delen af tegelsten och ha en konstruktionswidrig anordning, hwadan de, för att komma i full harmoni med det hela, böra, sedan angelägnare arbeten blifwit werkställda, med det första ombyggas. "Både theoretisk insigt och praktisk wana," anmärker författaren, "erfordras för ledningen af ett dylikt företag, om det skall lyckas, helst omgifningsmurarne äro mycket swaga. Sträfpelarne måste med ej synnerlig stor massa ha all erforderlig styrka för att säkert uppbära sina spännbågar med 37 fots kastning. Brunius har emedlertid wid ombyggnad af kyrkans fem öfriga murstöd wisat, att sådana företag kunna, om man rätt beter sig dermed, werkställas utan något murras eller ens någon spricka. Han har äfwen ådagalagt detta å Malmö stora stadskyrka, hwarest flere af sträfpelarne och alla de talrika spännbågarna blifwit ombyggda."

Mellanskeppets inre mursidor wisas wara på flera ställen ganska bristfälliga. Ojemnheter hafwa uppkommit genom beklädnadens remnande och loßnande från murkärnan, hwilka med warsamhet böra afhjelpas medelst de loßnade delarnes uttagning och omsättning, såsom sidoskeppens inre wäggar under Brunii ledning blifwit till stora sträckor ombyggda.

Rörande takhwalfwens bristfälligheter yttras: "Då mellanskeppets, midtquadratens och korbyggnadens takhwalf mycket lidit till följe af omgifningsmurarnes sättning och wattentakets otäthet, ha flere sprickor och stora fuktfläckar uppkommit, och genom

nederbörd och frostskada ha jemwäl hwalfstenarne wittrat och murbruket upplöst sig. Takhwalfwen äro till stor del wårdslöst inslagne, hwadan anputsen derå är från 1 till 3 tum tjock. Stycken, som af anputsen till följe af takdropp och frostsprängning lossna och nedfalla ifrån en så ansenlig höjd, äro ganska wådliga. Under skjutning å Lundagård den 23 Juni 1844 nedrasade från midtquadratens takhwalf ett stycke af anputsen, hwilket sönderslog en bänk derunder. I December 1858 har från samma takhwalf äfwen ett stycke nedfallit, hwilket, ehuru wida mindre, dock warit tillräckligt till att förderfwa en menniska. Emedan uppsättande af en bottenställning på mer än 60 fots höjd blifwit alltför kostsam, har Brunius med en hängställning och jernketting låtit nedplocka den lossnade kalkputsen. Då wisade sig att flere hwalfstenar woro lösa. Från mellanskeppets takhwalf ha äfwen tid efter annan små stycken af anputsen nedramlat, och der finnas äfwen lossnade hwalfstenar. Dessa wådliga skador måste med insigt och warsamhet afhjelpas, såwida man icke will äfwentyra högst bedröfliga olyckshändelser. Således måste liksom sidoskeppens takhwalf blifwit under Brunii ledning förbättrade, alla förderfwade delar af dessa styckewis uttagas och ommuras. Några få år före Brunii befattning med kyrkans arbeten blefwo på det oförswarligaste och wårdslösaste sätt ganska många hål upphuggna å takhwalfwen för att kunna på hängställningar hwitta desamma. Dessa hål måste naturligtwis wäl igenmuras. Sedan bör all lossnad anputs borttagas och ny så anbringas. att den lofwar framtida bestånd. För iståndsättning af mellanskeppets inre mursidor samt en genomgripande förbättring å detsammas jemte midtqvadratens och korbyggnadens takhwalf fordras kostsamma bottenställningar och warsamma utbrytningar och ommurningar samt fina afputsningar."

Hwad slutligen en i sednare tider ifrågasatt affärgning i stället för den skärande hwitlimningen widkommer, anföres en ryktbar utländsk auktoritets, v. Wiebeking, mening att en gammal kyrka bör få till det inre en anstrykning som öfwerensstämmer med den stenart, hwaraf hon består. I enlighet härmed borde kyrkan efter förbättring af mellanskeppets sido-

murar och de swaga takhwalfwens iståndsättning så affärgas, att hon synes, såsom hon ursprungligen warit, till omgifningsmurarne uppförd af huggen sandsten, och att takhwalfwens kors-, kant- och skiljebågar, hwilka äfwenledes äro af samma material, på lika sätt anstrykas, men att hwalfkuporna hållas hwita. Den waraktigaste och minst kostsamma anstrykning liksom efter Brunii mening mest passande är den, som nyligen blifwit anwänd i den ombyggda korsarmen *).

I dessa utdrag hafwa wi meddelat hufwudpunkterna af hwad man skulle kunna kalla den gamle mästarens testamentariska förordnande om sin arkitektoniska qwarlåtenskap i kyrkan.

Efter afgående från sin befattning såsom ledare af byggnadsarbetena, framställde Brunius för domkyrkorådet sin önskan om besigtnings anställande öfwer de under hans tillsyn utförda reparationerne. Till efterkommande häraf anmodade domkyrkorådet d. w. majoren, numera öfwerste-löjtnanten wid flottans mekaniska korps J. Th. Byström — en wetenskapligt bildad ingeniör-officer, som en lång följd af år förestått dock- och befästningsbyggnaderna i Carlskrona och sålunda kunde anses fullt kompetent att bedöma byggnadswerk af huggen sten — att en dylik besigtning werkställa. Byström mottog uppdraget och uppehöll sig större delen af Mars månad 1860 i Lund, under hwilken tid han företog en noggrann undersökning af alla domkyrkans delar, inre och yttre, såwäl kryptan som takhwalf, wattentak och torn. Efter slutadt wärf afgaf han ett utförligt utlåtande**), hwaruti han

*) Före den stora branden 1234 har kyrkan warit så wäl å wäggar som hwalf sirad med målningar i bjerta färger, af hwilka prydnader flera qwarlefwor anträffats i sednare tider efter kalkbrukets afskrapande. Efter nämnda brand fick kyrkan en ljusgrå anstrykning med röda ränder i qvaderform. Dock förekommo äfwen sedermera wäggmålningar å wissa partier, såsom påträffade lemningar antyda, hwilka bära spår att tillhöra den sednare medeltiden. Flera å mellanskeppets södra långmur upptäckta wapensköldar målade i wattenfärger ha till och med pätagligen tillkommit efter reformationen. Se Brunii Beskrifning om Lunds Domkyrka, 2:a uppl. sid. 135—136.

**) Tryckt under titel: "Utlåtande efter hållen Syn å Lunds Domkyrka till Domkyrko-Rådet i Lund afgifwet den 27 Mars 1860

yttrar sig "i allmänhet hafwa funnit, hwad ingalunda för honom war owäntadt, att de delar, hwilka af Professor Brunius äro restaurerade eller ombyggda, blifwit utförda med den omsorg, sakkännedom och yttersta noggrannhet, som lofwa pålitligt bestånd för en aflägsen framtid". De wigtigaste af dessa omnämner han särskildt, såsom kryptan, den nedre kyrkans begge sidoskepp till wäggar och hwalf, äfwensom mellanskeppets pelare, korets begge ombyggda sträfpelare, de ommurade delarne af sidomurarne, gesimserna och fönsternischerna, de såwäl å kyrkans södra som norra långsidor ommurade sträfpelarne och spännbågarne, de fyra sträfpelarne mot södra tornets westra och södra sidomurar, wattentaken öfwer sidoskeppen, det nya wattentaket öfwer södra korsflygeln samt de ombyggda och restaurerade delarne af samma flygel med deß wackra nya hwalf, på hwilket owanliga arbete han anser sig böra fästa äfwen byggnadskunnige personers särskilda uppmärksamhet. — Han omförmäler derefter kyrkans ännu warande bristfälligheter och instämmer i allo rörande desammas förbättringar med den framställning som Brunius derom gjort, likasom han med honom är af enahanda åsigt i öfriga frågor såsom om lämpligaste sättet för de inre murarnes affärgning, om wattentakets och gafwelröstenas förändring till den form de fått å södra korsarmen m. m.

Såsom bidragande till tydligare föreställning om återstående arbetens successiva fortgång under närmaste framtid, sådan han tänkt sig densamma, med förutsättning af tillräckliga medel och arbetskrafter, lemnar han följande i korthet sammanfattade uppställning af ordning och tid för dessa arbetens utförande: "Åren 1860 och 1861. Förberedande åtgärder. Stenhuggning börjar och fortgår under instundande sommar samt påföljande winter. Under sednare året werkställes ombyggnad af norra korsflygelns nordöstra hörn samt delar af angränsande murar, då de skadliga affatserne å hörnpilastrarne borttagas och anordnas i likhet med den å södra korsflygeln; sidomurarnes bååggesimser återställas; gafwelröstet förändras till

---

af J. Th Byström, Major wid Flottans Mekaniska Korps." Lund, 1860, 16 sid. 4:o.

samma fall och förses med lika gesimser som det södra. Tak af engelsk skiffer å nya takstolar, öfwerensstämmande med de i södra korsflygeln, samt med kant-, winkel- och kroppåsbleck af koppar, anbringas å norra korsflygeln. Twå af norra tornets sträfpelare ombyggas till samma form som södra tornets. År 1862. Östra gafwelröstet förändras. Nya takstolar, till formen och sammansättningen lika med södra korsflygelns samt med täckning af engelsk skiffer, kant-, winkel- och kroppåsbleck af koppar, anbringas å mellanskeppet. Taktäckning af kopparplåtar på nytt sparrwerk uppsättes öfwer korets halfrundel, som förses med ändamålsenligare wattenrännor. Nya karnisade gesimser anbringas å mellanskeppets södra sida, hwartill finnas färdighuggne omkring 140 fot i längd. De 2 återstående sträfpelarne wid norra tornet uppföras. År 1863. Ombyggnad af westra gafwelmuren med portal, fönsteröppning och gafwelröste, samt reparation af norra tornets sydwestra hörn. År 1864. Iståndsättning af kyrkans inre wäggar och hwalf, samt reparation af de äldre sträfpelarne å södra och norra yttre sidorna af långhuset, hwilka pelare och spännbågar framdeles böra i mer eller mindre mån ombyggas. Tornens förseende med röston af tegel och korsformigt wattentak af engelsk skiffer." Hela kostnaden för alla dessa arbeten, hwarmed reparationen å kyrkan skulle hunnit att sistnämnda år fullbordas, beräknades enligt detaljerade uppgifter till 108,600 r:dr r:mt.

Byström tillägger: "Jag inser alltför wäl, att omständigheter kunna inträffa och hinder uppstå, hwilka jag, obekant med förhållanderna, ej är i stånd att förutse, och hwilka i mer eller mindre mån rubba den framställda arbetsordningen samt kunna åstadkomma utsträckning af tiden för ofwannämnda arbetens fullbordande, men tror dock att i afseende på dessa arbetens beskaffenhet och skiljaktighet, jemförda med hwarandra, intet hinder för deras sålunda föreslagna samtidiga utförande bör kunna ifrågakomma. Slutligen må det tillåtas mig att uttala en önskan, som ligger mig och säkerligen hwar och en, som nitälskar för den uråldriga kathedralens bestånd, om hjertat, att nemligen den högt wärderade man, som under en längre tid med så stor utmärkelse innehaft ledningen af Domkyrkans

restaurerande, hwars wärdiga utförande påkallar en mer än wanlig skatt af insigter och erfarenhet, att Herr Professorn och Kommendören Brunius måtte äfwen framgent, så länge en framskriden ålders krafter medgifwa, fortfara att leda de återstående byggnadsarbetenas utförande och bringande till lycklig fulländning; befarande jag att såwäl större kostnader, mindre tillförlitligt arbete och måhända wådor för templets bestånd kunna uppstå, om någon med alla detta företags många swårigheter och faror mindre underkunnig dermed wågar taga befattning."

Ty wärr hade Brunius oåterkalleligt fattat sitt beslut att afgå från arbetsledningen och Nyströms farhåga i sådant fall har wisat sig endast alltför wäl grundad.

Till åtlydnad af den nya kongl. stadgan angående wården och förwaltningen af Domkyrkan och hennes egendom *), som föreskrifwer "att större reparationer å Domkyrkan böra ställas under ledning af någon för theoretisk kunskap och praktisk skicklighet i kyrkobyggnad wäl witsordad och känd person, den Domkyrko-Rådet hos Konungens Befallningshafwande och Biskops-Embetet föreslår," wände sig domkyrko-rådet till Kongl. öfwerintendents-embetet, med anmodan att lemna anwisning på någon så qvalificerad person till ledare af besagde reparationsarbeten. Öfwerintendents-embetet, d. w. s. intendenten Axel Nyström, som då war tillförordnad öfwerintendent, förordade i anledning häraf e. o. konduktören Helgo Zetterwall till erhållande af detta förtroende. På hemställan af domkyrko-rådet antogo ock landshöfdinge- och biskopsembetet genom resolution af 15 Okt. 1860 bemälde Zetterwall "tills widare" till ledare af reparationsarbetet wid domkyrkan. Man skulle trott att detta wal war lyckligt, då Zetterwall blifwit rekommenderad af sjelfwa upphofsmannen till den reparationsplan, som efter alla wederbörandes hörande samt på Witterhets-, Historie- och Antiquitets-akademiens tillstyrkan blifwit af Kongl. Maj:t i nåder gillad d. 4 April 1833 och sedermera fortfarande ländt till efterrät-

*) Gifwen d. 17 Nov. 1859 och trädande i tillämpning den 1 Juli 1860.

telse samt äfwen widhållits af Brunius och Byström i deras utlåtanden om ännu återstående förbättringar. I början tecknade det sig också icke illa. Zetterwall hade, efter sin ankomst till Lund, första gången den 8 Dec. företräde hos domkyrkorådet och framställde sin önskan om besigtning af kyrkans bristfälligheter. Sedan denna egt rum företedde han redan den 20 i samma månad en detaljerad arbetsplan med kostnadsförslag, inledande sitt memorial med följande ord: "Oaktadt en fullkomlig kännedom om den åldriga Kathedralens konstruktion och architectur samt ett noggrannare studium af deß många mysterier, — hwarför tiden warit mig ännu alltför kort, — är en oundwiklig nödwändighet för att kunna med någon bestämdhet fälla ett omdöme öfwer de många bristfälligheter hwarmed detta, i så många afseenden intressanta, monument är behäftadt; eller med någon större säkerhet uppgöra en plan för i hwad ordning och på hwad sätt dessa bristfälligheter fördelaktigast skola afhjelpas, och de rent af ruinerade delarne ombyggas för att få den en gång komplett restaurerade kyrkan till ett harmoniskt — med deß ursprungliga idée öfwerensstämmande — helt; så tror jag mig dock kunna utan ett widare betänkande — i det jag förklarar mig ej hafwa något att anmärka emot det utlåtande Majoren Byström lemnat öfwer de bristfälligheter han i Domkyrkan besigtigat — till domkyrko-rådets pröfning föreslå följande reparationer för arbetsåret 1861, hwilka hafwa förefallit mig dels mest af behofwet påkallade, dels riktigast att börja med." Den nye ledaren antyder redan i detta sitt första uppträdande sin lust att gå på egen hand, då han icke omnämner att en plan redan förefanns så wäl för ordningsföljden som sättet för bristfälligheternas afhjelpande och nu icke behöfde uttänkas, och då han ehuru han förklarar sig icke ha något att anmärka mot Byströms utlåtande, likwäl i åtskilligt afwiker derifrån wid föreslående af de reparationer, med hwilka han wille öppna sin werksamhet. Dessa uppgåfwos under 7 punkter i följande ordning: "reparation af södra sidoskeppets wattentak; reparation å takstolarne å sidoskeppen samt af midtelskeppets koppartak; sprickornas lagning i midtelskeppets hwalf; anbringande af rännor och utkastare för takwattnets

ordentliga utförande; reparation och förändring af korets sträfpelare; ombyggnad af norra korsflygelns nordöstra hörn, gafwelröstets förändring och nytt tak öfwer flygeln af skiffer och på nya takstolar i likhet med södra flygelns; östra gafwelröstets förändring och nytt tak öfwer midtskeppet öster om twärbyggnaden, samt, i förening dermed, nytt tak af koppar på nytt sparrwerk öfwer korrundelen." Då dock de hufwudsakligaste af dessa arbeten woro upptagne i Byströms förslag tillstyrktes Zetterwalls arbetsplan af domkyrkorådet (bland hwars ledamöter Brunius då ännu ej befann sig), godkändes af landshöfdinge- och biskops-embetet äfwensom af öfwerintendents-embetet och wann Kongl. Maj:ts stadfästelse d. 12 April 1861.

Högligen hade warit att önska, att Zetterwall welat sätta sig i samråd med den förre ledaren af kyrkans byggnadsarbeten, då han af Brunii stora erfarenhet och sakkännedom kunnat hemta månget nyttigt biträde wid sitt åtagandes utförande. Utan twifwel har också Nyström, då han förordade Zetterwall, tänkt sig ett sådant tillfälle för denne till inhemtande af underwisning och goda råd, då Zetterwall, en helt ung, om ock med goda anlag utrustad, man, som aldrig förut förestått något större arbete, uppenbarligen icke kunde anses wara i besittning af de egenskaper den här ofwan anförda nya stadgan fordrar. Men den nye ledaren uppenbarade snart mer och mer att han alldeles saknade den wördnad för det gamla konstmonumentet, som är nödwändig för att med intresse kunna egna sig åt deß studium och wid deß restaurerande med aktsamhet undwika wanställande förändringar. "Den der icke har hjerta för ett så gammalt byggnadswerk, borde aldrig derwid få lägga hand," yttrar en berömd konstdomare *). Långtifrån att beqwäma sig till anlitande af det rika kunskapsförråd, som hos Brunius kunnat stå till hans begagnande, affekterade Zetterwall fastmer att kunna undwara de anwisningar, hwilka så wäl Brunius som Byström uppställt, och att kunna hjelpa sig med sin egen lifliga fantasis ingifwelser. Brunius inträdde emedlertid 6

*) A. Reichensperger i "Fingerzeige auf dem Gebiete der kirchlichen Kunst". Leipz. 1854.

Mars 1861 såsom ledamot i domkyrkorådet och afgaf wid samma tillfälle ett betänkande derwid han framhöll flera mißtag och swaga punkter i den af hans efterträdare uppgjorda arbetsplanen *).

Då Zetterwall under arbetets fortgång tillåtit sig åtskilliga förändringar, som stodo i strid med kyrkans stil och icke woro nämnde i den bestämda reparationsplanen, anmodades han af domkyrkorådet, till förekommande af alla dylika afwikelser, att författa ritningar "i nogaste öfwerensstämmelse med kyrkans ursprungliga anordning, så att det nödwändiga kunde med minsta kostnad utföras." Zetterwall uppgjorde derpå flera olika förslager, hwilka angåfwo allt större och större förändringar å kyrkan och derföre icke kunde antagas. Det sednaste af dessa (det 4:de i ordningen), kalladt af sin författare "Restauration af westra façaden i öfwerensstämmelse med deß ursprungliga utseende" gjordes i synnerhet till föremål för en utförlig kritik af Brunius, deruti han efterwisar hurusom den af Zetterwall åt förslaget gifna benämningen är oriktig och mißledande för den, som icke känner hithörande förhållanden. "Det synes mig wara uppenbart" — yttrar han — "att Domkyrkan, som är Nordens märkwärdigaste byggnadswerk och som olyckligtwis warit utsatt för häftiga eldswådor och många ehuru ej genomgripande förfuskningar, icke bör lemnas till ett försöksställe för omogna infall. Det är nemligen så widt jag förstår, ingalunda fråga om Domkyrkans omskapning utan om hennes iståndsättning i noggrann öfwerensstämmelse med hennes ursprungliga anordning." **)

Af de här ofwan uppräknade arbeten, som skulle warit utförde under år 1861 medhann Zetterwall icke stort mer än hälften och widkommande det wigtigaste af dessa, ombyggnaden af norra korsarmens nordöstra hörn, kan det knappast anses wara ens halfgjordt, då ombyggnaden icke såsom den bort blifwit werkställd twärsigenom, utan inskränkt sig till nedtagning och återställande af den yttre beklädnadsmuren och en del af

---

*) Domkyrkorådets protokoll d. 6 Mars 1861.
**) Domkyrkorådets protokoll den 2 Nov. 1861.

murkärnan derinnanför. Icke heller har den blifwit utsträckt till hela det omfång den bort upptaga, så att straxt inwid befintlige delar, som lidit af krossning och wittring, nu qwarstå i sitt mycket förfallna skick. Wid reparationen af korets sträfpelare ha genom onödig nedbrytning dessa blifwit försmagade och erhållit en i högsta grad stilwidrig omskapning å sina öfre afsatser. Äfwen den norra gafwelmuren, hwars nedersta dels yttre omklädnad Zetterwall på eget bewåg företagit, har han så omskapat, att den står i uppenbaraste strid med den södra, som blifwit ombyggd i enlighet med sitt ursprungliga förhållande. På flera andra godtyckligheter har Zetterwall offrat kostnad och tid, med åsidosättande af wida nödwändigare, i reparationsplanen upptagna arbeten, som nu icke kunnat medhinnas. Till dessa prof på sjelfrådighet kan äfwen räknas den anstrykning han gifwit den norra korsflygelns inre murytor. Byström hade, såsom i det föregående är anfördt, rekommenderat till antagande för kyrkans öfriga delar, alltefter som de blefwo iståndsatte, den enkla affärgning södra korsarmens inre murytor erhållit, såsom öfwerensstämmande med färgen å den till byggnaden begagnade sandsten. Icke dessmindre har Zetterwall anordnat en helt olikartad anstrykning, hwilken utgöres af ett slags qvadersten, som företer mycket brokiga färger och har fogar, hwilka utgöras af en hwit mellan twå röda ränder. "Denna anstrykning liknar minst en qvadermur af sandsten, och den röjer ett effektsökeri, som ingalunda anstår en uråldrig kathedral, men kunde möjligtwis passa för tapeter i en nymodig danssal." I sitt kostnadsförslag hade Zetterwall upptagit 1861 års reparationer till en summa af 26,100 r:dr. I werkligheten uppgingo dock alla utgifterna till 51,403 r:dr 62 öre och när härifrån wederbörliga afdrag blifwit gjorda för materialier, som ej anwändts eller bort anwändas samma år, återstå 46,658 r:dr 32 öre. Alltså har reparationskostnaden öfwerstigit kostnadsförslaget med 20,558 r:dr 32 öre, oaktadt flera arbeten, som samma år bort enligt kostnadsförslaget och mot deri upptagna utgiftssumma werkställas, ännu återstodo *).

---

*) Brunii yttrande till domkyrkorådets protokoll d. 17 Mars 1862.

Bland de wigtigare af dessa rester woro "sprickornas lagning i midtelskeppets hwalf." I sitt ofwannämnda memorial den 20 Dec. 1860 till domkyrkorådet yttrade Zetterwall, att "alla hwalfwen i midtskeppet äro mer eller mindre sönderspruckne och att alla sprickorna böra derföre utkratsas och igenmuras, den möjligen lösa putsen under dem nedtagas och med ny ersättas." Brunius wisade i sitt äfwenledes här ofwan nämnda, wid återinträdet i domkyrkorådet till deß protokoll afgifna betänkande, att skadorna ej kunde på detta wis afhjelpas, utan att man derwid måste tillwägagå på samma sätt hwarpå flere af kryptans och sidoskeppens mycket remnade takhwalf blifwit under hans ledning för några få år sedan iståndsatta, samt att deßförinnan wederlagen måste göras fullt pålitliga, såwida instörtning skulle med säkerhet förekommas. Likwäl förklarade Zetterwall för domkyrkorådet i sin berättelse om arbetena å domkyrkan den 28 Dec. 1861, "att sprickornas lagning i midtskeppets hwalf kan werkställas för högst 150 r:dr r:mt." Den 15 nästföljande Mars började Zetterwall att enligt sin uppgift behandla mellanskeppets östligaste takhwalf. Man hade knappt hunnit undanhacka litet anputs under en spricka, innan flere tegelstenar nedstörtade och de kunde således ännu mindre qwarsutit, om man jemwäl utkratsat murbruket mellan desamma. Det obetänksamma företaget, som straxt öfwergafs af arbetarne, wäckte allmän uppståndelse. Gudstjenstens hållande flyttades påföljande Söndag från nedre kyrkan till koret. Den 17 Mars uppgaf Zetterwall inför domkyrkorådet, "att midtskeppets hwalf

---

Zetterwalls berättelse öfwer arbetena för restaurerandet af Lunds Domkyrka under år 1861 dat. d. 28 Dec. 1861, domkyrkorådets besigtning af ifrågawarande arbeten d. 21 Jan. 1862 och Brunii derwid gjorda omständliga anmärkningar under förstnämnda datum äro publicerade i Snäll-Posten n:r 43—45 och Bih. t. n:r 46 1862. Såsom ett prof på skillnaden i den hushållning som iakttogs under Brunii ledning mot hwad som egde rum under Zetterwalls, må anföras att efter ombyggnaden af södra korsarmen försåldes ställningstimret för 3,670 r:dr 50 öre r:mt (DKRdts protok. d. 9 Dec. 1859), då deremot den med ännu större kostnad (omkring 7,000 r:dr) uppförda förtimringen wid norra korsarmen lemnades qwarstående i flera år till förstöring af röta.

befunnos så bristfälliga, att flera delar af kuporna hwarje ögonblick hota att instörta; att genom takdropp kuporna på flera ställen äro förmultnade, samt att genom otillräckligt mottryck sättningen wore i fortgående, hwadan hwalfwen måste med snaraste försäkras mot instörtning." I ett den 22 i samma månad afgifwet utlåtande yttrar han att midtskeppets östliga hwalf "befanns så sönderremnadt att på flera ställen delar af kuporna tycktes hänga qwar endast genom friktionen stenarne emellan. Detta är företrädeswis fallet med den södra kupan, hwilken hwarje ögonblick tyckes hota med instörtning." "Hwalfwet nästintill befanns lika, om ej wärre, söndersprucket och af takdropp förstördt än detta, och på 3:ne ställen hota delar af kuporne att störta in." "Af den öfwerhängande faran," tillägger han, "manas jag att föreslå: 1:o kronornas nedtagning; predikstolens och epitaphiernas intimring och inklädning; bänkarnes nedtagande; golfwets upptagning, samt stora trappans intäckning. 2:o inläggande af provisionella timmerankaren igenom de öfra fönstren, hwilka utwändigt åtkolfwas. På dessa bjelkankaren kan sedermera ställningen uppföras för den blifwande reparationen eller ombyggnaden." När detta ärende den 26 meranämnde månad företogs i domkyrkorådet till öfwerläggning, förklarade Brunius, att mellanskeppets takhwalf från år 1833, då han åtog sig ledningen af kyrkans reparation, intill 1859, då han affade sig densamma, ej undergått någon förändring, och att den yppade skadan, som tillkommit genom en högst ändamålswidrig behandling, kunde, om de uti hwalfförbättringar wäl inöfwade arbetarne fingo råda sig sjelfwa, ganska lätt afhjelpas. De af Zetterwall föreslagna åtgöranden ansågos icke erforderlige, och den yppade skadan blef snart afhulpen, hwarefter den nedra kyrkan åter fick begagnas till förrättande af gudstjenst. *)

Med denna widtutseende, men lyckligt ändade episod afslutades arbetena å Domkyrkan för flera år.

---

*) Domkyrkorådets protokoll i förenämnda hwalf-affär finnes fullständigt intaget i Bihang till Snäll-Posten n:r 62 1862.

Genom sina många under arbetsåret uppgjorda förslager till afwikelser ifrån den Nyström-Byströmska reparationsplanen och genom sina under pågående arbete på eget bewåg widtagna åtskilliga förändringar hade Zetterwall nogsamt wisat, att han ogerna fann sig bunden af de på nämnda, förut af honom godkända, plan grundade föreskrifter, som hittills ländt honom till efterrättelse. "Det noggrannare studium af den åldriga kathedralens många mysterier," hwarom han ordar i sitt förut omnämnda memorial af den 20 Dec. 1860, har wäl i längden förekommit honom alltför bråkigt och tillwägabringandet af ett nytt "harmoniskt, med kyrkans ursprungliga idé öfwerensstämmande, helt" wigare att åstadkomma genom att rifwa ned så mycket som möjligt af det gamla. Landshöfdinge- och Biskops-embetena blefwo intresserade för en dylik utsträckning af restaurations-arbetets omfång och wid den tiden domkyrkorådet som bäst höll på med rådplägningarne öfwer den ofwan omtalade hwalf-katastrofen, underrättades det af officiela tidningen att Kongl. Maj:t under den 21 Febr. efter öfwerintendents-embetets hörande bifallit en af förenämnda myndigheter gjord hemställan, att, "enär rörande åtskilliga å Domkyrkan erforderliga ombyggnads- och reparationsarbeten, ej allenast domkyrkorådets ledamöter warit af olika meningar, utan äfwen kyrkans förra arkitekt yttrat med den nuwarande motsatta åsigter angående sättet för nämnda arbetens werkställande, och då uti Köpenhamn funnes uti medeltidens kyrkobyggnadskonst så insigtsfulle män som professorerne H. C. Hansen och F. Meldahl, det måtte tillåtas dem, att, till fullständigt utredande af detta ärende, emot ersättning af Domkyrkans medel, med bemälde danske arkitekter eller endera af dem, eller ock med någon annan lika sakkunnig person, som dertill kunde wara benägen, öfwerenskomma om att sig i Lund inställa, för att, efter föregångna noggranna undersökningar, uppgöra fullständig plan för domkyrkans reparation. Hwarjemte Kongl. Maj:t förordnat, att intill deß nådigt beslut om sättet för domkyrkans reparation warder meddeladt, åtgärderna derwid böra inskränkas till anskaffande och uppläggning af materialier samt huggning af sten

till sådane mindre delar af kyrkans yttre såsom wäggytor och sockel, hwilka obestridligen erfordra att iståndsättas." *)

Den under 12 April 1861 fastställda byggnadsplanen hade alltså ännu icke ett helt år egt gällande kraft förr än den genom en annan kongl. skrifwelse upphäfdes, utan att domkyrkorådet haft tillfälle att derom yttra sig.

Prof. Meldahl uppehöll sig i Lund en dags tid, då domkyrkorådets samtlige ledamöter och domkyrkans arkitekt woro kallade att inför landshöfding och biskop med honom öfwerlägga om reparationen å domkyrkan. Meldahl tillkännagaf att för utarbetande af en fullständig plan för kyrkoreparationen åtginge flera månader, men att han oförtöfwadt skulle inkomma med ett generellt utlåtande. I en kort derefter aflåten skrifwelse föreslog han bland annat att ett reseunderstöd, stort 1,200 r:dr r:mt, skulle af domkyrkans medel bewiljas arkitekten Zetterwall till företagande af en studieresa till Rhen och Frankrike, hwilken kunde sätta honom i stånd att intränga i andan och formerna, som genomgå den tids byggnader, till hwilka Lunds domkyrka närmast sluter sig. Marschrutan önskade han sjelf bestämma för Zetterwall och wille att den sistnämnde efter hemkomsten från resan skulle i Köpenhamn under hans tillsyn utarbeta de till restaurationen hörande ritningar, förslag m. m. samt fordrade slutligen att wid arbetets utförande högste ledningen skulle lemnas åt honom (Meldahl). Domkyrkorådets pluralitet tillstyrkte bifall till framställningen om reseunderstödet men afstyrkte antagandet af de återstående punkterna. **) I följd häraf gick hela underhandlingen med den danska arkitekten öfwerända sedan dermed nära ett helt år blifwit förspildt. Prof. Meldahls afsägelse af uppdraget att utarbeta en restaurationsplan föredrogs wid domkyrkorådets session den 21 Jan. 1863. Han anförde såsom motiv sin wacklande helsa.

Zetterwall fick emedlertid se sig om utomlands och uppgjorde efter återkomsten sjelf en förslagsritning (den 5:e), som

---

*) Brefwet är kontrasigneradt af C. J. Thyselius.

**) Domkyrkorådets förhandlingar rörande tillkallande af utländska arkitekter finnas tryckta i Bih. t. Snäll-Posten n:r 67 1862.

underställdes h:rr Hansens och Meldahls bedömande, men af dem underkändes såsom förutsättande en totalförändring af kyrkan och företeddes derföre ej för domkyrkorådet. Han utarbetade derefter i samråd med nämnda arkitekter och professorn i konsthistorien wid Köpenhamns konstakademi Höyen — hwilka den 17 Okt. 1863 afgåfwo en särskild "Fremstilling af den Maade hvorpaa Restaurationen af Lunds Domkirke burde iværksættes" — ett nytt förslag (det 6:e), utgående på en högst betydlig förändring af kyrkan genom borttagande af hwalfwen och de utwändiga stödjepelarne samt de förras ersättande med platt tak, hwarjemte åtskilliga pelare inuti kyrkan skulle nedtagas och förändras, mellanskeppets och de begge korsflyglarnes stora gafwelfönster förändras till trenne helt små å hwardera gafweln och gallerier deröfwer anbringas, nästan samtliga kyrkans öfriga fönsteromfattningar undergå förändring, den stora trappan, som uppgår från mellanskeppet till koret, omläggas, kyrkans hela golfläggning äfwenledes omgöras, nya bänkrader anskaffas, orgelläktare och orgelfasad ombyggas, altarplatsen framflyttas till midten af twärbyggnaden, der ett stort tabernakel af porfyr och marmor skulle uppföras, wäggar och tak skulle siras med målningar för en beräknad kostnad af 80,000 r:dr, i stället för lågspetsiga wattentak med kopparplåtar skulle högspetsiga med blyskifwor uppföras, begge tornen skulle till hälften ombyggas från höjden af kyrkans taklist och erhålla tre rader gallerier öfwer hwarandra, o. s. w. Kostnadsförslaget för hela denna omskapning upptogs af Zetterwall approximatiwt till 580,305 r:dr r:mt. Derjemte förbehöll han sig att få under arbetets utförande ega fria händer för widtagande af de förändringar i den fastställda planen, till hwilka omständigheterna kunde föranleda. Medelst denna genomgripande restauration, utförd under loppet af 6 år, menade han, skulle kyrkan blifwa återställd till ett "harmoniskt helt" och erhålla det utseende hon hade i de äldsta tiderna af sin tillwaro. För att winna detta måste alla sträfpelare och spännbågar förswinna, och deras borttagande nödwändiggjorde förändringen med hwalfwen, hwilkas tryck de swaga yttermurarne icke skulle kunna uthärda sedan nämnda pelare blifwit rifne.

Domkyrkorådets pluralitet hade wigtiga betänkligheter att andraga mot detta radikala restaurationsprojekt, anförande, att det nya templet skulle blifwa något helt annat än det gamla och sålunda förlora sin historiska karakter och betydelse, att kostnaderna woro afskräckande då enligt all sannolikhet det uppgjorda kostnadsförslaget skulle komma att i ganska betydlig mån öfwerskridas, att kyrkans hela kapitaltillgång ej skulle dertill förslå, utan en större skuldsättning blifwa oundwiklig, att således inga tillgångar komme att finnas till framtida underhåll, att genom den nya anordningen mera förlorades än wanns i afseende på kyrkans begagnande till gudstjenst för hwilken redan utrymmet genom befolkningens starka tillwext under de sednare åren blifwit betydligt förknappadt, m. m. Enhälligt afstyrktes den begärda friheten att på egen hand få afwika från fastställda föreskrifter. Brunius afgaf för sin del ett mycket utförligt och sakrikt yttrande, deruti han punkt för punkt granskade Zetterwalls förslag och wisade att det förrådde bristande kännedom om den byggnad, hwars restaurerande i så stor skala påyrkades, då kyrkans grundwalar woro alltför swaga för att så högst betydliga byggnadsdelar kunde utan fara nedbrytas och andra med säkerhet uppföras i stället; att inrättningen med sträfpelare wore, om än icke ursprunglig, dock af mycket gammal datum och ofta förekommande wid äldre kyrkor (t. ex. Roskilds) samt här alldeles nödwändig till förebyggande af sammanstörtning; att den fantasibild, som tillskapats under benämning af kyrkans ursprungliga utseende, icke wore konseqvent genomförd då spetsbågsformer blandats med rundbågsformerna, och icke heller wore fullt öfwerensstämmande med den historiska werkligheten då på grund af existerande urkunder måste antagas att hwalf funnits från början; att upprifningen af så många nyligen utförda kostsamma och i bästa skick befintliga byggnadsarbeten wore ett onödigt slöseri, likasom återuppläggningen af de utdömda blytaken, om hwilka man har sig bekant att de äro föremål för insekters förhärjningar; att den uppgifna kostnaden wore mer än hälften för lågt beräknad. "Jag är på det bestämdaste öfwertygad," yttrar Brunius, "att de utomordentligt stora förändringar, hwilka hr Zetterwall föreslår,

kosta allraminst dubbelt mer än han uppger, och att, i händelse han finge fria händer, en half gång mer derutöfwer medtages. Om denna högst opåkallade omskapning, hwilken ingalunda kan werkställas på 6 år, utföres, så blir Lunds talrika församling minst ett årtionde utan kyrka, och om hon omsider blir färdig, så kommer man der att i anseende till mellanskeppets ganska höga plafond höra predikanten sämre än nu och i anseende till altarets illa beräknade anordning blir der odräglig trängsel wid nattwardsgångar och blott några högst få höra skriftermålet. Härtill kommer att kyrkan, som är uppförd för den äldsta katholska ritual, är efter folkmängdens starka tillökning under sednare åren alldeles för liten, så att ej allenast mellangången är uppfylld af lösa bänkar, utan södra sidogången äfwen fått sådana, hwarjemte provisoriska och ganska wanprydliga läktare blifwit uppsatte i södra sidoskeppet. Härwid bör märkas, att ingen kan i norra sidoskeppet liksom i twärbyggnaden höra predikanten. Man har för flera år sedan åtskilliga gånger öfwerlagt om en ny kyrkas uppförande eller twenne högmessors hållande i den nuwarande. Under dylika förhållanden synes det mig ingalunda wara skäl att utgifwa en eller halfannan million r:dr på den urgamla metropolitankyrkans omskapning då man för ett hundra till etthundrafemtiotusen r:dr kunde till menighetens stora belåtenhet få en alldeles ny helgedom med tillräckligt utrymme. Mig synes således, det bäst wara, att kyrkan iståndsattes såsom hittills med all sparsamhet och omtanka, och att hon sedan lemnades orörd såsom Skandinaviens märkwärdigaste tempel i kyrko- och konsthistoriskt hänseende; helst det är enligt mitt förmenande af synnerligt gagn, att wid ett universitet, som har en profession i konsthistoria, finnes en byggnad, hwilken företer rundbågs-, äldre öfwergångs-, spetsbågs- samt yngre öfwergångsstil. Intet spår till sådant finnes i Köpenhamn, som har en konstakademi. Och derföre tyckes man der mindre wärdera denna owanliga förmån. Härtill kan läggas att kyrkans högst owanliga konstwärde har under den långa tid jag ledt hennes reparation, årligen hitlockat flera lärda konstforskare från Tyskland, Frankrike och England. Detta stora konstwärde synes mig äfwen i berörda

afseende böra wäl tillwaratagas. Till följe af ofwananförda förhållanden afstyrker jag på det bestämdaste bifall till hr Zetterwalls omskapningsprojekt. Jag hyser den fasta öfwertygelsen, att den förstörande eldswådan 1234 och den skonslösa plundringen, hwilken hon wid reformationen fått widkännas, warit mindre olycksbringande än en så beskaffad och så kostsam totalförändring, som den ifrågawarande blir, i händelse den utföres." *)

Konungens befallningshafwande och biskopsembetet som icke tilltrodde sig att bedöma den konstnärliga frågan, anhöllo i ett underdåningt memorial af den 31 Mars 1864 att Kongl. Maj:t skulle nådigst täckas anbefalla öfwerintendents-embetet att nedsända någon sakkunnig man för att taga fullständig kännedom om alla förhållanden. I anledning häraf förordnades professor F. W. Scholander den 5 Juli s. å. att besigtiga kyrkan och öfwer frågan uttala sin mening.

Den 1 Juli 1864 ingafs enligt beslut på kyrkostämma en petition, hwaruti domkyrkoförsamlingen i underdånighet anhöll att Kongl. Maj:t täcktes icke fästa något afseende på det sednaste restaurationsförslaget, utan i deß ställe tillåta att de återstående bristfälligheternas förbättrande finge fortsättas efter den förut följda af Byström förordade planen, hwarjemte församlingen tillkännagaf sitt behof af en ny kyrka, för hwars uppförande, sedan reparationen af den gamla afslutats, densammas besparade medel kunde lemna tillgång. **)

---

*) Domkyrkorådets protokoll den 19 Febr. 1864.

**) "Så snart nuwarande kyrka blir färdig," heter det, "kan årligen affättas omkring 40,000 r:dr till byggande af en ny, så att inom några få år en sådan kan, utan kyrkans skuldsättning fullbordas." I följd af den berömwärda förwaltning, som nu eger rum med domkyrkans inkomster, hafwa dessa under sista årtiondet ännu ytterligare stigit (se för de föregående åren 1:sta afd. af förewarande skrift sid. 110) och kunna för närwarande årligen beräknas till 40 a 50,000 r:dr, med betydlig förhöjning sådana år då spanmålspriserna i owanligare grad stegrats. Sålunda gingo förlidna år (1867) domkyrkans inkomster i ordinarie ränta, äcke- och dagswerkspenningar, arrende- och tiondespannemål till ett belopp af 75,806 r:dr 95 öre r:mt, oberäknade rän-

Den 12 Dec. 1864 afgaf Scholander ett memorial, deruti han med några modifikationer tillstyrker antagandet af Zetterwalls restaurations-förslag, som han säger skulle "återställa den monumentala byggnaden till deß forntida glans," ehuru han medgifwer att kyrkan efter de projekterade förnyelsearbetena skulle blifwa så wäl till det inre, men ännu mera till det yttre oigenkännelig. Det är annars en af sakkunnige wid restaurationer af gamla helgedomar antagen grundsats att förnyelsen bör ske i noga öfwerensstämmelse med deras forntida förhållanden, så att ej allenast det ursprungliga från den äldre, utan äfwen det i sednare medeltiden tillkomna enligt sina olika byggnadsstilar förbättras. Allraminst får något, som är ursprungligt omgestaltas*). Å det af Zetterwall uppgjorda kostnadsför-

---

tor å deponerade medel i Enskilda Banken och diverse extra inkomster omkring 13,000 r:dr.

*) Såsom ett prof på huru man utomlands tillwägagår wid liknande fall, må anföras restaurationen af S:t Patriks katedral i Dublin, som för icke länge sedan werkställdes på en af stadsboarnes, bryggaren Guinneß', bekostnad. Med största noggrannhet iakttogos de ursprungliga proportionerna, och innan de skadade delarne af strukturen nedtogos fotograferades hwarje sten på det restaurerandet af murar, pelare och hwalf måtte ske i fullkomlig öfwerensstämmelse med byggnadens stil. Mr. Guinneß, som war sin egen arkitekt, öfwerwakade sjelf allt och wille icke weta af någon omskapning — endast en grundlig restauration, med goda materialier och wäl utfördt arbete. Denna katedral, som grundlades år 1190 och till storlek, skönhet och prakt warit en af de förnämsta kyrkorna i riket, hade i flere hundra år lemnats åt förfall; de få och obetydliga reparationer, som kyrkans små tillgångar medgifwit, hade endast gjort tidens härjningar så mycket mera synbara. Den hade nu hunnit det stadium, som föregår en fullständig ruin, då Mr. Guinneß tog hand om den och efter loppet af 4 år öfwerlemnade den åt församlingen i komplett återstäldt skick, så till yttre som inre, deri inberäknade predikstol, orgel och hela öfriga inredningen. Liksom i Lunds domkyrka hade den förutwarande orgeln blifwit förlagd emellan koret och skeppet till stort men för perspektivet, hwarföre densamma nu flyttades till annan plats likasom alla öfriga afskrankningar emellan kyrkans olika delar undanröjdes. Kostnaden för denna storartade restauration uppgick till 150,000 pd sterling (omkring 2,700,000 r:dr). I "Illustrated London News" den 4 Mars 1865 läses en berättelse om detta företag med bifogade afbildningar.

flaget gjorde Scholander tillägg på särskilda poster med 69,564 r:dr, så att hela beloppet steg till 649,869 r:dr eller, inbegripet wärdet af materialier, som dels finnas i förlag dels blifwa af det gamla anwändbara, till 868,169 r:dr r:mt. *) Under samma dag och år afstyrkte Scholander i ett annat memorial domkyrkoförsamlingens nyß omförmälda petition. Öfwerintendents-embetet, som strax derefter hördes öfwer Scholanders memorialer, tillstod också att "restaurationsprojektet affer en totalförändring af kyrkan," och tillstyrkte på samma skäl han anfört, utan miskund med de byggnadshistoriska minnena, detsammas werkställande.

I slutet af Sept. 1866 hade domkyrkan besök af statsrevisorerna, hwilka i sedermera afgifwet utlåtande yttrade sig erkännande så wäl befogenheten af församlingens twekan att inlåta sig på Zetterwalls restaurationsprojekt som det framställda behofwet af en ny kyrka.

Till följe af enhälligt beslut å kyrkostämma ingick domkyrkoförsamlingen den 20 Okt. 1866 med förnyad anhållan, det Kongl. Maj:t täcktes tillåta, att domkyrkan finge hädanefter såsom hittills iståndsättas i öfwerensstämmelse med den af öfwerste-löjtnant Byström uppgjorda plan, samt att församlingen finge, enär kyrkan icke erbjöde tillräckligt utrymme wid de allmänna gudstjensterna, med hennes medel så snart som möjligt uppföra en ny helgedom, för att jemte domkyrkan af församlingen till gudstjenst begagnas. Domkapitlet som hördes häröfwer, tillstyrkte församlingens anhållan så wäl rörande planen för domkyrkans reparation som i fråga om uppförande af en ny kyrka för församlingen, och domkyrkorådet, ehuru sammansatt af andra ledamöter än då frågan först der förehades, förordade äfwenledes enhälligt församlingens anhållan.

Sedan handlingarne blifwit i wanlig ordning till öfwerintendents-embetet remitterade och Scholander, såsom tillförord-

*) Till en jemförelse må anföras att samtlige reparationerne å domkyrkan under Brunii ledning kostade från den 1 Maj 1833 till samma dag 1836 och ifrån den 1 Maj 1838 till samma dag 1860, med afdrag af influtna medel för försålda och uppgifna wärden för öfwerblifna materialier och instrumentalier, 395,739 r:dr r:mt.

nad öfwerintendent ånyo i frågan afgifwit sitt utlåtande samt äfwen Witterh.- Historie- o. Antiqv. Akademien öfwer densamma blifwit hörd, afgjordes den ändtligen under 24 Juli 1867 af Kongl. Maj:t medelst följande skrifwelse *):

"Wi hafwa låtit handlingarne i detta mål Oß föredragas och derwid funnit godt i Nåder förordna, att Domkyrkorådet eger att med ledning dels af det utaf Öfwerste-Löjtnanten Byström afgifna utlåtande angående Domkyrkan, dels ock den erfarenhet rörande densamma, som efter nämnda tid kunnat winnas, låta upprätta och Wår nådiga pröfning underställa förnyade förslag till de reparationsarbeten, hwilka för hwarje år kunna anses för byggnadens bestånd oundgängligen nödwändiga, med iakttagande derwid att sådana arbeten, som kunna utöfwa inflytande på kyrkans hufwudformer, bringas till öfwerensstämmelse med rundbågsstilens fordringar, samt att ritnings- och kostnadsförslag för uppförande af en ny kyrka för Lunds Domkyrkoförsamling må genom församlingens försorg uppgöras samt Wår Nådiga pröfning underställas; wiljande Wi wid pröfningen af dessa förslag besluta i hwad mån Domkyrkans medel må för uppförande af en sådan kyrka få anwändas."

Sålunda hade man efter mer än 6 års twist **) endast gjort en kretsgång och hunnit tillbaka till ungefär samma punkt, från hwilken man gått ut eller till anwändande af Byströms anwisning såsom hufwudsaklig ledning wid reparationsarbetena.

---

*) Undertecknad, under H. Maj:t Konungens frånwaro, af Oscar, kontrasignerad af P. Ehrenheim.

**) Denna icke förd blott inom domkyrkorådets protokoller och i andra embetsutlåtanden, men äfwen medelst talrika uppsatser i de allmänna tidningarne. Då flere af dessa äro af stort intresse och wäsendtligen belysa twistefrågan, må här till tjenst för dem, som framdeles torde önska taga närmare kännedom om densamma, de wigtigare uppräknas: I Lunds Weckoblad n:r 1—2, 10—11, 74—79 1865, n:r 98 1866, n:r 61 1867; i Folkets Tidning n:r 13—14 (innehåller församlingens 1:a petition), 80 1865, 48—49, 51, 89—90 1867; i nya Dagligt Allehanda n:r 7—8 1865; i Aftonbladet n:r 134 (A) 1867 (reproducerad i Lunds Weckoblad n:r 70 s. å.); i Ny Illustrerad Tidning n:r 42 1867 (der tillika en teckning meddelas af domkyrkan med det utseende hon skulle erhållit efter Zetterwalls förslag).

Om denna blifwit följd från början hade det stora restaurationswerket nu beqwämt kunnat wara afslutadt, äfwen om detsamma behöft upptaga ett par års längre tid än den först utsatta. På detta sätt har förlust gjorts såwäl af en dyrbar tid som af många goda arbetskrafter bland den öfwade skaran af de flerahanda arbetare, hwilka ett så omfattande byggnadswerk kräfwer, men hwilken nu obegagnad betydligen glesnat genom dödsfall och annat förfall *).

Det skulle tyckas, att saken nu blifwit ställd på det rena genom det nämnda Kongl. brefwet, men nya förwecklingar hota att uppstå på grund af fortfarande motsträfwighet hos domkyrkans arkitekt att begagna Byströms anwisning till sin ledning. Till följe af den Kongl. skrifwelsens föreskrift har Zetterwall den 28 Sept. förlidet år ingifwit till domkyrkorådet förslag till reparationsarbeten å kyrkan för år 1868, i hwilket reparationen af mellanskeppets takhwalf upptages i första rummet således i omwänd ordning mot hwad Byström föreslagit, som uppfört denna del af reparationen sist, sedan alla utwändiga förbättringar föregått (se här ofwan sid. 17—18). Domkyrkorådets pluralitet, bestående af deß 3:ne sednast inkomne ledamöter, har tillstyrkt arkitektens förslag då den i saknad af erforderliga tekniska insigter icke tilltrott sig att jäfwa hans omdöme och då enligt Kongl. brefwet af den 24 Juli icke blott öfwerstelöjtnant Byströms utlåtande skulle tagas till ledning, "utan jemwäl den erfarenhet rörande kyrkan, som efter den tid, då nämnda utlåtande afgafs, kunnat winnas, samt arkitekten Zetterwall skäligen bör antagas hafwa under de sju år han öfwer domkyrkan haft tillsyn, förwärfwat tillförlitlig erfarenhet derom, hwilka bristfällen å henne tarfwa att först i ordningen afhjelpas." De begge öfriga ledamöterna ansågo deremot den ord-

*) I början af innewarande år afled smedmästaren J. A. Dreijer, en i sitt yrke owanligt skicklig man, som under den period Brunius ledde kyrkans reparation werkställde allt det konstsmide, som för densamma erfordrades, deribland de wäldige i murarne inlagde jernankarne, de präktiga med roswerk prydda bågarne till de stora gafwelfönstren i norra och södra korsarmen, de flesta öfriga fönsterbågarne m. m.

ning böra följas, som Byström föreslagit, genmälande den ene af dem, stadens borgmästare, i sitt votum, bland annat, att "någon erfarenhet beträffande de af öfwerste-löjtnanten Byström omförmälte eller andra å kyrkan befintliga bristfällen, som kan anses innebära giltiga skäl till afwikelse ifrån förberörde af Byström tillstyrkta ordning för reparationsarbetenas utförande, har under de sednare åren, så widt han kunnat inhemta, icke wunnits," samt "att han trodde sig ej böra fästa widare afseende wid hwad Zetterwall nu sagt angående hwalfwen, då denne 1862 derom afgifwit enahanda upplysningar som de nu lemnade, hwilket föranledde till gudstjenstens inställande nere i kyrkan, men kort derefter afgaf ett nytt utlåtande, hwarigenom de förut yttrade farhågorna för hwalfwens bestånd ansågos undanröjda, så att kyrkan derefter fortfarande blifwit till gudstjenst begagnad." — Jemte reparationen af mellanskeppets takhwalf upptagas i Zetterwalls förslag såsom angelägnaste arbeten "reparationen af mellanskeppets wäggar, alla öfriga wäggars och pelares befriande från rappning samt anordning i öfwerensstämmelse med norra korsflygelns, jemwäl alla takhwalfwens, med undantag af korsflyglarnes, putsning och hwitfärgning;" "2:o ringklockornas flyttning från norra till södra tornet" (hwilken flyttning dock domkyrkorådet ansett obehöflig); "3:o nedrifning å bristfälliga delar å norra tornet och westra gafweln, anordnande af der erhållna materialier och de qwarstående murarnes betäckning för wintern." Kostnaderne äro approximatiwt beräknade till 32,000 r:dr, men arkitekten tillägger: "Skulle, mot förmodan, hwalfwen och mellanskeppsmurarnes eller andra inre delars bristfälligheter wid rifningen befinnas till den grad stora, att totala ombyggnader blefwe oundgängliga, anhåller jag att då hos Domkyrkorådet få göra anmälan derom, och efter wederbörlig besigtning få inkomma med ett extra kostnadsförslag för de arbeten, som i så fall måste företagas utöfwer hwad som nu kunnat förutses."

Förslaget är understäldt Kongl. Maj:ts pröfning, hwars beslut ofördröjligen wäntas *).

---

*) Prof. Brunius, som 1865 upphörde att wara ledamot i dom-

Arkitekten Zetterwall har, oaktadt han genom sina idkeliga förslager till kyrkans omskapning warit den egentliga orsaken

---

kyrkorådet, har dock icke upphört att lifligt intressera sig för kyrkans byggnadsangelägenheter och har i en färskild tidningsartikel (Snäll-Posten n:r 141 och Bih. t. n:r 145 1867) tagit förenämnda reparationsförslag i närmare skärskådande. Han erinrar om Zetterwalls både teoretiskt och praktiskt för fem år sedan ådagalagda ringa kännedom om hwalfwens rätta behandling och wäntar sig icke nu bättre resultat, enär alldeles samma åtgärder föreslås nu som då, inberäknadt det då af domkyrkorådet förkastade, men nu återförnyade, widunderliga förslaget att för reparation af mellanskeppets takhwalf inlägga i höjd med underkanten af desammas fönster ett brädtak, hwarofwanför erforderliga ställningar och hwalfunderstödningar skulle konstrueras. Att reparera takhwalf, som sakna pålitligt wattentak, är ett gagnlöst arbete. Man behöfwer ej synnerlig byggnadskunskap för att inse, att stora takhwalf, om de ocksä wäl ombyggas, ej rimligtwis ega bestånd utan säkra wederlag och droppfria betäckningar. Men sedan wederlagen blifwit genom de bristfälliga murstödens iståndsättning fullt pålitliga och korsbyggnaden fått nytt wattentak, kunna takhwalfwens skador, hwilka Brunius ingalunda anser så wådliga som Zetterwall, utan synnerlig kostnad afhjelpas. — I afseende på de öfriga arbeten i det inre af kyrkan, hwilka förslaget upptager, anmärkes att desamma äro alltför obetydliga för att rimligen kunna hänföras "till de för byggnadens bestånd oundgängligen nödwändiga," hwilka det Kongl. brefwet anbefaller. Kyrkans anstrykning i likhet med norra korsarmens är dessutom icke i enlighet med hwad Byström förordat eller med hwad äldre spår i kyrkan antyda. — Widare anmärker Brunius att Zetterwall alltsedan han 1862 försökte sin förmåga på hwalfwen icke haft någon befattning med kyrkans arbeten, under hwars utöfwande han kunnat skaffa sig ökad erfarenhet rörande hennes bristfälligheter eller förwärfwa den nödwändiga närmare bekantskapen med byggnaden i allmänhet. — Zetterwall har icke uppgifwit huru mycket han will rifwa å norra tornet och westra gafweln, men hwilket måste wara icke obetydligt, enär de qwarstående murarne skulle för wintren intäckas och först näst följande år ombyggas. Enhwar som befattar sig med iståndsättning af gamla och swaga hwalfbyggnader, bör skäligen weta, att man måste deraf bortbryta och skyndsamt ombygga de möjligen minsta partier, innan man widare på lika wis fortsätter. Iakttager man icke en sådan försigtighet kunna högst owäntade och olycksbringande mur-ras inträffa. Exempel på sådana anföras. Zetterwall tyckes icke sjelf wara säker på det omfång rifningarna möjligen kunna få. Derom wittnar det tillägg han gjort wid sin kostnadsberäkning. "Detta tillägg röjer en

till reparationens fördröjande, haft den förmånen att få bibehålla sin befattning som byggnadsledare och såsom sådan oafkortadt alltsedan 1861 årligen uppbära sitt arvode ehuru blott under första året och i början af det andra något arbete utförts *). Han har under tiden genom flera byggnadsföretags utförande på andra håll gjort sig känd såsom skicklig byggmästare. I hwad mån denna hans egenskap äfwen skall komma domkyrkan till godo, om det skall ske i den historiska utwecklingens anda, eller det intressanta monumentet från Waldemarernas, Eskils, Absalons och Birgers dagar skall, med öfwerintendents-embetets förord, blottställas för nya försök att omformas till en på fri hand tillskapad prålig modern antiquitet, kommer framtiden att wisa.

I anledning af meranämnda Kongl bref den 24 Juli 1867 egde en kyrkostämma rum sistl. 23 Okt. "för att öfwerlägga och besluta rörande anskaffandet af ritning och kostnadsförslag för uppförande af en ny kyrka." Man stadnade derwid i beslut att utse komiterade åt hwilka uppdrogs att förbereda frågan om kyrkobyggnaden samt derom till en ny stämma afgifwa betänkande till ledning för widare beslut.

Universitetet.

Den beredwillighet, med hwilken, såsom i det föregående är omnämndt, Konung och Ständer under de sednaste årtionden samwerkade för afhjelpande af universitetets mest angelägna behof, fortfor att wisa sig äfwen riksdagarne 1859—60, 1862—

högst betänklig owißhet, hwilken kan förorsaka de wådligaste följder, en owißhet, som enligt wår öfwertygelse wisar, att Zetterwall icke är sitt åtagande wuxen."

*) Arvodet utgör 2,000 r:dr r:mt. Brunius hade såsom ledare af kyrkans reparation under de twenne första åren (1 Maj 1833 — 1 Maj 1836) 3 r:dr om dagen. Detta arvode upphörde under de 2:ne påföljande år då allt arbete war instäldt. Genom Kongl. bref d. 23 Mars 1838 bestämdes hans arvode till 300 r:dr d:ko; genom Kongl. bref d. 13 Aug. 1844 förhöjdes detsamma med 700 r:dr d:ko och genom Kongl. bref d. 10 Januari 1857 tillkom en ytterligare förhöjning af 333 r:dr 16 sk. d:ko, hwarigenom det uppnådde sitt närwarande belopp.

63 och 1865—66 genom anslag till nya läroplatsars inrättande, löners förbättring, förökande af samlingarne och desammas ändamålsenligare herbergerande samt anskaffande af nya lokaler åt de institutioner, hwilkas saknad af sådana utgjorde universitetets wäsentligare brister. Genom denna frikostighet har universitetet erhållit sin nya rymliga botaniska trädgård med tillhörande wackra wärthus och andra byggnader samt sitt efter nutidens fordringar i allo utmärkt inrättade astronomiska observatorium. Äfwen det nya kemiska laboratoriet är uppfördt under den tiderymd, som här afses; medlen för detsammas uppbyggande gåfwos, såsom förut är bemärkt, redan wid 1856 års riksdag. En icke ringa del af sina behof har universitetet warit i tillfälle att med egna ökade inkomster kunna bestrida. Den sednaste utgiftsstaten, fastställd af Kongl. Maj:t d. 4 Okt. 1861, slutar sig på en summa af 259,687 r:dr 76 öre, eller i rundt tal 123,000 r:dr större än utgiftsstaten af den 19 Dec. 1848 upptager *). Såsom ett bewis på universitetets förkofran i ekonomiskt hänseende förtjenar anmärkas, att de i nämnda utgiftsstat tillkomna löneförbättringarne och anslagen till allrastörsta delen blifwit lemnade af deß egna tillgångar, sedan på Kanslerns hemställan Kongl. Maj:t tillåtit att af reservfondens tid efter annan samlade besparingar på lediga löner finge till allmänna löningsfonden lemnas det betydliga bidraget af 55,000 r:dr r:mt i räntebärande kapital **).

Innewarande wårtermin utgöres universitetets lärarepersonal af 28 ordinarie professorer och en extra-ordinarie, 19 ordinarie adjunkter, 18 docenter samt 3 exercitii-mästare ***).

*) Härmed beriktigas den uppgift, som härom förekommer i 1:sta afd. af denna skrift, sid. 121.

**) A. N. Sundbergs program wid akad. rektoratets nedläggande d. 31 Maj 1862.

***) Såsom något mycket owanligt anmärker man, att för närwarande intet professors-embete är wakant; äfwen alla adjunkturerne äro försedde med innehafware utom en enda, inom juridiska fakulteten, till hwilken dock förslag nyligen är upprättadt. Icke heller bland universitetets öfriga embets- och tjenstemän förefinnes någon wakans. Universitetet har aldrig warit fulltaligare representeradt än just nu då det uppträder för att fira sin twåhundraårs jubelfest.

Antalet af hittills inskrifne studerande är 338, fördelade såsom förut i 8 nationer (landskapsföreningar); några tiotal torde efter wanligheten tillkomma under terminens lopp och är antalet i så fall ungefär lika med hwad det war samma termin för 9 år tillbaka (se det föreg. af denna öfwersigt, sid. 121). Men i det hela har studentantalet icke obetydligt minskats i följd af upphörandet af den s. k. kameral-examen och student-examens förläggande till elementarlärowerken med ingången af år 1864; det har alltsedan icke kunnat uppnå 400:talet, som förut ofta öfwerskreds *). Minskningen torde dock redan hafwa hunnit sin höjd, då med all sannolikhet kan antagas, att antalet af dem som från elementarlärowerken afgå till universitetet skall ökas sedan man mera want sig wid det nya examens-sättet, och då i betraktande tages antalet af lärjungar wid det stifts lärowerk, från hwilka Lunds studentkorps hufwudsakligen hemtar sin förstärkning, hwilket antal uppgår till öfwer 2000. För de studerandes understöd finnas 98 magnatstipendier (13 nya tillkomna sedan 1859) samt 69 Kongl. och riksstatens stipendier **) med ett sammanlagdt årligt räntebelopp af omkring 18,400 r:dr r:mt ***); 26 af magnatstipendierne och 16 af Kongl. och riksstatens stipendier woro wid wårterminens början wakante. Inom hwarje fakultet utdelas årligen twenne premier för utmärktare flit och framsteg i studier, hwarjemte 2:ne præmii-

*) Då under de år som närmast föregingo gamla studentexamens upphörande i medeltal årligen öfwer 100 nya studenter inskrefwos och 1863, nämnda examens sista år, de nyinskrifnas antal till och med gick ända till 215, sjönk 1864 siffran strax ned till endast 40. Fr. Wahlgrens program wid akad. rektoratets nedläggande d. 1 Juni 1866.

**) Riddarhus-stipendierna för studerande adelsmän äro icke fästade särskildt wid något af universiteterna. De sökas, efter i Posttidningen kungjord ledighet, hos Riddarhus-direktionen. Ett större sådant innehafwes för närwarande af en studerande här.

***) Bland förenämnda stipendier äro icke inbegripna åtskilliga stipendii-fonder, enskildt tillhörige de resp. nationerna och Akad. Föreningen, den sednare till ett antal af 11 med ett sammanlagdt kapital af något öfwer 30,000 r:dr. Icke heller äro i räkningen upptagne de flere nya stipendii-stiftelser, med hwilka universitetet under loppet af innewarande termin hugnats, men hwilka ännu icke kunna wara disponibla.

stiftelser, Zetterstedtska och J. M. Agardhska (den förra stiftad af prof. J. W. Zetterstedt på deß jubel-doktorsdag 1859, den sednare af filialbanken 1864 till minne af framl. prof. J. M. Agardh) förefinnas för utmärkande af en wid filosofiska gradens absolverande ådagalagd framstående skicklighet inom någon af de naturhistoriska och matematiska wetenskaperna. Till understöd åt yngre lärare wid universitetet finnas 6 docent-stipendier, hwardera å 750 r:dr r:mt årligen, bildade genom statsanslag, likasom 2:ne årliga rese-stipendier ett större å 1800 r:dr och ett mindre å 1200 r:dr, till beredande af tillfälle så åt yngre som äldre wetenskapsidkare att genom resor i utlandet rikta kunskaper och erfarenhet. Under benämning af "Konung Carl XV:s resestipendium" tillkom 1862 ett af H. Maj:t Konungen med egna medel stiftadt stipendium på 1000 r:dr årligen till understöd för wetenskapliga resor utrikes åt unga läkare, som ådagalagt framstående wetenskaplig håg och förmåga och wid Lunds universitet med heder genomgått de prof, som erfordras för full kompetens till de medicinska befattningarne i statens tjenst. Till det stora resestipendium swenske generalkonsuln i Cap-staden J. Letterstedt år 1860 donerade till successivt åtnjutande af åtskilliga institutioner i landet (rentan af 5000 p:d sterling) utser Lunds universitet hwart sjette år stipendiat och har redan en gång begagnat denna rättighet *).

Universitetet har fortfarande nitiskt bemödat sig att uppfylla sin dubbla bestämmelse, att utgöra en hufwudplats för den wetenskapliga odlingen och en högskola för den bildningsökande ungdomen. Literaturen har härifrån blifwit riktad med många nya wärderika skrifter, många nya förtjenstfulla lärare

*) Äfwen bland magnat-stipendierna finnas några afsedda för resor utomlands, såsom Battramska, Dicksonska, Humero-Steuchiska och v. Reijserska. Rörande samtliga här ofwan nämnda stipendier finner man utförliga underrättelser i "Samling af Stiftelsebref och Författningar om Stipendier wid Kongl. Universitetet i Lund." 1—4 Del. Lund, 1810—62. Universitetets terminligen utkommande katalog innehåller en tabell öfwer samtliga stipendier, upptagande jemte desammas belopp och nuwarande innehafware äfwen wilkoren och tiden för åtnjutandet m. m.

hafwa ökat antalet af dem, som härstädes förwärfwat sig ett aktadt namn och hedrat lärosätet. Werksamheten i wetenskapernas tjenst har aldrig warit lifligare än under den sednaste tiden. Derom wittnar det flitiga arbetet inom de wetenskapliga samfund och fackföreningar, hwilka tid efter annan uppstått, de aldra flesta under sednaste åren. Fysiografiska sällskapet *) som förut tidtals icke synnerligen låtit höra af sig, har waknat till nytt lif, håller terminligen minst en gång hwarje månad sammankomster, derwid hwarje gång flera föredrag af ledamöterna förekomma. Läkare-sällskapet, stiftadt hösten 1862 **), sammanträder en gång i månaden under terminen då föredrag hållas och saker af allmänt medicinskt intresse diskuteras. Botaniska, zoologisk-geologiska, kemisk-mineralogiska, matematiska, filosofiska och juridiska föreningarna äro samtliga bildade inom studentkorpsen men med deltagande äfwen af äldre wetenskapsidkare, och hålla sammankomster 1 à 2 gånger eller oftare i månaden. Ett filologiskt seminarium det första i Swerige, in-

---

*) Stiftadt af A. J. Retzius 1776, erhöll d. 6 Mars 1778 Kongl. stadfästelse å sina grundreglor, af hwilka en ny redaktion stadfästades af Kongl. Maj:t d. 28 Now 1862. Det heter i dessa nya grundreglors § 1: "Fysiografiska sällskapet i Lund, som stiftades med hufwudsakligt syfte att winna och utbreda kännedom af Skånes naturhistoria, har derjemte till föremål för sin werksamhet att utbreda och befrämja kännedom af naturen i sin helhet och i alla deß rigtningar." En hwar ledamot eger att föreslå ny ledamot af sällskapet. Wal af sådan sker medelst ballotering hwarwid den föreslagne för sitt antagande måste hafwa twå tredjedelar af de wäljandes röster. Sällskapet består för närwarande af 99 ledamöter, deribland 3 hedersledamöter, 68 swenska och norska samt 28 utländska medlemmar.

**) På föranledande af D:r G. S. Trägårdh och några medicine studiosi. På möte d. 4 Dec. 1863 antogos stadgar, enligt hwilka "Sällskapet är stiftadt i ändamål att åstadkomma närmare beröring och samwerkan läkare emellan." Sammankomsten i Oktober är sällskapets högtidsdag. Till ledamot kan hwarje examinerad läkare och apotekare på förslag af en medlem inwäljas. Medicine studiosi äro sjelfskrifne ledamöter. Sällskapet räknar för närwarande inemot 100 medlemmar, deribland, utom alla äldre och yngre läkare i Lund, de fleste praktiserande läkare inom provinsen.

rättadt efter mönstret af dylika wid de tyska universiteterna förekommande anstalter, öppnades här wår-terminen 1866. Det har till uppgift "att genom praktiska öfningar inom området för de klassiska språkens studium wägleda och befordra de studerandes sjelfwerksamhet och dymedelst hos dem grundlägga såwäl lärareduglighet som wetenskaplig sjelfständighet." I den sedan 1864 utkommande "Lunds Universitets Årsskrift" (o:Acta Universitatis Lundensis) har universitetet en särskild organ för meddelande åt den lärda werlden af de afhandlingar i hwilka härwarande wetenskapsmän nedlägga sina nyaste forskningar och undersökningar. Wid utgifwandet af den matematiskt-naturwetenskapliga afdelningen af denna årsskrift biträder fysiografiska sällskapet, som här äfwen meddelar en årlig förteckning öfwer de föredrag, som förekommit wid deß sammanträden.

I September 1866 hade universitetet för första gången ett besök af utsedde bland h:rr stats-revisorer, hwilka icke blott werkställde den dem pligtenligt tillkommande besigtning af universitetet i yttre hänseende med deß byggnader och institutioner, men äfwen med intresse togo kännedom om deß inre lif och deß werksamhet för uppfyllande af sitt ändamål. I sin sedermera afgifna officiella revisionsberättelse utläta de sig om universitetet på ett för detta i allo gynsamt och hedrande sätt *).

*) Utlåtandet är af följande lydelse: "Genom delegerade hafwa Revisorerne besökt Kongl. Universitetet i Lund och på stället förskaffat sig den närmare kännedom om denna underwisningsanstalt med dertill hörande särskilda institutioner, utan hwilken Revisorerne icke kunnat, på sätt gällande instruktion bjuder, bilda sig ett tillförlitligt omdöme om denna wigtiga anstalt samt huru de medel blifwit anwände, hwilka Rikets Ständer tid efter annan anwisat till denna högskolas bestånd och utweckling. Wid detta besök hafwa Revisorerna, som egnat särskild uppmärksamhet åt de för underwisningen inrättade institutioner, såsom biblioteket, historiska och zoologiska museerna, botaniska trädgården, anatomiska och fysiska samlingarne, astronomiska observatorium, kemiska laboratorium och mineralsamlingen, kliniska institutet och lazarettet m. m., med tillfredsställelse erfarit, att de i allmänhet icke höga anslag, som för dessa institutioners underhåll och förkofran anwisats, blifwit wäl anwände, hwilket äfwen är förhållandet i afseende å de medel, som an-

Wid slutet af innewarande wår-termin firar Academia Carolina det 200:åriga minnet af sin stiftelse. Ocksa då ifrågakommer en revision, i hwilken hon hoppas kunna bestå med lika heder. Medborgarne skola nemligen kasta en granskande blick tillbaka öfwer hwad hon under de twenne seklerne af sin tillwaro werkat till fäderneslandets gagn. Det skall då kunna efterwisas, att hon, som under sin mesta tid lemnats att arbeta i mycket tarfliga yttre wilkor, sedan hon tidigt måst göra ett offer åt staten af sin betydligaste egendom, likwäl förmått med mycken berömmelse fylla sin plats såsom en af den fosterländska bildningens wårdarinnor och förwärfwa sig ett namn med god klang inom den lärda republiken. Hennes krönika nämner mången lärare, som utmärkt sig genom lysande snillegåfwor eller genom wetenskapliga idrotter af owanlig förtjenst och ur hennes lärosalar hafwa utgått en talrik skara lärjungar, hwilka i olika lefnadsrigtningar hafwa gagnat och hedrat fosterjorden. Wid tanken på hwad hon under sina tillryggalagda 200 år i beswärligare förhållanden lyckats kunna uträtta, skall hon i de numera gynsammare omständigheterna med glad förhoppning gå ett nytt århundrade till mötes.

Följande äro de hufwudsakliga tillökningar och förbättringar hwilka de särskilda institutionerna erhållit under de sednaste nio åren.

a) Biblioteket

räknar nu inemot 100,000 band tryckta böcker. Genom statsanslag wid riksdagarna 1850—60 och 1865—66 har fonden för deß underhåll blifwit förstärkt så att biblioteket för sina

---

slagits till byggnader för dessa inrättningar. För öfrigt hafwa Revisorerne hwarken i afseende å Universitetet eller beträffande Lunds Kathedralskola och Folkskolelärareseminarium, hwilka inrättningar jemwäl af Revisorerne besöktes, funnit ringaste anledning till anmärkning.

"Prosten Wennerström har uti en reservation anmärkt, att han önskat få i revisionsberättelsen intaget ett witsord om den goda anda Revisorerne funnit rådande hos den studerande ungdomen i Lund. Ehuru samtlige delegerade fullt instämde uti Prosten Wennerströms loford, ansågo de sig dock ej i en revisionsberättelse angående statswerkets förwaltning kunna ingå uti dylika omdömen."

utgifter numera årligen disponerar 10,000 à 11,000 r:dr. Medelst talrika gåfwor hafwa fortfarande så wäl den tryckta boksamlingen som handskriftssamlingen wunnit tillwext. Såsom de betydligaste af dessa skänker må nämnas: 13 manuskripter och omkring 400 band tryckta böcker, till större delen af juridiskt innehåll, hwaribland flera wärdefulla tyska, franska, engelska och nordamerikanska tidskrifts-serier, skänkte 1861 af justitierådet m. m. C. Schmidt till minne af gifwarens inträde såsom student wid Lunds universitet för femtio år sedan; 217 band till större delen franskt, engelskt och nordamerikanskt literatur af historiskt och topografiskt innehåll, deribland en mängd dyrbara planschwerk, skänkte af samme gifware sistl. sommar med anledning af universitetets ingående jubel-år; omkring 500 band, till större delen af medicinskt och ekonomiskt innehåll, gifne af prof. Joh. Rabbén, wid sin död d. 8 Sept. 1865 universitetets senior; omkring 150 band juridiskt literatur samt åtskilliga handskrifter, gifne af prof. Fr Schrewelius, som afled d. 28 Mars 1865. Kyrkoherden d:r J. Lindfors ihågkom, innan han samma år lemnade det lärosäte, wid hwilket han länge såsom lärare warit fästad, biblioteket med gåfwan af en betydlig handskriftssamling, hwilken tillhört hans fader, framl. prof. A. O. Lindfors, innehållande bland annat 30 permbref, deraf hälften från slutet af 1300- och början af 1400-talet, samt omkring 400 originalbref och dokumenter rörande historiska personer och händelser under konungarne Carl X:s, XI:s och XII:s tider, och utgörande ett wärdefullt supplement till de samtida papper biblioteket förut eger i De la Gardieska arkivet. Året förut erhöll bibliotekets handskriftsamling en annan intressant tillökning af nyare datum, i det majoren m. m. grefwe G. A. Adlersparre öfwerlemnade återstoden af den medelst gåfwobref dat. 10 Now. 1841 af framl. kammarherren grefwe C. A. Adlersparre skänkta samling af deß faders exc. grefwe Georg Adlersparres efterlemnade originalbref och andra historiska dokumenter.

Biblioteket har i de sednaste åren betydligt utwidgat sitt commercium literarium och står nu i bytesförening med mer än 100 utländska lärda samfund och institutioner.

Sedan mynt- och medaljkabinettet blifwit flyttadt till an-

nan lokal och ny observatorii-byggnad tillkommit har bibliotekets utrymme ökats med de rum, som förut warit anwisade åt dessa institutioner och intager således nu 2:ne hela wåningar jemte tornkammaren *).

b) **Historiska Museum**

har erhållit sin förnämsta tillökning genom inköp förlidet år för det billiga priset 1200 r:dr r:mt af en betydlig samling af fornsaker, tillhöriga landtbrukaren v. Gerber, utgörande, oberäknadt fragmenter och kuriosa utan egentligt intresse för den antiquariska och etnografiska forskningen, tillsammans omkring 1750 olika föremål. Bland dessa tillhöra något öfwer 1600 stenåldern, bestående af wapen och redskaper af flinta och andra stenarter, samt af ben; de öfriga utgöras dels af wapen och redskaper från brons- och jernperioderna, dels af åtskilliga föremål af konst- och kulturhistoriskt intresse. "Den ansenliga tillökning, museum sålunda wunnit, gör behofwet af en mera utwidgad lokal, än den nuwarande, som redan förut warit trång och otillräcklig, ännu mera känbart. Hela denna nyssnämnda samling äfwensom en stor del af hwad som under de sednare åren genom gåfwor och köp erhållits, har af brist på utrymme ej kunnat ordnas och uppställas, hwadan ett af de trenne rum, som museum för närwarande disponerar, måste begagnas till förwaringsrum för dessa ännu oordnade saker, och tillfölje häraf den i detta rum förut inrymda, dyrbara Nilssonska samlingen ej kunnat hållas för allmänheten tillgänglig. En wäl behöflig förändring i sättet för samlingarnes uppställning och fördelning har äfwen på grund af dessa missgynnande omständigheter måst

*) Hwad i föregående afdelning af denna öfwersigt wid framställningen af bibliotekets märkwärdigheter förekommer sid. 131 rörande Rudbecks Atlantica, rättas, efter G. E. Klemmings "Anteckningar om Atland" (Sthlm 1863), sålunda, att af bemälde sällsynta bok finnas 10 ex. qwar, 3:ne med 210 sidor (2 å Kongl. biblioteket i Stockholm, 1 å univ. bibl. i Upsala), 1 med 138 sidor (å univ. bibl. i Köpenhamn), 4 med 122 sidor (å univ. bibl. i Lund, i riks-arkivets bibl. i Sthlm, på Skokloster och å kongl. bibl. i Stuttgart), 1 mera defekt i Linköpings elementarläroverks bibl. Bokens raritet har dock betydligen minskats, sedan en ny upplaga, ett fotolitografiskt facsimile efter originalet, utkommit i 100 ex. (Sthlm 1863).

uppskjutas till deß en större och för det helas ändamålsenliga och öfwerskådliga anordning lämpligare lokal blifwit upplåten. Då härtill kommer, att "Föreningen för Skånes Fornminnen och Historia" för att så mycket som möjligt på en punkt samla provinsens fornminnen, beslutat att till förwaring åt Universitetets Historiska museum öfwerlemna de fornsaker, nämnda Förening genom gåfwor och köp kan komma att förwärfwa, blir härigenom behofwet af större utrymme för samlingarne i sin helhet så mycket mera oafwisligt" *).

Nyßnämnda "Förening för Skånes Fornminnen och Historia," stiftad i Jan. 1865 och redan räknande en talrik krets af medlemmar inom provinsen, har enligt de upprättade stadgarne till föremål att "1:o wårda Skånes fornlemningar; att anteckna, beskrifwa och genom tryckta skrifter bekantgöra sådant, som kan bidraga att sprida ljus öfwer Skånes forntid, skånska folklifwet och landskapsmålet. 2:o att wäcka och underhålla intresset för Skånes historia i allmänhet genom utgifwande af arbeten och handlingar, äldre och nyare, som upplysa Skånes politiska, kyrkliga och kulturhistoriska förhållanden." Såsom organ för sin werksamhet ämnar föreningen utgifwa en tidskrift, hwars första häfte snart är att förwänta. Af universitetet har föreningen erhållit åt sig upplåten en qvadrat i gamla botaniska trädgården för att der anlägga en samling af de skånska runstenar, hwilka, rubbade från sin ursprungliga plats, nu äro utsatta för fara att lida skada och förkomma. Såsom förstlingar hafwa nyligen der blifwit uppreste den ståtlige fastän något söndergångne runsten, som i 177 år legat på Lundagård **) och en

---

*) C. J. Asks program wid akad. rektoratets nedläggande den 1 Juni 1867. Gerberska samlingen har sedermera, ordnad i 4 större skåp, provisoriskt blifwit inflyttad i s. k. stora auditorium å andra sidan om förstugan, hwarigenom bättre utrymme är beredt att äfwen kunna förewisa Nilssonska samlingen. Men behofwet af ny lokal qwarstår i alla fall, helst biblioteket inom kort klappar på dörren äfwen till denna wåning, begärande att åt sig så eröfra hela huset.

**) Den togs af prof. A. Stobæus, med tillhjelp af några studerande, år 1691 ut från ruinerna af Alla Helgons kyrka och lades först på högra sidan om torningången till n. w. bibliotekshuset, men flyttades för några år sedan till nordöstra hörnet af Lundagård, blottställd

hittills i en åker wid Wallkärra stående mindre dylik samt 2:ne andra från Gårdstånga *).

Rörande den i föregående afdelning af förewarande öfwersigt sid. 139—140 omtalade Cartesii hufwudskål, hafwa på sednaste tiden twifwelsmål yppats om deß äkthet. Medic. prof. Lovén höll derom för några år sedan i fysiografiska sällskapet ett föredrag, deruti han på anatomiska grunder fann saken osannolik. Benstycket (ett wenstra sidans hjeßben ɔ: os parietale sinistrum) fann han wid jemförelse med en mängd andra skallar wäl litet för att kunna hafwa tillhört en fullwuxen man; derjemte hade det en form, som är oförenlig med den skallebildning Cartesii porträtter antyda. Deß suturer m. m. utwisa widare att benstycket tillhört ett wida yngre subjekt än en 54:årig man. För öfrigt låge redan deri en ej obetydlig osannolikhet, att man skulle söndersprängt den store mannens hufwudskål; på 16 år söndermultnar ej gerna en 54:årig skalle sjelfmant. — Sedermera har prof. Palmstedt i Stockholm för ett par år sedan utgifwit en liten broschyr **), deruti han berättar att baron Berzelius, som efter framl. prof. Sparrman låtit inköpa Cartesii

---

för all den åwerkan hwartill en så öppen plats kan föranleda. Den finnes jemte Wallkärra-stenen aftecknade i Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare, Tom. II, pl. 51, 52 och beskrifne sid. 200. Enligt denna beskrifning lyder inskriften å den förstnämnde i öfwersättning: "**Thorkel son af Eskil Björnson reste denna sten efter båda sina bröder, Olof och Otter, goda landwärnsmän**; å den sednare: **Tufwa reste denna sten efter Gamal sin man** (husbonde) **och Oskar Björnson.** Begge stenarne äro troligen icke yngre än 10:de århnndradet.

*) En "Förening för Smålands Minnen" stiftades i Now. 1861 af medlemmar af Småländska nationen wid härwarande universitet. Också den räknar en mängd medlemmar och omfattar icke blott Kronobergs och Jönköpings utan äfwen Kalmar Län, sedan Kalmar nation slutit sig till densamma. Såsom sitt mål har föreningen uppställt att anskaffa ett material, hwaraf en Smålands Beskrifning i egentlig mening må i en framtid kunna åstadkommas. Den har för detta sitt ändamål, i synnerhet under sina första år, utwecklat mycken werksamhet.

**) Under titel: Cartesii hufwudskål. Några upplysningar om rätta förhållandet med denna relik samt historiska underrättelser äfwen om den store filosofen och wetenskapsmannen, hwilken samma hufwudskål i lifstiden tillhörde. Sthlm 1866. 8 sid. 12:o.

hufwudskål i sin helhet, år 1821 affändt densamma till den berömde naturforskaren Cuvier i Paris för att blifwa nedlagd i Cartesii likkista bredwid de öfriga qwarlefworna. — Hwad nu först prof. Lovéns inkast widkommer, så äro de af stor wigt, som icke kan minskas utan med antagande att afwikelse från de normala förhållandena som understundom inträffar, här förewarit. Det är också sagdt om den ryktbare filosofen, att han warit af en särdeles fin kroppsbyggnad, hwaraf i någon mån torde kunna förklaras benets yngre och klenare utseende. Enligt ett af prof. Palmstedt meddeladt bref från Berzelius, förekom äfwen hos anatomerna i Paris twifwelsmål wid hufwudskålens ankomst dit. "Att i afseende på pannans form," skrifwer Berzelius, "en ordwexling uppstod emellan wetenskaps-akademiens båda sekreterare (Arago och Flourens), som gjorde skallens äkthet misstänkt, är icke mitt fel; men alla profilporträtter af filosofen ådagalägga, att hans panna hade den form, som skallen utwisar, om hwars äkthet jag således anser ingen fråga wara." I afseende på den omständigheten, att det af Berzelius efter Sparrman köpta exemplaret af hufwudskålen skulle, såsom fullständigt, wara det enda rätta, så egde twist derom rum redan under Sparrmans lifstid (se Sjöborgs dissertation de Cartesio ejusque cranio.) Mycket besynnerligt är, att å särskilda delar af nämnda exemplar desamma personers namn skulle warit skrifne, hwilka bewisligen egt det i härwarande museum befintliga fragmentet, neml. Arckenholtz, Stiernman och Celsius, äfwensom att derå befunnits skrifwen samma latinska wers (dock med några ords olikhet i den af Palmstedt meddelade afskriften), som är bifogad den härwarande delen och som är autograf af Arckenholtz, hwilken sjelf berättar att hufwudskålen blifwit sönderdelad och att han köpt ena stycket (det härwarande) deraf. Kan det icke wara en möjlighet att med den andra (fullständigare) delen någon af de mera okände egare, hwilka innehaft den innan den kom i Sparrmans hand, bedrifwit förfalskning medelst tillskarfning af annat (profant) ben i det saknade styckets ställe och medelst påskrift af efterapade namnteckningar till trowärdighetens bestyrkande? På sådant bedrägeri har man icke få exempel. Men omöjligt är att numera

hinna längre än till en förmodan härutinnan. Med skäl lemnas derföre frågan oafgjord af Sjöborg, som slutar sin förenämnda disputation med följande yttrande: "Om du, wälwillige läsare, efter gjord jemförelse skulle finna sannolikheten mera tala för det af Sparrman förwarade cranium än för wårt, skola wi icke deröfwer alltför bittert bedröfwas (non immodicus nobis dolor erit), men det skall inses att äfwen wi äro försedde med bewis, hwilka lemna stöd åt påståendet att wårt exemplar är äkta."

Historiska museets föreståndare är för närwarande prof. i historien N. A. Tengberg och amanuens d:r Elof Tegnér.

c) **Mynt- och Medalj-Kabinettet,**

som 1863 flyttades från öfwersta waningen af bibliotekshuset till en ändamålsenligare lokal i huset n:r 21 wid Lilla torg, har wunnit en ansenlig tillwext, isynnerhet genom inköp 1862 af framl. prof. J. M. Agardhs betydliga myntsamling för en summa af 3000 r:dr. Utom en betydlig mängd af till stor del dyrbara dupletter, erhöll kabinettet derigenom 887 mynt och medaljer, som der förut saknats, af hwilka 53 i guld, 510 i silfwer och 334 i koppar, brons m. m. En wacker samling af grekiska mynt utgjorde häribland det för kabinettet bästa, men äfwen de skandinaviska erhöllo en god tillökning af många sällsyntheter. Af de äldsta swenska, Olof Skötkonungs, finnas t. ex. nu 9 st. Medelst gåfwor och byte af dupletter har kabinettet också gjort betydande acquisitioner. Genom Kongl. brefwet af d. 20 Juni 1856 aflemnas numera alla mynt och medaljer, som präglas på kongl. myntet, mot lösen, till kabinettet, hwarigenom den nyare swenska samlingen företer sig i ett prydligt skick. För närwarande utgöres kabinettets samling af omkring 15,000 mynt, af hwilka 300 i guld, 8,000 i silfwer, resten i andra metaller.

Prof. Tornberg är fortfarande kabinettets föreståndare. Amanuensen wid hist. museum, d:r Elof Tegnér, är äfwen anställd i samma befattning här.

d) **Zoologiska Museum.**

Genom kemiska institutionens flyttning 1862 till den åt densamma uppförda nya byggnad har Zoologiska museum fått

ett wäl behöfligt ökadt utrymme, hwilket i synnerhet kommit wäl till paß för framläggning i ordnade serier af de invertebrerade djuren, åt hwilkas stora skara endast ett litet rum förut fanns upplåtet, utom hwad som kunde instufwas uti de i lokalens samtliga rum spridda lådpulpeterna. Äfwen hafwa derigenom de entomologiska samlingarne, som länge haft särskild lokal, kunnat sammanflyttas med museets öfriga tillhörigheter. Samtlige invertebrater upptaga nu 5 rum i den tillkomna mellanwåningen, af hwilka det 1:sta innehåller protozoer (spongier m. m.,) coelenterater (koraller, medusor etc.) och echinodermer; 2:dra, 3:dje och 4:de insektsamlingen; i det 5:te, som för närwarande inredes skola maskar, crustaceer, mollusköider (bryozoer, tunicater) och mollusker i sprit uppställas.

I nedra wåningen har ett särskildt arbetsrum blifwit inredt åt de studerande, som wilja sysselsätta sig med zoologisk-zootomiska eller mikroskopiska undersökningar; äfwen äro i detta rum utlagde till de studerandes tjenst nödiga kranier och skelettdelar, samt en series naturalier till hjelpreda wid genomgående af en generel studiikurs. Ett förträffligt tillfälle är sålunda öppnadt för studium i naturen af de olika djurklassernas organisationsplan, hwilket också flitigt är begagnadt icke blott af dem som genomgå den wanliga examenskursen. Detta har wäsendtligen underlättats genom rik tillförsel af lefwande hafsdjur från de näraliggande fisklägena. I detta fall har Lund nu fördelen hos en sjöstad — en fördel hwilken ytterligare kan utweckla genom anläggande af saltwattenaquarier, så snart tillgångarne sådant medgifwa.

Museets samlingar hafwa endast obetydligt kunnat kompletteras genom inköp, då årsanslaget företrädeswis tagits i anspråk till uppställning och konserverande af hwad förut fanns, till apterande af f. d. kemiska lokalen för sitt nya ändamål, för arbetsrummens inredning och anskaffande af nödiga utensilier, för inköp af skåp, byråer o. d. samt till de löpande utgifterna, hwilka för en sådan inrättning som den ifrågawarande äro ganska betydliga. Men liksom museum allt ifrån sin grundläggning hufwudsakligen förkofrats genom gåfwor, så har det äfwen under de sednaste åren på denna wäg hemtat

sin förnämsta tillökning. Många wärdefulla föremål hafwa derigenom kommit detsamma till del. Sålunda skänkte den bekante naturforskaren Charles Andersson, som studerat wid Lunds universitet och nyligen alltför tidigt bortryckts från sin nitiska werksamhet, för ett par år sedan 380 fogelskinn från södra Afrika, bland hwilka många förut saknades. Af stort wärde war en nästan nykläckt strutsunge. Lector C. A. Westerlund har dels redan skänkt en hel mängd skandinawiska conchylier, dels lofwat komplettera denna gåfwa till en fullständig typsamling för hans utgifna afhandling: "Sweriges Land- och Sötwatten-Mollusker." Professor Sw. Nilsson har gifwit originalerna till sitt arbete "Historia Molluscorum," docenten dr P. Olsson en stor samling entozoer samt hafsdjur från Norge. Bland senast inkomna gåfwor må nämnas en gigantisk klumpfisk (orthagoriscus nasus) från Warberg, gifwen af apotekaren Santesson och beskrifwen till sin anatomiska byggnad af prof. Wahlgren i snart utkommande nya årgång af Acta Universitatis. Den entomologiska afdelningen har genom gåfwa af prof. J. W. Zetterstedt riktats med återstoden af typerna till hans arbete "Diptera Scandinaviæ," hwilken dyrbara typsamling nu i sin helhet räknar 4,000 arter i något öfwer 18,000 exemplar, ordnade och i sina nya skåp inställde af den 80:årige forskarens egen hand.

Antalet uppstoppade djur och skeletter har oafbrutet ökats genom arbete i museum.

Materielen för underwisningen har erhållit en wigtig tillwext genom nya komparatiwt-anatomiska præparater från de olika organsystemerna och mikroskopiska præparater, de sistnämnda mest genom gåfwor af adjunkt Odenius och kand. Lyttkens.

Det stora intresse som wisats museet genom de rikhaltiga gåfworna till detsamma har också ådagalagts genom de talrika besök som under de timmar det för allmänheten hålles öppet der pläga göras både af nyfikenheten och kunskapsbegäret.

Museets föreståndare prof. F. Wahlgren har för ett par år sedan i en särskild utgifwen framställning *) utförligt redogjort

*) Om den zoologiska institutionen wid Lunds universitet. Inbjudningsskrift wid Prof. C. W. Starstedts inställande i embetet den 28 Now. 1865. Lund 1865. 33 sid. 4:o.

för den zoologiska institutionens uppkomst, utweckling och närwarande tillstånd, hwilken särdeles intressanta redogörelse wisar huru denna wackra institution i jemnbredd med det zoologiska studiet oafbrutet gått framåt och wäsendtligt bidragit till den zoologiska wetenskapens och deß förnämste idkares utbildning i wårt land.

Museet har 2:ne intendenter: zool. adjunkten e. o. prof. O. Torell, ledaren af den wetenskapliga expeditionen till Spetsbergen 1861, och, för den entomologiska afdelningen *), adjunkten C. G. Thomson, fördelaktigt känd inom detta område genom sitt betydliga arbete "Skandinaviens Coleoptera synoptiskt bearbetade" (Del. I—IX. Lund 1859—1868.) Amanuens är docenten A. W. Qwennerstedt och conservator h:r C. D. E. Roth.

e) Geologiska Museum.

Yngst af universitetets institutioner har först innewarande termin den geologiska erhållit egen lokal och särskild föreståndare. Den har ickeheller tillkommit genom statsanslag och dyra inköp utan har småningom genom gåfwor hufwudsakligen från universitetets lärare i naturalhistoria omsider wuxit till ett omfång som gjort deß skiljande från det zoologiska museet till en nödwändighet.

Den första grunden till detta museum lades redan af universitetets förste lärare i naturwetenskap, Linnés bekante lärare Kilian Stobæus, som 1735 skänkte till universitetet sin för den tiden betydliga naturaliesamling, hwars bästa och största del utgjordes af försteningar. Enligt 1759 upprättadt inventarium uppgick redan då akademiens petrifikatsamling till öfwer 1000 n:r, af hwilka flertalet tillhört Stobæus.

När professor Anders Jahan Retzius år 1811 skänkte till universitetet hela sin betydliga naturaliesamling blef derigenom den geologiska ökad med 2—300 exemplar petrifikater, bland hwilka många, i synnerhet de förstenade fiskarne från Solenhofen och Monte-Bolca, hade stort wärde.

*) Enligt prof. Wahlgrens nyßnämnda berättelse om museum utgjordes ensamt insektsamlingen 1865 af 15,000 arter skandinawiska och 5,000 utländska, representerade af omkring 120,000 exemplar.

Professor Nilssons kraftfulla ledning af den zoologiska samlingen kom äfwen den geologiska till godo. Petrifikaterna skades genom köp från prof. Angelin och naturaliehandlaren Krantz, från hwilken äfwen en wäl behöflig bergartsamling förwärfwades. Sin största tillökning af försteningar erhöll ocksä den geologiska samlingen då prof. Nilsson 1864 till den skänkte sin stora och dyrbara enskilda petrifikatsamling. Denna innehöll försteningar från den tertiära-, krit-, jura- och siluriska formationen till ett antal af inemot 2000 exemplar. Ökadt wärde erhåller denna gåfwa derigenom att den innehåller originalexemplaren till det berömda arbetet "Petrificata Svecana" och flera andra af gifwarens geologiska afhandlingar.

Af åtskilliga gifware såsom kand. J. A. Wallin, docenten Lundgren, konditor Dalman, h:r E. W. Olbers m. fl. har den swenska petrifikatsamlingen fått mottaga betydande tillägg hufwudsakligen från den siluriska och kritformationen och föreståndaren har delwis kunnat fylla flera luckor genom egna bidrag från olika formationer i Swerge, Norge, Belgien, Frankrike, England, Skottland. En wigtig tillwext har den paleontologiska samlingen nyligen fått genom upptäckten af de wackra wäxtförsteningarne från Stabbarps stenkolsgrufwa nära Eslöf.

De flesta geologiska formationerna äro sålunda någorlunda representerade genom karakteristiska försteningar och den swenska samlingen kan till och med kallas rik.

Huru wigtiga försteningarne än äro såsom afspeglande de från jorden förswunna skapelserna af wäxter och djur, så utgöra de dock endast en del af en geologisk samling motswarande nutidens kraf; dertill hörer äfwen mineralier, bergarter och bergbyggnadslärans belysande. En mineralsamling innehållande de för geognosten wigtigaste mineralierna är under anläggning, liksom grunden blifwit lagd till en petrografisk samling öfwer företrädeswis Skandinavien. Af h:r Olbers har sålunda museum fått mottaga en fullständig samling bergarter från Bohuslän tillhörande hans geologiska karta öfwer samma provins, af docenten Holmström wackra sviter bergarter från Skåne, Småland, Stockholms län och Norge. Lektor Törnquist och föreståndaren hafwa lemnat dylika från olika delar af

Norge och Dalarne och den sistnämnde bergarter och erratiska block från Norra Tyskland, Holland, Frankrike och Schweiz. Den petrografiska samlingen uppgår sannolikt till mer än 1000 nummer; den är för närwarande under ordnande och uppställning.

Olika stuffer belysande bergbyggnadsläran äro anskaffade liksom en praktisk samling af anwända mineralier och bergarter (malmer m. m.) blifwit påbörjad.

De twå rum som i museibyggnadens nedra wåning förlidet år inreddes till den geologiska samlingen äro redan otillräckliga hwartill kommer behofwet af magasin och särskildt arbetsrum.

För dessa samlingars uppställande anslogs förlidet år 800 r:dr r:mt. Hwad som förut derför på 100 år utgifwits af allmänna medel uppgår sannolikt ej till detta belopp.

Museets föreståndare är prof. Torell, under hwars nitiska omwårdnad det blifwit försatt i skick att kunna framstå såsom särskild institution, till stor winst för det på sednaste tiden wid universitetet märkbart lyftade geologiska studiet.

f) Botaniska Institutionen.

Det inskränkta utrymmet och de högligen bristfälliga wärthusen i den gamla botaniska trädgården hade sedan lång tid gjort behofwet af en ny trädgård särdeles kännbart. Rikets ständer anslogo under 1859—60 års riksdag för detta ändamål 75,000 r:dr, af hilka 42,000 r:dr till anläggning af ny trädgård och 33,000 r:dr till byggnader och wärthus. Till plats för trädgården uppläts af universitetets styrelse en närmast öster om staden belägen jord, den s. k. Tornalyckan, till hwilken genom inköp lades några mindre åkertegar och tomter, så att en för ändamålet tillräcklig och till formen mera regelbunden jordrymd erhölls. Hösten 1862 påbörjades anläggningen och fulländades under loppet af 1867. Platsen för den nya trädgården har en areal af 11 tunnland 18 $^{3}/_{10}$ kappland; den sluttar temligen starkt mot söder och sydwest hwarigenom landhöjden norr om trädgården lemnar ett godt skydd mot nordanwindarne. Mot wester gränsar den till sjelfwa staden och mot söder till en plantering, den s. k. östra promenaden. Jor-

den utgöres af starkt lerblandad och på ett mäktigt lerlager hwilande swart mylla.

För odling af wattenwäxter och för beredande af tillräcklig wattentillgång finnas i trädgården trenne dammar, hwilka stå med hwarandra i förbindelse genom rörledningar. Från den stora, nästan i trädgårdens midt befintliga dammen *) ledes nemligen wattnet till den sydöstra och derifrån till den minsta, i trädgårdens sydwestra del belägna dammen, hwarifrån det genom ett öppet dike afledes ur trädgården. Wid södra ändan af detta dike är en artificiel torfmosse anlagd för odling af torfwäxter. Watten har blifwit till trädgården inledt genom rörledning från några, norr om densamma befintliga dammar. Wid utgräfning af förstnämnda dammar har man ordnat den uppgräfda jorden till wallar, för att bereda omwexling af läge och skydd åt ömtåligare wäxter. Hwad som på detta sätt icke blifwit anwändt har blifwit sammanfördt till en större hög, anlagd på trädgårdens högsta punkt i nordöstra hörnet och beklädd med sten, affedd att gagnas till odling af sådana wäxter, som erfarenheten lärt förträdeswis wäl trifwas på dylika konstgjorda berg. Man har härifrån en särdeles widsträckt utsigt öfwer den kanske wackraste och rikaste delen af skånska slätten.

De på fritt land odlade wäxterna uppgå för närwarande till ett antal af ungefär 3,400 arter, bland hwilka 650 träd och buskar. De äro grupperade i naturliga familjer, de perenna och annuela af hwarje familj tillsammans i gemensamma qwarter. De monokotyledona familjerna bilda ett qwarter för sig i trädgårdens sydwestra del. De dikotyledona familjerna äro, så widt de praktiska förhållandena det medgifwit, anordnade i öfwerensstämmelse med den af J. G. Agardh framställda teori om wäxtfamiljernas inbördes slägtskap. De apetala familjerna äro sålunda förlagde till trädgårdens utkanter, hwarigenom, då dessa familjer hufwudsakligen utgöras af träd

*) Å den karta som åtföljer denna skrift, har stora dammen blifwit förlagd för mycket mot norr, äfwensom några andra oriktigheter i proportionerna förekomma. Kartan utarbetades då ännu trädgården war under anläggning och byggnaderna höllo på att uppföras, då således ännu öfwersigten öfwer det hela war något oklar.

eller buskar, äfwen ett godt skydd mot windarne kommer att winnas. De gamopetala familjerna, såsom de fullkomligaste, äro förlagda till trädgårdens centrum och de polypetala upptaga ett bälte mellan dessa och de apetala. Enligt den af J. G. Agardh uppgjorda planen skiljas dessa de dikotyledona familjernas trenne utwecklingsstadier genom concentriska gångar, hwilka återigen korsas af radierande. Genom dessa radierande gångar skiljas de olika hufwudtyperna men genom de concentriska de olika utwecklingsstadierna från hwarandra. De wärtfamiljer, som tillhöra samma hufwudtyp, äro sålunda förlagda i qwarter, som från trädgårdens centrum radiera mot deß periferi.

Wäxthusen äro förlagda ungefär till trädgårdens midt, söder om den stora dammen och ligga, med undantag af twå i söder utgående flyglar, som få ljus från öster och wester, åt söder med en swag wändning åt sydost. De äro till antalet 7 och sammanbyggda i en rad med de twenne nyßomnämnda flyglarne winkelrätt utskjutande i söder och stå i förbindelse med hwarandra genom en längs norra sidan gående korridor. Det östligaste wäxthuset (n:o 1) har en yta af 112 qvadratalnar och en höjd af 12 alnar. Det har upprätt stående fönster, saknar glastak och uppwärmes endast genom rökkanaler. I detsamma finnas större wäxter från Medelhafsregionen och från länder med liknande klimat. Närmast detta är wäxthuset n:o 2, som utgör den östra af de båda i söder utgående flyglarna. Det har en yta af 225 qwadratalnar samt 6 alnars höjd och uppwärmes genom i jernrör cirkulerande watten. I detsamma kultiveras mindre warmhuswäxter, som fordra fuktig luft. En i samma hus befintlig bassin är afsedd för wattenwäxter; wattnet i densamma uppwärmes genom en kopparrörsledning med ånga. N:o 3 innehåller mindre tropiska wäxter och är deladt i twå afdelningar, hwardera med en yta af 96 qwadratalnar och en höjd af 7 alnar. Den ena afdelningen upptages hufwudsakligen af orchideer. N:o 4 bildar midtelpartiet i wäxthusraden och innehåller Palmer samt andra större warmhuswäxter; det har en yta af 264 qwadratalnar och är 13 alnar högt. Uppwärmningen af detta liksom af föregående wäxthus

ster genom jernrör med cirkulerande watten. N:o 5 motswarar till läge, storlek och form n:r 3 samt är äfwen deladt i twenne afdelningar, af hwilka den ena innehåller Cacteer samt andra succulenta wäxter, den andra buskar från Cap och Nya Holland. Det uppwärmes genom rökkanaler. N:o 6 bildar den westra flygeln, som till form och storlek motswarar n:o 2. Detta wäxthus är deladt i twå afdelningar, innehållande i den ena lökwäxter samt mindre, Capska, och Nyholländska buskar, i den andra Coniferer. N:o 7 är af samma storlek och form som n:o 1, men har glastak samt en höjd af 15 alnar. Det innehåller större wäxter från Cap och Medelhafsregionen samt en del succulenta plantor; liksom n:o 6 uppwärmes äfwen detta wäxthus genom rökkanaler. För närwarande odlas inom hus omkring 2,500 arter, bland hwilka 1076 Capska och Nyholländska samt 830 tropiska. Eldstädernas antal är 9, af hwilka 5 äro försedda med rökkanaler, 3 med jernrör för cirkulerande watten och den återstående är en ångpanna (för wattenbassinen i n:o 2). Från den norr om belägna dammen inledes wattnet i jernrör till wäxthusen, i hwilka det uppfordras genom en i östra korridoren befintlig tryckpump. Till wäxthusen n:o 3 och 4 är wattnet omedelbart inledt. På baksidan af Palmhuset finnas twenne rum, af hwilka det ena anwändes till frökammare, det andra till betjeningen.

Då till följe af hela planens sluttning mot sydwest foten till den westra flygeln blifwit högre än på den östra, begagnas den af foten bildade wäggen som stöd för en kringgående rad af kallbänkar, afsedda att om sommaren emottaga lökwäxter och succulenta plantor, som fordra skydd och sol. De egentliga drifbänkarna, som fordra den trägnaste tillsynen, äro deremot förlagda öster om trädgårdsmästarens bostad. Denna befinner sig i en nära hufwudingången liggande twenne wåningar hög byggnad, hwars nedra wåning är afsedd för detta ändamål hwarjemte ett auditorium der är inredt. Den öfre är inredd till museum, bibliotek samt bostad för en amanuens. Museum innehåller, förutom en mindre samling af trädstammar, frukter m. m., wärderika exsiccatsamlingar af wäxter, i synnerhet från norra och södra Amerika (se föregående afd. sid. 150), Au-

stralien, Cap, Himalaya m. fl. trakter. Bland dem förtjena särskildt omnämnas typsamlingarne till Benthams "Plantæ Hartweyianæ" och till Lehmann's "Plantæ Preissianæ." Af äldre samlingar finnas A. J. Retzii herbarium och Acharii samling af fanerogamer (en gåfwa af biskop Faxe.)

Trädgården har årligen fått såsom gåfwa emottaga betydliga sändningar af frön från åtskilliga utlandets botaniska trädgårdar (Paris, Montpellier, Wien, Berlin, Hamburg, Köbenhavn m. fl.) Bland gåfwor af enskilda är att nämna ett förlidet år från wår ryktbare landsman i södra Afrika, h:r Charles Andersson, hitsändt exemplar af den underbara och sällsynta Welwitschia mirabilis, som nu pryder ett af musei-rummen.

De bristfälliga wärthusen i gamla trädgården hafwa blifwit nedrifne, men mellanbyggnaden qwarstår och har blifwit nyreparerad för annat ändamål. Mycket annat qwarstår också, som icke kunnat flyttas, deribland wackra exemplar af många utländska träd, t. ex. äkta castanien (Castanea Vesca), acacien (Robinia pseudacacia) m. fl. wittnande om Skånes milda klimat, samt den owanligt storwuxna buxbomshäcken, anlagd sannolikt samtidigt med trädgården, o. s. w. Emellertid har nu universitetet så wäl i den utrymda gamla trädgårdens ursprungliga område som i den dermed på 1830:talet förenade till storgatan gränsande tomten (den s. k. Munkiska) tillgång till förträffliga lokaler för behöfliga nya byggnader. Äfwen f. d. S. Petri kyrkogård står nu ledig, men lär, enligt wid gåfwan fästadt wilkor, icke få bebyggas. Paradis-lyckan har genom kongl. bref af d. 24 Febr. 1865 blifwit upplåten åt Länslazarettet såsom plats för en ny lazarettsbyggnad.

Botaniska institutionens föreståndare och demonstrator äro fortfarande prof. J. G. Agardh och adjunkt F. W. Chr. Areschoug. Såsom amanuens är wid densamma anställd botan. docenten Sw. Berggren, såsom e. o. amanuens kand. Alfr. Falck. Trädgårdsmästare är h:r Th. Friedrichsen, f. d. trädgårdsmästare på Lyksborg, hos konung Fredrik VII.

g) Anatomiska Institutionen.

Den här anlagda utmärkta komparativa skelett-samlingen

har under loppet af de sednaste 9 åren tillwext med omkring 400 nya exemplar, deribland flera särdeles dyrbara och sällsynta. Serien af menniskoskeletter har ytterligare blifwit ökad; de menniskolika apskeletterna hafwa riktats med Schimpansen (Troglodytes niger) och Gorillan (Gorilla Gina), hwilken sistnämnda hörer till de största sällsyntheter och endast finnes i några få af Europas förnämsta museer *). Bland öfrige däggdjuren förtjena att särskildt nämnas skeletterna af Krögdjuren, Myrslokarne, Näbbdjuren, Enhydris marina (gåfwa af prof. E. J. Bonsdorff i Helsingfors), Manatus m. fl. Bland foglarne förekomma alla nutidens Strutsfoglar, Fregattfogeln, Afrikanska Pingwinen m. fl. Bland amfibierna äro att märka de särdeles giftige Echidna arietans **) och Naja haje, o. s. w. Äfwen samlingen af kranier har erhållit betydlig tillökning. Sammanställer man denna wackra samling med den likaledes rikhaltiga och dyrbara osteologiska samling, som förefinnes i zoologiska museum, så torde endast få universiteter i den wägen kunna täfla med Lunds.

Endast 290 nummer äro qwar från den äldre samling, som fanns före år 1848. Resten har tillkommit dels genom gåfwor dels genom inköp under nuwarande föreståndarens, prof.

*) Exemplaret, en fullwext hanne, köpt i Paris 1864, kostade öfwer 1800 r:dr, af hwilket belopp Kongl. Maj:t tillät att 1500 r:dr finge utgå af de å åttonde hufwudtiteln uppförda anslag till extra utgifter. Gorillan eller Jätte-apan, är det djur, som står menniskan närmast i skapelsekedjan, hwilket förledt en och annan naturforskare att anse detsamma för urstammen till menniskoslägtet. Enligt hwad man hittills wet, lefwer det endast på ett jemförelsewis litet område af jorden nemligen just under equatorn uti Nedra Guinea kring floden Gabun, och förekommer der mycket sparsamt. Det har en medelmåttig karls längd, men är i öfrigt af långt gröfre byggnad och har en utomordentlig styrka. Deß lynne är ytterst wildt, hwarföre ock detta djur är ett bland de mest fruktanswärda. Det anfaller alltid den menniska, som kommer i deß wäg, och striden gäller ounwikligt enderas lif. Följaktligen råder en dödlig fiendskap emellan Gorillan och landets innebyggare, hwilka föra ett fortfarande utrotningskrig mot den förra, som sannolikt snart nog skall förswinna från jorden. (Lunds Weckoblad n:r 75 1864.)

**) I föregående afd. sid. 151 står oriktigt Python arietans, hwilket härmed rättas.

C. F. Nannmans tid. Det hela omfattar 1500 n:r, af hwilka 300 fullständiga skeletter (25 menniskoskeletter, representerande de särskilda åldrarne eller utwecklingsstadierna ända från den första daningen till den fulla mognaden), 200 naturliga kranier (60 menniskokranier, till en del typer af skiljda åldrar eller racer), 100 gipskranier (menniskokranier af olika racer), 500 större preparater (dels torra, dels i sprit), för öfrigt mindre preparater eller särskilda ben. Till de större preparaterna höra åtskilliga af d:r Auzoux's berömda arbeten, efterbildningar af antediluvianska djur, d:r Ziegler's embryologiska arbeten i wax, flera injektions-preparater m. m. Slutligen har institutionen en icke obetydlig samling af menniskofoster i alla åldrar äfwensom af djur-embrya samt en mindre samling af mißfoster.

Sedan år 1860 är den pathologiska preparat-afdelningen skild från den rent anatomiska såsom för sig bestående samling uti särskildt rum och under särskild föreståndare, hwilken befattning på sednaste tiden innehafts af adjunkten d:r Odenius, såsom vikarie för prof. N. H. Lovén. Äfwen denna nybildade samling har alltjemt ökats med nya föremål och upptager nu 12 större skåp med omkring 400 i sprit förwarade preparater.

Samlingen af kirurgiska instrumenter och apparater som också har sin plats i anatomiska institutionens byggnad, har jemwäl ansenligt förökats under sednaste åren.

h, i) Fysiska Kabinettet och Matematiska Instrumentsamlingen.

Fysiska kabinettets wackra och dyrbara nyuppsatta instrumentsamling har under de sednaste åren fortfarande riktats med nya wärdefulla acquisitioner. Bland dessa må nämnas: 2:ne apparater af frih. F. Wrede för att förtydliga ether-rörelserna wid ljuset; en apparat för framställandet af kroppars egenskap att under wissa wilkor gifwa ifrån sig ljus, som liknar fosforns i mörker; ett instrument för uppmätandet af swaga elektriska strömmars inbördes styrka; ett system af s. k. resonatorer för att upplösa sammansatta ljud i deras beståndsdelar; orgelpipor inrättade för studiet af vibrerande luftkolonners öfwer-

toner; Regnault's luftthermometer, m. fl. Åtskilliga apparater hafwa förfärdigats å institutionens egen werkstad. Enligt den sednast upprättade katalogen upptager instrumentsamlingen 550 nummer, till ett wärde af emellan 20 och 30,000 r:dr.

En wigtig tillökning war inrättandet år 1864 af ett laboratorium i institutionens lokal, afseende praktiska öfningar med de studerande och försöks anställande.

Sedan kabinettets grundläggare i deß nuwarande skick, prof. A. W. Ekelund, i följd af synförmågans förlust, beklagligen blifwit urståndsatt att egna detsamma sin omwårdnad, har denna alltsedan 1862 warit öfwertagen af adjunkten i fysiken d:r K. A. Holmgren. Amanuens är docenten B. Göransson.

Den matematiska instrument-samlingen förestås fortfarande af sin anläggare, prof. C. J. Hill, och har äfwenledes erhållit åtskilliga tillökningar.

k) Astronomiska Observatorium.

Då den institution, som benämndes Astronomiska Observatorium, ej längre kunde göra anspråk på detta namn, emedan den saknade både utrymme och tillräcklig soliditet, för att mottaga något af nutidens större instrumenter, bewiljade Rikets ständer wid riksdagen 1862—63 ett anslag af 45,000 r:dr till uppbyggande af ett nytt observatorium. Sedan Kongl. Maj:t faststält de förslagswis af byggmästaren Sörensen uppgjorda ritningarna och kanslersembetet medgifwit att den universitetet tillhöriga Swanelyckan, belägen i stadens sydwestra del och innehållande en jordrymd af omkring 4 tunneland finge till den nya byggnaden upplåtas, påbörjades de förberedande arbetena 1864. Under år 1865 uppfördes waktmästarens bostad och anlades grunden till sjelfwa observatorii-byggnaden, hwarjemte fundamenterna för instrumenterna uppfördes. Dessa äro 8 till antalet, alla murade med cement till omkring 1 fots höjd öfwer grundwattnet; deßutom äro de 2:ne största af dem, nemligen den för refraktorn och meridiancirkeln, underbäddade med starka lager af hårdt sammanstampad sand. Följande året 1866 fullbordades byggnaden, hwarwid arkitekten Zetterwall biträdde med anordnande af en del yttre prydnader. På wåren 1867 afslutades

alla inre arbeten, såsom uppsättning af trappor, målning m. m. och wid höstterminens början war inflyttningen werkställd och alla instrumenter uppställde på sina platser så att institutionen kunde träda i full werksamhet i sin nya bostad.

Byggnaden, hwars konstruktion är helt och hållet betingad af det ändamål, hwilket den skall tjena, består af en midtqvadrat med 4 flyglar, af hwilka den westra är betydligt större och högre än de 3 öfriga, samt helt och hållet uppförd af träd, på det att temperaturen inom densamma så mycket lättare må kunna följa werlingarne i den yttre luftens. Den håller inwändigt 34 fot i längd och 28 fot i bredd samt är affedd att rymma meridiancirkeln, då en sådan kan anskaffas, samt 2 kollimatorer, till hwilka fundamenter äro anlagda. De öfriga flyglarne äro qvadrater med en inre sida af 21 fot; af dem innehåller den östra, förutom observatoriets hufwudingång samt 2 mindre förwaringsrum på ömse sidor om densamma, ett mindre meridianrum med en bredd af 13 fot. I detta rum äro på ett och samma fundament uppställde universal-instrumentet af Repsold och pendeluret n:r 1418 af Kessels, hwilka instrumenter warit anwända dels till tidbestämningar och dels till bestämning af observatoriets polhöjd medelst observationer af zenithalstjernors passager genom första vertikalen. Framdeles kommer detta meridianrum hufwudsakligen att begagnas af de studerande, som önska öfwa sig i astronomiens praktiska delar. I den södra flygeln är den egentliga genomskärningen i första vertikalen och i densamma är uppställdt passage-instrumentet af Littman *); men deß dåliga axlar och klena byggnad hafwa förorsakat, att det, oaktadt deß godhet i optiskt affeende, icke kunnat anwändas. I samma rum är mot söder en utbyggnad, med ett fundament för transportabla instrumenter, på hwilket för närwarande en tub af Merz är uppställd; deßutom finnes emellan de begge förutnämnda fundamenterna, men något åt östra sidan af dem, en pelare för ett ur. Den norra flygeln innehåller en mindre ingång, ett gemensamt arbetsrum samt 2 rum för institutionens amanuens.

---

*) Om detta och de 2:e förenämnda instrumenterna se föreg. afd. sid. 153.

Midtqvadraten, hwars inre sida är 34 fot, höjer sig genom 2:ne wåningar och bildar i den nedra en gång, från hwilken dörrar leda till alla flyglarne, i den öfra deremot ett förwaringsrum för gamla instrumenter och dylikt. Inom densamma höjer sig en cirkelrund mur, hwars inre diameter är 22 fot, och som öfwerskjuter midtqvadraten med ytterligare en wåning; på öfwerkanten af denna mur är anbragt en cirkelrund jernbana och på 22 i denna bana lagda sferiska jernkulor hwilar ett cylindriskt trädtorn med en likadan, fast upp och nedwänd, jernbana i sin underkant. Genom en inuti tornet anbragt wef kan detta bringas att rulla på kulorna, och då detsamma är försedt med en från zenith gående öppning, kan denna tydligtwis medelst tornets wridning bringas åt hwilket wäderstreck som helst. Inom den cirkelrunda muren reser sig slutligen det massiwa fundamentet för refraktorn, hwilket wid källarens golfyta har en diameter af 15 fot, men från nedersta wåningens golfyta till tornets golfyta bildar en cylinder med 11 fots diameter. Ofwanpå detsamma är af gjutet cement uppfördt ett mindre fundament, wid hwilket instrumentet omedelbart är fästadt. Trappuppgången till tornet är anbragt på den cirkelrunda murens inre sida, utan att på något sätt beröra det inom densamma befintliga fundamentet, hwilket, liksom alla de öfriga, ända från grunden är fullkomligt isoleradt. Höjden från jordytan till tornets spets är 54 fot, tornet sjelf har från golfytan till spetsen en höjd af 21 fot.

Anskaffandet af sistnämnda instrument påtänktes ungefär samtidigt med uppgörandet af ritningarna till sjelfwa byggnaden. Utförandet af detsamma anförtroddes åt professor E. Jünger i Köpenhamn, med hwilken kontrakt ingicks om anskaffande af en 13 fots refraktor med objektivglas af 9 parisertums diameter från Merz i München, hwilket instrument under år 1866 skulle levereras för ett belopp af 20,800 r:dr samt af Jünger uppställas för 1,200 r:dr. För dessa 22,000 r:dr lemnade observatoriets besparade årsanslag tillgång. Under arbetets fortgång uppstod likwäl fråga om att anbringa belysningen genom en öppning på tuben midtemot deklinationsaxeln, i stället för att i enlighet med kontraktet utföra den med lampor,

som woro anbragta wid okularet. Då det förra sättet ansågs wara det lämpligaste, men fordrade att okularstycket omarbetades, så beslöt consistorium majus under d. 17 Febr. 1866 att ytterligare ställa 1600 r:dr till Jüngers disposition för utförandet af detta arbete. Genom den beslutade förändringen fördröjdes likwäl instrumentets aflemnande, så att det först under Augusti månad 1867 kunde uppställas på sin plats. Detta förträffliga instrument utmärker sig förnämligast genom följande anordningar: observationerna kunna antingen anställas i ljust fält med mörka trådar eller twärtom i mörkt fält med ljusa trådar, hwarwid man medelst wridning på en skruf werkställer öfwergången från det ena belysningsstället till det andra; mikrometern är helt och hållet tillsluten samt sitter alltid fast på tuben, så att de olika okularerna omedelbart fastskrufwas på densamma; alla nycklar, med hwilka instrumentet fastklämmes eller röres, äro tillgängliga för observatorn, utan att han behöfwer lemna sin plats; dessutom drifwes instrumentet af ett urwerk med isokron regulator efter en af professor Holten i Köpenhamn angifwen konstruktion; detta urwerk är på sådant sätt förbundet med instrumentet, att man kan ändra det sistnämndas timwinkel, utan att först behöfwa stadna uret. Efter dess uppställning har detta instrument blifwit anwändt till observationer af mindre planeter och dubbelstjernor.

Förutom de nämnda instrumenterna eger observatoriet en mindre refraktor eller parallaktiskt uppställd kometsökare, monterad af Jünger och försedd med ett objektiv af 4 tums öppning af Steinheil. Detta instrument är för 1600 r:dr inköpt af nuwarande observatorn adj. Dunér samt af honom 1864 skänkt till observatoriet. I brist på tjenligare plats är det för närwarande uppstäldt på den södra kollimatorspelaren i stora meridianrummet, men skall, så snart tillgångarna det medgifwa, erhålla sin plats uti en särskild byggnad med rörligt tak.

De mindre instrumenterna utgöras af en dialytiskt tub af Plössl, en tub af Dollond, en niwåprofware af Repsold, en dynamometer af Plössl, samt en kronometer n:r 1337 af Kessels, reglerad efter medeltid. Beställda, men ännu ej erhållna, äro ett pendelur af Tiede, en apparat för bestämmande af den

personliga equationen likaledes af Wiede, samt en kronograf af Mayer och Wolf.

Den för tornets wridning erforderliga mekanik äfwensom de apparater, medelst hwilka alla luckor öppnas och stängas, äro konstruerade af ingeniör Tropé och utförda å Kockums mekaniska werkstad i Malmö.

Planen omkring observatoriet är utlagd till park efter anordning af universitetets trädgårdsmästare, hr Friedrichsen.

Observatorii föreståndare är prof. Ax. Möller, observator astron. adjunkten N. Chr. Dunér, amanuens kand. A. W. Bäcklund *).

l) Kemiska Laboratorium och Mineral-samlingen.

Det nya kemiska laboratorium, till hwars uppförande 30,000 r:dr anslogos wid 1856 års riksdag, hwarförutom af universitetets egna medel anwändts 6000 r:dr till inköp af tomten, är beläget på en fri och rymlig plats i östra ändan af det af Magle stora och lilla Kyrkogata omslutna qwarteret, som förr upptogs af Magle kyrkogård. Den ursprungliga planritningen, utförd under numera general-direktör Berlins ledning af danske arkitekten Fenger, war från början afsedd för fullständigt twåwåningshus, men då förslaget att i byggnaden äfwen låta inrymmas boningslägenhet för institutionsföreståndaren ej wann gehör hos wederbörande myndigheter, måste den för sådant ändamål afsedda delen af öfwerwåningen helt och hållet lemnas å sido, hwarförutom af sparsamhetsskäl företagna smärre ändringar ibland annat föranledde en sammanträngning af den södra flygeln till mindre bredd än den motswarande, med öfwerwåning försedda åt norr belägna. Följden häraf måste

*) I Ny Illustrerad Tidning n:r 9 1867 förekommer en afbildning af detta observatorium med åtföljande beskrifning. Å kartan, som tillhör förewarande skrift ha flyglarne å byggnaden fått orätt rigtning jemte det de blifwit aftecknade i förstorad skala. Men kartan utarbetades då observatorium stod under uppförande och öfwerskådningen af det hela således ännu icke war fullt tydlig. — De nya astronomiska och botaniska byggnaderna hafwa nyligen blifwit brandförsäkrade för en summa af 97,900 r:dr.

blifwa, att den i öfrigt af byggmästaren Sörensen särdeles omsorgsfullt utförda byggnaden till sitt yttre förmedelst en iögonfallande olikformighet mellan de särskilda delarne ej företer den prydlighet, som den under andra förhållanden skulle erhållit. Deremot är det inre, för hwars anordning general-direktör Berlins planritningar blifwit noggrannt efterföljda, till alla delar särdeles ändamålsenligt och i full öfwerensstämmelse med de anspråk, som för närwarande kunna ställas på ett wäl inrättadt laboratorium. Byggnaden, som uppfördes under loppet af år 1861, war till sin inredning sommaren 1862 så afslutad, att laboratorium samma års höstermin kunde åt de studerande upplåtas.

Den för det egentliga laboratorium afsedda bottenwåningen innehåller, jemte ett ljust och rymligt auditorium (i den ena af de mot öster wettande flyglarna), twenne större arbetsrum för de studerande, 2 mindre sådana för lärare, 2 wågrum, destillationsrum, ugnsrum och förrådsrum. Den å norra flygeln befintliga öfwerwåningen upptages af ett större rum för mineral-samlingen, 2:ne mindre för kemiska och farmakognostiska samlingarna samt boningsrum för amanuens. Waktmästarens boningsrum och öfriga lägenheter befinna sig å södra gafweln till hufwudbyggnaden samt tillstötande mindre flygelbyggnad.

Det företrädeswis för analytiska arbeten afsedda större laborationsrummet upptager midtelbyggnadens hela bredd och erhåller genom trenne fönster å hwardera sidan riklig belysning från twenne motsatta wäderstreck (öster och wester.) Längs fönstersidorna äro anbragta sammanhängande arbetsbord, beräknade att gifwa plats för 16 laboranter, hwarförutan finnas twenne större arbetsbord för assistenter. Arbetsborden äro till en del belagda med skifwor af engelsk skiffer, hwilket täckningsämne befunnits särdeles ändamålsenligt, samt äro för öfrigt försedda med nödiga skåp, slutna reagenshyllor m. m. Ett större drag- och afdunstningsskåp med skjutbara glasfönster å trenne sidor upptager midten af rummet, ett mindre dylikt befinner sig å ena sidowäggen o. s. w.

Det något mindre egentliga preparationsrummet lemnar beqwäm plats för 8 laboranter och innehåller dessutom ett större

bord i midten af rummet, affedt för destillationer, en med kalkstensskifwor belagd plats för organisk elementar-analys, sandbad, blåsrörsbord m. m. Golfwet är här liksom i destillationsrummet belagdt med asphalt.

Det genom en mindre förstuga från de öfriga arbetslokalerna afskilda ugnsrummet (i den södra mindre flygelbyggnaden) är äfwen beräknadt för sådana arbeten, hwarwid skadliga gaser utwecklas, och innehåller derföre, jemte nödiga ugnar äfwen för sådant ändamål affedda arbetsplatsar.

I destillationsrummet (genom nyßnämnda förstuga skiljdt ifrån ugnsrummet och å andra sidan tillstötande preparationslaboratoriet) finnes, jemte ångpanna af koppar med tillhörande destillations-apparat, äfwenledes i sammanhang dermed ett torkskåp af träd samt afdunstnings- och kokapparat för ånga. I närheten af taket befinner sig en större reservoir för uppsamlande af regnwatten, eller, då tillgång derpå saknas, beräknad att förses med watten från den utanför belägna brunnen. Medelst en rörledning af jern föres wattnet derifrån till de särskilda arbetsrummen, hwilkas samtliga twättplatsar sålunda förses med rinnande watten.

I sammanhang härmed förtjenar anmärkas, att laboratoriet, sedan gaswerk blifwit i staden anlagdt, äfwen försetts med fullständig gasledning.

Emellan de båda laborationssalarne å ömse sidor om korridoren dem emellan befinna sig wågrummet för laboranterna och adjunktens arbetsrum. Det för institutionsföreståndaren affedda arbetsrummet, som jemte tillhörande wågrum å andra sidan tillgränsar det analytiska laboratoriet, innehåller twenne arbetsplatsar samt för öfrigt kapeller och andra nödiga inrättningar.

Då inredningen af laboratorium i följd af den bewiljade nybyggnadssummans otillräcklighet för bestridande af härtill nödiga omkostnader till större delen måst bekostas af laboratoriets egna årsanslag för löpande utgifter, hafwa wisserligen ej ännu kunnat anskaffas alla de apparater och redskaper, som för ett fullständigt utrustadt laboratorium i wåra dagar kunna anses behöfliga. I wissa delar är dock laboratorium redan ganska wäl försedt. Särskildt gäller detta med affeende å de så före-

trädeswis wigtiga kemiska wågarna, som efter år 1865 med understöd af extra anslag ur reservfonden wunnen tillökning kunna anses såwäl till qvalitet som antal fullt motswara behofwet. För öfrigt må anmärkas åtskilliga efter hand anskaffade gasapparater, en större och en mindre apparat för spectralanalys, en äldre luftpump m. m. Ett särskildt laboratorium för gasanalyser är för tillfället under inredning äfwenledes med understöd af extra anslag ur universitetets reservfond.

Preparatsamlingen innehåller de wigtigaste oorganiska och organiska preparater, förwarade i passande glaskärl.

Den farmakognostiska samlingen innehåller ett rikt urwal af medicinska preparater och droguer i utmärkta profwer, om hwilkas anskaffande och ordnande prof. Berlin inlagt stora förtjenster.

Mineral-samlingen, som tidigare war i fullkomlig affaknad af särskildt dertill anslagen lokal och derföre måste till en del inrymmas i det kemiskt-fysiska auditorium, måste redan genom det tillfälle som wid nybyggnaden wunnits till en friare och ändamålsenligare anordning i det ljusa och rymliga rum, som för densamma affetts, hafwa i wäsendtlig mån förbättrats. I stället för höga och swårtillgängliga wäggskåp befinner sig nu den egentliga hufwudsamlingen i lägre i midten af rummet stående skåp der förutom de wanliga skjutlådorna finnes ett öfre med glas täckt rum för större och mera instruktiva exemplar af sådana mineralier, som för en icke sakkunnig besökande kan erbjuda ett större intresse. Tillökningen i antalet mineralexemplar, sedan förra uppgiften meddelades, uppgår till omkring 1300 ex. af hwilka mer än hälften eller omkring 700 wackra mineralexemplar utgör en förlidet år aflemnad särdeles wärdefull gåfwa från Wetenskaps-Akademien för hwilken universitetet står i särskild förbindelse hos prof. Nordenskiöld, som ej endast till samlingens öfwerlåtande hit wäsendtligen medwerkat, utan ock åtagit sig beswäret med deß utläggande och ordnande.

Laboratoriets och mineral-samlingens nuwarande föreståndare är professorn i kemi och mineralogi Chr. W. Blomstrand, laborator kem. adjunkten J. Lang.

m) Kliniska Institutet och Läns-Lazarettet.

Lazarettet firar innewarande år det hundrade året efter sin anläggning med öppnandet af en ny utwidgning, ännu större än den som åstadkoms genom nybyggnaden 1850. Det war 1768 den anspråkslösa början skedde med 2 sängar i gården på Munckska tomten, hwilken ringa begynnelse ännu länge efter inrättningens flyttning 1792 till sin närwarande lokal bredwid "Paradiset" icke wille komma i farten till någon riktig förkofran (se härom föregående afd. sid. 155). Under de sednaste femtio åren har den deremot med stora steg utwecklat sig till sin nuwarande betydenhet. Då dock utrymmet, oaktadt efterhand ansenligt tillökadt, befunnits alltför otillräckligt gjorde länets landsting 1863 det frikostiga anslaget af något öfwer 140,000 r:dr att utgå under loppet af de fyra följande åren för uppförande af en ny stor byggnad samt densammas inredande och utrustande med allt tillbehör. Härtill har under de twenne sednaste åren fogats ett tillskott af 25,000 r:dr för betäckande af öfwerskjutande kostnader och för nödiga reparationer å de öfriga lazarettsbyggnaderna.

Wid utseende af plats för den nya byggnaden frångicks den äldre planen att lägga densamma såsom en östra flygel till gamla huset motswarande den 1850 uppförda westra, och bestämdes i stället, sedan genom kongl, brefwet af den 24 Febr. 1865 Paradislyckan blifwit till läns-lazarettets disposition upplåten, att der förlägga den med façad mot Sandgatan, hwarigenom tillfälle blefwe att i en framtid, wid behof af ytterligare ökadt utrymme, kunna winna ett sådant genom tillbyggnad mot norr af en flygel, motswarande den de förutwarande byggnaderna (gamla huset och det 1850 nybyggda) bilda mot söder *).

År 1865 påbörjades således i Paradislyckan den nya lazarettsbyggnaden efter ritning af arkitekten H. Zetterwall, och

---

*) Wid lazarettets afstickande å hosföljande karta har gravören welat wisa huru det hela, med detta projekt inberäknadt, skulle komma att se ut, hwarföre denna framtidsflygel redan finnes derå upptagen. Likaledes äro 2:ne små porthus wid Sandgatan tillagda, hwilka wisserligen warit i fråga att byggas, men ännu ej finnas till.

under slutet af sistförflutna år blef den fullbordad. Byggnaden, som har 2 wåningars höjd med 3 wåningars högt midtelparti och genom en täckt pelargång står i förbindelse med de gamla lazarettsbyggnaderna, är 228 fot lång och 45 fot bred och innehåller åtta större sjuksalar, hwardera beräknad för 10 sängar, femton s. k. enskilda rum samt ett reservrum. De stora sjuksalarne äro 32 fot långa, 23 fot breda och 14 fot höga. Af de enskilda rummen äro 11 af samma höjd som sjuksalarne men de öfriga 4 endast af 10 fots. Salarne uppwärmas medelst i midten af desamma stående jernugnar, hwilka derjemte tjena såsom ventilatorer; de mindre rummen medelst kakelugnar. För åstadkommandet af god ventilering äro rör anlagda i murarne, ett för hwarje säng; dessa uppfångas i täta trummor på winden. En liten ångmaskin uti ett i källarwåningen derför afsedt rum sätter dessutom, när så behöfwes, en på winden placerad ventilator i rörelse, hwarigenom den förorenade luften kan på mekanisk wäg utsugas och utsläppas. Utom förenämnda egentliga sjukrum innehåller byggnaden 3:ne rum för emottagning, besigtning och omklädning för ankommande sjuka; 2:ne rum med arkiv och kassahwalf för kontoret; 4 rum för sjukskötersker; 2 badrum; 2 rum för en underläkare; 2 rum och kök för föreståndarinnan; 1 rum för apotek; 1 större bönsal; 1 större operationssal med amfiteater för kandidaterne, bandagerum under densamma, samt tillhörande hiss genom alla wåningarna; 1 sessionssal med kapprum för direktionens sammanträden; 1 rum för samlingar; 2:ne rum för betjening; förutom alla erforderliga förrådsrum, garderober, latriner etc. etc.

Kostnaderna för uppförande af detta sjukhus och dess inredning hafwa uppgått till omkring 150,000 r:dr.

Enligt landstingets beslut skall detta nya sjukhus öppnas för mottagande af sjuka den 1 nästkommande Juli. Det är hufwudsakligen afsedt för patienter med s. k. kirurgiska åkommor samt för ögonsjuka, hwadan de kirurgiska och ophtalmiatriska klinikerna här komma att ordnas.

Genom denna ansenliga utwidgning af lazarettet och sedan äfwen en beslutad utwidgning af barnbördshuset innewarande år blifwit werkställd kommer tillökningen i sjuksängantalet att uppgå till

107, så att framdeles 252 patienter kunna samtidigt wårdas på lazarettets samtliga afdelningar. Ett betydlig tillökande af materialet för den kliniska underwisningen är härigenom att motse *).

Enligt sednaste offentliggjorda revisionsberättelse för år 1866, utgjorde antalet af de å lazarettets särskilda afdelningar under loppet af nämnda år wårdade patienter 1140 personer, af hwilka 945 tillfrisknat eller förbättrats, 10 woro obotade eller hade flyttat till annan sjukwårdsanstalt, 65 hade aflidit och 110 woro qwarliggande wid årets slut **).

Akademiska Föreningen.

Akademiska Föreningen, som så wäsentligen bidragit till studentlifwets trefnad och förädlande, har fortfarande warit werksam i denna rigtning ***). Utan öfwerdrift kan sägas att wid få universiteter så är sörjdt för beredande af en angenäm ersättning åt den från eget familjhem skiljde studenten som här genom denna förträffliga institution ****).

---

*) C. J. Asks program wid Akad. rektoratets nedläggande den 1 Juni 1867.

**) I n:r 3 af Ny Illustrerad Tidning för innewarande år ser man en afbildning af den nya lazarettsbyggnaden, efter ritning af H. Zetterwall, tecknad på trä af honom sjelf.

***) Om lifwet inom Akad. Föreningen lemnar "Lunds Student-Kalender" (Lund 1863) intressanta meddelanden; särskildt skildras i en uppsats med titel: "Ur sociala Afdelningens Krönika" företeelserna inom denna sida af Föreningens werksamhet.

****) — — — — — — — — —
Att ena oß i hopp och tro,
Att wara oß ett wänsällt bo,
Det är wår byggnads mening.
Wår fria republik den är,
Som ljus uti sitt sköte bär;
Och som en mor, hon är oß kär,
Wår herrliga Förening.

I minnets stjernglans skall den stå,
När skiljda wåra wägar gå,

Föreningen har haft att i sin krönika inregistrera åtskilliga wackra fester firade i anledning af minneswärda tilldragelser, såsom decennii-festen i Maj 1861, den nordiska student-festen i Juni 1862, den swensk-norska unionens 50:års jubileum i Now. 1864 o. s. w.

Den wälwilja, som från så många håll understödt Föreningen alltifrån deß början, har fortfarande egnats densamma i betydligt mått. Sålunda hafwa till de 3:ne Föreningen enskildt tillhörande stipendiifonder, som förefunnos 1859, neml. præmiifonden n:o 1 stiftad af prof. N. H. Lovén och studentkorpsen, Gyllenkrookska fonden (stiftad af öfwerstekammarjunkaren frih. A. G. Gyllenkrook) och Tollska præmiifonden (stiftad af frih. J. C. Toll), kommit 8 nya: Tornerhjelmska stipendiifonden (stiftad af förste hofstallmästaren m. m. R. Tornerhjelm), Sellergrenska stipendiistiftelsen (af onämnd gifware), Collinska stipendii-stiftelsen (gåfwa af adjunkten wid högre elementarläroverket i Jönköping fil. d:r J. M. Rosengren), Thomanderska donationerne n:o 1 och 2 (gifne af framlidne biskopen d:r J. H. Thomander), prins Oscar Fredriks stipendium (stiftadt af medlemmar af Lunds samhälle till minne af d. 10 Okt. 1863), Agardhska stipendiet (stiftadt af sparbanken i Lund till minne af deß upphofsman framl. biskop C. A. Agardh), Konung Carl XV:s stipendium (stiftadt af medlemmar af Lunds samhälle till minne af d. 28 Januari 1866), hwilka samtliga fonder utgöra ett belopp af något öfwer 30,000 r:dr.

Wid Föreningens 3:dje decenniifest d. 14 Maj 1861 stiftades "Skånska Konstmuseum wid Akad. Föreningen" utaf trenne skånska målare, prof. J. Boklund, prof. J. M. Stäck samt landskapsmålaren Th. Billing, af hwilka enhwar utfäste sig att till museets grundläggande skänka en af honom målad tafla. Museet, som jemte sitt allmänna ändamål att bilda och under-

---

Hur ödets lotter falla.
Här war wårt hem, här ljöd wår sång;
Och blir oß werlden sedan trång,
Wi minnas ljuft att här en gång
Ett hem oß rymde alla.

(Sång wid Akad. Föreningens decennii-fest 1861, af G. Westdahl).

hälla sinnet för konsten, har till ändamål att utgöra en samling af de från Skåne utgångna konstnärers arbeten, skall enligt stiftarnes förordnande och Föreningens deputerades beslut, wara tillgängligt för den akademiska underwisningen samt stå under uppsigt af prof. i estetiken. Museet, som ända hittills uteslutande af gåfwor (af H. M. Konungen, af H. M. enkedrottning Josephina, generalbefälhafwaren m. m. grefwe G. von Essen, förste hofstallmästaren m. m. R. Tornerhjelm m. fl.) wunnit tillwext, består för närwarande af 22 taflor bland hwilka äfwen några af utländske utmärkte mästare *). Derjemte finnas 2:ne skulpturarbeten: Uller, i mer än naturlig storlek, af prof. C. G. Qvarnström (gåfwa af konstnären) och en neapolitansk wattenbärare, i naturlig storlek, af prof. J. P. Molin (gåfwa af konstnären).

Föreningens bibliotek erhöll år 1865 en betydande tillökning, i det possessionaten h:r G. Westberg på Rosendahl nära Jönköping till Akad. Föreningen förärade en wärderik boksamling af emellan 3 till 4000 band, omfattande företrädeswis historien, naturwetenskaperna och skönliteraturen, till större delen nyare arbeten, hwilken samling han erhållit i arf af possessionaten Märck, som antagt densamma och i sina yngre år studerat här wid universitetet och warit medlem af Föreningen.

Athenæum, till hwilket först endast särskildt betaldt inträdeskort lemnat tillträde, är numera öppet för hela studentkorpsen, mot ett mindre tillägg till den wanliga terminliga föreningsafgiften. Denna afdelning är wäl den mest wälförsedda och prisbilliga i sitt slag här i landet.

Sociala afdelningen har ökat sitt område genom att taga i besittning äfwen de begge rum i södra flygeln till höger i förstugan, hwilka förut uthyrdes till bok- och musikhandel. Äfwen på åtskilliga andra förändringar hafwa beqwämlighet och comfort wunnit. Så t. ex. anmärktes med rätta att stora festsalen hade för få utgångar. Denna brist har sedan några

*) De flesta finnas uppräknade jemte gifwarnes namn i "Lunds Student-Kalender", sid. 234—235. Några hafwa sedermera tillkommit, bland hwilka S:t Peders klosterkyrka med omgifningar, målad af J. M. Stäck, och gåfwa af konstnären.

är afhjelpts genom en åt gårdsidan i en utbyggnad anlagd rymlig windeltrappa, till hwilken utgång leder i salens sydöstra hörn.

Akademiska Föreningens stora festsal har till jubelfesten 1868 erhållit en på engång karakteristisk och storartad dekoration, som förwandlat den till en den studerande ungdomens och universitetets minnessal. I närmaste öfwerensstämmelse med den prägel, det i djupa kassetter fördelade nu i salens stil utsmyckade trädtaket och de utmed de trenne sidorna fortlöpande gallerierna af träd med sina dubbla pelarrader gifwa åt det hela, hafwa wäggarne blifwit dekorerade med trädpanelningar, hufwudsakligen i ek, men äfwen med inläggningar i andra trädslag af olika färger. På den i mörk jacaranda inlagda, rundtomkring salen löpande hufwudbjelke, som uppbär gallerierna, ser man i buxbom inlagda namnen af alla dem, hwilka såsom lärare eller lärjungar på något utmärkt sätt hedrat lärosätet. Så läsas i fonden de fem stora namnen Andreas Rydelius, Swen Lagerbring, Esaias Tegnér, Carl Adolf Agardh och Johan Henrik Thomander, alla på en gång lärare och lärjungar wid universitetet. I kronologisk ordning representera de hufwudskiftena af deß utwecklingshistoria från början af det förra århundradet intill wår egen tid. Midtemot öfwer ingångssidan ser man namnet af Samuel Pufendorf, den store filosofen och historieskrifwaren, representanten af det första tidskiftet, och omkring honom på ena sidan Eberhard Rosenblad och Matthias Norberg, på den andra Johan Holmbergson och Carl August Hagberg, således de utmärktaste bland dem som, ej tillhörande kretsen af universitetets egna lärjungar, såsom lärare spridt glans öfwer detsamma. Emellan dessa båda namngrupper äro utmed galleriernas båda långsidor, i kronologisk följd efter inskrifningen, anbragta namnen af universitetets ryktbaraste lärjungar under de förflutna århundradena. Denna namnrad begynner med Jesper Swedberg och Haqvin Spegel, de båda erkebiskoparne, som 1669 inskrefwos såsom studenter wid universitetet, och omfattar å långsidan till wenster om den inträdande ungefär århundradet 1668—1768, till höger århundradet 1768—1868, hwarwid nu lefwandes namn emellertid äro uteslutna. Till antalet 30, representera dessa namn de olika rigtningar, i hwilka

universitetets lärjungar utgått till fosterlandets tjenst. Så äro krigarne representerade af Adam Ludwig Lewenhaupt, segraren wid Gemauerthof, "den latinske generalen", och Carl Gustaf Rehnsköld, segraren wid Frauenstadt; en gång studentkamrater (1671) blefwo de sedermera hwarandras häftiga fiender: nu stå här försonligt deras namn wid sidan af hwarandra. Statsmännen representeras af frihetstidens man Fredrik Axel von Fersen, som (1734) följde sin lärare Swen Lagerbring till Lunds universitet att här fortsätta sina studier och Johan Christoffer Toll, Gustaf III:s man, som trettio år sednare (1764) inskrefs i studentmatrikeln. För de utmärkta embetsmännen står Matthias Rosenblad (1764); för de fredliga yrkenas män Rutger Maclean (1757). Utmärkt jurist äro utom David Nehrman-Ehrenstråle (1712) äfwen Johan Gabr. Richert; (1800) kyrkans utmärkte män utom de nämnda erkebiskoparne, Henrik Schartau (1771) och Martin Eric Ahlman (1788), omkring hwilken den teologiska skola, som i detta århundrade warit en af universitetets prydnader, först begynt att bilda sig. Skalderna representeras af Olof von Dalin (1721), Gustaf Fredrik Gyllenborg (1748), Bengt Lidner (1774), Johan David Valerius (1788), Pehr Henrik Ling (1791), Erik Johan Stagnelius (1811); naturforskarne af Kilian Stobæus (1709) och hans ryktbare lärjunge Carl von Linné (1727) samt Anders Jahan Retzius, som begynner den utmärkta skola af till större delen ännu lefwande naturforskare hwilken Lund under detta århundrade utsändt. Af de läkare, Lund utskickat, stå här antecknade Nils Rosén von Rosenstein (1723), hwilken liksom Linné war en af Kilian Stobæi lärjungar, Arvid Henrik Florman (1777) och Anders Adolf Retzius (1812), den ofwan nämnde berömde naturforskarens son. Bland filosofer stå här nämnda Mat-thæus Fremling (1762) och Thomas Thorild (1775), bland språkforskare latinaren Johan Lundblad (1779). Widare matematikern och astronomen Nils Schenmark (1739), en af det förra århundradets utmärktaste lärare wid universitetet, öfwersättaren och berättaren Nils Lovén (1811) och den lundensiska ungdomens tonskald Otto Lindblad.

I en särskild namnrad öfwer ingången äro anbragta nam-

nen af de tre berömda kanslererna Eric Lindskjöld (1687—1689), Carl Gyllenborg (1728—1739) och Lars von Engeström (1810—1824), som på denna sida intaga en hedersplats; widare de twå prokanslererna Canutus Hahn (1680—1687) och Olof Celsius (1777—1794). Men de egentliga hedersplatserna intagas af de båda kungliga namnchiffern Carl X och Carl XV, som beteckna utgångspunkten och slutet af de twenne nu tilländagångna århundraden af det carolinska lärosätets historia.

De wapen man ser anbragta å de i westindiskt walnöt inlagda wäggpilastrarne äro de wid universitetet studerande nationernas, salens egare: till wenster skånska, göteborgska, westgöta och wermländska, till höger blekingska, småländska, kalmare och östgöta nationers. På lika sätt äro å galleriets pilastrar anbragta omwexlande swea kronor och götha lejon och i fonden de 4 faculteternas sinnebilder, medan man öfwer ingången ser universitetets eget wapen, lejonet med swärdet och boken.

Utsmyckningen af denna sal, hwars hela dekoration är att betrakta som en wacker illustration till universitetets historia, är utförd af dekorationsmålaren Sw. Thulin under loppet af förra hälften af år 1868. Det är af studentkorpsen, som initiativet till detta företag blifwit fattadt, men h:s exc. universitetets kansler har genom ett frikostigt anslag af universitetets medel jättat för ungdomen deß utförande.

Äfwen Föreningens mindre sal, till wenster i stora förstugan, studentkorpsens samlingssal, har wid universitetets jubelfest 1868 erhållit en synnerligen smakfull och dyrbar utstyrsel. De porträtter af universitetets utmärktaste lärare, af hwilka den nu prydes, äro gåfwor till den Akademiska Föreningen wid denna fest. Dessa porträtter äro följande: Andreas Rydelius, David Nehrman-Ehrenstråle och Arvid Henrik Florman (gåfwor af prokansleren och lärare och lärjungar inom de teologiska, juridiska och medicinska fakulteterna); Samuel Pufendorf, Esaias Tegnér och Swen Lagerbring (gåfwor af lärare och lärjungar inom den filosofiska fakulteten) samt Matthias Norberg (gåfwa af artisten, A. H. Lindqwist, som målat alla dessa porträtter till en del efter de å Univ. Biblioteket befintliga originaler). Salens dekoration är utförd af dekorationsmålaren Sw. Thulin.

Tegnérs-stiftelsen.

Under loppet af år 1862 utgick bland allmänheten en inbjudning af följande lydelse:

"Då någon af dem wi mest wärdera lemna det jordiska lifwet då samla wi gerna af det han lemnat efter sig allt som kan bidraga till att för minnet åter framkalla bilden af den bortgångne, hans karaktär, hans snille och hjerta, eller hans yttre lefnadsförhållanden; ju fullständigare wi kunna uppsöka spåren efter det lif som upphört deß mera tillfredsställes den pietet som lefwer för minnet af hwad man förlorat. Så tänker och handlar icke blott den enskilde utan äfwen folkena, hwilka liksom familjerna hafwa sina älsklingar, dem de uppbära, derför att hos dessa finnes uttrycket af det ädlaste och bästa som rörer sig i samtidens inre.

Sålunda har det Swenska folket fått åt sig bewaradt det bästa af det som Tegnér under sin lefnad strödde omkring sig ur sitt skapande snille och konstnären har samlat dragen af hans yttre personlighet och bildstoden har blifwit rest wid Lundagård till den bortgångnes ära.

Ännu återstår att taga wara på, den bostad som Tegnér egde i Lund under den tid han spridde glans öfwer universitetet och fosterlandet. En lycklig tillfällighet har wållat, att då under senare decennier så mycket blifwit ombygdt i det gamla Lund likwäl ännu i dag stå oförändrade Skaldens arbetsrum, just de rum i hwilka han diktat sin Axel och Frithiof. Det är som hade den Tegnérska sångmön wakat öfwer detta sitt jordiska hem tills den dagen kunde komma, då i folkets medwetande waknade tanken att bewara detta minne från förstörelse.

Några wänner af fosterlandets minnen inbjuda härmed till teckning af friwilliga bidrag till upprättande af en stiftelse hwilken skall bära Tegnérs namn. För de medel som inflyta skulle den del af det fordna Tegnérska huset wid Gråbrödersgatan som ännu ej är ombygd inköpas, hwarefter egendomen tillika med möjligen öfwerskjutande medel, borde öfwerlemnas till Akademiska Föreningens styrelse i Lund, hwilken det skulle åligga att såwäl wårda skaldens fordna bostad som att, i öf-

öfverensstämmelse med de föreskrifter som blifwa bestämde, utdela det eller de stipendier som man hoppas att kunna upprätta af insamlade medel, och hwilka, bärande Tegnérs namn i sin mån kunna bidraga att bewara och förherrliga hans minne".

Det war några godsegare i Skåne, hos hwilka först tanken uppstod att till hedrande af Tegnérs minne widtaga den i förenämnda inbjudning föreslagna åtgärd. Dessa h:rr — de woro: landshöfdingen grefwe Alb. Ehrenswärd, grefwe Arwid Posse, förste hofjägmästaren m. m. R. Tornerhjelm, baron Otto Ramel, baron Jules Stjernblad, grefwe Alfred Piper, ryttmästare Magnus Hallenborg, grefwe Axel de la Gardie och ryttmästare Carl Hallenborg — lade grundplåten till stiftelsen medelst inköp af den ifrågawarande delen af Tegnérska huset. Köpet skedde d. 3 Juni 1862 och köpesumman war 3300 r:dr r:mt. Insamlade derutöfwer blefwo omkring 5000 r:dr r:mt. Ännu är icke beslut fattadt rörande stipendii-reglemente, utan förwaltas medlen af en interims-bestyrelse som för stiftelsen blifwit bildad. Emedlertid har huset undergått en grundlig reparation. Der förwarade saker äro följande, hwilka alla tillhört skaldens arbetsrum, der de nu åter äro ställde och hwilka blifwit skänkte af skaldens son, prosten Christoffer Tegnér. En soffa, ett litet brädspel, ett bord, en spegel, ett skrifschatull, ett twättställ. Dessutom förwaras der den lampa, hwilken brann wid Tegnérs dödsbädd. — I ett rum åt gården bor ett äldre fruntimmer, som har wård om rummen och förewisar dem för besökande.

Katedral-Skolan

har genom stort tillopp af lärjungar behöft ytterligare 2:ne omgångar af nybyggnader, den ena werkstäld 1861, till hwilken wid 1859—60 års riksdag anwisades ett anslag af 20,000 r:dr; den andra utförd 1865 med en kostnad af 26,000 r:dr, som bestreds af skolans egen byggnadskassa, bildad genom den af rikets ständer wid riksdagen 1862—1863 bewiljade terminsafgiften 5 r:dr r:mt af hwarje lärjunge. Wid den förstnämnda af dessa nybyggnader utwidgades gymnastiklokalen och tillkom den norra flygeln, innehållande 2:ne större lärosalar, den ena

för underwisning i kemi och den andra till fysiskt kabinett, samt rymlig lokal för biblioteket, som nu dels genom talrika gåfwor, dels genom betydliga inköp wuxit till omkring 7,000 band. Medelst den andra nybyggnaden förlängdes den 83 alnar långa södra flygeln ytterligare med en 50 alnar lång twåwåningsbyggnad innehållande utom 5 större läsrum, 2:ne stora salar för öfningarne i ritning, sång och musik, och ett samlingsrum för lärarne. Utmed långsidan af byggnaden åt gårdssidan uppfördes en täckt lekpavilsong, som står i förbindelse med ett stort 8-kantigt trapptorn, hwars nedra del bildar en rymlig vestibul. Lärowerket har nu goda och rymliga lokaler för 550 lärjungar. Den grusade och dränerade gården erbjuder en förträfflig lekplats af nära 10,000 qvadratalnars omfång. Bredwid denna ligger skolans stora, skuggrika trädgård, en angenäm promenadplats för lärarne. Lärjungarnes antal har innewarande wårtermin utgjort 561; förra höst-terminen uppgick det till 580. Utom ordinarie lärare-antalet har wid lärowerket under terminen tjenstgjort 2 vikarierande adjunkter och 8 extra lärare. — Skolan har under de sednaste åren ihågkommits med åtskilliga nya stipendier: 1861 af öfwerstekammarjunkaren frih. Gyllenkrook, 1863 af prof. C. J. Schlyter och deß fru, 1865 af Lunds Sparbank, s. å. af prosten J. N. Palmgren och deß fru, 1866 af prof. P. E. Gellerstedt *).

Lunds Folkskolelärare-Seminarium,

hwars ändamål är att bilda lärare för stiftets folkskolor, upprättades först 1838 medelst anställande af en "Seminarii-föreståndare" och inrymdes till år 1864 i den wid Bredgatan belägna gård, som genom donation af teol. professoren Anders Hylander och hans maka Hedvig Juliana Troberg blifwit den s. k. "Allmänna barnskolan" tillhörande.

*) Alltsedan 1859 har skolans rektor årligen utgifwit en årsberättelse wid den i slutet af wår-terminen förekommande års-examen. Wid den år 1861 afgifna berättelsen är widfogad "Lunds Domskolas historia" författad af J. E. Rietz, hwilken uppsats afslutas i årsberättelsen för 1865.

Till främjande af folkunderwisningen i Lunds stift hade emedlertid den för sin förwärfwade stora rikedom bekante Jonas Filén i Demerary genom testamentariskt disposition ställt till Lunds dom-kapitels förfogande ett kapital stort 21,975 r:dr 50 öre. Af denna tillgång, sorgfälligt förwaltad och genom ränte-besparingar förökad, blefwo år 1863 omkring 22,000 r:dr r:mt anwände till uppbyggande af ett nytt lärohus för Seminarium, förlagdt på det tomtområde, som med areal af 2 $^1/_2$ tunnland, mot afgäld blifwit för ändamålet affsöndradt, dels från Helgonagårds egor, dels från en staden tillhörig intaga utmed allmänna infartswägen från Christianstad. Samma lärohus, hwartill ritningen blifwit af kongl. Öfwerintendents-embetet uppgjord, inwigdes till begagnande den 1 Febr. 1864. Anläggandet af en trädgård omkring seminariibyggnaden bekostades samtidigt med byggnadens uppförande genom medel, för en gång donerade af landthushållssällskaperna i Malmöhus, Christianstads och Blekinge län.

Genom kongl. förordningen den 22 April 1864 erhöll Lunds seminarium den utwidgning som af kongl. reglementet för seminarierna i riket, den 1 December 1865, ytterligare bestämdes. Lärarepersonalen utgöres för närwarande af Rektor och fyra adjunkter, af hwilka en är lärare i den med seminarium förenade öfningsskolan, som inrymmer 40 à 50 barn. Dessutom finnas lärare i teckning, i musik och sång, i gymnastik och wapenföring samt i trädgårdsskötsel. För underwisningen i föreskrifne läro- och öfningsämnen förefinnas tjenliga hjelpmedel, hwilka genom årliga anslagsmedel kunna förökas. Seminarii-eleverna äro, till ett antal af omkring 100, fördelade i trenne klasser; lärokursen är beräknad på trenne år.

I sammanhang med läroinrättningens nya organisation har lärohusets förändrade inredning, uppförandet af en större, särdeles prydlig samlingssal och af ett boställshus för Rektor, betingat en kostnad af omkring 23,900 r:dr r:mt, som utgått med statsanslag af 16,500 r:dr och för öfrigt med anwisning på "Filénska fonden". Med en kostnad af omkring 5000 r:dr blef lärohuset under sommaren 1867 försedt med gasledning och med en wärmeledningsapparat, konstruerad efter h:r Rein-

hardts i Mannheim uppfinning. Af Kongl. Maj:t stadfästad ritning till en gymnastikbyggnad torde, så snart medel dertill blifwit bewiljade, komma att utföras.

Enligt föreskrift i kongl. brefwet den 20 Dec. 1867 skall seminarium den 1 Okt. 1868 utwidgas med en filialafdelning för bildande af lärare i s. k. småskolor. Ytterligare 2:ne lärare komma att af sådan anledning anställas.

I betydlig mån grundad och understödd genom enskild mans gåfwa, skall lärowinrättningen, under den kraftiga omwårdnad, som af statsmakterna är att förwänta, mer och mer intaga en ganska maktpåliggande plats i raden af högre och lägre bildningsanstalter i den åldriga stifts- och skolstaden.

Strödda uppgifter.

Allmänna skol-inrättningar för stadens barn äro följande: Allmänna barnskolan (lokal å n:r 2) stiftad år 1882 genom skänkta medel. Dock har församlingen bekostat skolhusets uppbyggande och lemnar äfwen bidrag till lärarnes aflönande. 130 gossar njuta här underwisning. — Fattigskolan för gossar (å fattigwårdens tomt), grundlagd 1816, rymmer omkring 120 barn; Fattigskolan för flickor (samma lokal), grundlagd s. å., har plats för omkring 70 flickor; Gaddeska flickskolan för slöjd (å samma tomt), stiftad 1830 genom enskild donation, rymmer 80 flickor. — Nya slöjdskolan för flickor (n:r 2), anlagd 1865, har plats för 100 flickor. — Nya södra folkskolan (n:r 187), nyligen anlagd medelst anslag af 20,000 r:dr, tomten oberäknad, träder innewarande år i werksamhet och beräknas skola lemna plats åt omkring 400 lärjungar af båda könen. — Småbarnsskolan (å fattigwårdens tomt), grundad 1847 genom subskription af enskilda medel, rymmer 100 barn. — Twenne Småskolor för omkring 50 barn hwardera, den ena grundlagd genom Fruntimmersföreningens försorg (den sistnämnda bredwid småbarnsskolan, den andra med lokal i stadens sjukhus). — Söndags och Aftonskolan (lokal i stadens sjukhus) för äldre ynglingar, som egna sig åt näringarne, har omkring 150 elever.

Ett stadsbibliotek har genom enskildas gåfwor bildats

för ett par år sedan och räknar nu omkring 800 band samt begagnas flitigt inom den arbetande klassen. Den gifmilda gamla Sparbanken har ockšå ihågkommit detta nyttiga företag med en gåfwa. Hittills förwaradt i pastorsexpeditionens lokal kommer det framdeles att erhålla eget rum i den nybyggda södra folkskolans hus.

Bland andra nya wälgörenhetsinrättningar är att nämna: Hjelp-kontoret till belåning af lösörepanter, inrättadt 1866 och till hwars åstadkommande gamla Sparbanken lemnat ett räntefritt lån af 10,000 r:dr. Detsamma har sin lokal i arbetsinrättningens hus wid Lilla Algatan. — Ett Barnhem är 1865 anlagdt (lokal å Helgonabacken i s. k. Missionshuset) och underhålles hufwudsakligen genom friwilliga gåfwor och en till förmån för detsamma af ett antal fruntimmer bildad "syförening." För åstadkommande af ännu en inrättning till, af samma slag, göres för närwarande insamlingar af en förening bland den arbetande klassens qwinnor.

En år 1856 stiftad "Lunds Borgerskaps Understöds-Förening" hade wid 1866 års slut redan ett kapital af 32,161 r:dr. Sedan borgerskapet inom wårt land upphört att existera, står deltagande i denna förening numera öppet för enhwar wälfrejdad man inom samhället.

En annan härwarande Borgareförening, som ockšå eger ett kapital och dermed kan werka wälgörande, har förlidet år förändrat sina stadgar och inbjuder under namn af Arbetareförening till medlemskap enhwar af de arbetande klasserna inom samhället.

En Industriförening stiftades härstädes i början af förlidet år med ändamål att befrämja den inhemska konstfliten och näringarne. Detta ändamål söker den att winna dels genom allmänna sammankomster, hwarest tillfälle lemnas till förewisande af industrialster, till öfwerläggningar om ämnen, som ligga inom föreningens werksamhetskrets, samt genom allmänt fattliga föredrag i frågor af industrielt och allmänt bildande intresse; dels genom uppmuntran af godt och förtjenstfullt arbete, i det att Föreningen, på sätt ändamålsenligt kan finnas, utmärker sådana på allmän sammankomst exponerade eller an-

nars till Föreningens bedömande insända artiklar, som af sakkunnige förklaras deraf förtjenta; samt slutligen genom anskaffande af en för ändamålet lämplig samling böcker, ritningar, modeller o. d. Föreningen har i år anlagt ett s. k. Industri-lotteri, dels såsom en wälgörenhetsstiftelse, dels för att uppmuntra swenska slöjdidkare samt åstadkomma en innerligare samwerkan emellan slöjd och konst.

De i föregående afdelning nämnda här förlagda för skånska provinsen allmännyttiga inrättningar och penningewerk fortfara alla med sin werksamhet utom filialbanken, som efter sin oktrojtids slut upphörde och blifwit efterträdd af ett Skånes enskilda banks afdelningskontor (lokal n:r 215), hwars omsättningssumma under sistlidna år uppgick till 36,167,541 r:dr 56 öre r:mt. En annan nytillkommen inrättning är Lifränte- och Kapitalförsäkringsanstalten för Malmöhus Län, öppnad i Jan. 1865 (äfwenledes å n:r 215). — Rörande de öfrige qwarstående inrättningarne meddelas följande uppgifter: Skånska Hypoteksföreningen utgöres numera af 2:ne afdelningar, och wisar 1866 års bokslut, att den gamla afdelningen då hade 2,455 delegare med egendomswärde: efter taxering 13,322,500 r:dr och efter wärdering 16,908,900 r:dr, eller sammanräknade 30,231,400 r:dr r:mt; utestående lån 13,388,700 r:dr hwarförutan under benämningen interimslån äro utlemnade 672,170 r:dr eller tillsammans 14,060,870 r:dr. Denna afdelnings kapitalfond utgjorde 212,759 r:dr 32 öre. Nya afdelningen hade wid samma tid 1161 delegare med egendomswärde efter taxering 1,109,200 r:dr och efter wärdering 18,980,800 r:dr eller sammanräknade 20,090,000 r:dr; utestående amorteringslån 7,588,200 r:dr samt kapitalfond 12,614 r:dr 50 öre. — Skånska Brandförsäkringsinrättningens answarighetssumma utgjorde wid 1867 års slut 29,170,780 r:dr r:mt, deraf för delegare i Lund 4,830,411 r:dr 75 öre. Inrättningens kapitalfond utgjorde wid samma tid 3,155,800 r:dr 16 öre. Samtliga under de 40 åren af inrättningens tillwaro ersatte brandskador hafwa uppgått till 310,650 r:dr 17 öre. — Skånska Städernas Brandstodsförenings till försäkring af lösegendom answarighetssumma ut-

gjorde den 30 Sept. 1867 (trettonde årets slut) 14,269,865 r:dr, deraf för Lund 2,492,070 r:dr; behållna fonden wid samma tid 206,758 r:dr 37 öre. Samtlige under 13 år förekomne brandskador hafwa blifwit ersatte med 96,825 r:dr 49 öre.

Lunds (gamla) Sparbank hade wid 1867 års slut en answarighetssumma af 2,142,331 r:dr 6 öre samt en egen fond af 190,306 r:dr 40 öre. Delegarnes (d. w. s. kontraböckernas) antal utgjorde 13,187. Denna sparbank med afseende på rörelsekapital den tredje, med afseende på delegarnes eller insättarnes antal den andra i riket, torde wara den första i afseende på det frikostiga sätt, hwarpå den årligen plägar disponera öfwer det förflutna årets winst i det den öfwerlemnat en större eller mindre del deraf till medlemmar af eller institutioner inom samhället, som äro i behof af uppmuntran och förtjenta af understöd. Äfwen medelst lån antingen räntefria eller på goda amorterings- och räntewilkor har den befordrat utförandet af nyttiga företag inom kommunen. Sålunda lemnade den 1857 ett räntefritt lån af 15,000 r:dr för uppförande af stadens sjukhus och 1863 ett amorteringslån å 100,000 r:dr till fullbordande af gaswerksanläggningen här i staden, 1866 ett räntefritt lån å 10,000 r:dr för inrättande af ett hjelpkontor, som förlidet år erhöll ett nytt lån af enahanda belopp mot 3 % ränta. På sin högtidsdag, den 3 Maj, 1865 utdelade Sparbanken 23,500 r:dr i gåfwor till fruntimmers-föreningen, söndags- och aftonskolan, nya slöjdskolan, Gaddeska slöjdskolan, Malin Gyllenkrooks wårdanstalt i L. Råby för fattiga flickor, Akad. föreningen (Agardhska stipendiet), Katedral-skolan (stipendiifond för allmogans söner), pauvres honteuses inom samhället, belöningar åt qwinliga tjenstehjon i Lund för långwarig och trogen tjenst, till skarpskytteföreningen och till stadens försköning (medelst inköp af aktier i trädgårds- och parkbolaget). Äfwen i år har sparbanken firat sin högtidsdag med utdelning af gåfwor, till belopp af 7000 r:dr, deraf 4000 r:dr med anledning af universitetets twåhundraåriga jubileum "till Akad. Föreningen för befordrande af dess ändamål och till något för densamma waraktigt gagn"; det öfriga till fruntimmers-föreningen att anwändas för småbarnsskolan, till söndags- och aftonskolan, till

pauvres honteuses och till belöningar åt qwinliga tjenstehjon för långwarig och trogen tjenst.

En ny Sparbank för Lunds stad och kringliggande land (lokal n:r 215) är stiftad 1861 och hade wid 1867 års slut en answarighetssumma af 378,828 r:dr 47 öre, 2,199 delegare och en enskild fond af 11,427 r:dr 36 öre.

Utgifterna för fattigwården äro här, likson annorstädes, den drygaste posten i räkenskaperna. Enligt Lunds stads utgifts- och inkomstförslag för 1868 skulle desamma i år uppgå till 35,611 r:dr 07 öre.

Det under prof. Berlins ledning särdeles insigtsfullt anlagda, dyrbara gaswerket bär sig redan förträffligt och inbringar enligt nämnda inkomstförslag 12,412 r:dr 50 öre eller 3,000 r:dr utöfwer räntan och amorteringen af anläggningsskulden.

Det är i sin ordning att Lund — hwars första historiska uppwisning är en strid, som under loppet af händelserika tidskiften sett och deltagit i så många krigiska uppträden, som warit Carl den XII:s residens och hwars universitet har till walspråk ad utrumque med motswarande sinnebilder i wapnet — bland sina flera föreningar äfwen har en representant på det militära området. Denna är Lunds friwilliga Skarpskytteförening, delad i 2:ne afdelningar, universitetets och stadens, af hwilka den förra stiftades 1862, den sednare 1864. Äfwen det äldre zoologiska målskjutningssällskapet, egentligen afseende jägarens yrke, anställer årliga öfningar och befordrar skicklighet att handtera gewäret.

Enligt sist upprättade mantalslängd utgjorde Lunds stads befolkning wid sistl. års slut 10,268 personer, af hwilka 4,646 mankön och 5,628 qwinkön.

Rättelser

i 1:sta afdelningen:

Sid. 12 rad. 8 står: begge kaniker i Lund läs: begge merendels uppehållande sig i Lund.
„ 18 „ 12 „ besattning läs: besittning.
„ 55 „ 3 o. 4 „ Gråbrödersgatan läs: Gråbrödersgränd.
„ 61 „ 17 „ sydwest läs: sydost.
„ 81 „ 20 „ nordost läs: nordwest.
„ 98 „ 6 „ 1848 läs: 1838.
„ 108 „ 18 „ en ljuskrona af guld läs: fin krona af guld.
„ 111 „ 16 „ trenne årtionden läs: ett årtionde.
„ 113 „ 8 nedifrån står: Seve läs: Seber.
„ 124 „ 3 nedifrån står: trenne läs: twenne.
„ 125 „ 2 står: östra läs: westra.
S:a sida „ 3 „ westra läs: östra.
Sid. 146 „ 10 „ samt läs: snart.
„ 154 „ 9 „ Qipser's läs Zipser's.

I tillägget:

Sid. 10 rad. 7 nedifrån står: framtedde Knut den Helige sitt spjut läs: tedde sig Knut den Helige med spira och krona.
„ 73 „ 19 tilläggés såsom not efter J. H. Thomander*): Denne ungdomens och Akad. Föreningens oförgätlige wän afled d. 9 Juli 1865. I biskops- och prokanslers-embetet efterträddes han den 21 Dec. s. å. af d:r Wilhelm Flensburg.
„ 77 „ 5 nedifrån står: och Swen Lagerbring läs: Swen Lagerbring och Carl August Hagberg.
S:a sida „ 3 nedifrån står: porträtter läs: porträtter, utom Hagbergs.

Å kartan:

Å kartan har n:r 299 wid S:t Peders Kyrkogata emellan n:r 300 och den botan. trädgården tillhöriga f. d. kyrkogården blifwit förbigånget; n:r 80 wid Kiliansgatan emellan n:r 65 och 79 är oriktigt uppgifwet och bör rättas till 65 A, hwaremot med n:r 80 bör betecknas hörnet af den stora tomten snedt emot emellan Skomakare- och Kiliansgatorne; å n:r 203 bredwid 202 wid Wärfrugränd har tomten blifwit med streck utstakad men siffrorna ej blifwit utsatte; å tomten på hörnet emellan S:t Månsstrătet och Nygatan står orätt n:r 249, men bör wara 242. Samtliga dessa felaktigheter äro i en del exemplar rättade medelst kartonger, men kunna för öfrigt af enhwar lättligen beriktigas med en blyertspenna.